YAKIN DÖNEM TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YUMUŞAK GÜCÜN ROLÜ

Kurtuluş EROL
201145101

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Cangül Örnek KONU

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak, 2023

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YUMUŞAK GÜCÜN ROLÜ

Kurtuluş EROL
201145101
Orcid: 0000-0002-1406-6065

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Cangül Örnek KONU

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak, 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Yirmi yıl önce ara verilen puzzle'ın eksik kalan bir iki parçasından birini daha yerine koyduğum için mutluyum. Zor ama bir o kadarda öğreticiydi.

İnsanın yaşadığı ömür boyunca hayatına birçok insan dokunuyor, yön veriyor. Lakin insanın düşünsel dünyasına dokunan, onu yönlendiren bir iki kişi ya çıkar ya da çıkmaz. Benim şansım yaşamımın en önemli süreçlerinden birinde böyle bir insanın karşıma çıkması oldu. Oysaki bu sürece başlarken böyle birinin karşıma çıkacağı hiç aklıma gelmezdi. Gerek yönlendirmeleri, gerek tavsiyeleri ile tezin konusunu belirlememde ve izlemem gereken yol ile ilgili yaptığı yardımlar sayesinde tezin temelini beraber attığımız tez danışmanı hocam Doç. Dr. Cangül Örnek KONU' ya çok teşekkür ederim. O olmasaydı bu tez eksik kalırdı.

Tezimin yazım sürecinde röportaj talebime hayır demeyerek tezime katkı veren başta Yunus Emre Enstitüsüne, Azez Yunus Emre Enstitüsü Müdürü Sayın Fikret ÇITAK Beyefendiye, Sayın Hediye LEVENT Hanımefendiye, Sayın Alptekin DURSUNOĞLU ve Sayın Ali ÖRNEK Beyefendilere sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmalarıyla, kitaplarıyla, makaleleriyle ve söyleşileriyle kendileri farkında olmasa bile faydalanabileceğim yayınları var eden saygıdeğer yazar, araştırmacı ve akademisyenlere de çok teşekkür ederim.

Ve son olarak aldığım her kararda yanımda olan ve kırk dört senedir beni hep desteklemekten vazgeçmeyen annem Zeynep EROL, babam Sait EROL ve tabi ki kız kardeşim Nehir EROL' a teşekkür ederim. İyi ki varsınız

Kurtuluş EROL

Ocak 2023

ÖZET

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YUMUŞAK GÜCÜN ROLÜ

Kurtuluş Erol
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Cangül Örnek Konu
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023

Türkiye son yıllarda dünyanın pek çok coğrafyasında yardım ve hibe programları yürütmektedir. Bu faaliyelerin büyüklüğü, yaygınlığı ve çeşitliliği, Türkiye'nin eskiye göre dış politikada yumuşak güce daha fazla başvurduğunu göstermektedir. Yardım faaliyetlerinin yoğunlaştığı coğrafyalardan biri de Suriye'dir. Ancak Türkiye'nin Suriye'de özellikle askeri olarak kontrolü altında tuttuğu bölgelere yönelik faaliyetlerinin yumuşak güç uygulaması olarak ele alınıp alınamayacağı tartışmalıdır. Bu bağlamda bu çalışma, Türkiye'nin Suriye'nin kuzey bölgesine yönelik kültürel faaliyetlerinin ve yardımlarının sıklıkla kullanılan yumuşak güç kavramı ile ifade edilip edilmeyeceği sorusunu sormaktadır. Bu sorunun yanıtı verilirken Türkiye'nin özellikle 2000'li yıllarda köklü dönüşümler geçiren Suriye politikaları gözden geçirilmekte, Türkiye'nin bu ülkedeki faaliyetleri de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada öncelikle güç, yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramları teorik olarak incelenmiştir. Daha sonra bu teorik tartışmanın ışığında Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi boyunca yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetleri ve bu faaliyetlerin amaçları üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin Suriye politikasının ve bu ülkede yürüttüğü faaliyetlerin daha iyi kavranabilmesi için Suriye'nin tarihi, etnik ve dini yapısı detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Yakın dönem Türkiye-Suriye ilişkileri ise, Arap baharı öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme yoğunlaşarak incelenmiştir. Son olarak, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yapmış olduğu askeri harekatlar sonrası bölgede yürüttüğü faaliyetler üzerinde durulmuş ve bu faaliyetlerin yumuşak güç kavramının sınırlarını ne derece zorladığı tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Güç, Sert Güç, Yumuşak Güç, Yakın Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri.

ABSTRACT

THE ROLE OF SOFT POWER IN TURKEY-SYRIA RELATIONS IN THE RECENT PERIOD

Kurtuluş Erol
Master Thesis
Department of Political Science and International Relations
Master's Program in Political Science and International Relations with Thesis
Thesis Advisor: Doç. Dr. Cangül Örnek Konu
Maltepe University Graduate School, 2023

Turkey has been carrying out aid and grant programs in many geographies of the world in recent years. The capaciousness, prevalence and diversity of these activities show that Turkey uses soft power more in foreign policy than in the past. One of the geographies where aid activities are concentrated is Syria. However, it is debatable whether Turkey's activities in Syria, especially towards the regions it controls militarily, can be considered as a soft power application. In this context, this study asks the question of whether Turkey's cultural activities and aids towards the northern region of Syria can be expressed with the concept of soft power, which is frequently used. While answering this question, Turkey's Syria policies, which underwent radical transformations especially in the 2000s, are reviewed, and Turkey's activities in this country are evaluated within this scope.

In this study, first of all, the concepts of power, soft power and public diplomacy were examined theoretically. Then, in the light of this theoretical discussion, the public diplomacy activities carried out by Turkey throughout the history of the Republic and the aims of these activities are emphasized. In order to better understand Turkey's Syria policy and its activities in this country, Syria's historical, ethnic and religious structure has been analyzed in detail. The recent Turkish-Syrian relations and the two periods before and after the Arab Spring have been studied by concentrating. Finally, the activities carried out by Turkey in the region after the military operations in the north of Syria were emphasized and it was discussed how these activities pushed the limits of the concept of soft power.

Key Words: Power, Hard Power, Soft Power, Turkey-Syria Relations In The Recent Period

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI.....iii
TEŞEKKÜR.....iv
ÖZET v
ABSTRACT.....vii
İÇİNDEKİLER ix
TABLOLAR LİSTESİ.....xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
KISALTMALAR.....xiii
1. GİRİŞ 1
2. GÜÇ KAVRAMI, YUMUŞAK GÜÇ VE KAMU DİPLOMASİSİ 9
2.1. Güç Kavramı.....9
2.1.1. Realist (klasik realizm/neo realizm) teoride güç anlayışı.....13
2.1.2. Liberalizm (klasik liberalizm/neo liberalizm) teoride güç anlayışı.....17
2.1.3. Konstrüktivist (sosyal inşacılık) teoride güç anlayışı.....21
2.2 Yumuşak Güç 22
2.2.1 Yumuşak güç kaynakları 24
2.2.1.1. Kültür.....27
2.2.1.2. Siyasi değerler.....28
2.2.1.3. Dış politika.....29
2.2.2. Yumuşak güç kavramına yönelik eleştiriler 30
2.3. Kamu Diplomasisi 31
2.3.1. Kamu diplomasisi uygulama alanları 35
2.3.2. Sonuç.....35
3. TÜRKİYE'NİN 1923 YILI SONRASI GÜÇ TARİHİ 40
3.1. 1923-1938 Yılları.....41
3.2. 1938-1980 Yılları.....46
3.3. 1980-2002 Yılları.....50
3.4. 2002-2022 Yılları.....55
3.5. Bir Kamu Diplomasi Örneği: Yunus Emre Enstitüsü.....63

4. SURİYE'NİN ETNİK, DİNİ YAPISI VE TARİHİ 66
4.1. Etnik Yapı 66
4.2. Dini Yapı 69
4.3. Suriye Tarihi 74
5. TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ VE ARAP BAHARI ÖNCESİ VE SONRASI UYGULANAN GÜÇ POLİTİKASI ÇERCEVESİNDE KUZEY SURİYE'DE OLUŞTURULMAK İSTENEN YAPI 88
5.1. Arap Baharı Öncesi 90
5.2. Arap Baharı Sonrası 93
5.2.1. Askeri harekatlar sonrası bölgeye yapılan insani ve yapısal yardımlar 98
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 110
KAYNAKÇA 115
EKLER 135
EK 1. Fikret Çıtak Röportajı 135
EK 2. Hediye Levent Röportajı 140
EK 3. Alptekin Dursunoğlu Röportajı 147
EK 4. Ali Örnek Röportajı 162
ÖZGEÇMİŞ 177

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Güç Davranış Spektrumu 25

Tablo 2. Yumuşak Güç Kaynakları, Araçlar ve Alıcılar/Hedefler 27

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Suriye'de Son Durum 98

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı

A.G.E. : Adı Geçen Eserde

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

ASALA : Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu

BAC : Birleşik Arap Cumhuriyeti

BAE : Birleşik Arap Emirlikleri

BAAS : Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi

BBC : Britanya Yayın Kuruluşu

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BOP : Büyük Ortadoğu Projesi

CIA : Merkezi İstihbarat Teşkilatı

FARC : Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri

GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi

GOSB : Gebze Organize Sanayi Bölgesi

GPOT : Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi

HTŞ : Heyet Tahrir Şam

Hz. : Hazreti

İHH : İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

IŞİD : Irak Şam İslam Devleti

İKT : İslam Konferansı Teşkilatı

İKÖ : İslam Konferansı Örgütü

KDK : Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü

MEB : T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

ORSAM : Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

ÖSO : Özgür Suriye Ordusu

PKK : Kürdistan İşçi Partisi

PTT : T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü

PYD : Demokratik Birlik Partisi

SA : Suudi Arabistan

SAM : Stratejik Araştırmalar Merkezi

SDE : Stratejik Düşünce Enstitüsü

SETA : Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

SMO : Suriye Milli Ordusu

SRP : Suriye Reform Partisi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TEPAV : Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TESEV : Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı

TİKA : Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı

THY : Türk Hava Yolları

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TÜRKSOY : Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

USAI : Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı

USAK : Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu

YEE : Yunus Emre Enstitüsü

YPG : Halk Savunma Birlikleri

YTB : Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Y.Y. : Yüzyıl

VOA : Amerika'nın Sesi

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde "güç" kavramı üzerinde en yoğun tartışma yürütülen kavramlardan biridir. Konuyla ilgili pek çok düşünürün önemli çalışmaları vardır. Yapılan çalışmalar güç kavramını farklı unsurları ile açıklamaya ve teorik bir çerçeveye oturtmaya çalışmaktadır. Kavram, farklı düşünürler elinde farklı anlamlar kazanabildiği gibi dünya tarihinin farklı dönemlerinde farklı anlamlar kazanabilmiştir. Söz konusu çalışmalar gücü unsurlarına göre sınıflandırmaktadır. Buna göre, gücün karşıdaki aktörleri zorlamak, tehdit etmek, aldıkları kararlardan caydırmak ve korkutmak için kullanılması onun sert tarafını ifade etmektedir. Diğer taraftan aktörleri ikna etmek kendi rızaları ile istenilen çizgiye gelmelerini sağlamak ise gücün yumuşak tarafını ifade eder.

Uluslararası ilişkilere yakın zamana kadar sert gücün egemen olduğu, aktörlerin amaçlarına ulaşmak için tehdit, zorlama ve korkutmayı tercih ettiği söylenebilir. Bu tarz bir yaklaşım uzun süre normal karşılanmıştır. Ancak sert güç kapsamındaki savaşların hem sosyal hem siyasi hem de finansal anlamda yıkıcı etkisi kamuoyunun güç algısında değişiklik yaratmıştır. Devletler, sert güç meşruiyetini kaybederken politik amaçlarına ulaşmak için farklı güç arayışlarına girmişlerdir. Bu bağlamda yumuşak güç günümüzde en geçerli alternatif olarak öne çıkmıştır. Yumuşak güç, sert gücün içerdiği unsurları içermediği için meşruiyet sorunu yaratmayabileceği gibi sert gücün oluşturduğu maliyetlere de sebep olmamaktadır. Ülkelerin kültürlerine, dış politikalarına ve siyasi değerlerine önem veren yumuşak güç bu yönüyle de sert güçten ayrışmaktadır.

Gelecekte de yumuşak güç kavramının uluslararası sahada kaydadeğer bir ağırlık sahibi olacağı düşünüldüğünde kavramın ne anlama geldiği, içeriği, uygulama esasları ve kaynaklarının neler olduğu her aktör gibi Türkiye için de önem arz etmektedir. Bu bağlamda kavramın incelenmesi ve Türkiye ile bağlantılarının kurulması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Buradan hareketle, bu çalışma yakın dönemde Türkiye'nin Suriye sorununda gücü ne şekilde kullandığını incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin Suriye siyasetinde sert güç

ve yumuşak gücü nasıl kullandığı bu iki güç politikasının birbirinden ne kadar ayrı düşünebileceğine dair de bir öngörü sağlayacaktır. Türkiye'nin Suriye'ye yönelik müdahalelerinin hangi aşamalardan geçtiği ve bu aşamalar sırasında sert güç-yumuşak güç ilişkisinin nasıl kurulduğu çalışmanın araştırmayı amaçladığı başlıklardan biridir.

Bu doğrultuda, çalışmada öncelikle sert güç, yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramları incelenmiş ve Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi boyunca hangi gücü nasıl kullandığı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı özellikle 2000 yılı sonrası Türkiye-Suriye ilişkileri özelinde sert güç-yumuşak güç ilişkisinin nasıl kurulduğunu ortaya koymaktır.

Bu çalışmada, güç kavramı uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde incelenmiştir. Yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramları tanım, kaynak, aktörleri ve uygulama alanları bakımından ele alınmıştır. Türkiye'nin güç potansiyeli ve uygulamaları Cumhuriyet tarihi boyunca incelenmiştir. Türkiye-Suriye ilişkileri güç açısından 2000 yılı ve sonrası olarak ele alınmıştır.

Literatürde genelde yumuşak güç, kamu diplomasisi ve Suriye konusu ayrı ayrı ele alınmıştır. Emrah Aydemir, *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya* adlı kitabında kısaca yumuşak güce değinip, kamu diplomasisinin tanımından, uygulama alanlarından ve medya ile ilişkisinden bahsetmektedir. ABD ve Türkiye'nin yumuşak gücü ve kamu diplomasisini kullanma yollarını ayrı ayrı ele aldıktan sonra aralarında bir karşılaştırma da yapmaktadır (Aydemir, 2016). Serkan Gündoğdu, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi* adlı kitabında kamu diplomasisi ekseninde 2002-2013 yılları arası Türk dış politikasını irdeledikten sonra, Türk kamu diplomasisinin kurum ve uygulamalarını anlatmıştır (Gündoğdu, 2021). Birçok akademisyenin yazmış olduğu makalelerin toplanması ile hazırlanan, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler* adlı eserlerinde Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu, Türkiye'nin yumuşak güç ve kamu diplomasisini gerek bölgesel (örneğin Orta Asya gibi) gerek kurumsal (THY gibi) gerekse de dijital diplomasi, gastronomi gibi somut örnekler üzerinden ele alırlar (Yılmaz ve Kılıçoğlu, 2018). Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası* adlı kitabında, kamu diplomasisinin kuramsal ve

kavramsal çerçevesini aktardıktan sonra, özellikle AKP dönemi dış politika anlayışıyla ilişkili olarak Türk kamu diplomasisi kurumlarının yapmış olduğu çalışmaları anlatmaktadır (Ekşi, 2014). Barış Adıbelli'nin editörlüğünü yaptığı *Arap Baharı ve Suriye* adlı kitapta, ABD, Rusya, Çin ve Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri ile Arap baharı sonrası oluşan demografik yapı ve Kürt etnik kimliğinin Türkiye ve Orta Doğu'ya etkileri üzerinde durulmuştur (Adıbelli, 2016). Ömer Göksel İşyar, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası* adlı kitabında 2011-2014 yılları arasındaki Türk dış politikasını Suriye özelinde ele almıştır (İşyar, 2018). Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım'ın editörlüğünü yaptıkları *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* adlı eserde, Suriye tarihinden Suriye'yi oluşturan etnik ve dini yapılara, Suriye krizine dahil olan ülkelerle ilişkilerden enerji politikasına kadar pek çok konuda detaylı bir analiz yapılmıştır (Çomak, Sancaktar ve Yıldırım, 2016). Gazeteci Fehim Taştekin'in yazmış olduğu *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!* adlı kitabında Suriye krizinin farklı yönlerine dair önemli bilgiler verilmiştir (Taştekin, 2015). Suriye konusunda önemli bir diğer eser ise Muharrem Ekşi'nin yazmış olduğu "Türk Dış Politikasının Ultimo Ratiosu: Yumuşak Güçten Sert Güce Türkiye'nin Suriye Politikası" başlıklı makaledir. Yumuşak gücün kavramsal analizini yapan Ekşi, yumuşak gücü AKP döneminin Türk dış politika vizyonu olarak irdelemiştir. Ekşi yaptığı dönemlendirmede 1923-1998 yılları arasını sert güç, 1998-2002 arasını yumuşama dönemi, 2003-2011 dönemini yumuşak güç olarak ifade etmiştir. 2011-2018 arasını sert güce dönüş ve Arap baharı olarak inceleyen Ekşi, Suriye'de yaşanmakta olan vekalet savaşını ve bu savaşta Türkiye'nin geliştirdiği dış politikayı inceleyerek Türkiye'nin bölgeye yapmış olduğu harekatları analiz etmiştir (Ekşi, 2018).

Literatürde yumuşak güç ekseriyetle Türk dış politikası nezdinde bölgeler üzerinden analiz edilmektedir. Tarih boyunca irdelenmekle beraber özellikle AKP dönemindeki yükselişine özel bir ilgi olduğu söylenebilir. Yapılan incelemelerde Türkiye'nin bu dönemde uyguladığı yumuşak güç yeni kurulan kamu diplomasisi uygulayıcısı kurumlar üzerinden ele alınmaktadır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin incelenmesinde öne çıkan başlık ise genellikle göçtür. Öte yandan Arap baharı sürecinde Suriye'de yaşanan çatışmalar ve bu çatışma sürecinde

Türkiye'nin uyguladığı politikalar üzerinde de durulmaktadır. Özel olarak bölgeye yapılan askeri harekatları ve çeşitli yollarla Suriye'nin kuzeyine yapılan yardımları analiz eden çalışmalar da mevcuttur.

Bu çalışmada Suriye özelinde Türkiye'nin yumuşak güç uygulamaları olarak ele alınan yardım faaliyetleri incelenmiş ve özellikle Türkiye'nin askeri harekatlar sonucu kontrol altına aldığı bölgelere yönelik yardımların yumuşak güç kavramıyla sınırlı olarak ele alınıp alınamayacağı sorgulanmış ve Türkiye'nin bu bölgelerdeki askeri olmayan yatırımlar ve yardımlar yoluyla elde etmek istediği sonuçlara dair bazı tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, güç kavramı kuramsal olarak incelenmiştir. Gücün ne olduğu, tarihsel olarak ne şekilde evirildiği, güç kuramlarının neler olduğu ele alınarak özellikle yumuşak güç üzerinde durulmuştur. Yumuşak gücün ne ifade ettiği, hangi kaynakları kullandığı ve hangi yönlerden eleştirildiği izah edilmeye çalışılmıştır. Yine kamu diplomasisi kavramı ve uygulama alanları literatürdeki çalışmalar üzerinden izah edilmeye çalışılmıştır.

Güç kavramının ilk ifade edildiği Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı* eserinden, Thucydides'in *Peloponnesia Savaşı*'na, Kautilya'nın *Arthashastra*'sına, Niccolo Machiavelli'nin *Pren*s'ine ve Thomas Hobbes'un *Leviathan*'ına geçmişten günümüze nasıl ifade edildiği açıklanmıştır. Günümüz dünyasına geldiğimizde Hans Morgenthau, Kenneth Waltz, Joseph S. Nye ve Robert Gilpin gibi düşünür ve yazarların gücü ne şekilde anlamlandırdığı incelenmiştir. Bu incelemede güç kavramının tarihsel evrimine dair bazı önemli noktalara da işaret edilmiştir. Kullanımı oldukça eski olmasına karşın, yumuşak gücü Joseph S. Nye, 1990'lı yılların sonlarına doğru kavram olarak ifade etmiştir. Yumuşak güç en kaba anlamıyla zor kullanmadan karşıdakinin gönlünü fethedip, kalbini kazanarak, zihnini etkilemektir. Bu bölümde yapılan kuramsal tartışma Türkiye'nin faaliyetlerinin kavramın sınırlarını zorlayıp zorlamadığını sorgulamak açısından önemlidir.

Tezin ikinci bölümünde, yumuşak güç kavramına yönelik gelen eleştiriler de ele alınmıştır. Bu eleştiriler üç noktada toplanmıştır. Bunlar; kavramın teorileşmesindeki

yetersizlik, kavramın yeni olup olmaması ve kullanım zorluğu şeklindedir. Yumuşak güç kavramı ile birbirilerine karıştırılan ve hatta birçok yerde birbirleri yerine kullanılan kamu diplomasisine de tezin ikinci bölümde değinilmiştir. Kamu diplomasisi, yumuşak güce göre daha dar, somut ve kapsamlıdır. Bu bölümde uygulamada kültür diplomasisinin en önemli alt alanlardan biri olduğu vurgulanmış ve son yıllarda bilgi iletişim teknolojilerinin öne çıkması ile birlikte ortaya çıkan kamu diplomasisi uygulamaları ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde Türkiye'nin, Cumhuriyet tarihinde güç kavramını nasıl kullandığı ve uygulamış olduğu güç politikaları ele alınmıştır. İlk dönem Cumhuriyetin kuruluşundan Atatürk'ün ölümüne kadar yani 1923-1938 arasını kapsamaktadır. İkinci dönem Atatürk'ün vefatından 1980 askeri darbesine kadar geçen zamanı, üçüncü dönem 1980 askeri darbesinden 2002 yılında AKP'nin iktidar olmasına kadar geçen dönemi, son dönem ise 2002 yılında AKP'nin iktidara gelişinden günümüze kadar geçen zamanı kapsamaktadır.

1923-1938 arası yani Cumhuriyet'in kuruluşundan Atatürk'ün vefatına kadar geçen zaman yani Atatürk dönemidir. Bu dönem Atatürk'ün liderliği ve eşsiz öngörüsü ile genç Cumhuriyet'i tanıtma çabaları ile geçmiştir. Bu anlamda o dönemde kavram olarak kullanılmasa da kamu diplomasisinin ilk örnekleri verilerek yumuşak güç uygulamaları hayata geçirilmiştir.

Atatürk'ün vefatından, 1980 askeri darbesine geçen dönem özellikle uluslararası gelişmelerle beraber güvenlik politikalarının ağırlığında geçmiştir. Ülke dışında yapılan savaşlar, ardından başlayan Soğuk Savaş, ülke içinde ekonomik krizler, darbeler ve iç karmaşa ile geçen bir dönemdir. Yine bu dönemde sonu savaşa giden Kıbrıs meselesi ve Ermeni terörü uluslararası alanda Türkiye'yi oldukça yormuştur.

Üçüncü dönem 1980 askeri darbesinden 2002 yılında AKP'nin iktidara gelişene kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Türkiye, bu döneme askeri darbe ile başlamıştır. Bu dönemde Türkiye anti demokratik uygulamalar nedeniyle uluslararası alanda eleştirilmiş, bu uygulamaları fırsat gören Ermeni ve Yunan diasporasının Türkiye'yi ithamları ülkeyi zor durumda bırakmıştır. Bu karalama çabalarına karşı mücadele etmek gerekmiştir. Ülke

yönetiminin sivillere bırakılması ile ekonomide liberal politikalar benimsenerek Türkiye küresel dünya ile entegre olmuştur. Bu dönemde SSCB'nin dağılması ile beraber Soğuk Savaş bitmiştir. SSCB'nin dağılması ile birlikte Kafkas ve Orta Asya coğrafyası Türkiye'nin ilgi alanına girmiştir. Bu bölgelerde Türkiye'nin nüfuzunu artırmaya yönelik yumuşak güç politikaları devreye sokulmuştur. Bu dönemde Türkiye her ne kadar yumuşak gücünü ön plana çıkarmaya çalışsa da yurt içinde baş gösteren PKK terörü ve Körfez Savaşı neticesinde güvenlik politikalarını da ön plana almak zorunda kalmıştır.

2002 yılında AKP'nin iktidar olmasıyla başlayan ve günümüze kadar gelen dönemin ilk yıllarında AKP'nin muhafazakar, İslamcı kimliğini ön plana çıkararak Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu gibi coğrafyalara bu kimlik üzerinden nüfuzunu artırmaya çalıştığı görülür. Bu politikanın şekillenmesinde en önemli rolü oynayan figür Ahmet Davutoğlu'dur. Onun *Strateji Derinlik* adlı kitabında bahsettiği "merkez ülke", "komşularla sıfır sorun", "ritmik diplomasi" ve "proaktif dış politika" gibi kavramlar bu dönemde Türk dış politikasında belirleyici önemde olmuştur. Bu dönemde Türkiye bir yandan uluslararası kuruluşlar içindeki yerini güçlendirmeye çalışmış, örneğin, BMGK geçici üyeliğine seçilmiş, diğer yandan ise kamu diplomasisi faaleytelerini yürütmek için yeni kurumsal düzenlemeler yapmıştır.

Ancak 2011 yılında başlayan Arap Baharı ile beraber Türkiye'nin Ortadoğu'nun başta Suriye olmak üzere farklı ülkelerindeki gelişmelerde taraf olması bölgede daha önce lehine esen rüzgarı tersine çevirmiştir. Öte yandan Suriye'de çatışma sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye sert gücü ön plana çıkarmıştır. Özellikle Suriye'nin kuzeyine yapmış olduğu harekatlar sonrası bu bölgede geniş bir alanı kontrol altına almasıyla birlikte bu bölgeye yönelik sert güç ve yumuşak güç uygulamaları dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde Suriye'nin etnik ve dini yapısı ile tarihi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bölgeyi anlamak ve Türkiye'nin buradaki politikasını doğru değerlendirebilmek için etnik ve dini yapıyı bilmek gerekmektedir. Suriye tarihi ise günümüzde yaşadığımız olaylara ışık tutan parçalar bulundurmaktadır. Bu tarihi bilmeden Suriye'nin yabancı uluslar için ne denli mühim olduğunu anlamak oldukça

güçtür. Yine aynı şekilde Türkiye ile iç içe geçmiş bu tarihi anlamadan Türkiye'nin neden mücadele ettiğini kavramak yine bir hayli zordur.

Tezin beşinci bölümünde, 2000 yılı sonrası Türkiye'nin Suriye politikası Arap Baharı öncesi ve sonrası olarak ele alınmıştır. Özellikle 2000 yılı sonrasında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, Hafız Esad'ın cenazesine katılması ile ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye'de AKP iktidarı, Suriye'de ise Beşar Esad'ın başa gelmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler tarihte hiç olmadığı kadar yakınlaşmıştır. Özellikle Türkiye'nin İsrail'i üst perdeden eleştirmesi tüm Orta Doğu coğrafyasında olduğu gibi Suriye'de de olumlu karşılanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin yumuşak gücü bölge nezdinde zirve yapmıştır.

Öte yandan Türkiye'nin bölgedeki ve Suriye'deki güç politikalarının kısa süre içinde farklı uç noktalara savrulduğunu vurgulamak gerekir. Yeni yüzyılın ilk on yılı yumuşak gücü yükselen bir ülke, sonraki on yılda sert gücünü daha fazla devreye sokmuş, bu yeni dönemde sürdürdüğü yumuşak güç politikaları da oldukça çelişkili ve tartışmalı hale gelmiştir. Buradaki kırılma noktası 2011 yılında başlayan Arap Baharı olarak adlandırılan kitlesel protestolardır. Bu protestoların Suriye'ye sıçramasıyla birlikte Türkiye, Suriye politikasını radikal biçimde değiştirmiştir. Bir diğer kırılma noktası 2016 yılıdır. Bu tarihten sonra Türkiye sert gücünü sahada göstermiştir. 2016 yılında yapılan Fırat Kalkanı Harekatı ile Cerablus ve El-Bab, 2018 yılında Zeytin Dalı Harekatı ile Afrin ve 2019 yılında Barış Pınarı Harekatı ile Tel-Abyad ve Resulayn kontrol altına alınmıştır. Türkiye bu bölgelerin yönetimini beraber hareket ettiği muhalif güçlere teslim etmiş olsa da perde arkasında bölge ile ilgili son sözü söyleyen taraftır. Özellikle 2016'dan sonra Türkiye'nin bölgeye acil insani yardımlarla başlayan yumuşak güç politikası, daha sonra kurumsal alt yapı yardımları ve Türkiye'nin bölgede varlığını güçlendiren daha yapısal yardımlar ile devam etmiştir. Eş zamanlı olarak pek çok sosyal ve kültürel faaliyet sürdürülmektedir. Bu kapsamda son birkaç yıldır gerek devlet kurumları gerekse devletle birlikte hareket eden sivil toplum örgütleri yoğun çaba içerisindedir. Bu çalışma Türkiye'nin değişen Suriye politikalarını ele alarak yakın dönemde Suriye'nin kuzey bölgesinde uygulanan yumuşak güç siyasetinin niteliklerini tartışmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel

sorusu Türkiye'nin Suriye'nin kuzey bölgesine yönelik sosyal faaliyetlerinin ve yapılan yardımların sıklıkla kullanılan yumuşak güç kavramı ile ifade edilip edilemeyeceğidir.

2. GÜÇ KAVRAMI, YUMUŞAK GÜÇ VE KAMU DİPLOMASİSİ

2.1. Güç Kavramı

Güç kavramı, insanların var oluşundan itibaren ortaya çıkmış kadim bir kavramdır. Uzun tarihi süreç içerisinde birçok düşünür, güç kavramını çok çeşitli anlamlar yükleyerek açıklamaya çalışmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda güç kavramı farklı unsurları ile açıklanmış, teorik bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır. Özellikle 1648 Westphalia Antlaşması sonrası ulus devletlerin ortaya çıkması ile güç kavramı daha da önem kazanmış ve uluslararası ilişkilerin merkezinde yer almıştır. Gücün uluslararası ilişkiler için ne anlama geldiğini net bir şekilde ortaya koyan John J. Mearsheimer'ın de dediği gibi, *"ekonomide para ne ise uluslararası ilişkilerde güç odur"* (Mearsheimer, 2001, s. 7-25).

Tarihi geçmişte güç kavramına, M.Ö. 500'lü yıllarda savaş ve askeri taktikler üzerine yazılan Sun Tzu' nun *Savaş Sanatı* adlı eserinde rastlanmaktadır. M.Ö 400'lü yıllarda Atinalı General Thucydides'in *Peloponnesia Savaşları* adlı eseri ise devletlerarası çatışmayı güç kavramıyla ortaya koymuştur. Thucydides'ten yaklaşık yüz yıl sonra, Hindistan'da kurulmuş olan Maurya İmparatoru'nun hocası ve danışmanı olan Kautilya'nın güç mücadelesine yer veren *Arthashastra* adlı eseri karşımıza çıkmaktadır. Antik Çağ'dan Orta Çağ'a geçtiğimizde; özellikle Kautilya'nın ardılı diyebileceğimiz Floransalı düşünür, devlet adamı, siyasal realizmin kurucularından ve güç kuramcısı olarak kabul edilen Niccolo Machiavelli, *Prens* adlı eserinde *"mutlak güç sahibi bir yöneticinin bütün sorunları aşacağı"* (Machiavelli, 2019) görüşündedir. Eser, hükümdarın saltanatını nasıl ayakta tutabileceği ve hükümdarlığını nasıl daha da güçlendirebileceği üzerinedir. Gücü siyasetin merkezine koyması, onun tek elde toplanması, korunması için her şeyin mubah sayılması ve bu uğurda ahlaki değerlerin önemsenmemesi bakımından eser; önem arz etmektedir. Machiavelli ile benzer görüşler paylaşan ve siyasal realizmin kurucularından sayılan Thomas Hobbes; *Leviathan* adlı eserinde düşüncesinin merkezine devleti koymuş, mutlak gücün ve tek egemenin devlet olduğunu ve bunun da *Leviathan* ile temsil edildiğini dile getirmiştir.

Güç, belli bir amaç için karşı tarafa tesir edip etkileyerek hedefe ulaşmaktır. Hans Morgenthau ise gücü şu şekilde açıklamaktadır:

> […] insanın insan üzerinde denetim kurmasını ve devam ettirmesini sağlayacak olan her şeyi kapsayabilir. Bu yüzden güç, bu amaca hizmet eden bir toplumsal ilişkiyi; fiziksel şiddet kullanımından bir insanın bir başka insanın aklını ve düşüncesini kontrol etmesini sağlayan en görünmez psikolojik bağıntılara kadar her şeyi kapsar (Morgenthau, 1970, s. 10).

Realist düşünce üzerinde en büyük etkiye sahip Morgenthau, bu tanımıyla gücü, amacın başarıya ulaşabilmesi için araçsallaştırmaktadır. Bu tanımla değindiği bir diğer noktada ise gücün hem sert (fiziksel şiddet kullanımı), hem de yumuşak (psikolojik bağıntılar) tarafına atıf yapmaktadır. Kenneth Waltz' a göre güç, *"devletin varlığını sürdürmesi ve güvenliğini sağlaması için ihtiyaç halinde başvurulacak bir araçtır"* (Waltz, 1990, s. 36). Bu tanımda da Waltz, gücün merkezine devleti koyup onun güvenliği için gücü araçsallaştırmaktadır. Joseph S. Nye, *"güç kavramı hava durumu gibidir. Yani herkesin hakkında konuştuğu ancak çok az insanın işleyiş mantığını anladığı kavramdır"* (Nye Jr., 2004, s. 19) şeklindeki ifadesinde gücün değişkenliğine atıf yapmakta ve onun, bildiğimizi sandığımız fakat nasıl işlediğini bilmediğimiz bir kavram olduğunu belirtmektedir. Robert Gilpin ise gücü, *"devletin sahip olduğu askeri, ekonomik ve teknolojik yetenekler"* (Gilpin, 1981, s. 13) diye ifade ederek onun sert yanına da gönderme yapmaktadır.

Güç kavramı tartışmalarını ilk olarak etkileyen isimlerden biri olan Robert Dahl'a göre güç, *"A aktörünün B aktörü üzerinde güç sahibi olması ve bu şekilde A aktörünün B aktörüne yapamayacağı veya yapmak istemediği bir şeyi yaptırabilme kapasite ve yeteneğidir"* (Dahl, 1957, s. 203). Dahl, bu tanımıyla literatüre "gücün boyutları" kavramını katarak onun ilk yüzünü ifade etmiştir. Gücün bu ilk yüzü, tek boyutlu mekanik bir modeldir. Gücün gözlemlenebilir yönü üzerinde durur ve davranışların neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyar. Sonrasında Peter Bachrach ve Morton Baratz, yazdıkları makalelerinde "gücün iki yüzü" kavramını geliştirerek gücün ikinci boyutunu ifade etmektedirler. Bachrach ve Baratz, gündem yaratma veya gündem belirleme gibi gücün

gözlemlenemeyen zor yönüne vurgu yapmaktadırlar. Buradan hareketle de karar alma veya almama davranışına odaklanmaktadırlar. Steven Lukes ise hem Dahl hem de Bachrach-Baratz'ı eleştirerek, üç boyutlu kavramsallaşmasını geliştirir. Lukes'a göre, *"Birinci boyutta, aktörlerin doğrudan sahip olduğu gücün yetenek olduğu ve kolaylıkla gözlemlenebilen somut uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. İkinci boyut, gücün gözlemlenmesi zor başka yönleri ve uygulamalara yönelik çabaları. Üçüncü boyut ise, yalnızca gündemin değil, aktörlerin tercihlerinin şekillenmesidir"* (Lukes, 1974, s. 5).

Michael Barnett ve Raymond Duvall, konstrüktivist çerçevede farklı bir güç kavramsallaşması geliştirirler. *"Sosyal ilişkiler yoluyla üretilen güç kavramı sosyal ilişkiler içinde etkileşimsel güç ve inşası olmak üzere iki boyutludur. Etkileşim sonucu üretilen güç etkileşimsel güç ve sosyal olarak inşa edilen ve süreçler çerçevesinde gerçekleşen güç inşacı güçtür"* (Barnett ve Duvall, 2005, s. 45). Barnett ve Duvall' in sözünü ettikleri güç kavramı, yumuşak gücü anlamada temel olan sosyal ilişkiler sonucu üretilen güç kavramını ifade etmektedir.

Kısacası "güç", kaynak aktörün istediği fakat hedef aktörün istemediği bir şeyi yaptırma kabiliyetidir. Dolayısıyla burada bir aktörün diğer bir aktöre tesir etmesi söz konusudur. Başkalarına tesir etmek ve onları etkilemek bazı kaynaklara sahip olmakla ilgilidir. Bu kaynaklar; toprak, nüfus, doğal kaynaklar, silahlı kuvvetler, ekonomik büyüklük ve siyasi güçtür. Var olan dünyadaki her şey zaman içinde nasıl değişime uğruyorsa, güç kavramı da bu kaynaklara sahip olma bakımından değişim göstermektedir. Güç, göreceli bir kavram olduğundan, ülkenin kapasitesi bir başka ülke kapasitesiyle karşılaştırıldığında anlamlı bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Belirli dönemlerde güce liderlik eden ülkenin dönemin kaynaklarına hâkim olan ülkeler olduğunu görüyoruz. Örneğin, 17. yüzyılda Hollanda donanmasının güçlü olmasından ötürü dünyanın deniz aşırı birçok ülkesi ile ticaret yapma olanağı bulmuşlardır. Bu da onlara yeni pazarlara açılma ve zenginleşme olanağı sağlamıştır. Bu zenginleşme, bankerler aracılığı ile diğer ülkelere kredi verme imkânına sahip olmasını ve ekonomik bir güç olarak 17. yüzyılın lideri olmasını sağlamıştır. Bu temel kaynaklarda yer alan yıllar içindeki değişiklik de gücün tanımında değişikliklerin doğmasına neden olmuştur.

Yaşadığımız yüzyılda lider ülke olarak ABD yer almaktadır. Ancak güç kaynaklarına göre baktığımızda, salt bir ABD liderliğinden söz edemeyiz. Nye'ın dediği gibi:

> Yaşadığımız modern bilgi çağında ise güç kaynakları dağılımı, farklı konulara göre değişkenlik gösterir. Dünya siyaseti hem dikey hem de yatay oynayıp kazanılacak üç boyutlu satranç oyunu haline gelmiştir. Bu üç boyutlu satranç oyununun birinci boyutunda askeri konular ki tek kutupludur. İkinci boyutunda, ekonomik konular vardır ve çok kutupludur. Üçüncü boyutunda ise küresel sorunların yer aldığı çok geniş alana yayılan, devlet ve devlet dışı aktörlerin arasında karmaşık şekilde düzenlenmiştir (Nye Jr., 2004, s. 23).

Nye, askerî konularda yüzyılımızda ABD'nin tek güç olduğuna inanmaktadır. Ekonomik konularda ise başta ABD olmak üzere çok çeşitli aktörlerin mevcut olduğunu ve bu alanın devletlerarası bir dağılım gösterdiğini ifade etmektedir. En altta yer alan küresel sorunlarda ise sadece devletlerin değil, devlet dışı aktörlerin de yer aldığı karmaşık bir paylaşım mevcuttur.

Yaşadığımız yüzyılda özellikle bilgi teknolojilerinin ucuzlaması ve küreselleşmesi ile sınırların yıkılması ve bu sınırlardan Nye'ın tabiriyle "bilgi devriminin" gerçekleşmesi, bu yüzyılda temel kaynaklara ulaşımı herkes için kolaylaştırmaktadır. Bu da gücün heterojen bir hal alması demektir. Geçmişte yaşanmış dünyayı değiştiren devrimler gibi (sanayi devrimi vs.), bilgi devrimi de bambaşka bir güç ortaya çıkarmıştır. Öyle ki bu güce sahip olmanın maliyeti çok ucuz ve kolaydır. Bilgi devrimi sonucu ortaya çıkan güç, beraberinde bir değişimi kaçınılmaz kılmıştır. Lakin bu değişim eşit şekilde olmamaktadır. Buna en çabuk ayak uyduran öğe, ekonomi olmuştur. Toplumlar şu anda, devrim öncesi ve sonrasında sıkışmış durumdadırlar. Bu da ortaya ciddi bir karmaşa çıkarmaktadır. Fakat gün geçtikçe bu duruma ayak uydurmaktadırlar. Siyaset ise bu değişime en çok direnen unsurdur. Devrimle ortaya çıkan gücün siyasette bir bölünme yaratması; siyasetin hâkim olduğu alanın yine bu devrimle ortaya çıkan sivil toplum örgütleri, uluslar üstü şirketler gibi kuruluşlarla paylaşılması demektir. Bunun sonucunda bilgi devrimi, güçte de farklılıklar oluşturmuştur. Yumuşak güç ortaya çıkıp önem kazanmış, sert güç ise çok ciddi bir değişim ile beraber kendini yenilemeye gitmiştir.

2.1.1. Realist (klasik realizm/neo realizm) teoride güç anlayışı

Uluslararası ilişkilerdeki güç kuramları, geliştirilen dönemi ve koşullarını yansıtmaktadırlar. Bunun yanı sıra, bir önceki kuramın eksikliklerden kaynaklanan ihtiyaçları gidermek üzere ortaya çıkmaktadırlar.

Realizm, kuram olarak geçmişi çok eski olmasa da, kökenleri bakımından çok eskilere dayanmaktadır. Bunun ilk bilinenlerinden, Thucydides'in *Peloponnesia Savaşları* başucu kitabı kabul edilmektedir. Eser, gücünü çok hızlı artıran Atina'ya karşı Sparta'nın güvensizlik hissetmesi ile beraber, iki gücün savaşını konu almaktadır (Thukydides, 2010). Gücün yarattığı korku ile dönemin aktörleri savaşmışlardır. Thucydides, eserinde zayıfların ve güçlülerin olduğunu belirterek, dünya'nın işleyişinin genelde güçlülerin istediklerini yaptığı ancak zayıfların ise hiçbir şey yapamadıkları (Thukydides, 2010) şeklinde ifade ederek aktörlerin varlığını sürdürmeleri için gücü kendilerinde toplamaları gerektiğini belirtmiştir.

Thucydides'den sonra yaşamış en önemli realistlerden Machiavelli, *Prens* adlı eserinde, *"devletin devamlılığı ve gücün maksime edilmesi için halkına yalan söylemek dâhil elinde ki tüm imkânların kullanılmasının meşru olacağını"* (Machiavelli, 2019, s. 101-104) ifade eder. Dolayısıyla devletin devamlılığı ve gücün maksimizasyonu her şeyden önemlidir ve bunların dışında önem arz eden hiçbir şey yoktur.

Realizm konusunda bir başka eser veren önemli düşünür ise Hobbes'tur. *Leviathan* adlı yapıtında;

> İnsanların kötü, birbirine karşı güvenilmez oluşu ve rekabetçi olmalarından ötürü doğa durumunda eşitlik olmasına rağmen güç ve haklarını bir üst otoriteye teslim ederek kendilerini güvende hissetmeye çalıştıklarını ve ondan sonra devletin ortaya çıkıp tüm bu düzenlemeleri yapmaya yetkili bir güç haline geldiğinden (Hobbes, 2021) söz eder.

İnsanların doğasının kötü olmasından dolayı savaşların ortaya çıktığını ve bir üst otorite olan devletin varlığını ortaya koyması ve tüm yetkileri elinde bulundurması ile savaşları önlemesinin mümkün olduğunu söylemektedir.

Realizmin kuram olarak ortaya çıkması sürecinde ise; I. Dünya Savaşı sonrası kurulan ideal düzende devletlerin, birbirleriyle "kolektif işbirliği" ve "güvenlik ağı" oluşturabileceği inancının II. Dünya Savaşı ile beraber yerle yeksan olması nedeni ile realistler, idealistleri ütopyacı olmakla suçlamışlar ve dünyayı olduğu gibi görmenin doğru olacağına inanmışlardır. Soğuk Savaş döneminin paradigması haline gelen realizm, devletin ve toplumun güvenliğini ön plana alarak ulusal çıkarlarını birinci sırada tutmaktadır.

Kökeni eski çağlara dayansa da klasik realizmi kuramsal olarak ilk belirleyen kişilerden biri, Hans Morgenthau'dur. Morgenthau, 1948 yılında yayınladığı *Uluslararası Politika* adlı eseri ile teorisini ortaya koymuştur. Morgenthau, eserinde *"uluslararası politikada güç arayışının kaçınılmaz olduğu ve bütün politikaların güç politikası olduğunu"* (Morgenthau, 1963, s. 16-17) ifade eder.

Kaba bir tanım yapmak gerekirse, canlılar gibi devletlerde hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Hayatta kalmak için en temel gerekliliklerden biri nedir? Bu sorunun cevabı, "güvenlik"tir. Peki, güvenlik için ne gerekir? Tabi ki güç. Dolayısıyla devletler ne kadar güçlerini maksimize ederlerse, o kadar etkili olurlar.

Realizmde üç ana kavram ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki "devletçiliktir." Buna göre devlet, uluslararası ilişkilerde en önemli aktördür. İkincisi olan "kendi kendine yardım", anarşik ortam devletlerin iş birliği yapamayacağı anlamına gelir. Bu nedenle kendi kendine yardım edebilmelidir. Üçüncüsü ise "hayatta kalmadır." Uluslararası sistemin kendi kendine yardım ortamı, devletlerin her şeyden önce hayatta kalma ile ilgilenmeleri gerektiği anlamına gelmektedir.

Aktörlerle ilgili olarak realistler, devletlerin uluslararası ilişkilerin en önemli veya merkezi aktörleri olduğu varsayımıyla başlarlar. Devletler rasyonel ve üniter aktörler gibi davranırlar. Yani devletin bekası, ulusal çıkar peşinde koşar. Realist paradigma, özü

itibari ile devletin güvende kalması için tüm imkanların seferber edilmesini amaçlar. Bu doğrultuda güçlü ordu, güçlü ekonomi, güçlü nüfus ve güçlü bir devlet sistemi için tüm kaynaklarının seferber edilmesini esas alır. Tabi bu durum "güvenlik ikileminin"[1] çıkmasına sebep olur. Bu da, uzun solukta devletlerarası çatışmanın yerleşmesi ve kalıcı hale gelmesi demektir. Uluslararası bir üst otorite olmadığından sistemin anarşik bir yapıda olduğuna inanan realistler, barış ve güvenlik ortamının sağlanamayacağına inanırlar. Realist paradigmaya göre, kendinden başkası ya düşmandır ya da düşman olmaya adaydır.

1960'lı yıllardan itibaren doğa bilimlerinin sosyal bilimlere de uygulanması, insan doğasının yapısının devletlerin karar alma davranışlarına bağlamasının bilimsellikten uzak oluşu ve ekonomik konuları yeterince ele almayışı, klasik realizme ciddi eleştiriler getirmiştir. 1970'li yıllardan itibaren dünyada yaşanan değişikliklerin tam olarak açıklanmaması ise kuramın kendini yenilemesine sebep olmuştur.

Neo-realizm olarak ifade edilen yeni kuramın esasları ise Kenneth Waltz' ın 1979 yılında yazmış olduğu *Uluslararası Politika Teorisi* adlı eseriyle ortaya koymuştur. Waltz, uluslararası sistemde güvensizlik ortamının sebep olan anarşinin devletlerarası güç mücadelesine yol açtığını savunmuştur. Waltz'a göre, *"uluslararası sistemin yapısının devletlerin güçlerine göre belirlenmektedir"* (Waltz, 1979, s. 113). Yani devletin politikalarını şekillendirenin artık insan doğası değil, uluslararası sistemin anarşik yapısı olduğu ifade edilmektedir.

Neo-realistlerin yapmış oldukları en büyük katkı, mevcut sistemin yapısı hakkında bir analiz çizilmesidir. Birim düzeyinde yapılan analizler, uluslararası sistemin yapısını açıklayıp anlaşılabilmesi konusunda yetersiz kalmaktadır, vurgusuyla neo-realistler ön plana çıkmaktadır. Savaş gibi olaylarda sadece bireyin doğasındaki kötü özelliklerle yaşanması, gerçeği yansıtmamaktadır. Buradan yola çıkan neo-realistler, sistemin uyguladığı baskının da hesaba katılması gerektiğini belirtmektedirler.

[1] Güvenlik İkilemi: Bir devlet sürekli askeri gücünü artırır ve kendini güvende hissetmek için ordusuna yatırım yapmaya başladığında komşuları bunun kendisine tehdit olarak algılar ve onlarda silahlanmaya başlar ve bir ikilem oluşur. Buna "güvenlik ikilemi" denir.

Uluslararası sistem anarşik olduğundan devletlerarası davranışları izlemek veya zorlamak için devletin üzerinde hiçbir düzenleyici otoritesi yoktur. Her devlet kendi ulusal güvenliğini gözetmeli ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelidir. Devletler kendi ulusal güvenliklerini, kendi bekalarını sağlamak için çalışmalıdır.

Günümüzde birçok devletin bulunması, bunların üstünde bir zorlayıcı hukukun ve gücün bulunmaması ve devletlerin kendi mantık ve isteklerine göre hareket etmesi, bir anarşi ortaya çıkarmaktadır. Bunu aşmanın bir yolu olarak klasik realizm, askeri kapasitenin arttırılmasını ve ordunun güçlendirilmesini tavsiye ederken; neo-realistler, sadece askeri gücün değil, devletin sahip olduğu tüm kapasitenin gücü artırma konusunda etkili olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla temel aktör olsalar da, artık tek aktör devlet değildir. Çıkar grupları, uluslararası örgütler ve uluslararası şirketlerde "bireyler" belirleyici aktördür.

Neo-realistler iki kutuplu sistemde daha az çatışmanın olduğunu ve birbirlerini dengelediklerini ön görmektedirler. Çok kutuplu sistemin ise çatışmaya daha fazla davetiye çıkaracağını söylemektedirler.

Klasik realizm ile neo-realizm arasındaki farklara bakıldığında, klasik realistlerin dünyayı nasıl olması gerektiği yerine olduğu gibi analiz ettikleri görülür. Devleti küresel siyasetin baş aktörü olarak görmekte, devletlerin ulusal çıkar peşinde koşan üniter aktörler olduklarına inanmaktadırlar. Devletler arasındaki güç veya yeteneklerin dağılımının, uluslararası sonuçları büyük ölçüde belirlediği gibi konularda benzerlik gösterdikleri gibi, ayrıldıkları yönler de mevcuttur. Bunlar, klasik realizm devletlerarasındaki güç mücadelesinin kökleri insan doğasıdır. İnsanlar çıkarcı, güç peşinde koşan varlıklardır ve insan topluluğu olarak devletler, bu doğayı yansıtır. Neo-realizmde ise bir dünya hükümetinin olmaması, devletlerin kendilerini korumaları anlamına gelir. Sonuç olarak diğer devletleri, kendi varlıkları ve çıkarları için tehdit olarak görürler. Klasik realistler, belirli bir durumun benzersiz tarihsel koşullarını anlamaya daha fazla vurgu yapma amacındadırlar. Tarihsel bağları anlamak onlar için önemlidir. Bunun yanında, klasik metinlerden ve siyaset teorisinden yararlanarak bakış açılarında daha felsefi olma eğilimindedirler. Neo-realistler ise; küresel siyaset ile birlikte daha tarih dışı olma,

bireysel devletlerin doğası yerine uluslararası sistemin kutupluluğu gibi sorunlara daha fazla odaklanmayı seçmektedirler. Klasik realistler, askeri güce odaklanma amacındayken; neo-realistler iktidar yerine daha geniş bir tanım olduğunu iddia ettikleri, sadece askeri güce değil, devlet kapasitesi fikrini de içeren ulusal güvenlik sorununun daha önemli olduğunu savunmaktadırlar.

2.1.2. Liberalizm (klasik liberalizm/neo liberalizm) teoride güç anlayışı

Kökleri 17. ve 18. yüzyıla dayanmakla birlikte, iki dünya savaşı arasında kabul görmüştür. II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaş dönemi boyunca realist ve neo-realist kuramın egemenliği hâkim olmakla beraber, 1980'lerden sonra tekrar önem kazanmıştır. 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve komünist bloğun dağılması ile uluslararası toplumda küreselleşmenin dünya genelinde en etkili dönemine erişmesi; bunun yanında ekonomik anlamda serbest piyasa ekonomilerinin, siyasi anlamda da demokratik kurumların yaygınlaşması sonucunda liberalizm ön plana çıkmıştır.

Liberalizm, bireyi önemseyerek onun hak ve özgürlüklerini garanti altına almaya odaklanmıştır. Sınırlandırılmış devlet düzeni, doğal hukuk, doğal düzen, hukuk devleti ilkesinden yaklaşmaktadır. Devlet, bireyin hak ve özgürlüklerini garanti altına almak için varlığını sürdürmektedir. Bireyi temel aktör olarak ele almaktadır. İnsanları iyi niyetli, pozitif duygular barındıran, özgür bireyler olması halinde diğer insanlarla barış içinde yaşayan bir varlık olarak görmektedir. Temel ilkeleri; bireycilik, bireysel temel hak ve hürriyetleri, özel mülkiyet, siyasi katılım, fırsat eşitliği, hukukun üstünlüğü ve rıza ile devletin sınırlandırılmış biçimde yer almasıdır.

Liberalizmin kurucularından John Locke, doğa durumunda eşit ve özgür haklara sahip olan bireylerin kendi hak ve hürriyetlerini kullanırken hissettikleri güvensizlik durumunu aşabilmek adına kendi rızaları ile bir toplum etrafında birleştiklerini ve devleti ortaya çıkarma kararı aldıklarını ifade eder. Locke' un bu söyleminde dikkat edilmesi gereken husus, bireyin kendi rızası ve kendi güvenliği için toplumun diğer bireyleriyle beraber devleti oluşturmasıdır.

Bir diğer önemli liberalizm savunucusu Adam Smith, insanın kendi çıkarları peşinde koşmasından daha doğal bir şey olamaz. Devletin iç ve dış güvenlik dışında hiçbir şeye karışmaması gerekir derken, devletin tek görevinin sadece ve sadece bireyin güvenliği olduğunu ifade etmektedir. Jeremy Bentham'a göre ise devletin tek amacı bireylerin özgürlüklerinin sınırlarını artırmaktır. Özgürlük toplumsal faydayı, fayda ekonomik özgürlüğü, ekonomik özgürlükte insan mutluluğunu getirecektir. Bu ifadelerden de göreceğimiz gibi liberalizm, mutlak bir bireyciliği savunur. Yani bireyin haklarını toplumun hakkından üstün görür. Liberalizme göre kutsal olan toplum ya da devlet değil, tek tek bireylerdir.

Klasik liberalizm, bireyci ve negatif özgürlük anlayışına sahiptir. Sınırlı devlet ve serbest piyasa görüşüne sahip olup devletin ekonomiye müdahalesine kesin olarak karşı çıkmıştır. Bunun yanında rasyonalite, ekonomik insan, özgürlük, "bırakınız yapsınlar bırakınız etsinler" düşüncesi, kapitalist piyasa ekonomisi ve sınırlı sorumlu devlet anlayışı temel değerleridir.

Diğer liberal düşünürler Thomas Paine ve Immanuel Kant ise kuramı bireyden, toplum ve devlet düzlemine çıkarmışlardır. Devletler eğer demokratik yapıya sahip olurlarsa, bu demokratik sistem içinde savaşların daha az olacağını ve böylelikle de bireyin güvenliğinin daha kolay sağlanacağını iddia etmişlerdir. Paine ve Kant, daimi orduların feshedilip sınırlı askeri güce dönülmesini ve askeri harcamalara ayrılan bütçenin de eğitime harcanmasının daha yararlı olacağını ifade etmişlerdir.

Ticaretin yaygınlaşması liberal görüş için bir diğer önemli noktadır. Buna göre; devletlerarasında eğer mal ve hizmetler arasındaki geçirgenlik artarsa, gümrük duvarları ortadan kalkarsa ve serbest ticaret yaygınlaşırsa, devletlerin karşılıklı bağımlılığı artacak ve savaşa girmekten kaçınacaklardır.

Liberalizm, uluslararası sistemin anarşik yapısının her zaman savaşa evirilmeyeceğini ifade etmektedir. Liberalizme göre, askeri güce meşru müdafaa hakkı doğduğunda, yani bir devlet bir başka devlete saldırdığında kendini koruma adına güç kullanıp güce başvurabilir.

Liberalizm; devletlerin üniter yekpare bir yapı olmadığını, uluslararası sisteme baktığımızda sadece devletleri değil, uluslararası örgütleri ve uluslararası şirketleri de gördüğümüzü ifade etmektedir. Savaşın getirisi, barışın götürüsünden daha fazla olacağından, her zaman barışı sağlamak için çaba göstermektedirler. Bu sebeple de tüm bu bileşenler, uluslararası örgütlerde bir araya gelmektedir.

Neo-liberalizmin ilk çıkışı olarak, 1950'ler ve 1960'lardaki entegrasyon çabalarını gösterebiliriz. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da kurulmaya çalışılan demokratik ve serbest piyasa temelli ekonomik model, yani AB için atılan temel fikirler, neo-liberal görüşleri beslemiştir. Sonrasında 1970'ler ve 1980'lerde gelişen ekonomik ilişkiler ve küreselleşme ile artan karşılıklı bağımlılıklar, neo-liberalizme katkı yapmıştır. Bunun yanı sıra *"1970'lerde "çoğulcu (plüralist)" görüşün düşünürleri, neo-liberal akımın temellerini atmışlardır"* (Brorwn ve Ainsley , 2005, s. 45).

> Neo-liberalizm terimini ilk kez, 1974'te Nobel ödülü almış olan Avusturyalı ekonomist Friedrich von Hayek (1899-1992), bir uluslararası ticaret sistemini öngören gelişme modelini ifade etmek üzere kullanmıştır. Hayek, ekonomide devlet müdahalesinin insanları devlete aşırı bağımlı kıldığını, pek çok gelişmiş ülkede yavaşlayan ekonomik gelişmenin ve çoğu ulus devletin karşı karşıya kaldığı mali krizin serbest piyasaya dönmek suretiyle aşılabileceğini ileri sürmüştür. (Kloby, 2005).

Sonrasında Robert O. Keohane, yazmış olduğu *Hegemonyadan Sonra: Dünya Politik Ekonomisinde İşbirliği ve Uyuşmazlık* eserinde (ki sonrasında konu hakkında kendisine Joseph S. Nye da katılacaktır) küresel siyasette devletlerarasındaki işbirliğini anlamlandırmak için "karmaşık karşılıklı bağımlılık"[2] teorisini geliştirmiştir. Robert Axelroad ise *İşbirliğinin Evrimi* kitabı ile aktörler arasındaki yapısal rekabet bağlamında strateji, işbirliği ve koordinasyonun nasıl gelişebileceğini göstermiştir.

Neo-liberalizmi üç boyutlu düşünebiliriz. Bunlar, sosyal, ekonomik ve siyasi boyuttur ki; neo-liberalizm bu üçlü sacayağının üstünde yükselmektedir. Sosyal boyut, farklı

[2] Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık: Herhangi bir devlet diğerinden daha üstün değildir. Çünkü her devlet belli oranda birbirine bağımlı hale gelmiştir. Dolayısıyla hegemonya ya da tek kutupluluk söz konusu değildir.

ülkelerden insanların giderek daha fazla temas kurdukça birbirlerini daha fazla anladıklarını, kültürel değiş tokuşun açılmasını ve ortak değerlerin keşfedilmesinin savaşı daha az kabul edilebilir kılacağını; ekonomik boyut, ülkeler arasındaki yakın ekonomik bağların çatışmayı azaltacağını; siyasi boyut ise uluslararası kurumların barışı koruma konusundaki önemini ön görmektedir.

Neo-liberalizm, klasik liberalizmin temel savlarını veri olarak kabul etmekle birlikte ondan farklı olarak, karmaşık karşılıklı bağımlılıktan ötürü, diğerlerinin çıkarını da gözetmek durumunda kalacakları çoğulcu bir anlayışı benimsemektedir. Bir başka farklı nokta ise, neo-liberalizmin *"doğrudan bir hegemon devlete değil, uluslararası rejimler ağından oluşan bir uluslararası sisteme dayanmasıdır"* (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004, s. 76).

Neo-liberal kuramın temel savlarını toparlayacak olursak; ilk olarak, devletin soyut ve tek parça olmadığı, devletin karar ve tercihlerinde yöneticilerden çok güç odaklarının belirleyici olduğu, devletin bu güç odakları içinden tek bir güç odağının etkisinde kalmayarak rasyonel bir davranış sergilediği öne sürülmektedir. İkinci sav, uluslararası sistemde devlet dışı unsurların da temel oyuncular arasında yer almasıdır. Devlet dışı bu unsurlar arasında; sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler ve hükümet dışı kuruluşları sayabiliriz. Güç, uluslararası sistemde bu unsurlar arasında bölündüğü için, devletlerin uluslararası ortamı kontrol etme yetkinliği ortadan kalkmıştır. Ve son olarak; artık askeri gücün tek güç aracı olmayacağı, ekonominin ve demokrasinin gelişmesinin ve dünyaya yayılmasının demokratik devletlerarasında savaş ihtimalini azaltacağı, bu nedenle askeri gücün eskiye nazaran önemini yitirdiği düşüncesidir. Bu son savdan hareketle de neo-liberalistler, realistlerin sert güç anlayışından farklı olarak; cazibe oluşturmak, ortak menfaatler yaratmak ve çoğulcu çok kutuplu politikalar benimsemek suretiyle gücün dolaylı kullanımı kavramını, yani yumuşak gücü ön plana çıkarmışlardır. Ortaya çıkan bu yumuşak güç sayesinde diplomatik ilişkilerde de artık hükümetler dışında bireyler ve örgütler (yerel ya da uluslararası) aktif rol oynamaktadır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında küreselleşme ile beraber demokrasi ve liberal ekonomi ile yükselen liberalizm ve sonrasında neo-liberalizm, devletin ekonomik alandan

tamamen çekilmesini öngörmektedir. Piyasanın kendi işleyişine bırakılmasını ve devletin var olmasını; ancak küçük, dar bir alanda faaliyet göstermesini, geri kalan alanın ise devlet dışı diye tanımladığımız STK'lara, uluslararası şirketlere ve bireylere ait olmasını istemekteydi. Ancak 2000'ler sonrası yaşanan bazı gelişmeler, devletin neo-liberallerin istediği şekilde dar bir alana sıkıştırılmasının sorunları çözmediğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan saldırı, siyasi anlamda devletin boş bıraktığı o alanı sadece STK'lar ve uluslararası şirketlerin değil, birçok etnik ve dini terör örgütlerinin de doldurduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Aynı şekilde 2011 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz de piyasa aktörlerinin devlet müdahalesi olmadan kurtulmalarının mümkün olamayacağını göstermiştir. Dolayısıyla devlet, günümüzde o sıkıştırıldığı dar alandan çıkmakta ve bıraktığı egemenlik alanlarını yavaş yavaş geri kazanmaktadır.

2.1.3. Konstrüktivist (sosyal inşacılık) teoride güç anlayışı

1990'lı yılların başı itibari ile Soğuk Savaş'ın ortadan kalkmasıyla beraber yeni kuramlar tartışılmaya başlanmıştır. Bunlardan en yenisi "konstrüktivizm (sosyal inşacılık)" olarak adlandırılmaktadır. Sosyal inşacılar, devleti temel aktör olarak almakta, ancak onu sistemden etkilenen değil, sistemi etkileyen aktör olarak ifade etmektedirler. Aynı zamanda sistemi, devletlerin aktivitesini kısıtlayan, dolayısıyla da çift taraflı bir etkileşime yol açan bir yapı olarak görmektedirler.

Sosyal inşacılık kendini neo-realizmin karşısında konumlandırmıştır. Maddi unsurlara fazla bağlı kalınmasını eleştirmiş, sosyal olguların da analize dâhil edilmesini gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bunu yaparken de kimliği bir faktör olarak ifade etmektedirler. Toplumsal kimliğin ortaya çıkışında tarihi olayların aktif rol oynadığını belirtmektedirler. Devlet önce kendi kimliğini oluşturmaktadır. Ulusal çıkarlar da bu kimlik üzerinden şekillenmekte ve bu kimlikler üzerinden hareket etmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplinini sosyal inşacılıkla tanıştıran isim Nicholas Onuf olmuştur. Kuramın kurucusu ise Alexander Wendt'tir. Wendt'in 1999 yılında yazmış olduğu *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi* adlı kitabı, kuramın en önemli eseri kabul edilmektedir. Kitapta iki tür ilişki biçiminden bahsetmektedir. Bunlardan ilki, "eden-

yapı" arasındaki ilişkidir. Wendt' e göre, *"herhangi birini öncüllemek veya birini diğerini etkilediği yönünde yapılan tartışmadan ziyade ikisinin bir devinim içerisinde olduğunu ve sosyal süreçler neticesinde birbirlerini inşa etmektedirler"* (Wendt, 2012, s. 210). İkincisi ise, kimlik ve çıkar arasındaki ilişkidir.

Sosyal inşacıların anarşiye yaklaşımı ise, anarşiyi statik olarak görmez. Anarşiyi devletlerin ona yüklediği anlamlar çerçevesinde değerlendirirler. Burada birden fazla anarşi unsuru ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan ilki, Hobbes'cu bakış açısıyla devletlerin birbirini tehdit olarak gördükleri anarşik sistemidir. İkincisi, Locke'cu bakış açısıyla devletlerin birbirlerini rakip olarak gördükleri anarşi sistemidir. Üçüncüsü ise, Kant'çı bakış açısıyla devletlerin birbirini dost olarak gördükleri anarşi sistemidir. Bu sistemlerin her biri farklı dinamiklerde söz konusu olabilmektedir. Aktörlerin yapıyla ilişkileri belirleyici olmaktadır ve değişim, gerekli dinamikler var olduğunda mümkün hale gelmektedir. Sosyal inşacılar bu değişimi ve dönüşümü sosyal olaylardaki değişim ve dönüşüme göre nitelendirmektedir. Örneğin, Azerbaycan'ın silahlanması Ermenistan için tehdit, Türkiye içinse tehdit olarak değerlendirilmemektedir. Bu sebeple devletlerarası ilişkilerde nasıl anlamlandığımız çok önemlidir.

2.2 Yumuşak Güç

Günümüzde birçok siyasetçi, iktidar ve kudretin istediklerini başkalarına rıza yolu ile yaptırabilme yetisinin, yani yumuşak gücün peşindedir. Diğer bir deyişle, ikna ve çekicilikle istediğimizi elde edebilmenin peşindedir. Sert gücün askeri güç kullanma ya da askeri güç kullanma tehdidi ile yumuşak gücün ise diplomasi ile ilgili olduğu bu zamanda kimin ordusunun değil, kimin hikâyesinin kazandığı mühimdir.

Güç, artık eski dönemlerdeki gibi yatay bir düzlemde dağılmamaktadır. Roma İmparatorluğu'ndan Bizans'a, oradan da Osmanlı İmparatorluğu'na; ya da 18. yy. Fransa'sından, 19.yy. İngiltere'sine, oradan da 20.yy. ABD'sine şeklinde değil, dikey bir düzlemde dağılmaktadır. Dolayısıyla, güç devletlerden daha aşağıda bulunan uluslararası şirketlere, devlet dışı örgütlere şeklinde yayılmaktadır. Bu da sert gücün varlığını ve uygulanabilirliğini unutmadan onları bir tarafta tutarken yumuşak gücün etkisini daha da arttırdığı anlamına gelmektedir.

Yumuşak gücü kullanmak oldukça zordur. Karmaşık, süreci yavaş işleyen, istenen sonuçları vermesi uzun süren hassas bir kavramdır. Zira yumuşak güç uygulanan ülke insanlarına manipüle edildiği hissiyatı vermemek gereklidir. Bunların dışında yumuşak gücü diğer güç türlerinden ayıran en büyük fark, devlet dışı aktörlerin rol almasıdır. Devlet eskisi kadar güçlü değildir. Devletler, egemenliklerini devam ettirseler de devlet dışı aktörlerin de yumuşak güç kaynağı olması nedeniyle güç kaybına uğramışlardır.

Yumuşak güç, bir kavram olarak yeni olmasına karşın, kullanılması yeni bir durum değildir. Ünlü askeri stratejist Sun Tzu'nun *"en iyisi, savaşmadan kazanmaktır"* (Watanabe ve McConnell, 2008, s. 17) ifadesinde belirttiği yumuşak güç, tarih boyunca birçok devletin politikalarında görülmektedir.

Yumuşak güç yaklaşımı, gücü, realist yaklaşımın tersine neo-liberal/inşacı yaklaşım çerçevesinde ele almıştır. Neo-liberal politikaların en önemli savunucularından olan Joseph S. Nye ve Robert O. Keohane ilk defa 1977 yılında çıkartmış oldukları *Power and Interdependence (Güç ve Karşılıklı Bağımlılık)* adlı kitapta geleneksel anlayışın dışında gücün bir başka yüzü olan yumuşak güç kavramı üzerine vurgu yapmışlardır. Yönetim uzmanı Peter Drucker ve fütürist Heidi ve Alvin Toffler, bilgi devriminin ilk iki endüstriyel devrimde hakim olan hiyerarşik bürokratik örgütlerin sonunu getirdiğini savunmuşlardır. Dolayısıyla yumuşak gücün devletlerden devlet dışı örgütlere doğru yayılmasını ifade ederek kavramın temellerini oluşturmuşlardır.

Nye, buradan hareketle Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yıllardan itibaren gücün bir başka yüzünü, yani yumuşak gücü kavramlaştırarak onu uluslararası ilişkiler disiplinine kazandırmıştır. İfadeyi ilk defa ele aldığı kitabı *Bound of Lead: The Changing Nature of American Power (Liderlik Etmek: Amerikan Gücünün Değişen Doğası)* 1990 yılında yayınlamıştır. Nye, 2002 yılında *Amerikan Gücünün Paradoksu*, 2004 yılında yayınladığı *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*, 2008 yılında yayınladığı *The Powers to Lead (Liderlik Etme Yetkileri)* ve 2011 yılında yayınladığı *Gücün Geleceği* adlı kitaplarıyla yumuşak güç kavramını daha da geliştirmiştir.

Nye, geleneksel yaklaşımın dışında gücün farklı bir yüzünün de olduğu düşüncesini, Peter Bachrach ve Morton Baratz, 1963 yılında yazdıkları makalede ifade ettikleri gücün ikinci

yüzü kavramına dayandırmaktadır (Nye Jr, 2008, s. 108). Gramsci'nin hegemonyası, Bourdieu'nün sembolik gücü, Weber'in otoritesi, Foucault'nun disiplin toplumu ve Habermas'ın iletişimsel eylemi; gücün maddi olmayan tarafına vurgu yapan, yumuşak güce benzer farklı disiplinlerdeki kavramlardır (Lee, 2009).

"Yumuşak güç nedir?" sorusuna Nye, *"istenileni, zorlama ve para karşılığından ziyade, sahip olunan cazibe/çekicilik ile elde etme yeteneği"* (Nye Jr., 2005) olarak cevaplamıştır. Kavramla ilgili bir başka ifadesinde Nye, *"eğer istediklerini istemeni sağlayabilirsem, istediğin bir şeyi yapman için seni zorlamaya gerek kalmaz"* (Nye Jr., 2002, s. 5) şeklinde ifade etmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi yumuşak güç teşvik veya tehdit ile değil, ön plana çıkan bir takım önemli özellikler ile karşı tarafı cezbederek istenilen sonuçların elde edilmesidir.

Nye, yumuşak güç işleyişi ile, Adam Smith'in piyasalar üzerindeki görünmez el kavramı arasında benzerlikler kurmaktadır. Nasıl ki görünmez el piyasa arz talep dengesini düzenlemekte ve insanların tercihlerini şekillendirmekte ise, yumuşak gücün de benzer şekilde işlediğini ifade etmektedir. *"İnsanlar tercihlerini yaparken herhangi bir tehdit ya da değiş tokuşla muhatap olmamaktadır. Onların tercihlerini şekillendiren ve başkalarının amaçları doğrultusunda hareket etmeye sevk eden, soyut bir yapı arz eden cazibe olgusudur"* (Nye Jr., 2004, s. 16) ifadesiyle Nye, cazibe ile görünmez eli, farklı alanlarda da olsa, benzeştirmektedir.

2.2.1 Yumuşak güç kaynakları

Yumuşak güç ve sert güç birbirilerinden tamamen kopuk ve bağımsız hareket eden kavramlar değil tam tersine birbirleriyle ilişkilidir. Çünkü iki gücün amacı da başkalarının davranışlarına tesir etmektir. Ancak aralarında davranış ve kaynaklar açısından küçük farklar vardır. Sert güç, emir vererek zorla ya da teşvik ile başkalarının yaptıklarını değiştirebilmesine dayanırken, yumuşak güç ise kültür ve değerlerin cazibesi ya da uygulanan politikaların yarattığı gündem ile başkalarının isteklerini değiştirebilmesine dayanır. Set güç kaynakları davranış yelpazesinin emir verme tarafıyla ilgiliyken, yumuşak güç kaynakları ise yanına çekme tarafı ile ilgilidir. (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Güç Davranış Spektrumu (Nye Jr., 2004, s. 28)

	Sert Güç		Yumuşak Güç	
Davranış Spektrumu	Zorlama İkna Etme (Emir)		Gündem Yaratma Cazibe (Yanına Çekme)	
En Uygun Kaynaklar	Baskı Yaptırımlar	Ödemeler Rüşvet	Kurumlar	Kültür Değerler Politikalar

Kimi zaman sert güç de cazibe yaratarak yumuşak güce katkıda bulunulabilir. Örneğin, bir ülkenin askeri gücü, diğer ülkeler nezdinde cezbedici bir etki yaratabilir. Nye, Usame Bin Ladin'in, "insanlar bir güçlü bir güçsüz at gördüklerinde, yaradılışları itibariyle güçlü atı seçerler" (Nye Jr., 2004, s. 50) sözünden ve *"insanlar ezilenler üzerine oynamazlar, onlara acırlar"* (Nye Jr., 2004, s. 50) ifadesinden hareketle sert gücün yaratabileceği cazibe hakkındaki düşüncesini belirtmiştir.

Yumuşak gücün toplumlar üzerinde yaygın etkisi vardır. Ancak her durumda kolayca kullanılamayabilir. Toplumlar, günümüzde bilerek veya bilmeyerek çeşitli ABD değerlerini ve kültürünü benimserken aynı zamanda ABD'nin dış politikasına gerçekte veya görünürde direnmektedirler. Yumuşak gücün unsurları olabildiğince gerçeklikten kopmadan kurgulanması, yumuşak gücün inanılırlığını ve dolayısıyla uzun vadeli etkisini arttırmaktadır. Gerçekçi olmayan tezlerle yumuşak güç sistematiği kurgulanması, uzun vadede zararlı olmakta ve yumuşak gücün potansiyel etkileme gücünü azaltmaktadır.

Yumuşak gücü iyiler kadar kötüler de kullanmaktadır. Sadece ülkeler değil terör örgütleri de yumuşak güç uygulayarak taraftar toplayabilmektedir. Bu gruplarla, yani uluslararası terörizmle mücadele sert güç gerektirir. Fakat bu gruplara inanan insanların gözünde gerçekleştirilen söylem ya da eylemler yumuşak güç etkisi yaratmaktadır. Dolayısıyla terör örgütleri ile mücadelede üst düzey yöneticilere sert güç uygulanmalıdır (aksi takdirde biri gider, diğeri gelir). Fakat bu örgütlerin sempatizanları ile yumuşak güç aracılığıyla mücadele edilerek daha verimli sonuçlar alınabilir. Herhangi bir devlet, sert gücüne dayalı olarak başkalarına hükmedebilir; ancak şirketleri, vakıfları, dini kurumları,

üniversiteleri ve diğer sivil toplum kurumlarını da yumuşak güç ile etkilerse daha geniş bir alana nüfuz edebilir ve uzun vadeli tutumları kendi lehine değiştirebilir.

Günümüzde büyük güçlerin savaşmadan fethetmeye başladıkları görülmektedir. Zira sert güce dayalı savaşlar ile yapılan fetihler, hem maddi olarak hem de aşırı insan kaybından dolayı manevi olarak ülkeleri zorlamaya başlamıştır. Bunun en güzel ifadelerinde biri, 2013 yılında ABD senatosunda Jim Mattis'in, *"Dışişleri Bakanlığı'nı tam olarak finanse etmezseniz sonunda daha fazla mühimmat satın almam gerekiyor"* (Nye Jr., 2017) şeklindeki sözüdür.

Yumuşak gücün yakıtı olarak; özgürlükler, insan hakları, demokrasiye bağlılık, siyasi kurumların kalitesi, yurt dışından öğrenci ya da parlak insanları çekim gücü gibi birçok unsur sayılabilir. Devletler kendi gücünü başkalarının gözünde meşru gösterebilirse, isteklerine karşı daha az dirençle karşılaşır ve eğer bir ülkenin kültürü ve ideolojisi çekici olursa, diğerleri isteklerini yaptırırken karşı taraf da daha fazla istekli olur.

Devletlerin demokratik düzeyleri de yumuşak gücü artırmaktadır. Ancak demokratikleşmenin ilerlemişlik düzeyine bağlı olarak siyasetçiler bu gücü istedikleri gibi kullanamamaktadırlar. Çünkü bu alanı devlet dışı örgütlerle paylaşmak zorundadırlar.

Yumuşak güç kimileri tarafından gereksiz görülmektedir. Bu şekilde düşünenlere göre, devletlerarasında önemli olan askeri ve ekonomik güçtür. Ancak farklı bir açıdan bakıp bir karşılaştırma yaparsak, günümüzde ABD ve Çin'i karşılaştırdığımızda ikisinin ekonomik rekabette neredeyse eşit, hatta Çin'in üstün duruma geçtiği görülür. Lakin kimse küçük Çin olmak derdinde değildir. Tam tersine küçük ABD olmak istemektedirler. Çünkü insanlar daha demokratik bir rejimde ve özellikle popüler kültürünün daha albenisi olanı tercih etme eğilimindedirler.

Bir ulusun dünyayı şekillendirmesine yardım edebilecek potansiyel yumuşak güç unsurları; politik değerler, kültür ve dış politikadır. (Bkz. Tablo 2) Eğitim politikaları, kalkınma ya da insani yardımlar ve medya, devletin yumuşak gücünü arttırmanın önemli unsurlarıdır.

Tablo 2. Yumuşak Güç Kaynakları, Araçlar ve Alıcılar/Hedefler (Nye Jr, 2008)

Yumuşak Güç Kaynakları	**Meşruiyet ve Güvenilirlik Sağlayan Araçlar**	**Yumuşak Güç Alıcıları/Hedefleri**
Dış Politika	Hükümetler, Medya, STK'lar, Uluslararası Örgütler	Başka Hükümetler ve Halklar
İç Siyasi Değerler	Medya, STK'lar, Uluslararası Örgütler	Başka Hükümetler ve Halklar
Yüksek Kültür	Hükümetler, STK'lar, Uluslararası Örgütler	Başka Hükümetler ve Halklar
Popüler Kültür	Medya, Piyasa	Başka Halklar

Nye, yumuşak güç kaynaklarını; *"kültür (başkalarına çekici geldiğinde), siyasi değerler (yurt içi ve yurt dışında bu değerlere bağlı kalındığında) ve dış politika (bu politikalar meşru ve ahlaki bir otorite olarak görüldüğünde)"* (Nye Jr., 2004, s. 32) şeklinde sıraladıktan sonra, kaynakların parantez içinde belirttiği şartları sağladıklarında önemli olduklarına vurgu yapmaktadır.

2.2.1.1. Kültür

Nye, kültürü, *"bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünüdür"* (Nye Jr., 2004, s. 32) diye tanımlamaktadır. Bu değerler ve değerlerin fiiliyata geçtiği uygulamalar ne kadar geniş yelpazeye yayılırsa, o kadar çok yumuşak güç üretir. Kültür ne kadar çok evrensel değerler içerirse etki alanı da o kadar artar. Buna karşılık kapalı ve dar kapsamlı kültürlerin yumuşak güç üretme kapasitesi o denli düşüktür. Nye'a göre, *"kültür, edebiyat, sanat ve eğitim gibi seçkinlere hitap eden üst/yüksek kültür ve genel itibari ile eğlenceye dayalı popüler kültür olmak üzere ikiye ayrılır"* (Nye Jr., 2004, s. 32).

Üst kültürün kalıcı hale gelmesi daha uzun vadelidir. Ancak tesir ve etki alanı da o denli fazladır. Popüler kültürün ise etki alanı olmasa ve zaman olarak daha kısa sürede tesir etse bile kalıcılığı da çok uzun vadeli değildir. Örneğin, günümüzde üst kültür-popüler kültürün etkileşimini en iyi bilen ülkelerin başında ABD gelmektedir. Gerek 1955'teki

Vietnam Savaşı, gerekse de 2003'teki Irak Savaşı sürecinde ABD'nin yumuşak gücü etkilense de üst kültürüne dokunulmadığı için savaştan bir süre sonra yumuşak gücü tekrar yükselmeye başlamıştır. Bu tecrübeden hareketle günümüzde devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşında ise, ABD ve batı'nın Rus üst kültürünü hedefe aldığına şahit olmaktayız. Üst kültürün hedef alınması, yumuşak gücün bir daha geri döndürülmemesini sağlamaktadır. Rusya'ya yapılan da tam olarak budur. Dolayısıyla sert güç kullanılmadan Rusya'ya ciddi bir zarar vermek amacı mevcuttur.

Kültür aktarımındaki en önemli araçların başında ticaret ve öğrenci değişim programları gelmektedir. Özellikle üst kültürün aktarılmasında öğrenci değişim programlarıyla ilgili Nye'ın verdiği bir örnek dikkat çekicidir. *"Gorbaçov'un sağ kolu Alexander Yakolev Colombia Üniversitesi değişim öğrencisidir. Gorbaçov'a perestroyka konusunda tavsiyelerde bulunmuştur"* (Nye Jr., 2004, s. 75). Bu konudaki bir diğer ilginç örnek ise; Çin'in şu andaki politik yapısının mimarlarından olan dönemin devlet başkanı Deng Xiaoping'in Çin'de gittiği okulda Fransızca öğrenmesi, 16 yaşında okumak için gittiği Fransa'da, Renault fabrikası dâhil birçok işte çalışıp, siyasi faaliyetlerde bulunması gibi, yaklaşık 5 yıl kaldığı Fransa'nın onun siyasi fikirlerini ve kültürünü derinden etkilemiş olmasıdır.

Özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca çok dikkat çekmese de ABD popüler kültürü Doğu Bloğu üzerinde ciddi bir etki yapmıştır. Hollywood filmleri, tüketim çılgınlığı, Cola ve hamburger; Amerikan yaşam tarzını bu ülkelerde yaşayan insanların nezdinde cazip hale getirmiştir. Che Guevera'nın arkadaşı Fransız devrimci ve felsefeci Regis Debury, *"Blue Jeanların ve rock'n roll'un gücü, tüm bir Kızıl ordunun gücünden fazla"* (Gardels, 2005, s. 37) cümlesiyle konunun güzel bir ifadesini sunmuştur. Yine bu bağlamda Soğuk Savaş'ın simgesi olan "Berlin Duvarı"nın topçu atışları ile yıkılmadığı, zihinleri özgürlük ve bağımsızlık fikirlerinden etkilenen insanların kullandığı çekiç ve buldozerler altında yıkıldığı ifadesi de aynı düşünceye işaret eder.

2.2.1.2. Siyasi değerler

Ülkelerin uygulamış oldukları politikalar ve tutumlar, müspet ya da menfi yumuşak güce doğrudan etki etmektedir. Örneğin, ırkçılık yapan bir ülkenin Afrika'da yumuşak gücünü

azaltacağı gibi. Bunun tam tersi olarak insan haklarına saygılı, insanlar arasında ayrımcılığa karşı tutum sergileyen ülkeler ise yumuşak gücü arttıracaktır.

Küreselleşmeyle birlikte meydana gelen bilgi devrimi ve iletişim araçlarının yayılması ile en etkili yumuşak güç aracı, kültürden daha ziyade, o ülkenin siyasi değerleri alma yolunda oluşmaktadır. İnternetin yaygın kullanılmasıyla ülkelerin iç politikadaki uygulamaları da yumuşak güç üzerinde son derece tesirli hale gelmiştir. Amerikan kültürü dünya çapında insanları ne kadar etkilese de ABD'de yurttaş haklarına yönelik ihlaller de yumuşak güç açısından o derece ters etki yapmaktadır. Bunun bir örneği, George Floyd cinayetidir. ABD'li bir siyahi olan George Floyd'a polisin teninin rengi dolayısıyla yapılan muamele sonucu devletin iç güvenlik gücü olan polis şiddeti ile öldürülmesi, hem ABD'de hem de ABD dışında büyük tepki yaratmıştır. Cinayetin ardından başlayan protesto eylemleri ya da seçimlerden sonra gerçekleşen kongre baskını (ki başkan adaylarından birinin yönlendirmesiyle) gibi olaylar, televizyon ve internet kaynakları sayesinde tüm dünyaya yayılmış ve ülke içi demokrasi sorunu ülkenin yumuşak gücünü oldukça olumsuz etkilemiştir. Buradan; bir ülkenin yönetiminin ülke içi demokratik yönetimi ne kadar aşağı çekerse, kültürü istediği kadar cazibe alanı yaratsın, yumuşak gücü istediği seviyelere çıkaramayacağı sonucuna ulaşılabilir.

2.2.1.3. Dış politika

Yumuşak gücün kaynaklarından bir diğeri, dış politikadır. Ülkelerin uluslararası kurumlarla çalışmaları, iş birliği ve diğer ülkelerle yapıcı ilişki kurması yumuşak gücü açısından son derece önemlidir. ABD'nin Vietnam ve Irak savaşları, ki özellikle Irak savaşı, uluslararası kamuoyunun tam anlamıyla ikna edilmeden yapılması, ABD'nin yumuşak gücüne özellikle Müslüman ülke insanları nezdinde ciddi zarar vermiştir. Yine dönemin Başbakanı, şu anda Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos'taki "one minute" çıkışı, Arap Baharına kadar Ortadoğu halkları gözünde popülaritesini artıran Türkiye'nin yumuşak gücünü yükseltmiştir. Sonrasında Ortadoğu ülkeleriyle yaşanan ciddi siyasi çatışmalar, Suriye'deki operasyona dâhil olması ve sert gücünü kullanması, Türkiye'nin Ortadoğu'daki yumuşak gücünü negatif yönde etkilemiştir.

Türkiye'nin Rusya-Ukrayna arasındaki savaşta yapıcı faaliyetleri, diplomasi için aracı olması ise yumuşak gücünü tüm dünyada yükseltmektedir.

Önemli hususlardan bir tanesi de dış politikada niyeti iyi olduğu için yapılan müdahaleye tamamen ahlaki diyememezdir. Burada uygulanan araçlar son derece önem kazanmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin Suriye'ye sert güç kullanarak yaptığı müdahale niyetine bakıldığında (insanların demokratik talepleri, baskıcı rejimde özgürlüklerinin kısıtlanması ve şiddet uygulanması gibi), iyi yönde olabilir. Ancak bu sebeplerden dolayı yapmış olduğu müdahalenin ne kadar ahlaki olduğu sorgulanabilir. Bu durum, dış politikayı ahlaki yönde değerlendirmenin yanlış olacağını ortaya koymaktadır. Tüm bunlar da yumuşak gücün değer kaybetmesi ile sonuçlanmaktadır. Dış politikada ulusal çıkar, başkalarının da çıkarına olacak şekilde uzak görüşlü tanımlanırsa, bu, yumuşak güce o ülke nezdinde olumlu etki eder.

2.2.2. Yumuşak güç kavramına yönelik eleştiriler

Nye'ın kavramlaştırdığı yumuşak güç, uluslararası ilişkiler alanında kabul görmüş ve geniş bir kitle tarafından kullanılsa da, akademik çevreler tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştiriler genel itibari ile üç başlık altında toplanmaktadır. Birincisi "kavramın teorileşmesindeki yetersizlik", ikincisi "kavramın yeni olup olmaması" ve üçüncüsü "kullanım zorluğuna" yöneliktir (Özel, 2018, s. 9).

Nye'ın yumuşak gücün teorileşmesini zora sokan birçok tanım yapması, muğlaklığı da beraberinde getirmiştir. Nye'ın Amerikan merkezci yaklaşımı, Amerika'nın küresel liderliğinin devamı üzerine kavramın kurgulanması, kavramın teorileşmesindeki bir diğer zorluktur. Sert güç ve yumuşak gücü keskin bir ayrışmaya tabi tutması, ancak kaynak bakımından bakıldığında yumuşak güç kaynaklarının sert güce kaynaklık etmesi, kavramın karmaşıklığını daha belirgin bir hale getirmiştir.

Yumuşak güç ifadesi her ne kadar ilk olarak Nye tarafından kullanılmış olsa da Sun Tzu'nun, "savaşmadan kazanmak" şeklinde ifade ettiği gibi kavrama tarihin birçok döneminde rastlamak mümkündür. Edward Carr'ın "gücü tasnif etme" şekli ve

Morgenthau'nun "güç kaynaklarına" yönelik tanımları da Nye'ın yumuşak güç kaynakları ile benzerlik göstermektedir.

Nye'ın yumuşak güç kavramının kullanımında da bir zorluk mevcuttur. Devlet var olmaya devam etse de gücü birçok yeni aktörle paylaşması, yumuşak gücün devletin kontrolü dışına çıkması demektir. Taklit edilmesi nedeniyle kaynak aktörün yumuşak gücünü kaybetmesi. Örneğin bir ülkenin belli bir alanda yarattığı bir başarı ile yumuşak gücünü artırması karşısında diğer ülkeler tarafından yaratılan başarının taklit edilmesi ile bunu yaratan kaynak ülkenin yumuşak gücünü kaybetmesi. Bir ülkenin yumuşak gücünün yarattığı etkinin sonuçlarının görülmesi uzun yıllar alması. Hedef ülkelerin ayrı ayrı değerlendirilmesi. Örnek olarak bir Bollywood[3] filminin Pakistan'da yarattığı etki ile Türkiye'de yarattığı etkinin farklı olması. Nye'ın yumuşak gücün merkezine koyduğu çekicilik her zaman bir eylem değişikliğine gitmeyebilir. Ülkenin başka bir ülkeyi işgal etmesine onay veren ülkelerin düşük olmasına karşın işgalin gerçekleşmesi buna bir örnektir. Bu ve benzeri kullanım zorlukları da Nye'ın yumuşak güç kavramına yapılan bir diğer eleştiridir.

2.3. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi, yumuşak güç kavramı ile ilişkilidir. Hatta genelde birbirinin yerine kullanıldığı da görülmekle beraber, kamu diplomasisi yumuşak güce göre daha dar kapsamlı ve somuttur.

Mark Leonard'a göre, *"Kamu diplomasisi; reaktif, proaktif ve uzun vadeli ilişki geliştirici kamu diplomasisi olmak üzere üç boyutludur"* (Leonard, Stead ve Smewing, 2002, s. 2-3). Reaktif kamu diplomasisi kısa sürelidir ve tek yönlü iletişim söz konusudur. Sorunlar ya da ani gelişmeler sonucunda bir bilgilendirme veya yanlış bilgilerin düzeltilmesi için yapılır. Proaktif kamu diplomasisi boyutu ise çok yönlü iletişime sahiptir ve uzun vadelidir. Olası sorunları önceden tespit edip ön almak için yapılır. Uzun vadeli ilişki geliştirici kamu diplomasisi boyutu da çok yönlü ve uzun vadelidir.

[3] Bollywood: Hindistan film endüstrisi

"Kamu diplomasisi" yeni bir kavram olmayıp, daha farklı adlandırılsa da Antik Yunan'da, Roma'da ve Osmanlı'da izlerini bulmak mümkündür. Modern dönemlerde ilk kullanımı ise 1856 yılında *London Times* gazetesinde dönemin ABD başkanı Franklin Pierce tarafından, "nezaket"in eş anlamlısı olarak, empati kurmak anlamında kullanılmıştır (Sancar, 2012, s. 82). ABD başkanı Woodrow Wilson'un *Christian Science Monitor'd*eki konuşma raporları, kamu diplomasisi teriminin ilk kullanımı olmuştur. Ve 1889-1965 yılları arasında *LA Times*'ta yer almıştır (Cull, 2009, s. 20). Kamu diplomasisi kavram olarak, 1965 yılında Tufts Üniversitesi'ne bağlı Edward Murrow Merkezi Başkanı Edmund Gullion tarafından kullanılmıştır. Gullion göre;

> Kamu Diplomasisi, dış politikaların düzenlenmesi ve yürütülmesi üzerindeki kamu tutumlarının etkilenmesini ele almaktadır. Geleneksel diplomasinin ötesindeki uluslararası ilişkiler boyutlarını, hükümetlerin diğer devletlerdeki kamuoyunu oluşturmalarını, özel grupların etkileşimini ve bir devletin ve bunların birbirleriyle olan ilgi alanlarını, Dışişleri raporlarını ve bunların politikaya etkisini, işi iletişim olanlarla diplomatlarla ve dış temsilciler arasındaki iletişimi ve de kültürlerarası iletişim sürecini kapsamaktadır. (Gullion, 2010, aktaran Ekşi, 2014).

Gullion, tanımını çok geniş bir çerçevede yapmaktadır. Bu geniş tanımıyla kamu diplomasisine, kamuoyu ve diğer tüm aktörleri de ekleyerek yeni bir diplomasi tanımı vermektedir. Gullion'dan sonra en fazla atıf yapılan Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı- United States Information Agency (USAI) eski direktörü Hans Tuch, *"bir hükümetin ulusal amaçlarının ve güncel politikalarının olduğu kadar ulusun fikir ve ideallerinin, kuruluşlarının ve kültürünün yabancı halklarca anlaşılması amacıyla gerçekleştirilen iletişim süreci"* (Tuch, 2003, s. 14) şeklindeki ifadesiyle kamu diplomasisini tanımlamıştır.

Kamu diplomasisinin geleneksel diplomasiden en büyük farkı, sivil toplumu hedef almasıdır. Jan Melissen bunu, *"Geleneksel diplomasi ile kamu diplomasisinin temel ayrımı eskisinin devletlerin temsilcileri ya da uluslararası aktörler arasındaki ilişkilerle ilgili olması buna rağmen sonrakinin yabancı toplumlardaki genel kamu ve daha özelde*

resmi olmayan gruplar, örgütler ve bireylerle ilgili olması" (Melissen, 2007, s. 4) diye ifade ederek açıkça belirtmiştir.

Kamu diplomasisini algıları yönetme sanatı olarak ifade eden Jarol Manheim'e göre, *"Kamu diplomasisi, algılamaları yönetebilme ve yabancı kamu sektörlerini hedefleriniz doğrultusunda yönlendirebilme sanatıdır"* (Manheim, 2001).

Kamu diplomasisinin her seferinde daha ileriye evirilen üç önemli dönemi mevcuttur. Bunlardan ilki, geçen yüzyılın başında radyonun bulunması ile başlayıp Soğuk Savaş sonrasına kadar olan dönemi kapsayan ve kamu diplomasisinin temellerinin atıldığı, propaganda ağırlıklı bir kamu diplomasisinin yürütüldüğü "propagandist dönem"dir. İkincisi, Soğuk Savaş sonrası 2000'li yıllara kadar süren "geleneksel kamu diplomasisi dönemi" ve 2000'ler sonrası "yeni kamu diplomasisi dönemidir."

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD tek süper güç olarak kalmış, ancak kısa zaman sonra devlet dışı kuruluşlar önemli bir güç merkezi haline gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte küresel konular çevresinde milyonlarca insanın bir araya gelmesi ile vücut bulan hükümet dışı kuruluşlar, dünya diplomasisinin temel oyuncusu olmuşlardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve sınırların ortadan kalkması ile farklı ülkelerdeki bu gruplar, birbirleriyle ilişki kurabilmektedirler. Devlet dışı bu grupların dış politikada karar verme süreçlerinde ağırlıkları artmakta ve uluslararası ilişkilerdeki rolleri daha da fazlalaşmaktadır.

Kamu diplomasisi ilk çıktığı zamanlarda aktör, devlet iken; son yıllarda gelişen bilgi iletişim teknolojileri ile aktör yalnızca devlet değil, devlet dışı aktörlerdir de. Nitekim küreselleşme ile birlikte sınırların eski keskinliğini yitirmesi, devlet ve devlet dışı ayrımını da silikleştirmiştir. Benno Signitzer de kamu diplomasisinde etkili olan aktörlerin devletle ilişkili aktörler olduğunu belirmektedir. Ona göre, *"Kamu diplomasisinin hükümet ve devlet boyutu onun öncelikli aktörlerinin hala devletle ilişkili olanlar olduğunu açıklamaktadır. Ancak hem sivil toplum örgütlerine hem de devlet dışı örgütlere doğru yükselen bir yön değişimi vardır"* (Signitzer, 1992, s. 137-147). STK'lar, üniversiteler, kanaat önderleri, medya, özel sektör ve küresel işletmeleri kamu diplomasisinin aktörleri olarak sayabiliriz.

Sivil toplum kuruluşları, kamu diplomasisinin en önemli aktörleri arasındadır. Zamanla sayılarının artmasıyla etkinlikleri de bir o kadar fazlalaşmaktadır. STK'ların sayısının artması, hayatın her yönüne dokunması, onlara toplum nezdinde daha dikkate değer bir hal kazandırmıştır. Diğer yanda insanların güveni de buna paralel olarak artış göstermektedir. STK'ların giderek artan bu güçleri, onların ciddi bir baskı unsuru işlevine de soyundurmaktadır.

Üniversitelerin kamu diplomasisinde en büyük farkı, araştırma süreçleri ve kültür diplomasisinin uygulayıcıları olmalarıdır. Araştırma süreçlerinin önemi, buraların hazırladıkları raporları kamu diplomasisinin değerlendirmesi ve yön vermesi bakımından mühimdir. Üniversiteler, değişim programları (Socrates ve Erasmus gibi) sayesinde giden öğrencilerin gittikleri ülkeye kültürün aktarılması ve gelen öğrencilere de ülkenin ve kültürün tanıtılması bakımından önem taşımaktadır. Yine, konferans ve kongreler düzenlenmesi ve bu sayede yabancı katılımcılara ülkenin tanıtılması adına ehemmiyet konusudur. Okullar ise; bulundukları ülke vatandaşlarına kaynak ülkenin kültürünün aktarılması, kaynak ülkenin dilinin öğretilmesi, kültür sanat etkinlikleri bakımından başat görev görmektedir.

İnsanların güven duydukları kanaat önderlerinin verdikleri mesajlar, hedef kitlede daha inandırıcı ve etkili olmaktadır. Akademisyenler kanaat önderliğinde önemli yer tutmaktadır.

Kamu diplomasisinin en önemli öğelerinden bir tanesi gündem oluşturmaktır. Gündem oluşturulmasına yardımcı olması bakımından da medya ve haber ajansları önemli rol oynamaktadır. Nye'a göre, *"dış basın, kamu diplomasisinin birinci basamağı için önemli bir hedeftir"* (Nye Jr, 2008). Ulusal imajın inşası da yine medya aracılığıyla olmaktadır. Medya, ülkelerin dışa açılan penceresidir. Dolayısıyla medyayı doğru kullanmak, mesajların hedef kitleye doğru verilmesi adına önemlidir. Bu amaçla İngiltere'de tüm dünya çapında yayın yapan ve etkili olan *British Broadcasting Corporation (BBC)* 1938'de yayın hayatına başlamıştır. Yine *Amerika'nın Sesi-Voice of America (VOA)* 1942 yılında kurulması bu konudaki en önemli örneklerdendir.

Çok uluslu şirketler devletler kadar etkilidir. Bu sebeple de sorumluluk almaları kaçınılmazdır. Özel sektör, ülke dışında temas imkânı oldukça yüksek olması sebebi ile var oldukları ülkenin dışarıdaki yüzüdürler ve dışarıya açılan kapı görevi görürler. Gebze Organize Sanayi Bölgesi'nin Sırbistan'da devletle işbirliği yaparak hali hazırda yapımına devam ettiği Organize Sanayi Bölgesi buna en güzel örnektir.

2.3.1. Kamu diplomasisi uygulama alanları

Kamu diplomasisi, bir hükümetin diğer bir ülkenin hükümetinden ziyade, halkların ve toplumun önde gelenlerini etkileyip bu ülkenin politikalarını kendi avantajına döndürme çabasıdır. Hükümetler bu çabaları ile kamu diplomasisinin çeşitli uygulama alanlarını kullanarak toplumun farklı kesimleriyle iletişim kurabilmektedir. Nye'ın da ifade ettiği gibi;

> Kamu diplomasisi hükümetlerin, diğer ülke hükümetlerinde ziyade onların halklarını etkilemek ve onlarla iletişime geçmek için kaynaklarını harekete geçirdiği bir araçtır. Kamu diplomasisi; yayımcılık, finanse edilmiş kültürel ihraçlar ve değişimler organize ederek kaynaklarına dikkat çekerek onları etkilemeye çalışmaktadır. Ancak bir ülkenin kültürü, değerleri ve politika içeriği çekici değilse, onları yayımlayan kamu diplomasisi yumuşak güç üretemez (Nye Jr, 2008, s. 94-109).

Kamu diplomasisinin uygulama alanları bağımsız olarak kullanıldığında, onun, yani kamu diplomasisinin amaçlarına hizmet eder. Örneğin, birçok ülkede gerek "kültürel diplomasi"[4] olsun, gerek "inanç diplomasisi"[5] olsun, kamu diplomasisinden bağımsız kullanılmakta ancak kamu diplomasisinin amaçlarına hizmet etmektedir.

Nye'ın *"bir ülkenin kültürü ve ideolojisinin çekiciliğiyle diğerlerinin de onu izleyeceği"* (Nye Jr, 2003, s. 10) ifadesinde belirttiği gibi, kamu diplomasisinin uygulama alanlarının en önemlisi kültürel diplomasidir ve onun açtığı yoldan diğer uygulama alanları da

[4] Kültürel Diplomasi: Bir ülkenin kültürel öğelerinin (sanat, eğitim gibi) o ülkenin itibarını artırmak ve ortaklıklar kurmak amacıyla sunumudur.
[5] İnanç Diplomasisi: Ülkeler arası ilişkilerde dini kaygılarında göz önünde bulundurulmasıdır.

kolaylık sağlamaktadırlar. Kültürel diplomasinin en stratejik ödevi, hedef kitlede verdiği mesajlarla kültürüne ait merak uyandırmasıdır. Bu merak o kültüre ait öğrenmeyi tetikleyecektir ve sonrasında ondan gelen siyasi mesajlara olumlu yaklaşacaktır.

Kültür diplomasisinin en temel iki öğesi, eğitim ve dildir. Kültür diplomasisinin ilk örneklerinden biri, I. Dünya Savaşı öncesi 1883 yılında kurulan *Alliance Française*'dir. Hükümetin savaşta aldığı yenilgi sebebi ile sarsılan imajını düzeltmek amacını taşımış, Fransız dilini ve edebiyatını yani Fransız kültürünü yurt dışına tanıtma çabasıyla Fransız diplomasisinin vazgeçilmez unsuru olmuştur. Fransızlardan sonra diğer ülkeler de kendi kültürünü tüm dünyaya tanıtma adına birbiri ardına kültür vakıflarını kurmuşlardır. İngiltere 1934'te *British Council*'i, Almanya 1951'de *Goethe Enstitüsü*'nü, Çin 2004 yılında *Konfüçyüs Enstitüsü*'nü ve Japonya 1972 yılında *Japan Foundation'ı (Japon Vakfı)* kurmuştur. Bu kültür dernekleri yıllardır ülkelerinin kamu diplomasisine, kültür diplomasisi sayesinde hizmet etmektedirler.

Ülkeler eğitim ve kültürel değişim programlarıyla etkileşir ve iletişime geçerler. Bu değişim programlarına en iyi örnek ABD'nin eğitim alanında geliştirdiği Fulbright Programı'dır. Eski İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher (1967), eski Fransa Başbakanı Nicolas Sarkozy (1985), eski İsrail Başbakanı Ehud Olmert (1978) ve eski Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai (1987) gibi bu programa katılan ünlülere bakılarak; programın ne denli başarılı olduğu görülebilmektedir. Kültürel değişim programları bazen beklentinin çok ötesinde etkili olabilirler. Bunun bir örneği, 1958 yılında ABD ve SSCB arasında imzalanan ilk değişim programı olan "Lacy-Zabun Antlaşması"dır. Bu antlaşma ile özellikle sanat topluluklarının karşılıklı ülkelerde gösteriler sunmaları, kültürel etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Oluşan kültürel temaslar sayesinde ABD'nin yumuşak gücü artmış, bu da Soğuk Savaş'ın yönünün değişmesine ciddi katkı sağlamıştır. Bu olumlu örnekler kadar, olumsuz değişim programları da mevcuttur. Bunlarda bir tanesi, Nicholas Cull'un iddia ettiği; 1948 yılında eğitim sistemini inceleyen değişim ziyareti için ABD'ye giden, gördüklerini şehvet ve tüketicilik olarak niteleyip, ülkesine döndükten sonra Müslüman Kardeşleri kuran ve batı karşıtı uyarılar yapan Mısırlı yazar Sayed Qtub olayıdır. Onun ziyaretinin militanlık duygularını motive ettiği düşünülmektedir (Cull, 2009, s. 52).

Yurttaş diplomasisi, bir ülkenin vatandaşlarının herhangi bir yasal zorunluluk ve görev olmaksızın bireysel olarak yürüttükleri diplomasidir. Örnek olarak, kültürel turlarda rehberlik yapılarak ziyaretçilerin ülkeyi keşfetmeleri sağlanmaktadır. Buradaki en önemli konu yüz yüze iletişimdir. Bu sayede iletilmek istenen mesajın anında iletilmesi ve cevabın anında geri alınması söz konusudur. Yurttaş diplomasisindeki önemli gruplar, ülkede bulunan diaspora ve vatandaş dernekleridir. Zira bu gruplar kültürün aktarılmasında aracılık görevi görmektedir. Ayrıca diaspora bulunduğu ülkede, geldiği ülkenin yararına olacak konularda ilgili kişilerle birebir iletişim kurarak, baskı görevi görmektedirler.

"Din, ulus devlet dönemi öncesi devletlerin kuruluşunda ve diğer devletlerle olan münasebetlerinde asli amaç olma fonksiyonunu yitirmiştir. Ancak toplumda siyasal unsur olarak etkinliği devam etmektedir" (Gündoğdu, 2021, s. 94-95). Din görevlileri misyonerlik faaliyetleri kapsamında, hem inandıkları dini yaymaktadırlar hem de bağlı oldukları ülkenin menfaatlerini gözetmektedirler. Din, birbirine zıt iki yönü olan bir kavramdır. Hem uluslararası çatışmalara neden olmakta hem de birincil amacı olan çatışmaları sonlandırarak diyalog ve hoşgörü sağlamaktadır. Türkiye bu konuda çok büyük bir şansa sahiptir. Modern ve Müslüman kimliğe sahip olması, batı'da özellikle İslamofobi'ye karşı mücadelesi ve tüm bu özelliklerini tek potada eritebilmesi, aynı zamanda Müslüman ülkelere örnek ülke olması bakımından ülkenin yumuşak gücünü de yükseltmektedir. Hoşgörü konusunda önemli inisiyatifler geliştirerek inanç diplomasisini etkili biçimde kullanmaya çalışan ülkelerden biri Çin'dir. 2006 ve 2009 yıllarında ülkede gerçekleştirdikleri "Dünya Budizm Forumu," tüm dünyadan birçok Budist ve akademisyeni bir araya getirmiştir.

Lobicilik, ülkenin karar alma sürecinde bireyler ve örgütlerin siyasi aktörleri etkilemesi ve kararların kendi istekleri doğrultusunda çıkmasına yönelik çalışmalardır. Elçilikler buna verilebilecek en güzel örnektir. Lobicilik faaliyetine verilebilecek örneklerden bir diğeri de; 1985 yılında Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Şükrü Elekdağ'ın organizasyonu ile Ermeni tezlerine karşı çıkan bir deklarasyonudur. Başta ünlü tarihçi Bernard Lewis olmak üzere 69 bilim insanının imzalaması ve *The Washington Post* ve *The New York Times* gibi ABD'nin önde gelen gazetelerinde ilan verilerek yayınlanması,

ciddi bir kamuoyu yaratmış ve dönemin siyasileri üzerinde baskı oluşturmuştur. Yine bir başka örnek; 2011 tarihinde Fransız Parlamentosu'nda kabul edilen 1915 olaylarıyla ilgili Ermeni iddialarının reddinin cezalandırılmasını öngören yasanın onaylanmaması için, Türkiye'de bulunan Fransız okullarının müdürlerinin Fransız milletvekillerine e-mail yoluyla bir mektup göndermesi ve bu mektubun Fransa'nın önde gelen gazetelerinden *Le Monde* ve *Le Figaro*'da yayınlanmasıdır.

2.3.2. Sonuç

Yumuşak güç, insanların gönüllerini fethedip, kalplerini kazanarak, zihinlerini etkilemek ve bu doğrultuda bizim isteklerimizi istemesini sağlamaktır. Toplumun tabanında yaratılacak bu olumlu yaklaşımda karar alıcıları bizim istediğimiz doğrultuda yönlendirmektedir. Yumuşak güç bu olumlu yaklaşımı sağlamak için bir takım araçlar kullanmaktadır. Bunlar; kültür, siyasi değerler ve dış politikadır. Kullanılan bu araçlardan Kültür'ün bir kolu olan popüler kültür görünürde en etkili araç olarak görülmektedir. Ancak günümüzün tüketim çağında popüler kültür ilk anda etkisi yüksek olsa da kalıcılığının kısalığından dolayı tam fayda sağlayamamaktadır. Buna karşın yumuşak gücün asıl motor gücü siyasi değerlerden de beslenen dış politikadır. Sonuç alma süreci uzun olsa da etkisi hem kalıcı hem de uzun süreli olmaktadır.

Yumuşak güç kavramı tam bir çerçeveye oturtulmadığı için uygulamada ciddi bir kavram kargaşası olmaktadır. Aynı kavram uygulandığı yere ve zamana göre farklılık gösterebilmektedir. Uygulamada yumuşak güç etkisi gösteren bir kavram başka bir uygulamada farklı şekilde anlamlandırılabilmektedir. Ülkelerde bundan faydalanarak asıl hedeflerini gizleyebilmek adına sanki yumuşak gücü kullandıklarını ifade edip farklı hedefler planlamaktadırlar. Kaldı ki ifade ettikleri bu yumuşak güç öncesi sert güç unsurları özelliklede askeri güç yoğun ve görünür şekilde kullanılırsa yumuşak güç algısının üzerinde olumsuz neticesi olmaktadır. Bunu anlayabilmenin yolu da o ülkenin dış politikasında ne yaptığından ziyade, ne olduğunu görmekten geçmektedir. Örneğin, insani yardım kavramını ele alırsak, bir deprem ya da salgın hastalık sonucu ülkelere karşılık gözetmeden insani yardım yapılması yardım yapılan ülkenin halkı nezdinde yardımı yapan ülkeye bir sempati beslemesine yol açacağından bunu yumuşak güç

kavramı olarak ifade edebiliriz. Yine bir ülkede olan iç savaş yada belli bir gruba yapılan baskı veya soykırıma varacak şiddeti önlemek adına uluslararası güçlerle beraber uluslarüstü bir gücün örneğin BM şemsiyesi altıda sorunu çözmek adına karışıklık içinde bulunana ülkeye asker gönderilmeside o ülke halkı nezdinde sempatiye yol açabilir. Ancak, bir ülkenin sınırları dışında başka bir ülkeye askeri harekat yaparak o ülkenin belli bir bölgesini kontrol etmesi, dolayısıyla yönetimini üstlenmesi o ülke halkının hatta uluslararası toplumun gözünde ciddi bir imaj kaybına sebebiyet vermesi muhtemeldir. Aynı şekilde askeri harekat sonucu kontrol altında olan bölgede yaşayan insanlara yapılan yardımları yumuşak güç olarak göstermek ne kadar doğru bir ifade olarak gözükmektedir ciddi bir tartışma konusudur. Ancak gerek sert güç ile başka bir ülkenin toprağı üzerinde yönetime hakim olunması gerekse de bu sert güç sonucu elde edilen yerdeki halklara yardım yapılması her ne kadar imaj konusunda olumsuz izlenim yaratsa da orada ki halkın daha önceki yönetimin baskısından kurtulması adına halk nezdinde o ülkeye karşı olumlu bir izlenimde yaratabilir. Dolayısıyla burada yumuşak güç adına ciddi bir gri alan söz konusudur. Örneğin, Türkiye-Suriye ilişkilerinde son yıllarda yaşanan gelişmelerde de bu gri alan fazlasıyla görülmektedir.

3. TÜRKİYE'NİN 1923 YILI SONRASI GÜÇ TARİHİ

Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi boyunca güç kullanımı, dünyadaki gelişmelerle paralellik göstermektedir. Dolayısıyla da Türkiye'nin güç kullanımını dört ayrı dönem olarak incelememiz mümkündür. Birinci dönem olan 1923-1938 arası, iki dünya savaşı arasında denk gelmesi sebebiyle, dünyada da bir barış havası söz konusudur. Türkiye'de ise yeni kurulan cumhuriyeti dünyaya tanıtma çabaları ve Atatürk'ün vizyonu da eklenince, kamu diplomasisi alanında (bilinçli yada bilinçsiz) uygulamalar söz konusudur. Dolayısıylada henüz o tarihlerde adı konmasa da Türkiye' nin yumuşak gücüne önemli katkıları olmuştur. Diplomasi ile çok ciddi sorunlar da neticeye kavuşturulmuştur. İkinci dönem, aşağı yukarı kırk yıllık bir süreci kapsasa da, dünyada vuku bulan çok ciddi sorunların isabet ettiği bir dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşı başta olmak üzere, Kore Savaşı ve Kıbrıs Harekâtı sert gücün kullanımını gerekli kılmıştır. Türkiye bu dönemde iç karışıklıklarla da mücadele etmiştir. Bu dönemde iki darbe, katliamlar, toplumsal olaylar, ekonomik zorluklar gibi birçok olayla baş etmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı da bu dönemde kamu diplomasisi uygulamaları çokda karşımıza çıkmamaktadır. Bu da Türkiye' nin yumuşak gücünü geri plana atmıştır. Üçüncü dönem olan 1980-2002 yılları, 12 Eylül 1980 Darbesiyle başlamıştır. Sonrasında gelen sivil hükümetin yapmış olduğu ekonomik revizyon ve uyguladığı liberal politikalar, Türkiye' de ciddi dönüşümlere neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle bağımsızlıklarını elde eden Türkî Cumhuriyetler ile başlayan etkileşim, özelliklede bu coğrafyada kamu diplomasisi adımlarının atılmasını kolaylaştırmış ve Türkiye' nin yumuşak gücüne katkısı olumlu olsa da; Körfez Harekatı ile başlayan savaş ve terör sorunu, Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelini öne çıkarma konusunda engel oluşturmuşlardır. Yumuşak güç açısından olumlu ve olumsuz olaylar meydana gelse de Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın (TİKA) bu dönemde kurulmuş olması önemli bir adımdır. 2002 yılı sonrasını kapsayan son dönemde AKP'nin tek başına iktidar olması ve ilk on yılda uygulamış olduğu politikalar çerçevesinde özellikle "muhafazakar demokrat" kimliğiyle Arap baharında bölgeye rol model olarak sunulması sonucu Türkiye'nin yumuşak gücünü ön plana çıkmıştır. Bu dönemde bu ilişkileri kuracak ve yürütecek kurumlar da kurulmuş ve kamu

diplomasisi adımları daha kurumsal hale getirilmiştir. Bunlar arasında KDK ve Yunus Emre Enstitüsü (YEE) sayılabilir.

3.1. 1923-1938 Yılları

Cumhuriyetin kuruluşundan, Atatürk'ün vefatına kadar geçen zamanı kapsayan dönemi "Atatürk Dönemi" diye de adlandırabiliriz. Liderin politikalarda belirleyici olduğu bu dönemde yeni cumhuriyeti dünyaya tanıtma çabası vardır. Atatürk'ün ileri görüşlülüğü ile bu dönem, kavramsal olarak adı konmasa da, yumuşak gücün ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda, kamu diplomasisi faaliyetlerinin de kısıtlı olanaklara rağmen gerçekleştirildiği bir dönemdir. Avrupa'nın 400 yılda başardığı tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi Mustafa Kemal'in 15 senede başarması, içeride ve dışarıda kendisine yönelik ciddi bir hayranlık uyandırmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin vermiş olduğu Kurtuluş Savaşı ve sonrasında modern ve laik bir devlet oluşturma gayreti, birçok mazlum ve yoksul millete vermiş olduğu ilham, daha kuruluş aşamasında olan ülkeye ilgi duyulmasını sağlamıştır. Prof. Dr. Arnold Tyonbee, bu konuyu şöyle ifade etmiştir:

> Türk ulusu kendisi için savaşırken aynı zamanda yoksul ülkelerin savaşını vermiştir. Kendisine karşı kabaran sel sularını Ankara kapılarında durdurarak İzmir'e, Trakya'ya, İstanbul'a doğru süren Türklerin başlattığı yeni akım belki de Irak, Suriye, Filistin, Mısır, Tunus, Cezayir ve Hindistan'a dek etkisini sürdürecek ve bu ülkeleri kaplayan batı selini sürükleyip götürecektir (Meydan, 2020, s. 42).

Atatürk'ün yumuşak gücü ve onun uygulayıcısı kamu diplomasisini, yüzyılın başında henüz bu kavramların konuşulmadığı bir dönemde uygulamaları ile göstermesi, mühim bir ileri görüşlülüktür. Bu anlamda özellikle kültür konusunda söyledikleri, konuya ne kadar ehemmiyet verdiğinin bir göstergesidir:

> Şüphesiz her insan cemiyetinin kültürü, yani medeniyet derecesi bir olmaz. Bu farklar, devlet, fikir, iktisat hayatının her birinde ayrı ayrı göze çarptığı gibi, bu

> fark üçünün bileşkesi üzerinde de görülür. Yüksek bir kültür onun sahibi olan millette kalmaz, diğer milletlere de tesirini gösterir, büyük kıtalara yayılır (Kocatürk, 1997,1999, s. 78).

Bu doğrultuda, daha Cumhuriyet kurulmadan önce 1920 tarihinde Anadolu Ajansı, ülke içinde Milli Mücadele hakkında halkı bilgilendirmek ve ülke dışına Milli Mücadelenin haklılığını anlatmak adına kurulmuştur. Anadolu Ajansının kurulmasını Türkiye' nin kamu diplomasisi alanında attığı ilk adım olarak söylersek pek de haksız sayılmayız.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemalist yönetim anlayışından etkilenen iki ülke olmuştur: İran ve Afganistan. Bu ülkeler Kemalist yönetim anlayışını model alarak kendi ülkelerini de bu şekilde yönetmek istemişlerdir. *"1928 yılında Afganistan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye'ye yapmış olduğu ziyareti zamanında imzalanan antlaşmayla [...] doktor, sağlık ekibi, öğretmen ve eğitim vermek üzere subaylar gönderilmiştir"* (Gündoğdu, 2021, s. 168). Bu kapsamda giden görevliler oradaki halka Türk gelenek ve göreneklerini tanıtmışlardır (Oran , 2013, s. 208). Böylece yeni kurulan Cumhuriyet özellikle eğitim alanında attığı kamu diplomasisi adımlarıyla, yumuşak gücünü kullanmıştır. Aynı şekilde, Atatürk'ün özel ehemmiyet verdiği İran'da Şah Rıza Pehlevi de Kemalist yönetim anlayışını benimsemiştir. Bu dönem içinde olmasa da 1957'de iktidara gelen Tunus Başbakanı Habib Burgiba da siyaseten Atatürk'ü örnek aldığını ifade etmiştir (Oran , 2013, s. 195).

Bu dönemde birçok sorun diplomatik yollardan çözümlenmeye çalışılmış ve sert güç uygulanmamıştır. Lozan'dan arda kalan en önemli sorunlar, Musul ve Hatay sorunu ile Boğazlar sorunudur. Musul sorunu 1926'da yapılan Ankara Antlaşması'yla; Hatay Sorunu ise 1938'de kurulan bağımsız Hatay Cumhuriyeti'nin 1939'da Türkiye'ye katılma kararı almasıyla çözülmüştür. Boğazlar Sorunu ise 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların hâkimiyetinin tamamen Türkiye'ye bırakılması ile çözüme kavuşmuştur.

Cumhuriyet kurulduktan sonra genç cumhuriyeti ülke dışına tanıtmak adına basın-yayın alanında birçok yabancı dilde yayın yapılmıştır. 1925'de Cumhuriyet gazetesinin Fransızca eki *La Rebuplica*, 1924 yılında *Akşam gazetesi*'nin Fransızcası *Ack-ham*

yayınlanmıştır. 1925 yılında *Les Echos Turquie* ve 1934 yılında *Le Turquie Kemaliste* adlı dergiler yine yabancı dilde yayınlanmıştır. 1934 yılında ise *Ulus gazetesi*'nin haftalık Fransızca nüshası *I Ankara* yayınlanmıştır. 1935 yılında Türk Devrimi Fransızca olarak *L'Histoire De La Republique Turque*, Almanca olarak *Geschickte Der Turkischen Republik* adıyla basılarak batı ülkelerine dağıtılmıştır. *Nutuk* da, İngilizce, Fransızca ve Almancaya çevrilmiştir (Meydan, Akl-ı Kemal 2. Cilt, 2020, s. 1039). 1937 yılında kurulan ve günümüze kadar yayınlarını sürdüren *Türkiye'nin Sesi Radyosu (Voice of Turkey)*, Avrupalı Türklere ve Türkiye'de ki yabancılara hitap eden devlet radyosudur (TRT, 2023).

Atatürk'ün erken dönemde birçok batılı ülkeden önce hayata geçirdiği Medeni Kanunun kabulü ve kadınlara siyasi haklarının tanınması, tüm dünyada ciddi bir etki yaratmıştır. Bu etki 1930'da *Christian Monitor gazetesi*nde yayımlanan bir yazıda şöyle ifade edilmiştir:

> Fransız kadınlarının seçime katılma isteklerini 1923'te 22 oy farkla Fransa Meclisi reddetmiştir. Bu cesaret kırıcı bir davranış örneğidir. Bugünse Türkiye Büyük Millet Meclisi, belediye seçimlerine kadınların katılmasını sağlayan bir kanunu kabul etmiştir. Türk kadınlarına devlet işlerinde daha fazla bir oy hakkı sağlamakla Fransızlardan ileriye gitmiş bulunan Türkiye ve Türk hükümetinin amacı kadın ve erkeğin yalnız sorumluluk konusunda değil ayrıcalık konusunda da aynı haklara sahip olmasını temin etmektedir. Türkiye'de feministler, Fransa'dakilere göre daha azdır ve çalışmaları sınırlıdır. Buna rağmen Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün desteği bulunmaktadır (Kaplan, 1998, s. 175).

Temel amacı dünyadaki bütün kadınlara siyasi haklar verilmesi olan Uluslararası Kadın Hakları (Sufrajistler) Derneği'nin 1935'teki 12. kongrelerine İstanbul'un ev sahipliği yapması da, konunun tüm dünyada nasıl bir etki yarattığının en güzel örneğidir.

Atatürk'ün uyguladığı kamucu ekonomist model de yine dünyanın ilgisini çekmiş, Prof. Maurice Duverger'in de ifade ettiği gibi, var olan kapitalist ve Marksist modelleri uygulamak istemeyen ülkeler için alternatif olabilecek bir model oluşturmuştur (Meydan,

2019, s. 580). Bu kamucu ekonominin uygulamadaki mihenk taşlarından biri, Atatürk'ün Sosyal Fabrika Projesi[6]'dir. Gazeteci-yazar Banu Avar, 2000'lerin başında Venezuela'da, içinde sağlık ocağı, okul, nikah dairesi olan fabrikalarla karşılaşmış ve halkın bunlara "Atatürk modeli fabrikalar" dediğini ifade etmiştir. Atatürk'ün yaratmış olduğu etki neredeyse yüzyıl geçse de halen devam etmektedir (Meydan, 2019, s. 658).

Atatürk, sanat alanında da dünyanın ilgisini çekecek projeleri hayata geçirmiştir. Cumhuriyet tarihinin ilk operası "Özsoy Operası," 1934 yılında İran Şahı Rıza Pehlevi karşısında sergilenmiştir. Atatürk bu opera ile çağdaş Türkiye'yi İran ve doğu toplumuna tanıtmak istemiştir ki; bunun akabinde 1937 yılında Türkiye, İran, Afganistan ve Irak arasında Sâdâbâd Paktı imzalanmıştır. Bu paktın imzalanmasındaki etkenlerden biri de kuşkusuz, bu tanıtma faaliyetidir (Meydan, 2020, s. 1143). Bu paktın amacı ise sınır sorunlarının kalıcı çözümü ve ülkelerinin bağımsızlıklarını tüm dünyaya vurgulamak istemelerdir. Tabii ki en önde gelen neden Avrupa'da yükselen faşizme karşı ortak savunma olanaklarının aranmasıdır.

Atatürk, doğuda Sâdâbâd Paktı ile yaptığını batıda, özelliklede Almanya ve İtalya'nın yayılmacı tutumlarına karşı 1934 yılında Balkan Antantı ile yapmaya çalışmıştır. Bu paktı, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya ile birlikte kurarak diplomasi ve işbirliğini ön plana çıkarmıştır.

1934 yılında yapılan Balkan Antantı'na giden sürecin temelleri Lozan'da atılmıştır. Lozan Konferansı sürecinde Yunanistan' ı temsil eden Eleftherios Venizelos, Türk heyeti başkanı İsmet İnönü' ye gelerek iyi geçinmek hatta dostluk teklifinde bulunmasına, İsmet İnönü' nün nazik şekilde mukabelede bulunması ile başlamıştır (Eyicil, 2004, s. 343). Sonrasında iki ülke arasında Nüfus Mübadelesi gibi sorunlar çıksada 1928 yılında tekrar başbakan seçilen Venizelos, 1930 yılında Türkiye' yi ziyaret etmiştir. İstanbul' da Haydarpaşa Limanına gelen Venizelos burada göndere çekilmiş olan Yunan ve Türk bayrakları ile karşılanmıştır. Buradan trenle Ankara' ya geçen Venizelos 4 gün kalmıştır. Bu seyahati dünya' nın dört bir yanından gelen basın muhabirleri ilgi ile takip etmişlerdir.

[6] Atatürk'ün Sosyal Fabrika Projesi: Sadece üretim yapılan değil, halka okuma-yazma kursları verilen, bilim, kültür, sanat, spor, sağlık konularında temel bilgiler ve uygulamalı eğitim yapılan yerlerdir.

Ankara' da, Atatürk ile görüşen Venizelos, Cumhuriyet Bayramı resim geçit töreninede katılmıştır. Ayrıca iki ülke arasında *"30 Ekim 1930' da Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması imzalanmıştır"* (Eyicil, 2004, s. 346).

Venizelos'un gençliği Osmanlı' ya karşı mücadele içinde geçmiştir. Osmanlı topraklarında doğan iki lider önce Balkan Harbinde sonra Kurtuluş savaşında karşı karşıya gelmelerine rağmen bu savaşlardan çokda uzak olmayan bir gelecekte iki ülke arasındaki düşmanlığa diplomasi masasında bir son vermişlerdir.

Atatürk' ün daha önce savaştığı ulus devletlerle yeniden ilişki kurması ve kurulan bu ilişkilerin bir tarafınında güvenlik ile ilgili olmasına rağmen, güvenliğini sert gücü ön plana çıkararak değilde diplomasi yoluyla dostluk çerçevesinde inşa etmesi kuşkusuz tüm dünya' da başka bir Türkiye imajı yaratmıştır. Metin Aydoğan' ın da ifade ettiği gibi:

> Kuzeyde Sovyetler Birliği, batıda Yunanistan' dan sonra, doğu ve güneyde bu üç ülkeyle (Afganistan, İran, Irak) kurulan dostluk Türkiye' yi güvenilir komşulardan oluşan bir barış çemberi içine aldı. Ölümüne yakın barışçıl yöntemlerle çözdüğü Hatay sorunuyla bu çemberi tamamladı. Balkanlar' dan Afganistan' a, Kafkasya' dan Basra' ya dek çok geniş bir coğrafyayı barış bölgesi haline getirmiştir. Bölge ülkelerine özgüven veren bu büyük olayla emperyalist devletlerin bölgedeki etkisi, o güne dek görülmemiş biçimde kırdı. Türkiye' nin ezilen uluslar üzerindeki saygısını en yüksek düzeye çıkardı (Aydoğan, 2008, s. 360).

Dönemin en büyük tanıtma faaliyeti ise Atatürk'ün emri ile gerçekleştirilen Karadeniz Vapuru, yani "Yüzen Fuar" projesidir. Karadeniz Vapuru'nun gayesi genç Türkiye'yi hem sosyal hem de ticari olarak Batı'ya tanıtmaktır. Vapurun içinde Türkiye'nin dört bir yanından gelen ürünler yer almaktadır. Ayrıca çok çeşitli alanlardan (tarihçi, sanatçı, gazeteci gibi), dönemin ileri gelenlerinden oluşan kadınlı, erkekli bir ekip ve Cumhurbaşkanlığı Orkestrası da yer almaktadır. Karadeniz Vapuru, 1926 senesinde takribi üç ay boyunca 12 Avrupa ülkesinde,16 limana uğrayarak önemli bir iş başarmış ve hem ülkenin ticari ürünleri tanıtılarak anlaşmalar yapılmış hem de modern Türk insanını tanıtma adına özel bir iş başarılmıştır. Nasıl ki Özsoy Operası doğu'ya dönük bir

tanıtım projesiyse, Karadeniz Vapuru da batı'ya dönük bir tanıtım projesidir. Bu projenin başarısı, kalıcı bir uluslararası fuar oluşturma fikri doğurmuştur ve 1936 yılında uluslararası İzmir Enternasyonal Fuarı açılmıştır. Bu ilk fuarda 48 yabancı kuruluş yer almıştır (Doster, 2018, s. 7-8).

Türkiye'nin, Uluslararası anlamda bu dönemde yaşanan en önemli gelişmelerden biri de 1932 yılında olan Milletler Cemiyeti üyeliğidir.

1932 yılında yapılan dünya güzellik yarışmasında Türkiye güzeli Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesi, Türkiye'nin 1924, 1928, 1932 ve 1936 olimpiyatlarına katılması, ki 1924'de ki ilk olimpiyatlara 41 sporcu gibi ciddi bir sayıda katılım gösterilmiştir (Fişek, 1985, s. 177) aynı zamanda önemli tanıtım faaliyetleridir.

Atatürk döneminde; sorunların diplomasi yolu ile halledildiği, sert gücün kullanılmadığı, uluslararası anlamda ülkelerle gerek birebir gerekse de bölgesel işbirliklerine gidildiği, karşılıklı uzlaşının arandığı ve barışın ön planda olduğu bir yönetim sergilenmiştir. Genç Cumhuriyetin tanıtılmasına, özellikle de batı kamuoyunda tanıtılmasına ağırlık verilmiştir. Anadolu Ajansının kurulması gibi kamu diplomasisinin ilk kurumsal adımları atıldığı gibi ülkenin tanıtımında basının yoğun kullanılması , kültürel faaliyetlere ağırlık verilmesi, barışçıl bir politikanın ortaya konması ve bu alanda çabalar gösterilmesi Türkiye Cumhuriyeti' nin erken döneminde (planlı yada plansız) yoğun kamu diplomasi araçlarının kullanıldığını bize göstermektedir.

3.2. 1938-1980 Yılları

Atatürk'ün vefatı ile başlayan dönem, 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar sürmektedir. Aşağı yukarı 40 yıl süren bu dönem, sert gücün göreli olarak yoğun kullanıldığı bir dönem olmuştur. Büyük savaşların yanı sıra, sınırların da belirlendiği bu dönem; İkinci Dünya Savaşı ve arkasından gelen Soğuk Savaş ile birçok değişimi içermiştir. Özellikle Soğuk Savaş ile beraber yumuşak gücün aracı olan kamu diplomasisi, 1960'lar itibariyle kavram olarak literatüre girmiş ve örnekleri de daha fazla görülmeye başlanmıştır. Bu dönem uluslararası kuruluşların da kurulduğu bir dönem olmuştur. Türkiye için ise; savaşlar, ekonomik sıkıntılar, iç karışıklıklar ve darbelerle içe dönülen, iç sorunlarla uğraşılan ve

güvenlik politikalarının önde olduğu bir dönem olmuştur. Uluslararası kuruluşların vücut bulduğu bu dönemde Türkiye de bu kuruluşların birçoğunda yer almıştır.

Dönemin başında vuku bulan II. Dünya Savaşı, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye'nin savaşa karşı uyguladığı iki stratejisi mevcuttur. Bunlardan ilki, işgale uğramamak ve ikincisi ise, savaşa girmemektir. Bu stratejiler doğrultusunda Türkiye, savaştan uzak kalmaya yönelik politikalar izleyerek güvenliği adına, savaşan her iki tarafla da yoğun bir diplomasi yürütmüştür. Bu diplomatik çabaların ilki, 1939 Ekim'inde İngiltere ve Fransa ile imzalanan üçlü ittifakla kendisini göstermiştir. Antlaşmaya göre bu devletlerden herhangi birine bir saldırı olduğunda diğerleri, saldırılan o ülkeyi destekleyeceklerdi. Daha sonrasında Alman işgalinden çekinen Türkiye, İngiliz ve Sovyet dostluğunu bağdaştırabilmeyi istemiş, ancak Alman-Sovyet ittifakı bu planı nihayetlendirmiştir. Bu ittifakla beraber her iki tarafın işgalinden çekinen Türkiye, 1941'de Almanya'nın Sovyetlere saldırması sonucu bu çekincesinden kurtulmuş, fakat 1943 Stalingrad zaferi sonucu Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. *"Türkiye, Mihver ve Müttefik güçlerin karşılıklı etki ve baskılarına karşı akılcı ve incelikli bir politika yürüterek hedefleri doğrultusunda savaşın dışında kalmayı başarmıştır"* (Sönmezoğlu, 2004, s. 477). Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, 1945 yılında San Francisco'da imzalanan BM Antlaşması için getirilen Almanya'ya savaş açma koşuluna binaen, 1945 yılında Almanya'ya savaş ilan etmiş ve BM' ye üye olmuştur.

Türkiye'nin uluslararası alanda elini güçlendiren ve öncesinde diplomasinin, sonrasında ise kamu diplomasisinin yürütülmesi bakımından önem taşıyan uluslararası kuruluşlara üyelikleri devam etmiştir. Bu doğrultuda 1945 yılında UNESCO'ya, 1949 yılında da Avrupa Konseyi'ne üye olmuştur.

Türkiye, kendi içinde, 1946 yılında geçmiş olduğu çok partili hayat ve 1950 seçimleri ile beraber iktidarın da değişmesiyle bir dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Ülke dışında ise, II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle beraber başlayan Soğuk Savaş'la dünyada da bir değişim başlamıştır. Türkiye, kendisini bu yeni durumda batı kanadında görmüş, politika ve stratejilerini de bu doğrultuda oluşturmuştur. Bunun ilk büyük göstergesi de 1949 yılında ABD önderliğinde kurulan NATO'ya üye olunmasıdır. 1950 yılında başlayan Kore

Savaşı'na, BM çatısı altında katılması ile batı'ya olan bağlılığını göstermiş ve 1952 yılında NATO'ya üye olarak iki kutuplu dünyada tek boyutlu bir dış politika izlemiştir. Yine bu batı ittifakının içinde olma çabasının bir uzantısı olarak 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortaklık başvurusunda bulunulmuş, 1963 Ankara Antlaşması'yla da ortaklık kurulmuştur.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarına karşı 1953 yılında Yunanistan ve Yugoslavya ile beraber Balkan Paktını kurmuştur. 1955 yılında ise Ortadoğu ile bağlarını iyileştirme amacıyla; Irak, İran, Pakistan ve İngiltere ile Bağdat Paktı'nı kurmuştur. Türkiye, bu paktın kurulmasında da batı ittifakı ile beraber hareket etmiştir. Paktın amacı, SSCB' nin Ortadoğu'ya nüfuz etmesini engellmeye yöneliktir. Ancak, Arap dünyasında bu paktın amacının batı emperyalizmine hizmet ettiği görüşü hakim olduğundan pakta karşı çıkmışlardır. Bağdat Paktı, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkileri; 1969 yılında üye olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı, 1973 Arap-İsrail savaşının yarattığı petrol krizinin etkisi ile Araplara destek vermesi ve Kıbrıs konusunda Arapların desteğini sağlama çabaları sayesinde düzelme eğilimi göstermiştir. Türkiye'nin politikalarını batı'dan uzaklaştırıp, Ortadoğu'ya çevirmesindeki en büyük sebepler ise; Küba füze krizinde ABD'nin, Türkiye'yi bir piyon olarak kullandığı gibi olumsuz düşünceler, Johnson Mektubu[7] ve Kıbrıs sorununda batı'dan yeterince destek görememesidir. Ancak buna rağmen batı'dan uzaklaşılmamış, özellikle batı ağırlıklı uluslararası örgütlere üyelik ve diplomasi yürütülmesi de tamamen bir kenara bırakılmamıştır. Bu doğrultuda Türkiye, 1973 yılında AGİT'e üye olmuştur.

Kıbrıs meselesi, bu dönem içerisinde baş göstermiştir. Konu, günümüze kadar gelmiş bir sorun olarak Türkiye'nin önünde durmaktadır. Kıbrıs meselesi ilk olarak, 1950'lerin başında İngiltere'nin adadan çekileceğini açıklaması üzerine baş göstermiştir. Rumların adayı ilhak etme ve Yunanistan'la birleşme çabaları çözüme engel olmuştur. Bu düşüncedeki Rumların, adada Türklere karşı olan şiddet eylemlerin artması ile Temmuz

[7] Johnson Mektubu: Kıbrıs'ta mevcut düzenin bozulması sebebi ile İnönü hükümetinin 1964 yılında adaya müdahalesini önlemek amacıyla dönemin ABD başkanı Lyndon Johnson tarafından kaleme alınmıştır. ABD-Türkiye arasında yaşanan ilk pürüz olarak da bilinmektedir.

1974'de Türkiye, Garantörlük Antlaşması'na[8] dayanarak ve sert gücünü kullanarak adaya Barış Harekâtı düzenlemiş ve adanın yarısına yakınını kontrolü altına almıştır. Türkiye bu harekâtın sonucunda 1978'lere kadar sürecek ABD ambargosuna maruz kalmıştır. Yunanistan'la, Kıbrıs sorunu ile baş gösteren krizler sonrasında Ege Denizi ve Batı Trakya Türkleri (Yunanistan'daki Türk azınlıklar) krizleri devam etmiştir. Ve bu sorunlar, özellikle Türkiye'nin hem batı devletleriyle sorun yaşamasına hem de Türkiye aleyhine yapılan propaganda neticesinde batı toplumlarında Türkiye hakkında olumsuz bir izlenim yaratılmasına neden olmuştur.

Siyasi sistem; Türkiye'nin bu dönemde yaşamış olduğu 1960 ve 1980 askeri darbeleri ve 1971'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin vermiş olduğu muhtıra ile hükümetin istifaya zorlanması sonucu kesintiye uğramıştır. 1960 Darbesi sonucu başbakanın ve iki bakanın, 1971 muhtırası sonrası üç gençlik önderinin idam edilmesi, ülke içinde kaos yaratmasının dışında Türkiye'nin ülke dışında tepki görmesine ve insanların gözündeki imajının zarar görmesine yol açmıştır.

Türkiye'nin imajını zedeleyen ve uluslararası alanda uğraştığı ve bir diğer sorun da, 1915 Ermeni Meselesidir. Konu ile ilgili yoğun bir diplomatik mücadele yürütmek gerekmiştir. Öte yandan, bu dönemde kurulmuş olan Ermeni terör örgütü ASALA, özellikle 1970'li yılların başından 1980'li yılların ortasına kadar süren bir dizi terör faaliyeti ile Türk diplomatları hedef almıştır. Bu terör saldırıları Türkiye'nin yurt dışında diplomatik yüzü olan çeşitli görevlerdeki Dışişleri Bakanlığı çalışanlarını ve ailelerini hedef almıştır. Türkiye Cumhuriyetinin yapmış olduğu etkin mücadele sonucu örgüt, 1980'li yılların ortalarından sonra dağılmış, ancak bu mücadele ülkenin imajı adına olumsuzluklar yaratmıştır.

Türkiye'nin dönemin başlarında, 1940'da Köy Enstitüleri'ni kurması, uluslararası alanda dikkat çekmiştir. UNESCO tarafından dünyaya "Türk Eğitimi Model Örnek"

[8] Kıbrıs Cumhuriyeti Garantörlük Antlaşması: Bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Yunanistan, İngiltere ve Türkiye.
1. Anayasanın esas maddeleri ile kurulan ve düzenlenen Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınması ve devamının kendi ortak yararları gereği olduğunu dikkate alarak.
2.Sözü edilen anayasa ve oluşturulan duruma saygı gösterilmesini güvence altına alacak işbirliğini arzulayarak, aşağıdaki hususlar üzerine anlaşmaya varmışlardır.

göstermiştir. 1950 yılında Londra'da toplanan Asyalı öğrenciler konseyi toplantısında konuşan dönemin UNESCO başkanı, Türkiye'nin köy enstitüleriyle asrın eğitim projesine imza attığını belirtmiştir. Aynı toplantıda UNESCO başkanı BM eğitim dairesinde köy enstitüleri ile ilgili birçok belgenin ve dokümanın olduğunu, bunların tüm dünya ülkelerine örnek gösterildiğini vurgular (Yavuz, 2022). Portekizli tanınmış gazeteci Manuel Rodrigues ise konuyla ilgili, *"Türkiye'nin köy enstitülerini görmekle elime eğitim alanında işlenecek ve yurduma yararlı olacak çok geniş bir konu ve de örnek geçirmiş oldum"* (Oda tv, 2018) ifadesinde bulunmuştur.

Türkiye, bu dönemde kültür ve sanat alanında ülkeyi tanıtma adına; yurtdışında sergilenmesi için Japonya, Amerika ve İngiltere'ye sergiler göndermiştir. Bienal tarzında sergi formatının önem kazandığı 1950'li yıllarda Türkiye; I. Ljubljana Grafik Sanatlar Bienali'ne (1955), XVIII. (1956) ve XXIX. (1958) Venedik Bienali'ne, IV. São Paulo Bienali'ne (1957), IV. (1956) ve V. (1958) Uluslararası Çağdaş Renkli Litografi Bienali'ne (International Biennial of Contemporary Color Lithograph) ve I. Paris Bienali'ne (1959) katılmıştır. Bu dönemde ülke olarak uluslararası bienallerde temsilinin yanı sıra, çeşitli sebeplerle Türkiye'den ayrılan sanatçılar, bienallere ve documenta gibi bienal formatındaki büyük sergi etkinliklerine de davet edilmiştir (Yıldız, 2021, s. 579).

Türkiye, bu dönemde tüm dünyayı etkileyen gerek sıcak gerekse de Soğuk Savaş'tan etkilenmiştir. Güvenlik politikaları ön plana çıkmış ancak Atatürk döneminde olduğu gibi güvenliğini sert güç ile değil geleneksel kamu diplomasisini kullanarak sağlamaya çalışmıştır. Bu dönemde hem dünya nın yaşadığı şartlar hem de Türkiye' nin içinde bulunduğu şartları göz önüne aldığımızda kamu diplomasisi adına çok fazla örnek göremesek de özellikle kültürel anlamda bir takım adımlar atılmaya çalışılmıştır.

3.3. 1980-2002 Yılları

12 Eylül 1980 askeri darbesi ile başlayan ve 2002'de AKP'nin tek başına iktidar olduğu zamana kadar geçen dönemdir.

12 Eylül 1980 askeri darbesi ile sert gücün uygulayıcı rolünde ki ordunun yönetime el koyması ile Türkiye, güvenlik politikalarına dönüş yapmıştır. Yaşanan bu darbe

sonucunda demokrasi, hukuk ve insan haklarının askıya alınması Türkiye'nin, dünyada, özelliklede Avrupa'da ki imajı büyük zarar görmüştür. Demokrasi alanında, parlamento, partiler ve başta sendikalar olmak üzere STK' lar kapatılmış, siyasilere siyaset yasakları getirilmiştir. Anayasa askıya alınmış, darbe hukuku getirilmiş ve bunun sonucunda haksız yargılamalar yapılmış, fütursuzca idam cezaları verilmiş ve infaz edilmiştir. İnsan hakları konusunda ise hapishanelerde ki kötü muamele, fail-i meçhul cinayetler ve belirli etnik gruplara yönelik izlenen politikalar Türkiye'nin baskıcı ve otokratik bir devlet yapısına büründüğü imajı ortaya çıkmıştır. Oluşan bu imaj yurt dışında Türkiye karşıtı çevrelerin eline ciddi bir koz vermiştir. Özellikle Kıbrıs'ta, Türkiye'yi işgalci olarak gören, Ermeni ve Kürtleri katlettiğini idda eden çevreler bu politikalarını hız verip darbe yönetimini savundukları politikaya delil olarak göstermişlerdir.

1980-2002 yılları arasında Türkiye, alınan 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile beraber ekonomide bir dönüşüm geçirip liberalleşmeye gitmiş ve dış ilişkilerini de daha ziyade ekonomik güç üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Bu ekonomik dönüşüm Türkiye'nin küreselleşmeye entegrasyonunun da başlangıcı sayılabilir. Bu başlangıç 2000'li yıllarla birlikte meydana gelen bilgi devrimi ile Türkiye entegrasyonunu tamamlayacaktır.

1989'da Berlin duvarının yıkılması ve 1991'de SSCB'nin dağılması ile Soğuk Savaş sona ermiş, böylece yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönemde demokrasi, özgürlük, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel kavramlar ön plana çıkmıştır (Sarınay, 2000, s. 857-886). Ve bu kavramlar önem kazandıkça kamu diplomasisi çalışmaları ve yumuşak gücün değerlendirilmesine de ehemmiyet verilmiştir.

Türkiye; daha önceki yıllarda etki alanına pek girmeyen Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu gibi bölgeleri, önceki yıllarda yakın ilişki içinde olduğu batı ile ilişkilerine eklemiş ve çok yönlü bir politika izlemiştir. Bu politikanın en büyük özelliği de merkezinde ekonomik ilişkilerin bulunmasıdır. Türkiye, ticaret etkinliğini de bu yeni bölgelere yaymıştır. Bu dönemde yapılan toplam ihracatın neredeyse yarıya yakını Ortadoğu ülkelerine yapılmıştır. Sonu olumsuz olsa da Türkiye'nin, Ortadoğu için geliştirmiş olduğu "Barış Boru Hattı" ve "Körfez Boru Hattı" projeleri ile Filistin'in sürgünde bağımsız bir devlet kurma çalışmalarını destekleyip, Filistin'i tanıyan ilk

NATO üyesi devlet olması (Sönmezoğlu, 2004, s. 247), onun bölgedeki ağırlığını arttırmıştır. 1980-1988 yılları arasında süren Irak-İran savaşında Türkiye'nin izlemiş olduğu tarafsızlık politikası da, hem iki ülke nezdinde hem de bölgede olumlu bir izlenim bırakmıştır.

Türkiye, SSCB'nin yıkılması ile Kafkaslar'da ortaya çıkan Türkî Cumhuriyetleri hem İran etkisi hem de radikal dini yapılardan uzak tutmak adına, bu ülkelere model gösterilen ülke olmuştur (Demiray, 2009, s. 102). Atatürk döneminde model olarak alınan Türkiye, bu defa model gösterilen ülke halini almıştır.

Türkî Cumhuriyetler ile sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirmek için TİKA kurulmuştur. Böylece, kamu diplomasisi adına ilk resmi adım atılmış olmaktadır. Kurulduğu dönemde, Avrasya bölgesinde eğitim, sağlık, restorasyon, tarımsal kalkınma, maliye, turizm, sanayi alanında bir çok proje ve faaliyet TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk program ofisi Türkmenistan'da açılmış ilerleyen dönemlerde Avrasya bölgesindeki ofis sayısı 6' ya çıkmıştır (TİKA, 2022). 2011 yılında çıkarılan 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile teşkilat yapısı ve adı değiştirilmiştir (TİKA, 2022). Böylece değişen dünyada, farklılaşan Türk dış politikasına ayak uydurup, daha hızlı karar alacak bir yapıya kavuşmuştur. TİKA bugün 60 ülkede 62 program koordinasyon ofisi ile 150 ülkede faaliyet göstermektedir (TİKA, 2022).

1992 yılında kurulan TRT Türk Kanalı da, Türk dünyasındaki Türklere yönelik uluslararası yayınlar yapmaya başlamıştır. 1993 yılında Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın üye olarak; Başkurdistan, Tataristan, Gagavuzya, Kuzey Kıbrıs ve Hakasya'nın gözlemcisi olduğu Kazakistan'ın başkenti Almatı'da imzalanan antlaşma ile TÜRKSOY kurulmuştur. Türkiye'nin ön ayak olduğu bu birlik, Türk dili konuşan ve Türk nüfusa sahip ülke ve topluluklar arasında oluşturulan uluslararası kültür örgütüdür. 1996 yılında TÜRKSOY ile UNESCO arasında resmi işbirliği kurulması ile örgüt, uluslararası alanda da tanınmıştır (UNESCO, 1996).

1992 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kurulması ile 1994 yılında imzalanan ve 2006 yılında da devreye giren Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, Türkiye'nin hem bölgedeki yumuşak gücüne etki etmiş hem de ekonomik ilişkilerini çeşitlendirerek

tek bir coğrafyaya olan bağımlılığını azaltmıştır. Yine bu doğrultuda; 1997 yılında dönemin başbakanı Necmettin Erbakan'ın önderliğinde Türkiye, Mısır, İran, Bangladeş, Nijerya, Pakistan, Endonezya ve Malezya'nın katılımlarıyla D8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kurulmuştur. Örgütün amacı Türkiye'nin önderliğinde bu ülkeler arasında bir Müslüman Pazar oluşturmaktır.

1992 yılında Yugoslavya'nın dağılması ile beraber Türkiye, TİKA aracılığıyla bağımsızlığını kazanan bu devletlerle ilişkiye geçmiştir. Türkiye, özellikle 1992-1995 yılları arasında süren Bosna savaşının sona erdirilmesi için BM, NATO, AGİT ve İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) nezdinde girişimlerde bulunmuştur.

Türkiye, bu dönemde Doğu'ya ehemmiyet verirken Batı ile olan ilişkilerini de kesmemiş, 1987 yılında AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1995 yılında Türkiye-AB ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Bu tarihte Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile AB üyesi ülkelerle Türkiye arasında malların serbest dolaşımı sağlanmış olmaktadır.

Bu dönemde Türkiye'de başka ülkelerde olduğu gibi mikro anlamda kendi bölgesinde, makro anlamda ise uluslararası alanda ülkesinin tanıtımında önemli rol oynayan düşünce kuruluşları kurulmaya başlamış ve bu adım Türkiye'nin kamu diplomasi politikasını farklı bir boyuta taşımıştır. Düşünce kuruluşları tanıtım faaliyetini yayınlar yaparak, konferanslar düzenleyerek ve medyayı kullanarak (son dönemde buna sosyal medyada dâhil olmuştur) yapmaktadırlar. Bu doğrultuda 1994 yılında Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) kurulmuştur. Vakfın amacı, toplumun karşı karşıya bulunduğu sorunlara çözüm üretmek adına araştırmalar yapmaktır. İlk yıllarda daha çok ekonomik ağırlıklı araştırmalar yürüten vakıf, son yıllarda demokratikleşme ve dış politika gibi konularda da araştırmalar yapmaktadır. TESEV'den sonra 1995 yılında Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM), Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Kurumun ana amacı Türk dış politikasında karar alma mekanizmasında görev yapanlara danışmanlık yapmak ve Türk dış politikasını uluslararası kamuoyuna anlatmaktır.

Türkiye, bu dönemde kamu diplomasi kurumlarıyla yumuşak gücünü artırmak adına önemli adımlar atsa da, 1980'lerin ortalarından itibaren PKK terörü ile uğraşmak

durumunda kalmıştır. Bu doğrultuda sert gücünü kullanmak durumunda kalan Türkiye, özellikle bu yıllarda askeri harcamalarını neredeyse iki katına çıkarmıştır. Diğer yandan, terörün özellikle batı'daki propagandası neticesinde Türkiye'nin imajı olumsuz etkilenmiştir.

1990 yılında başlayan Birinci Körfez Savaşı'nda ABD'nin yayında yer alarak ekonomik ve siyasi anlamda kazançlı çıkacağını düşünen Türkiye, bunun tam tersi neticelerle karşılaşmış ve ciddi bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. Yine bu savaş sonucu PKK terörü boyut değiştirmiş ve güçlenmiştir.

1980'li yıllarla beraber kültür alanında birçok önemli adım atılmıştır. Türkiye'nin özellikle batı'daki olumsuz imajını silmek için yurtdışına, özellikle ABD'ye sergiler gönderilmiştir. 1987 yılındaki "The Age of Sultan Suleyman the Magnificent - Muhteşem Sultan Süleyman Dönemi" sergisi ve 1992'de Nurhan Atasoy'un "Osmanlı Sultanlarının İhtişamı" sergisi, Türkiye'nin kültür diplomasisine büyük katkı sağlamıştır. 1990'lardan sonra yabancı ülkelerde açılan turizm ofisleri ve kültür sanat alanında yapılan reklam çalışmaları Türkiye'nin imajına yine büyük katkı sağlamıştır.

Bu dönem özellikle yumuşak gücün inşası çabalarıyla geçmiştir. Bunda en büyük pay 1997-2002 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı yapan İsmail Cem'e aittir. 1999 yılı ile beraber Türk-Yunan ilişkilerinin ivem kazanmasında İsmail Cem ile beraber dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papendreu önemli rol oynamıştır. Sirtaki Diplomasisi[9] diye adlandırılan yakınlaşma sürecinde *"Özellikle turizm, kültür, ticaret, çevre, düzensiz göç, uyuşturucu ticareti ve teröre karşı konularda iş birliği yapılmıştır"* (Heraclides, 2004). Kosova'daki savaş sebebiyle iki ülke Kosova'ya ortak insani yardımlar yapmışlardır. Aynı yıl iki ülkede meydana gelen depremler sebebiyle karşılıklı yardımlar yapılmıştır. İsmail Cem döneminde uygulanan bu kamu diplomasisi ile oluşturulan barış havası ile her iki ülkedede oldukça ciddi kamuoyu oluşmasıda sağlanmıştır. *"Özellikle bölgesel ve çok boyutlu dış politika onun döneminde başlamış*

[9] Sirtaki Diplomasisi: 1999 yılında Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları İsmail Cem ve Yorgo Papendreu'nun karşılıklı mektublaşmaları ile başlayan, sonrasında Sisam Adası'nda beraber zeytin ağacı dikmeleri ve karşılıklı sirtaki oynamaları ile pekiştirilen dostluk sürecine verilen addır.

ancak en can alıcı değişimi AKP' nin iktidar olmasıyla birlikte gerçekleşmiştir" (Tür ve Han, 2015).

3.4. 2002-2022 Yılları

Dönem, 2002 yılında AKP'nin tek başına iktidar olması ile başlayıp günümüze kadar geçen süreci kapsamaktadır. Dönem, ilk on yıl ve ikinci on yıl olarak ikiye ayrılabilir. İlk on yılda, 1990'lı yıllarda temelleri atılmaya başlanmış olan kamu diplomasisi politikaları ve yumuşak güç inşası; AKP'nin iktidara gelmesiyle, daha sonra dışişleri bakanı olacak Ahmet Davutoğlu'nun Türk dış politikasının teorik çerçevesini belirlemesiyle ve izleyen dönemde uygulamaya konan somut politikalarla ivme kazanmıştır. Bu dönemde akademik çevrelerde yumuşak güç kavramını ele alan makalelerin sayısı artmıştır. Hükümete yakın bir kuruluş olan SETA'nın yayınladığı *Insight Turkey (Türkiye'ye Bakış)* dergisinin 2008 yılında yayınlanan 2. sayısı "Türkiye'nin Yükselen Yumuşak Gücü" başlığıyla yayınlanmış ve Türkiye'nin yumuşak gücünün potansiyelleri ve sınırları araştırma konusu olmuştur (Seta, 2008). İkinci on yılda ise, özellikle Arap Baharı sonrası belirlenen bu teorik çerçevenin çökmesi ve izlenen politikaların tam tersi yönde politikalar izlenmesi ile kamu diplomasisi politikaları sürdürülse de yumuşak gücün ivme kaybetmesi ve sert gücün yükselmesine şahit olunmuştur.

AKP, iktidarının erken döneminde kendisini "muhafazakar demokrat" olarak tanımlamakla beraber özellikle 1980'li yıllarda Özal'ın, Kafkaslar'daki ülkelere tesir etmek için ön plana çıkarmaya çalıştığı ancak başarılı olamadığı *"Müslüman" kimliğini ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla dış politikadaki bu değişim dönemini ""re-Özalizasyon" (Özal'ın başlattığı değişimi sürdürmek) olarak da nitelendirebiliriz"* (Ataman , 2017, s. 45). Bu kimlik üzerinden Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Asya'yı yani Osmanlı'nın hinterlandına açılmayı kendisine öncelikli hedef olarak belirlemiştir.

AKP'nin, iktidara geldikten sonraki ilk 10 yılındaki dış politika anlayışı Türkiye'nin geleneksel dış politika anlayışından farklıdır. Gündoğdu, bu farklılığı beş temel dinamik üzerine oturtabileceğimizi belirtmiştir. Bunlardan birincisi, özgürlük ve güvenlik arasında dengenin gözetilmesidir. Yani güvenliğini yok saymadan özgürlük alanını

olabildiğince genişletmektir. İkinci dinamik, komşularla sıfır problem ilişkisidir. Üçüncü dinamik, merkez ülke söylemidir. Dördüncü dinamik, yeni diplomatik söylem geliştirmektir. Bu yeni söylem Doğu'da, doğu kimliğini kullanırken, Batı'da, batı kavramlarını özümsemiş olmaktır. Son dinamik ise statik diplomasi anlayışından dinamik diplomasiye geçmektir (Gündoğdu, 2021, s. 100).

Dönemin en önemli dış politika yapıcısı olan Ahmet Davutoğlu, bu dönemin dış siyasetini belirleyecek çerçeveyi *Stratejik Derinlik* adlı kitabında ortaya koymuştur. Çağrı Erhan'a göre Davutoğlu'nun dış politika anlayışı dört unsura dayanmaktadır.

> Birincisi, uluslararası ilişkiler disiplininde değerlerin, doğruların ve yanlışların olduğuna inanan Kant'çı bir idealizm olduğu görüşüdür. İkincisi, tarihsel ve kültürel değerden ayrı tutularak dış politika gerçekleştirilemeyeceğini ve anlaşılamayacağını vurgulayan tarihselci bir bakışa sahip olduğudur. Üçüncüsü, Davutoğlu, uluslararası politikayı incelerken jeopolitik bir tavır takınmakta, siyasal coğrafyanın ve stratejik konumun ülkeler bakımından maddi değerine vurgu yapmaktadır. Dördüncü ve son olarak entegrasyon modelidir. Yani komşu devletlerle ve genelde bölgeyle ekonomik bakımdan kültürel ve siyasi yönleriyle bir birlikteliğin ve entegrasyonun mümkün olabileceğidir (Erhan, 2010, s. 11).

Bu dönemde, geleneksel Türk dış politikasının yoğun olarak ilgilenmediği coğrafyalara yönelik politikalar geliştirilmiştir. Örneğin, bu dönemde uygulanan "ritmik diplomasi"[10] kavramı ile 1990'lı yıllarda başlatılan Afrika açılımı yoğunlaşmıştır. Açılan elçilikler ve yapılan yardımlar bu ilişkileri pekiştirmiştir. Aynı şekilde Ortadoğu, Balkanlar ve Avrasya başta olmak üzere Latin Amerika ve Asya ile de yakın ilişkiler kurulmuştur. Kurulan bu ilişkiler sayesinde 2005 yılında Ekmeleddin İhsanoğlu, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) genel sekterliğine seçilmiştir. Yine aynı yıl İslam ve batı toplumları arasındaki anlayış eksikliğinin aşırı unsurlar tarafından suistimal edilmesinin giderilmesi için Medeniyetler İttifakı, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve İspanya Başbakanı Jose Luis Rodriguez Zapatero tarafından başlatılmıştır.

[10] Ritmik Diplomasi: Yoğun diplomasi girişimlerinde bulunmak, uluslararası ilişkilerde aktif diplomasi yürütmek, uluslararası kuruluşlara dönem başkanlıkları ve bu kuruluşların toplantılarına ev sahipliği yapmaktır.

BM genel sekteri tarafından da benimsenen bu girişim, BM girişimi halini almıştır (Ekşi, 2014, s. 287).

Özellikle Mart 2003 yılında TBMM tarafından, Irak krizi nedeniyle Türk askerlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı ülke askerlerinin Türkiye'de bulunmasını kapsayan tezkerenin reddedilmesi ile beraber, İslam coğrafyasındaki ülkeler nezdinde Türkiye'ye karşı sempati duyulmaya başlanmıştır. 2009 yılında Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve İsrail Cumhurbaşkanı Simon Peres arasında geçen "one minute" tartışması oldukça ses getirmiştir. Burada Erdoğan, İsrail politikalarını ve İsrail'in Filistinlilere yönelik tavrını ağır şekilde eleştirilmiştir. Yine 2010 yılında yaşanan Gazze'ye yardım amacı ile Türkiye'den yardım götüren Mavi Marmara gemisine İsrail tarafından izin verilmemesi ve gemiye baskın yapılması neticesinde Türkiye'nin İsrail politikalarını üst perdeden ağır şekilde eleştirmesi, İslam coğrafyasında büyük yankı uyandırmış ve Türkiye'ye olan sempatiyi daha da arttırmıştır.

Türkiye, bu dönemde Batı ile ilişkilerini de yoğun biçimde sürdürmüştür. 2004 yılında Avrupa Anayasası, Türkiye tarafından imzalanmıştır. 2005 yılında ise AB ile tam üyelik görüşmeleri başlatılmıştır. Sürdürülen yoğun diplomasi sayesinde Türkiye, 2009-2010 döneminde BMGK geçici üyeliğine seçilmiştir.

"Komşularla sıfır sorun" yaklaşımı çerçevesinde 2009 yılında Türkiye ile Ermenistan arasında dostluk çerçevesinde diplomatik ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi adına protokoller imzalanmıştır. Oluşturulan bu ilişki, hem Ermenistan'da hem de Batı'da olumlu karşılanmış ancak Azerbaycan'da rahatsızlık yaratmıştır. Bu dönemde Türkiye sadece Ermenistan ile değil, diğer komşularıyla ilişkilerinde de olumlu gelişmeler kaydetmiştir. Bunlardan en önemlilerinden biri de Suriye ile geliştirilen ilişkilerdir. Suriye ile her alanda birçok anlaşma imzalanmış, bayramlarda sınırların açılması sağlanmış, hatta iki ülkenin bakanlar kurulu ortak toplantılar yapmıştır.

"Komşularla sıfır sorun" yaklaşımını ilk olarak Ahmet Davutoğlu, 2001 yılında yazdığı *Stratejik Derinlik* adlı kitabında ifade etmiştir. Kavram sonrasında AKP'nin uygulamış olduğu dış politika ilkelerinden biri haline gelmiştir.

Muharrem Ekşi' ye göre, *"komşularla sıfır sorun" politikası ile "Türkiye bölge ülkeleriyle sorunlarını çözüp çevresinde barış kuşağı oluşturmayı amaçlamaktadır"* (Ekşi, 2014, s. 279) şeklinde ifade etmiştir. Ahmet Davutoğlu, 2013 yılında *Foreign Policy (Dış Politika)* dergisinde yayımlanan "Zero Problems in a New Area (Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası)" başlıklı makalesinde *"Türkiye'nin komşularıyla yeniden bütünleşmesini engelleyen bariyerlerin nelerden kaynaklandığına bakılmaksızın ortadan kaldırılması amaçlandı"* (Davutoğlu, 2013) şeklinde ifade ederek kavramın özünü açıklamıştır. Bu politika çerçevesinde "20. Yüzyıl boyunca sıklıkla vurgulanan *"dört tarafı düşmanlarla çevrili" devlet algısı terk edildi ve bütün komşu ülkelerle diyalog ve işbirliği süreci başlatıldı"* (Ataman, 2018, s. 52). Davutoğlu, *" "Komşularla sıfır sorun" ilkesi uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak Türkiye'nin dış politikasını şekillendirirken, aynı zamanda yeni bir müşterek bilincin bölgesel bütünleşlmeye kanalize edilmesine rehberlik edecektir"* (Davutoğlu, 2013) şeklindeki ifadesiyle kavramın önemine işaret etmiştir.

AKP hükümeti döneminde Diyanet de dış politikada etkin bir kurum haline gelmiştir. AKP'nin özellikle İslam dünyası ile sadece işbirliğini geliştirmek değil uzun vadede bölgenin lideri olma düşüncesi vardır. Bu doğrultuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın geliştirdiği birçok proje mevcut olmakla birlikte, bu projelerden en önde geleni "Hadis Projesi'dir." Proje 2007-2008 yılları "Konulu Hadis Projesi" ismiyle, Türkiye'nin bu alanda uzmanlaşmış akademisyenlerinin dahil olduğu özgün bir çalışmadır. Muharrem Ekşi'ye göre bu proje;

> […]Hz. Peygambere mesnet edilen rivayetler olan Hadisler, Müslümanların değerleri, fikirleri, yaşam tarzları, birbirleriyle ilişkileri, diğer dinden toplumlarla ilişkileri, devlet-toplum, din-devlet, toplumlararası ve uluslararası ilişkileri ve yönetim konularını içermesi dolayısıyla bu konuda bir çalışma yapmak, AKP elitlerinin İslam dünyası üzerine evrensel bir fikir geliştirme odaklı vizyon arayışı içerisinde olduklarını ortaya çıkarmaktadır (Ekşi, 2014, s. 263).

2002'den itibaren kamu diplomasisinin lokomotifi olan STK'lardan birçok düşünce kuruluşu, Türkiye'de faaliyete başlamıştır. Bunlardan bazıları; 2004 yılında Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 2006 yılında kurulan SETA, 2009 yılında kurulan Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) ve Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi' dir (GPOT).

Türkiye'nin genişleyen dış politika arayışlarına uygun olarak yayıncılık alanında da yeni adımlar atılmıştır. 2009 yılında Türk dünyasındaki Türkler'e yönelik *TRT AVAZ* ve yine anı yıl yayın dili Kürtçe olan hem ülke içindeki Kürt vatandaşlara hem de Ortadoğu coğrafyasındaki Kürtlere yönelik *TRT KÜRDİ* yayın hayatına başlamıştır. 2010 yılında da yayın dili Arapça olan ve Arap coğrafyasına hitap etmeyi amaçlayan *TRT ARABİ* kurulmuştur. 2015 yılında ise yayın dili İngilizce olan ve uluslararası bir yayın anlayışına sahip olan "trtworld.com.tr" yayın hayatına başlamıştır. 2020 yılında Rusça yayın yapan *TRT RUSSIAN*, yine aynı yıl Almanca yayın yapan *TRT DEUTSCH* ve 2022 yılında Fransızça yayın yapa *TRT FRANÇAIS* de yayın hayatına başlamıştır. Bu dönemde televizyon yayıncılığının uluslararası bir hal almasıyla paralel olarak uluslararası pazara açılan Türk dizileri de dünyanın birçok ülkesinde (Ortadoğu başta olmak üzere) rağbet görmüş ve talep edilir hale gelmiştir.

Yayıncılığın dışında farklı alanlarda çalışan STK'lar da dış politikanın bir parçası olmuştur. 2010 yılında KDK kurulmuştur. KDK'nın kuruluş amacı, "küreselleşmenin bir sonucu olarak değişen konjonktür içerisinde önemi artan 'Kamu Diplomasisi' faaliyetlerinin, ülkemiz tarafından kamu diplomasisi yöntem ve araçlarıyla uluslararası toplumun doğru yönde bilgilendirilmesi" (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete, 2010) şeklinde ifade edilmiştir. 2007 yılında eğitim ve kültür alanında faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüsü, 2010 yılında ise yurtdışında yaşayan Türkler ve Türkiye'de öğrenim gören burslu öğrencilere yönelik çalışmaları koordine etmek üzere Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) kurulmuştur. 2016 yılında yine eğitim alanında faaliyet gösteren Türkiye Maarif Vakfı kurulmuştur.

6721 sayılı kanun ile kurulan Türkiye Maarif Vakfı, Türkiye Cumhuriyeti adına T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) dışında yurt dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur (Türkiye Maarif Vakfı, 2021). Dolayısıyla, "Türkiye' nin eğitimde dünyaya açılan penceresidir" (Türkiye Maarif Vakfı, 2022). Türkiye Maarif Vakfı' nın amacı, kuruluş kanunda da belirtildiği üzere;

> […] örgün ve yaygın eğitim hizmetleri vermek ve geliştirmek amacıyla okul öncesi eğitimden üniversite eğitimine kadar tüm eğitim süreçlerinde burslar vermek, okullar, eğitim kurumları ve yurtlar gibi tesisler açmak, yurt içi de dâhil olmak üzere bu kurumlarda görev alabilecek eğitmenleri yetiştirmek, bilimsel araştırmalar ve araştırma-geliştirme çalışmaları yapmak, yayınlar yapmak ve metotlar geliştirmek ve faaliyet gösterdiği ülkenin mevzuatına uygun diğer eğitim faaliyetlerini yürütmektir […] (Türkiye Maarif Vakfı, 2016).

Türkiye Maarif Vakfı, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda; dünyada faaliyet gösterdiği 67 ülkenin, 49'unda eğitim faaliyeti yürütmektedir. Eğitim faaliyeti yürütülen bu ülkelerde toplam 429 eğitim kurumu ve 42 yurtta, 48.078 öğrenciye hizmet vermektedir (Türkiye Maarif Vakfı, 2022).

Bu kurumların dışında; AFAD, Kızılay ve TSK gibi kuruluşlar konuları hakkında yurtdışında faaliyet göstermişlerdir. THY ise yeniden organize edilerek dünyanın birçok noktasına seferler düzenlenmiş, reklam kampanyaları sayesinde birçok insana ulaşılmış, kurumun tanınması sağlanmış ve Türkiye'nin en tanınır markası olmuştur.

2000'li yıllar kültürel diplomasi kapsamında yoğun geçmiştir. T.C. Dışişleri Bakanlığı ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı yurtdışı tanıtımlarında birlikte birçok proje gerçekleştirilmiştir. "Türk Yılı, Türk Mevsimi ve Türk Haftası" adlarında uluslararası tanıtımlar gerçekleştirilmiştir. Uluslararası sergilerin sayısı da yine bu dönemde artmıştır. 2004 yılında Brüksel'de sergilenen "Analar, Tanrıçalar, Sultanlar: Anadolu Kadın'ının 9000 yılı", 2005 yılında İngiltere'de Kraliyet Sanat Akademisi'nde (Royal Academy of Arts) "Türkler: 1000 yıllık Yolculuk" ve 2007 yılında Almanya'da sergilenen "Anadolu'nun 12.000 Yıllık Tarihi" sergileri bunlardan bazılarıdır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2022).

2002 yılında AKP'nin tek başına iktidar olması ile yoğun bir biçimde uygulanmaya başlayan kamu diplomasisi politikaları sayesinde yumuşak gücün yükselişi, Arap Baharı'nın başladığı 2010 yılıyla beraber düşme eğilimine girmiş, özellikle 2011 yılında başlayan Suriye savaşı ile de yerini güvenlikçi politikalara bırakarak sert güce devretmiştir. İlk on yılda bölge sorunları karşısında takınılan "tarafsızlık politikası", ülkelerarası sorunlarda arabuluculuk yapılması, Müslüman demokrat kimliği ve liberal ekonomiyi benimsemesi nedeniyle İslam coğrafyasına model olarak sunulan Türkiye, yumuşak güç araçlarını kullanarak bölgede özellikle halklar arasında etkili bir aktör haline gelmiştir. Suriye savaşı ile doruk noktasına ulaşan Arap Baharı'nda Türkiye'nin savaşın bir tarafı olması, İslam coğrafyasında yumuşak güç yoluyla inşa etmiş olduğu sempatiyi büyük oranda eritmiştir. Aslında "model ülke" retoriği Türkiye'den daha çok AKP'nin hikayesine dayanmaktaydı. AKP'nin önce ülke içinde siyasal İslam'ı dönüştürdüğü kanısı uyandırması ve bu modeli İslam coğrafyasına sunması, Türkiye'den ziyade AKP'nin yumuşak güç açılımı olarak görülebilir (Ekşi, 2014, s. 296). Suriye savaşının ilerleyen dönemlerinde sadece Ortadoğu'da değil, ABD ve AB ile de sorun yaşayan AKP iktidarının Batı'daki imajı düşüş eğilimine girmiştir.

Aynı süreçte "komşularla sıfır sorun" politikasından, ikinci on yılda Cumhurbaşkanlığı sözcüsü İbrahim Kalın'ın ifade ettiği gibi, "değerli yalnızlık" kavramına geçiş yapmıştır (Ekşi, 2014, s. 297). Yani "yalnızlaşan bir Türkiye" halini almıştır. Türkiye, Suriye savaşında, rejim karşıtı muhalefete verilen destek ile beraber artık merkez ülke değil, cephe ülkesi halini almış ve küresel politika izleyen bir Türkiye'den, daha bölgesel politika izleyen, kendini dar bir alana sıkıştıran Türkiye'ye dönüşmüştür.

Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında askeri gücün ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Belki de askeri gücün dış politikada bu kadar etkili olduğu ve belirleyici rol oynadığı bir dönem olmamıştır. Diplomasi ise, askeri güç çizgisini saha dışında siyasi söylemlerle sürdürerek sert gücü diplomasi alanına taşımıştır. Diğer bir deyişle sert güç sözlerle ve temaslarla sürdürülmüştür. Örneğin, 2012 yılında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın *"İnşallah biz en kısa zamanda Şam'a gidecek, oradaki kardeşlerimizle muhabbetle kucaklaşacağız. O gün de yakın. İnşallah Selahaddin Eyyubi'nin kabri başında Fatiha okuyacak, Emevi Camii'nde namazımızı da kılacağız"*

(Diken, 2018) söylemi, yine aynı dönemde Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu'nun, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın iktidar koltuğunda yılbaşını göremeyeceğini iddia ederek rejimin ömrünün yıllarla değil haftalarla sınırlı olduğu tahmininde bulunması (Diken, 2018) sert gücün sözlerle ifadesi olmuştur. Yine 2021 yılında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun, Suriye Dışişleri Bakanı Faysal Mikdad ile görüşmesinde *"Türkiye' nin sınır ötesi operasyonlarının Suriye'nin egemenliğine karşı olmadığı, tersine toprak bütünlüğünü koruma amaçlı olduğunu"* (BBC News Türkçe, 2022) ifade etmesi söylemde de sert gücün sürdürüldüğünü göstermektedir. Sadece Suriye konusunda değil Yunanistan ve Kıbrıs konusunda da söylemde sert güç ön plana çıkmaktadır. Dışişleri Baknı Mevlüt Çavuşoğlu, Yunanistan'ı kastederek; *"Türk askerinin yeri geldiği zaman ne yapabileceğini en iyi onlar bilir, hükümet bilir. O şımarık çocuğa iyi anlatsınlar, bizim de sabrımızı zorlamasınlar"* (cumhuriyet.com.tr, 2017) ifadesi ve Kıbrıs konusunda *"Kıbrıs Türkünü korumak için oraya daha fazla güç göndereceğiz ve silah olarak da ne ihtiyacı varsa onları da karşılayacağız"* (Karaca, Şahin ve Zeyrek, 2022) sözleri diplomasinin, siyasi söylemlerle sert gücü desteklediğine örnektir.

Türkiye'nin bu dönemde kamu diplomasisi faaliyetlerinin farklılaşması ile beraber yumuşak gücü de dönüşüm geçirmiştir. Özellikle Arap Baharı sonrası insani yardım sağlamak, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyeti gösteren kuruluşlarının öncelikli politikası haline gelmiş ve yumuşak gücün lokomotifi olmuştur. Suriye krizi ile beraber ortaya çıkan ve Türkiye'ye göç eden sığınmacılara karşı gösterilen misafirperverlik ve cömertlik, bir kamu politikası haline getirilmiş ve bu da "insani dış politika" olarak tanımlanmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Dünya beşten büyüktür" söylemi de hem BM sistemini hem de insani krizleri çözemeyen uluslararası sisteme bir eleştiridir.

Türkiye'nin insani yardımları ağırlıklı olarak; gıda güvenliği, barınma, su, hijyen ve sağlık olmak üzere dört ana grupta toplanmaktadır. Resmi verilere göre 2009-2019 arasında sadece AFAD aracılığıyla 5 kıtada, 58 ülkeye 4 milyar 502 milyon 848 bin 224 lira yardımda bulunulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, 2022). TİKA'nın, Türkiye Kalkınma Yardımları 2020 raporuna göre; Türkiye'deki tüm kuruluşların 2004-2020 arasında yapmış oldukları yardımlara bakıldığında, ortalama her yıl 3,5 milyar

dolarlık insani yardım yapıldığı görülmektedir. Yine aynı rapora göre 2017'den sonra hız kazanan yardımlar, 2017-2020 arasında her yıl ortalama 8 milyar dolara kadar çıkmıştır (TİKA, 2021).

Türkiye'nin, Cumhuriyet tarihi boyunca izlemiş olduğu güç politikaları uluslararası konjonktürle paralel olmuştur. Özellikle son yirmi yılda yaşanan gelişmelerle beraber ise çok hızlı değişimler yaşanmıştır. Global politikalar özellikle son on yılda daha bölgesel ve dar bir alana indirgenmiştir. Suriye özelinde, Türkiye çok kısa sürede farklı güç politikalarını uygulamış, hatta bunları belli dönemlerde bir arada kullanma gayreti içinde olmuştur. Ancak son dönemde Suriye savaşının bitmesi, ilişkilerin soğumaya bırakılması ve diplomasiye şans tanıma ihtimalinin ortaya çıkması, Türkiye'nin yumuşak güce dönüşü yolunda umut vericidir. Özellikle Rusya-Ukrayna savaşında arabuluculuk faaliyetleri, tahıl koridoru kurulması için sarf ettiği çabalar son dönemde uluslararası alanda Türkiye'nin yumuşak gücüne olumlu tesir etmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Karabağ Savaşından sonra atılan diplomatik adımlara destek verilmesi, bu sefer Azerbaycan'ı kırmadan Ermenistan ile diplomatik düzeyde de olsa ilişkilerin başlaması da önemli adımlardır. Her ne kadar Yunanistan ile zaman zaman tansiyonu artan sözlü gerginlikler yaşansa da, İsrail ile kesilme noktasına gelen ilişkilerin yakın dönemde yeniden başlaması ve diplomatik münasebetlerin ilerletilmesinde ardı ardına adımlar atılması mühimdir.

3.5. Bir Kamu Diplomasisi Örneği: Yunus Emre Enstitüsü

Türkiye, son dönemde kamu diplomasisi politikalarını ağırlıklı olarak insani yardımlar üzerine yoğunlaştırsa da, kültür ve eğitim alanında yardım yapan kuruluşlar da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Uluslararası faaliyet gösteren bu kuruluşlar Arap Baharı sonrası Suriye'ye ağırlık vererek, Türkiye'nin oluşturduğu güvenlikli bölgede çalışmaya başlamışlardır. Suriye'nin Türkiye kontrolündeki bu bölgesinde faaliyet gösteren kuruluşlardan biri de Yunus Emre Enstitüsüdür.

Türkiye' nin kültür ve eğitim alanında kamu diplomasisinin en önde gelen kurumlarından Yunus Emre Enstitüsü, bir kamu teşebbüsü olan ve 2007 yılında kurulan Yunus Emre Vakfı'nın uhdesinde 2009 yılında faaliyete başlamıştır. Dünyanın önde gelen

devletlerinin benzeri kurumlarından yaklaşık bir asır sonra kurulmuş olsa da çok hızlı bir yol kat etmiş ve kuruluşunun altıncı ayında Bosna Hersek'te ilk kültür merkezini faaliyete geçirmiş ve bundan sonrada kültür merkezlerinin sayısını hızlıca arttırmıştır. YEE, kendi söylemine göre *"Dünyanın her yerinde Türkiye ile bağ kuran ve Türkiye'ye dost insan sayısını artırmak"* (Yunus Emre Enstitüsü, 2022) vizyonu ve *"Türkiye'nin uluslararası alanda bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırmak"* (Yunus Emre Enstitüsü, 2022) misyonu ile hareket etmektedir. 2023 yılı için *"Dünya Türkiye'yi daha yakından tanıyor!"* (Yunus Emre Enstitüsü, 2015) sloganı ile kendini ifade eden YEE'nin amacı, Yunus Emre Vakfı adına yurt dışında açılmış Türk Kültür Merkezlerinde ve yurt dışındaki paydaşlarıyla yapılan iş birliği neticesinde üniversitelerin Türkoloji bölümlerinde Türkçe okutmanları ve Türkologlar aracılığıyla Türkçe öğretim ve kültür-sanat faaliyetleri düzenlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına yurt dışında Türkçeyi, Türk kültürünü ve sanatını öğrenmek isteyenlere bu alanlarda hizmet vermek enstitünün öncelikli amacını oluşturmaktadır. YEE, tüm dünyada Türkçe'nin yetkinliğini kullanmak suretiyle Türkiye'yi tanıtmayı hedeflemektedir.

YEE'nin yurtdışında 63'den fazla kültür merkezi bulunmaktadır. Bu kültür merkezlerinin en yoğun bulunduğu bölgelerde ilk sırayı Balkanlar çekmektedir. Ardından sırası ile Avrupa, Ortadoğu ve Asya gelmektedir. Suriye'de ise 2021 yılında faaliyete başlayan enstitü Azez, Afrin ve El-Bab olmak üzere üç ayrı enstitüyü açarak faaliyetlerine başlamıştır. YEE, yurtdışında sadece kültür merkezi açmakla kalmamış üniversitelerle de iş birliğine gitmiştir. 2020 YEE faaliyet raporunda belirtiğine göre, 50 ülkede 101 üniversite ile Türkoloji protokolü yapılmış ve 56 üniversite ile de işbirliği protokolü imzalanmıştır (Yunus Emre Enstitüsü, 2020). YEE, her ne kadar diğer ülkelerdeki örneklerine göre aaliyete geç başlamış olsa da kısa sürede oldukça önemli yol kat etmiş ve 2016-2019 yılları arasında Küresel Kamu Diplomasi Ağı'nın (Global Public Diplomacy Network) dönem başkanlığına seçilmiştir ve Eylül 2017'de Küresel Kamu Diplomasi Ağı'nın tanıtım toplantısını İstanbul'da gerçekleştirmiştir (Anadolu Ajansı, 2017).

YEE'nin iki ana faaliyet alanı olduğunu ifade edebiliriz. Bunlar; eğitim ve öğretim faaliyetleri ile kültür sanat faaliyetleridir. Eğitim ve öğretim faaliyetleri de, Türkçe kursları, ölçme ve değerlendirme sınavları ve Türkoloji projesi şeklinde alt faaliyet gruplarına ayrılmaktadır. YEE, kendi merkezlerinde açmış olduğu Türkçe kursları ile Türkçe'nin bilinilirliğinin artmasına ve daha çok insanın Türkçe konuşmasını sağlamaya çalışmaktadır. Ölçme ve değerlendirme faaliyeti ile de Türkçe yeterlilik sınavları, yabancı öğrenci sınavları, sertifika sınavları ve seviye tespit sınavları yapılmaktadır. Türkoloji projesi ile yurt dışındaki üniversitelerle Türkoloji işbirliği protokolü imzalanarak akademik düzeyde Türk dili, edebiyatı, kültür ve sanat alanında eğitim almak isteyenlere hizmet verilmesi ve bununla ilgili gerekli çalışmaların yapılması amaçlanmaktadır.

YEE, kültür ve sanat alanında Türk kültür ve sanatının en güzel örneklerini ve daha önce bu kültürle karşılaşmamış insanlara Türk kültür ve sanatını tanıtmayı şiar edinmiştir. Bu doğrultuda müzik, sinema, resim, tiyatro, Türk el sanatları, fotoğraf, Türk mutfağı gibi alanlarda sergi, konser, atölye çalışmaları, sanat kursları, bilimsel toplantılar gibi faaliyetler düzenlemektedir. Ayrıca uluslararası işbirlikleri ile yurt dışı festival ve fuarlara katılım gerçekleştirilmektedir.

4. SURİYE'NİN ETNİK, DİNİ YAPISI VE TARİHİ

Suriye, bölgesel niteliği ve jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca birçok medeniyetin etkisi altında kalmıştır. Yaşanan bu etkileşim sebebi ile çeşitli etnik ve dini yapılar Suriye topraklarında yaşamaktadırlar. Bugün 19.245.000 (World Population Review, 2022) nüfusu olduğu belirtilen Suriye'de; Araplar, Kürtler, Türkmenler, Ermeniler, Süryaniler ve Çerkezler gibi etnik yapılar ile; Müslüman Sünni ve Şii (Nusayri, İsmaili ve Dürziler), Hıristiyanlar (Hıristiyan Araplar, Ortodokslar, Katolikler ve Bağımsız Nasruti Kilisesi), Yahudiler ve Yezidilerden oluşan bir dini yapı vardır. Suriye'yi anlamak için önce bu etnik ve dini yapının anlaşılması gerekmektedir.

4.1. Etnik Yapı

Suriyeli Araplar, Suriye'deki aslî unsurdur. Farklı kaynaklarda değişiklik göstermekle beraber, Haseke Vilayeti hariç diğer yerlerde nüfusun %80-%85'ini oluşturmaktadırlar. Suriyeli Araplar dini inanç konusunda Müslüman Sünnilikten, Hıristiyan Ortodoksluğuna kadar çeşitli inançlara sahiptirler. Bu çeşitliliğin çoğu kez birbirleriyle çatışma yaşamalarına da zemin hazırladığı görülmektedir.

Suriye'de Araplardan sonra en kalabalık grup Kürtlerdir. Farklı kaynaklarda değişiklik göstermekle beraber nüfusun %5-%10'unu oluşturmaktadırlar. Aşiretler şeklinde yaşayan Kürtler, yoğun olarak Suriye'nin kuzey bölgesinde; Afrin, Haseke ve Ayn el-Arab'da (Cerablus) yaşamaktadırlar. Kürtler, ağırlıklı olarak Sünni Müslüman olsalar da aralarında Yezîdî, hatta Hıristiyan Kürtlere de rastlamak mümkündür.

Kürtlerin, Suriye'ye ne zaman yerleştiği tam olarak bilinmese de, bölgeye gelişlerinin 10. yüzyılda gerçekleştiği ifade edilmektedir (Eger, 2015, s. 269). Asıl yerleşmeler ise Osmanlı Devleti'nin Suriye'ye hâkim olmasından sonra, 16. ve 20. yy. arasında Anadolu'dan göç eden Kürt aşiretlerin Suriye'nin kuzeyine yerleşmesi ile olmuştur (Tejel, 2015, s. 30-34). Türkiye Cumhuriyet'inin ilk yıllarında çıkan ve başarısızlıkla sonuçlanan Kürt isyanları (1925-1930) sonucunda birçok Kürt, Suriye'ye kaçmak ve yerleşmek zorunda kalmıştır (Vanlı, 2000, s. 114-117). Bu da Suriye içerisinde Kürtlerin aslî halk değil, "dışarıdan gelenler" olarak görülmelerine sebep olmuştur.

Suriye'nin bağımsızlığından önce Fransız manda yönetiminde kültür ve dil konusunda görece daha iyi koşullara sahip olsalan Kürtlerin siyasi talepleri karşılanmamıştır. 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra Kürtler üzerindeki baskı artmış, 1960'dan sonra ise Baas Partisi'nin iktidar olmasıyla bu baskı hepten ağırlaşmıştır. 1962 yılında çıkarılan yasa ile on binlerce Kürt, ülkeye dışarıdan geldikleri ve geri dönecekleri gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

Suriye'de 1949'da Kürt kökenli Genelkurmay Başkanı Hüsnü Zaim'in, Başbakan olarak yine Kürt kökenli Muhsin el-Barazi'yi ataması ve 1951-1954 yılları arasında önce Genelkurmay Başkanı, sonrasında Başbakan ve Devlet Başkanı olarak görev yapan Kürt kökenli Edip Çiçekli dışında, hiçbir Kürt kökenli lider iktidarda yer almamıştır.

Suriye'deki bir diğer grup, Türkmenlerdir. Yine değişiklik göstermekle beraber, tahmini olarak nüfusun %5'ini oluşturmaktadırlar. Bu %5'lik nüfusun takribi %30'u kendi anadilini konuşmakta, geri kalanı ise kendi dilini unutarak Arapça konuşmaktadır. Türkmenlerin çoğunluğu Müslüman Sünnî olmakla birlikte, aralarında Müslüman Alevîlere rastlamakta da mümkündür. Türkmenler, ülke genelinde dağınık olarak yaşamakta, fakat genellikle Suriye'nin kuzeyinde; Lazkiye, Haseke ve Türkiye sınırına yakın yerlerde hayatlarını sürdürmektedirler.

Suriye'deki Türkmenlerin bölgeye yerleşmesi, Türklerin Anadolu'ya gelişinden önceye dayanmaktadır. Türk göçlerinin tarihi bilinmese de, 7. yüzyıldan itibaren bölgede görülmeye başlanmıştır (Orhan, Duman ve Öztürkmen, 2011, s. 6). 1040 Malazgirt Savaşı'ndan sonra ise bölgeye yoğun Türk göçü başlamıştır. Özellikle Halep ve çevresinde Türkmen nüfusu oluşmaya başlamış, ardından bölge 12. ve 13. yüzyılda hüküm süren ve Türklerin yönettiği Zengiler Devleti'nin de başkenti olmuştur (Bosworth, 2004, s. 190-191). 16. yüzyılda Osmanlı'nın bölgeyi ele geçirmesiyle Türk göçlerinin bölgede devam ettiği ve sayılarının yüz bin civarına ulaştığı tahmin edilmektedir. (Iraqi Turkmen Human Rights Research Foundation, 2012) Türklerin bölgeye son göç dalgası ise, Rusların 19. yüzyılda Kafkasya'yı ele geçirmesiyle olmuştur (Iraqi Turkmen Human Rights Research Foundation, 2012).

"Türkmenler, Osmanlı Devleti zamanında oldukça iyi bir konumda olmalarına rağmen Suriye'nin bağımsızlık kazanmasından sonra Arap milliyetçiliği ve rejimin baskısı ile karşı karşıya kalmışlardır" (Abbasov, 2016, s. 253). Bu baskı sonucu 1945, 1951, 1953 ve 1967 yıllarında Türkiye'ye göç etmişlerdir (Orhan, Duman ve Öztürkmen, 2011).

Türkmenlerin Suriye'de toplu halde değil de, ülke genelinde dağınık halde yaşamaları, son dönemdeki gelişmeleri göz önüne aldığımızda önlerindeki en önemli engel olarak gözükmektedir.

Bir diğer grup, farklı kaynaklarda değişiklik göstermekle, Suriye'de nüfusun %1-%3'ünü oluşturan Ermenilerdir. Ermenilerin diğer gruplardan farkı, azınlık kabul edilen tek etnik grup olmasıdır. Bundan dolayı da; kendi dillerini muhafaza edip, kendi okullarında eğitim gören ve kendi gazetelerini çıkaran Ermeniler, uzun yıllar asimile olmamıştır (Sultanoğlu, 2021, s. 7). Ermeniler inanç bakımından Hıristiyan Ortodoks ve Hıristiyan Katolik inancına sahip olup, kendi kiliseleri de mevcuttur. Ermeniler uzun yıllardır bölgede var olmalarına karşın, 1915 Tehciri ile beraber bölgeye yoğun şekilde göç ederek, çoğunlukla da Halep'e yerleşmişlerdir.

Suriye'de ki bir diğer grup, Süryanilerdir. Farklı kaynaklarda değişiklik gösterse de nüfusun %5' ini oluşturmaktadırlar. Süryaniler, M.Ö. 14. yüzyıldan itibaren Suriye'nin kuzeydoğusunda görülmeye başlamalarıyla birlikte M.S. 38 yılında Hıristiyanlığı kabul edip, Antakya merkezli bir kilise kurmuşlardır. Patriklik merkezi tarih boyunca birçok kez yer değiştirmesine rağmen 1963 yılından beri Şam'da bulunmaktadır. Süryaniler, mezhep olarak ise Hıristiyan Ortodoks, Bağımsız Nasturi Kilisesi ve Keldani Kilisesine bağlıdırlar. Süryanilerin anavatanı; Kuzeydoğu Suriye, Kuzey Irak ve Türkiye'nin güneydoğu bölgesi arasında kalan yerdir.

Süryaniler, 20. yüzyılda savaşlar ya da etnik gruplar arasında çıkan çatışmalarda katliamlara uğramışlardır. Bu olayların sonucu olarak Süryaniler, geçtiğimiz yüzyılda ABD ve Avrupa'ya göç edip yerleşmişlerdir.

Çerkezler, farklı kaynaklarda değişiklik göstermekle beraber Suriye nüfusunun %1'ini oluşturmaktadırlar. Çerkezler dini olarak ise Müslüman Sünnilerdir.

Çerkezler, 1860 Kafkas-Rus Savaşı sonrası sürgün edilmeleri ve Osmanlı'nın iskân politikaları çerçevesinde Suriye'ye yerleştirilmişlerdir. Osmanlı'nın burada uygulamış olduğu politika ile amacı; diğer etnik grupların bağımsızlık hareketlerinin, su yataklarının ve Hicaz demiryolunun güvenliğini sağlamak ve yerel halktan daha üstün tarım tekniğine sahip Çerkezler ile boş tarım topraklarını değerlendirmektir. Çerkezler Kuzey Kafkasya ve Balkanlardan farklı tarihlerde Suriye'ye göç etmişlerdir. Kuzey Kafkasya'dan Suriye'ye gelenler kuzeye; Balkanlardan gelenler ise Hama, Humus ve Golan tepelerine yerleştirilmişlerdir. Golan tepelerine yerleştirilenler işgalden sonra Şam'a göç etmişlerdir. Çerkez göçleri II. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür.

4.2. Dini Yapı

Ortadoğu, üç büyük dinin ortaya çıktığı bölgedir. Bundan dolayı da bölgeyi şekillendiren en önemli etkenlerden biri, din olgusudur. Bu dinler ve dinlere ait karışık mezhepsel yapı, çeşitli arayışlara sebep olmuş ve toplumsal, siyasal ve ekonomik olaylara sebebiyet vermiştir. Suriye'de bölgenin bu yapısının mikro örneği, tüm bu yapıları kendi sınırlarında barındırmaktadır. Dolayısıyla bu yapıyı anlamadan Suriye'yi anlamak oldukça güçtür.

Suriye'de Müslüman nüfus, toplam nüfusun %70-%75'ini oluşturmaktadır. Müslümanlar kendi aralarında Sünnîlik ve Şiîlik olmak üzere iki büyük gruba bölünmüştür. Sünnîler, bu %70-%75'lik nüfusun yaklaşık %60'ını oluşturarak Suriye'deki en büyük dini yapıyı oluşturmaktadırlar. Arapların %70'i, Türkmenler ve Kürtlerin büyük kısmı ile Çerkezlerin tamamına yakını Sünnî Müslümanlardır. Sünnîler, Lazkiye ve El-Süveyda şehirleri dışında çoğunluktadırlar. Sünnîler, Osmanlı döneminden beri toplum içinde ayrıcalıklı (ekonomik ve siyasi) olup, genellikle ticaretle uğraşmaktadırlar (Sultanoğlu, 2021, s. 10).

Suriye'de mezhepçilik, bölgecilik ve aşiretçilik idari yapıyı şekillendiren en önemli etkenler arasındadır. Bundan dolayı 1947 yılında Fransızlardan bağımsızlığını kazanan Suriye'de yapılan seçimlerde, 116 Müslüman milletvekilinden 100 milletvekilinin Sünnî mezhebinden olduğu görülmektedir (Bağlıoğlu, 2013, s. 500). Suriye nüfusunun önemli

bir bölümüne sahip olan Sünnîler; Osmanlı ve Baas rejiminden önce yüceltilirken, Baas rejimiyle ikinci plana düşseler de, devlette çok çeşitli görevlerde yer almışlardır.

Suriye'deki Sünnî örgütlenme, Fransız istilasına karşı mücadele etmek için Mısır'da kurulan İhvancı[11], Müslüman Kardeşler[12] örgütü çatısı altında toplanmışlardır. 1963 yılından sonra ise bu yapı Baas rejimine karşı mücadele etmiştir. Bu örgütle mücadele çerçevesinde, 1982 yılında Baas rejimi tarafından gerçekleştirilen Hama şehrine yapılan saldırı ile örgüt çökertilmiş ve Sünnî hareket bu şekilde bastırılmıştır. Son on yıldır yaşadığımız Suriye iç savaşında ise Sünnî yapının önemli bir bölümü, kendini Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)[13] içerisinde var etmiştir.

Suriye'deki %70-%75'lik Müslüman nüfus içerisindeki %10-%15'lik kısım, diğer büyük mezhep olan Şiîlere aittir. Şiîler Hz. Ali'yi meşru halife kabul ederek, sonradan gelen halifelerin onun soyundan gelmesi gerektiğine inanırlar. Şiîler, kendi içerisinde de birçok kola ayrılmıştır. Bunlar; Suriye içerisindeki Şiî nüfusun yaklaşık %10'unu oluşturan Nusayrîler, yaklaşık %3'lük Dürzîler ve %2'lik İsmâilîlerdir.

Çeşitli kaynaklarda Nusayrilerin Şii bir mezhep olup olmadığı tartışılmaktadır. Eski Suriye Devlet Başkanı Hafız Esat'ın, Nusayrîlerin Şia'nın bir kolu olduğunu ifade eden âlimlerden fetva aldığı bilinmekle beraber genel kanı, Nusayrîlerin Şiî olduğudur.

Nusayrîlerin kökenleri 9. yüzyıla dayanıp, 1032 yılında o zamanki liderleri Et-Taberânî önderliğinde Halep'ten Lazkiye'ye gelmişlerdir. Burada İshakilerle girdiği mücadeleyi kazanmış ve Lazkiye'nin Cebel Ensariyye (veya Cebel Nusayriyye) bölgesi, Nusayrîlerin günümüze kadar yaşam alanı haline gelmiştir. Et-Taberânî, Nusayrî öğretisinin gelişmesinde ve toplum üzerinde otorite sahibi son dini lider olarak, Suriye'deki Nusayrî toplumunun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır (Atlıoğlu, 2016, s. 159).

[11] İhvan: Kelime anlamı olarak, yakın arkadaşlar, samimî dostlar, kardeşler. Bir topluluğa, tarikata vb. mensup olanlar anlamına gelmektedir.
[12] Müslüman Kardeşler: 1928 yılında Mısır'da Hasan el-Benna tarafından kurulan dini-siyasi amaçlar için çalışan toplumsal harekettir.
[13] Özgür Suriye Ordusu: 2011 yılında Riyad Musa el-Esad tarafından kurulan Suriye'nin kuzeyinde faaliyet gösteren muhaliflerden oluşan silahlı ordudur.

Suriye'nin Osmanlı egemenliği döneminde Nusayrîler, Lazkiye ve Hama bölgelerinde yaşamlarını devam ettirmişler ve merkezi yönetimle istikrarlı bir ilişki sürdürmüşlerdir. 1834 yılında Nusayrîler, Mısır yönetimine karşı giriştikleri silahlı ayaklanmada Osmanlının desteğini görmüşlerdir. Ancak bu destek Nusayrîler arasında karmaşa yaratmıştır. Zira Nusayrîlerin savaştığı İbrahim Paşa'nın vermiş olduğu dini eşitlik sözü üzerine Nusayrîlerin bir kısmı Osmanlı'nın yanında olmayı, bir kısmı ise İbrahim Paşa yanında olmayı tercih etmiş, bu da aralarında bir kaos yaşanmasına sebep olmuştur.

Fransız Manda döneminde ise; Fransa'nın çoğunluk olan Sünnî Müslümanlardan gelebilecek bir bağımsızlık hareketine karşı uyguladığı azınlık siyasetine istinaden, 1920 yılında Lazkiye bölgesinde Nusayrîler için özerk bir bölge oluşturulmuş, 1922 yılında ise bölge Alevî Devleti olarak adlandırılmıştır. Bu devlet 1942 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasıyla o dönem yayılmaya başlayan Arap milliyetçiliği, Suriye'deki Nusayrîlerde de bir dönüşüm yaratmıştır. Bu tarihten sonra Nusayrîler de milli devlete adapte olmaya başlamışlardır. Nusayrîler özellikle iki kurumda kendilerine yer bulmaya başlamışlardır. Bunlar, ordu ve yönetim, yani Baas Partisi'dir. Orduya katılmalarının asıl nedeni ekonomik olmakla beraber, partiye katılım; hem Zeki Arsuzi gibi Baas kurucuları arasında Nusayrîlerin yer alması hem de partinin laiklik ve sosyalizmi Arap milliyetçiliği ideolojisi içerisinde birleştirmesinden kaynaklanmaktadır (Atlıoğlu, 2016, s. 172). Hafız Esad dönemindeki Baas iktidarında ise Nusayrîlerde toplumsal değişim devam etmiştir. Kendi mezheplerinden birinin iktidar olması sayesinde hem devlet kademelerinde iş bulmaları hem de devlet imkânlarını kullanarak ekonomik olanaklarını geliştirmeleri mümkün olabilmiştir. Ayrıca bu dönemde Nusayrîler arasında kentleşme süreci giderek artmıştır. Son dönemde ise Nusayrîler, varlıklarını korumak adına mevcut siyasal yapının devamı yönünde mücadelelerini sürdürmektedirler.

Şiîliğin bir diğer kolu olan İsmâilîler, nüfusun %2'sine tekabül etmektedir. Çoğunluğu Hama kentinde yaşamaktadır. Tarım ile geçimlerini sürdüren İsmâilîler, Nusayrîlerden

önce devlet kademelerine girmiş ve Baas partisi içerisinde görevler üstlenmişlerdir (Sultanoğlu, 2021, s. 11).

Şiîlik mezhebinin İsmâilî kolundan köken alan Dürzîler, Suriye'de %3'lük bir nüfusa sahiptir. Kökenleri oldukça eskiye dayanan Dürzîler, Suriye'nin güneyindeki El-Süveyda kentinde yaşamaktadır. Fransız mandası döneminde Nusayrîlerde olduğu gibi, Fransızların azınlık politikası kapsamında 1922 yılında Dürzî, Süveyda Devleti ilan edildi. 1927 yılında ise bu devlet Cebel el-Dürzî Devleti adını aldı. Varlığını 1936 yılına kadar devam ettirdi. Suriye tarihi açısından önem arz eden El-Atraş ve El-Asali aileleri, Dürzî kökenlidir. Genelde tarımla ilgilenen Dürzîler, Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle devlet kademelerinde kendilerine yer bulmuşlardır.

Suriye'de Hıristiyanlar, toplumun yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Bu nüfusun yaklaşık yarıya yakınını Rum Ortodokslar oluşturmaktadır. Kalan yarısı ise diğer Hıristiyan gruplardır. Hıristiyanlar genelde Şam, Humus ve Lazkiye şehirlerinde yaşamaktadırlar. Kuzey'deki Halep şehrinin ise en fazla Hıristiyan nüfusun yaşadığı yer olduğu düşünülmektedir. *"Şam vilayetine 50 km mesafede bulunan Malula kasabası, halen Hz. İsa'nın konuştuğu dil sayılan Aramicenin konuşulduğu bir Süryani yerleşim alanıdır"* (Çelik ve Özgöker, 2016, s. 286).

Hıristiyanlar, Suriye var olduğundan beri bu topraklarda yaşamaktadırlar. 8. yüzyıldaki Arap fetihlerine kadar da bu topraklarda çoğunluğa sahip olmuşlardır. *"Fransız mandasının olduğu dönemde, 1930 Anayasası ile kendilerini temsil hakkı kazanmışlardır"* (Sultanoğlu, 2021, s. 12). Suriye'nin bağımsızlığını kazandıktan sonra, *"1950'li yıllarda Arap milliyetçiliği ve sosyalist rejimin başlaması, Hıristiyan nüfusun Lübnan ve başka ülkelere göç etmesine sebep olmuştur. En çok göç de Halep'ten olmuştur"* (Çelik ve Özgöker, 2016, s. 285). Baas partisinin iktidara gelmesi ile devletin üst kademelerinde olmasa bile hükümet ve orduda üst düzey temsil edilmişlerdir. Son dönemde ise artan İslami muhalefetin söylemleri ve belirsizlik, Hıristiyanları Esad yönetimine yaklaştırmıştır.

Arapların çok az bir kısmı Hıristiyan'dır. Kentlerde yaşayan Hıristiyan Araplar Rum Ortodoks Kilisesine bağlıdırlar. Arap milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli katkıları olan

Hıristiyan Arapların en önde gelen ismi, Baas Partisinin kurucularından olan Mişel Eflak'tır. Eflak, Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdır.

Suriye'deki Ortodoks Hıristiyanlar üç kiliseye bağlıdır. Bunlardan en fazla nüfusun bağlı olduğu, Rum Ortodoks Kilisesi'dir. Ayinlerinde Grekçe ve Arapça kullanılması sebebiyle "Grek Ortodoks Kilisesi" diye de anılmaktadır. Bir diğer ismi de Melkit[14] Kilisesi'dir. Cemali Sultanoğlu'nun ifade ettiği gibi, *"Şam, Lazkiye, Humus ve Hama yakınlarındaki Wadi al-Nasara (Hıristiyan Vadisi) yaşamaktadırlar"* (Sultanoğlu, 2021, s. 13). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ruslardan aldıkları destek kesilince, tamamen Arap milliyetçiliğine yönelmişlerdir. Bu kilisenin dışında, ayinlerinde Süryani dilini kullanan ve Monofizit[15] görüşü benimseyen Süryani Ortodoks Kilisesi ve Monofizit görüşü benimsemekle beraber ayinlerinde dil olarak Ermeniceyi benimseyen Ermeni Ortodoks Kilisesi de vardır.

Suriye'de Ortodoksların dışında Katolikler de Hıristiyanlığın ayrı bir kolu olarak yaşamaktadırlar. Kadıköy Konsili'nde doktrin farklılığı nedeniyle Antakya Süryani Kilisesi, batı kiliselerinden kopmuş ve ayrılmıştır (Çelik ve Özgöker, 2016, s. 284). Daha sonra kendi içinde de Maruni[16], Keldani ve Nasrutiler gibi ayrı kiliselere ayrılmıştır.

Süryani Katolik Kilisesi (ya da Suriye Katolik Kilisesi); Süryani Kadim Patrikliği seçiminde seçilemeyen Mihayel Carve'nin Suriye'ye giderek Katolikliğe geçmesi ve başlarında bir patrikleri olmayan Süryanilere Papa tarafından 1782 yılında Patrik olarak atanması ile kurulmuştur. Katolik kiliseleri arasında en geniş cemaate sahiptir. Daha önceleri Monofizit doktrini benimseseler de, sonraları bu görüşü terk etmişlerdir.

[14] Melkit ismi Kadıköy Konsülünde Bizans İmparatorunu destekledikleri ve Doğu Roma İmparatorluğuna sadık kaldıkları için verilmiştir.
[15] Monofizit: Hz. İsa'nın ilahi ve beşeri olmak üzere iki farklı doğasının olduğuna ancak ilahi doğanın, beşeri doğadan daha üstün olduğundan onu dönüştürdüğüne bu sebeple de Hz. İsa'nın insani değerlerini yitirdiği ve tanrısal doğasının kaldığını ifade eden kavramdır.
[16] Maruniler: IV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen Aziz Marun (Maron), Suriye'nin batısında Asi nehri kıyılarında yaşayan Antakya Kilisesine bağlı bir rahiptir. Maruniler 'in kökeni de, kurucuları olan Aziz Marun'un öldükten sonra kabri etrafında yapılan manastırda toplanan cemaate dayanmaktadır.

Suriye'de ki en eski Katolik Kilisesi olan Marunîler, ayinlerinde Süryani Katolik Kilisesi'nin ayinlerini tatbik etmektedirler. Ayinlerinde dil olarak Süryaniceyi kullanmaktadırlar.

Suriye'deki bir diğer Hıristiyan Katolik grup, Keldanilerdir. İlk zamanlarda Bağımsız Nasturi Kilisesi'ne bağlı olan Keldaniler, 14. yüzyılda Katolikliği benimseyerek Papa'nın otoritesini kabul edip Roma'ya bağlanmışlar ve kendi kiliselerini kurmuşlardır.

Bağımsız Nasturi Kilisesi, M.S. 431 yılında yapılan Efes Konsülünde azledilen Konstantinapol Patriği Nestorius'a inanan kişilerin M.S. 498 yılında Sasani yönetimi altındaki Hıristiyan Kilisesi'ne hâkim olması ile kurulmuştur. Nasturiler, diofizit[17] doktrinini benimseyerek diğer mezheplerden ayrılmışlardır.

Günümüzde Suriye'de az sayıda bulunan Yahudiler, ilk çağlardan beri bu coğrafyada yaşamaktadırlar. Yahudilerin bu coğrafyaya bir sonraki gelişi, 1492 yılında İspanyol engizisyonundan kaçan Sefaradlar sayesindedir. Yahudiler; Halep, Şam ve Kamışlı'da büyük cemaatler halinde yaşamaktadırlar. 1992 yılında Hafız Esad tarafından Yahudilere ABD'ye yerleşme hakkı tanınmasıyla birçok Yahudi göç etmiştir. Bugün az sayıda Yahudi Halep'te yaşamaktadır.

Yezidiler (ya da Ezidiler), Arap kökenli Şeyh Adî bin Müsafir tarafından kurumsallaştırılmıştır. Yezidilerin çoğunluğu Kürtçe konuşmakla beraber Suriye'de az sayıda Yezidi bulunmakta olup, Kamışlı kentinde yaşamaktadırlar.

Bu etnik ve dini yapıyı irdeledikten sonra bu yapıların bütünleşerek oluşturduğu Suriye tarihine de bakmak gerekir.

4.3. Suriye Tarihi

Suriye tarihini bilmeden bugün yaşanılanları anlamak pek olası değildir. Suriye'nin öneminin ne olduğu, bölge için ne anlam ifade ettiği, medeniyetlerin sonrasında ulus

[17] Diofizit: Hz. İsa'nın çift tabiatlı yani onun hem Tanrı hem de insan olduğunu ifade eden kavramdır.

devletlerin ne gibi çıkar ve istekleri olduğu ve Türklerle olan ilişkileri; Suriye'nin geçmişinden bugününe baktığımızda cevaplarını kısmen bulabileceğimiz konulardır.

Suriye; bereketli hilal[18] denilen bölgenin batısında kalan verimli topraklara sahip olması, üç semavi dinin bu topraklarda doğması, Akdeniz'e açılan kıyıları nedeni ile stratejik öneme haiz olmuştur. Ayrıca; doğu-batı ticaretinin güzergâhında bulunması, Ortadoğu'nun adeta kilidi konumunda olması ve Anadolu'nun ve batı'nın güvenlik sınırı olması açısından da tarih boyunca önemli olmuştur.

Suriye, tarihi olarak bir coğrafyadır. Ancak Suriye bugünkü sınırlar içerisinde değil, çok daha geniş bir bölgedir. Bugünkü Filistin, Lübnan ve Ürdün'ün de dâhil olduğu ve adı "Büyük Suriye" olan bir büyük coğrafyadır.

Suriye ve Şam'da ilk yerleşimler, yaklaşık 5000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Sümerlerle başlayan yerleşimler sonrası birbiri ardına; Akadlar, Kenanlılar, Fenikeliler, Aramiler, İsrail ve Yahuda krallıkları, Asurlular, Persler, Makedon kralı Büyük İskender ve MÖ. 15'li yıllarda Roma, birbiri ardına yapılan savaşlar sonucu bölgeye hâkim olmuşlardır. Bu dönemde özellikle ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Anlaşması da bu coğrafyaya hâkim olmak isteyen Hititler ve Mısırlar arasında yapılmış, bunun sonucunda Suriye iki ülke arasında paylaşılmıştır.

Roma döneminde Suriye "Damascus" olarak anılmıştır. Roma döneminde Suriye, her ne kadar diğer Akdeniz liman kentleriyle kültürel anlamda karışarak önemli bir kültür ve entelektüel merkez haline gelse de kendi öz kültürünü de yaşatmıştır. Suriye, *"Roma için çok önemli bir yerde olmuştur. Hatta bir kısım Roma İmparatoru'nun da Suriyeli olması, bu önemi daha görünür kılmaktadır"* (Yıldırım, 2016, s. 5).

Roma'nın yıkılışının ardından Doğu Roma, yani Bizans egemenliğine geçen Suriye, Halife Hz. Ebubekir tarafından İslam coğrafyasına dâhil edilmiştir. Halife Hz. Ömer döneminde de Suriye'ye vali olarak Muaviye'nin atanmasıyla Emeviler Dönemi başlamıştır. Emeviler devletlerinin merkezini Şam yapmışlardır. Bu dönemde Suriye'de

[18] Bereketli Hilal: Suriye Çölü'nden Fırat nehrine ve Akdeniz'den Nil'in suladığı vadiye kadar uzanan, yarım ay şeklindeki bölgedir.

İslam medeniyetinin kültürel yapılarının baş göstermesiyle, özellikle Şam, İslam âlemi açısından Mekke-Medine ve Kudüs'ten sonra üçüncü önemli şehir haline gelmiştir.

Emevilerin isyanlar neticesinde yıkılması ile Abbasiler Suriye'ye hâkim olmuşlardır. *"Emevi döneminin bir önemli özelliği de, Arap milliyetçiliğinin etkisini göstermesi olmuştur. Zira Abbasi döneminde bu etkinin yitirilmesi ile bu topraklara başka uluslar da dâhil olmuşlardır"* (Yıldırım, 2016, s. 6). Abbasi döneminin en önemli özelliği ise, birleştirici unsurun milliyetçilikten ziyade Müslüman olmak olmasıdır. Abbasilerden sonra bölgenin hâkimi Tolunoğulları ve Fâtımîler olmuştur. 11. asırdan itibaren ise, Ortadoğu'nun hayatında yeni bir düzen kuran Selçukluların hâkimiyeti başlamıştır.

Selçuklulardan sonra Şam ve Halep Atabeyi Nurettin Zengî'nin, ardından Selahaddin Eyyûbî'nin başında olduğu Eyyûbîler, Mısır Memlüklüleri ve 1516 Mercidabık Savaşı sonucu Osmanlı; 1917 yılına kadar sürecek hâkimiyeti bu coğrafyada başlamıştır.

Osmanlı'nın "Bilâd-ı Şam" diye adlandırdığı Suriye, başkenti olan Şam ve onun etrafındaki bölgeleri içerir. Buraya Halep, yani kuzey kısmı dâhil değildir. Osmanlı klasik döneminde Şam; Suriye'yi Halep, Trablusşam ve Sidon (Beyrut veya Sayda) vilayetlerine ayırarak yönetmiştir (Rafeq, 1966). Şam, haccın başlangıç yeri olması ile dini, tüm doğu ticaretinin yığıldığı bir kervan merkezi olması ile de ticari anlamda büyük önem taşımaktaydı.

Dört asırlık Osmanlı döneminde merkeziyetçi bir idare ve tımar sistemi uygulanmıştır. Ancak 18. yüzyıl sonlarına doğru merkezin gücünde azalma, yerelin gücünde bir artma söz konusudur. Halep gibi merkeze yakın yerler kontrol edilebilse de, Şam gibi bölgelerde merkezi yönetimle uyumlu aileler yönetimdelerdir. Yönetimdeki bu aileler de çoğunlukla Sünni mezhebine bağlı ailelerdi.

19. yüzyılda başlayan İngiliz-Fransız kışkırtmaları ve misyoner faaliyetleri sonucunda, Fransızların desteklediği Marunîler ve İngilizlerin desteklediği Dürzîler arasında 1860'da çıkan çatışmalar, bölgede tansiyonun yükselmesine sebep olmuştur. Bu olayın en önemli sonucu, Fransa ve İngiltere'nin bölgeye müdahale etme imkânı elde etmesidir. Ayrıca, bu

dönemden sonra özellikle Fransızların Arap Hıristiyanlar arasında yaymaya başladığı milliyetçilik fikri ile Osmanlı, doğudaki topraklarını elinde tutma mücadelesi verecektir.

İlk önce Hıristiyan Araplar arasında yayılmaya başlayan milliyetçilik fikri, sonrasında Sünnî Arapları da etkisi altına almıştır. Ancak, Rıfat el Tahtavi ile başlayan Arap ulusçuluğu söylemleri; ayrıştırıcılığı reddeden, Osmanlı birliğini savunan ve bu birliğinde İslam çatısı altında gerçekleşeceğine inanan söylemleri ile diğerlerinden farklılaşmaktaydı (Ortaylı, 1999).

20. yüzyıl başlarında yayılan bu milliyetçilik akımına karşı Osmanlı padişahı II. Abdülhamid'in, Panislamist fikrini yayma gayretinde olduğu görülmektedir. Bu düşünce, "Osmanlıcık" ve "İslam kardeşliği" fikirlerini birleştirmeye çalışmıştır. *"Batı'nın, İslam dünyasını parçalamak için milliyetçilik fikrini yaydığı; buna cevap olarak da İranlı Cemalettin Afgani, Mısırlı Muhammed Abduh ve Suriyeli Reşid Rıza gibi düşünürlerin "İslam kardeşliği" vurgusu yaptıkları görülmektedir"* (Hourani, 1997, s. 303-304). Yine bu düşünceye göre, Arap din adamlarının eşrafa yakınlaşması ve devletin üst kademelerinde Arap kökenli paşalara yer verilmesi de söz konudur.

II. Abdülhamit gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti de Araplarla iyi ilişkiler kurma gayreti içinde olmuşlardır. *"Enver Paşa'nın 'hepimiz kardeşiz' ifadesi Araplar tarafında memnuniyet yaratsa da; okullardaki Türkçe eğitim, mahkemelerde Türkçe kullanılması ve sokak adlarının Türkçe'ye dönüştürülmesi gibi girişilen Türkçe'ye dönüştürme faaliyetleri, Araplar arasında hoş karşılanmamıştır"* (Goldschmidt JR. ve Davidson, 2007, s. 278).

Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na dâhil olmasından sonra Araplar arasındaki milliyetçilik faaliyetlerinde bir artış olmuştur. Tam da bu dönemde, 1915'te Suriye valiliğine atanan Cemal Paşa'nın yürüttüğü Türk ve Arapların kardeş olduğuna dair yumuşak güç politikası, bölgedeki Araplar üzerinde etkili olmuştur. Ancak sonrasında bu politikadan vazgeçip ayrılıkçılık yönündeki fikirleri şiddetle bastırması ve izlediği katı tutum, olayları tersine çevirmiştir.

I. Dünya Savaşı sürerken Osmanlı'ya karşı İngilizler ve Fransızların isyanı ile birlikte Osmanlı'nın yenilgisinden sonra, büyük Arap krallığı vaadiyle kandırılan Şerif Hüseyin'in bazı Arap kabileleri isyana kalkışmışlardır. Ancak vaat edilenle gerçek çok farklıdır. Zira İngiltere ve Fransa, 1916 yılında imzaladıkları gizli Sykes-Picot Antlaşması ile bölgeyi kendi aralarında paylaşmışlardır. Çarlık Rusya'sının yıkılmasından sonra ortaya çıkan antlaşmaya dair belgelerle aldatıldığını anlayan Şerif Hüseyin, oğlu Faysal ve Suriye milliyetçilerin tepkisine rağmen Sykes-Picot Antlaşması'nı 1920 yılında imzalamak zorunda kalmıştır. Sonrasında Faysal, krallığını bir oldubittiye getirmek için ilan etse de, bu da bir fayda sağlamamış ve 1920 yılında Fransa, Şam'ı alarak Suriye'de manda yönetimine geçmiştir.

1920-1946 arası Suriye halkı, Fransız Manda Yönetimi altında belki de tarih boyunca olmadığı kadar zor ve aşağılayıcı bir dönem geçirmiştir. Fransa, gerek yapmış olduğu yatırımlar gerekse bölgede bir sömürge elde etme amacıyla Suriye'yi istemektedir. Bu amaç doğrultusunda da *"ulusal bütünleşmeye engel olmak için, etnik olarak Suriye'yi bölmek ve "böl ve yönet" siyasetini takip edecektir"* (Cleveland, 2008, s. 198). Bu politikanın ilk işaretleri, Temmuz 1920'de *L'Asie Française* (Fransız Asya'sı) dergisindeki bir makalede "Suriye'nin özerk ve kaynaşmış bir yapısı olmadığı" gerekçe gösterilerek birleşik Suriye fikrine karşı çıkılmasıdır. Ve bu fikirler doğrultusunda da amaç, azınlıkları güçlendirmek ve Arap milliyetçiliğinin etkisini zayıflatmak için "böl ve yönet" politikası uygulamaktır (Sultanoğlu, 2021, s. 20). Nikolaos Van Dam bu konu hakkında, *"Fransız mandası altında, Arap milliyetçiliğinin yükselişini engellemek ve bastırmak için, mezhep bağları bilinçli olarak körüklenmiştir"* (Van Dam, 2000, s. 21-22) demektedir.

Nihayetinde bu politika çerçevesinde; 1920 yılında ilk önce Lazkiye merkezli bir Alevî Devleti, ardından Lübnan Dağı, Sayda, Bekaa Vadisi, Sidon ve Trablusgarp bölgesini kapsayan bir Lübnan devleti, Halep ve Şam merkezli Halep ve Şam devletleri ve Başkenti Es-Süveyde olan Cebel el-Dürzi Devleti kurdurulmuştur. *"İskenderun sancağı ise önce Halep'e bağlanmış, ancak sonrasında özerkliği Ankara Hükümeti'nin girişimleriyle koruma altına alınmıştır"* (Sultanoğlu, 2021, s. 20).

1925 yılında bu devletlerden Halep ve Şam devletlerinin birleşip, bunlara Hama ve Humus kentlerinin de dâhil edilmesiyle Suriye Devleti kurulmuştur. Alevî Devleti, 1922 yılında Suriye devletine katıldıysa da, 1925 yılında ayrılmıştır. 1942 yılında ise kalıcı olarak Suriye Devleti'ne katılmıştır. Cebel-el Dürzi Devleti ise 1936-1939 yılları arasında Suriye devletine bağlansa da, 1942'ye kadar bağımsızlığını sürdürmüş, o tarihten sonra da tamamen Suriye Devleti'ne katılmıştır.

Bu dönemde Fransız manda rejimini tehdit eden iki önemli ayaklanma çıkmıştır. Fakat ne ilginçtir ki bu ayaklanmalar, Fransız karşıtı duyguların yoğun olduğu diğer bölgelerle birleşmesi engellenen iki bölge olan Alevî Devleti ve Cebel el-Dürzi bölgesinde çıkmıştır. Bunlardan ilki, Alevî Devleti bölgesinde Alevî aşiret reisi olan Salih al-Ali tarafından çıkarılmıştır. Fransızlara karşı çıkan bu ilk isyan, iki yıl süreyle direnebilmiş milliyetçi bir isyandır. Nedeni ise Alevîlerin güvenlik kaygılarıdır. Zira Alevîler Suriye'ye Sünnî bir yönetimin gelmesini istememektedirler. İkinci büyük isyan ise, Cebel el-Dürzi devleti bölgesinde Sultan Paşa el-Atraş'ın çıkardığı, iki yıl süren ve ülkenin tamamına yayılan bir isyandır. *"Bu isyan ülkenin kendi kendine yönetmesi adına atılmış ilk adımdır. Yine bu isyan sonucu bölgenin yönetimi Fransız askeri otoritesinden alınıp, yerel yöneticilerin etkin olduğu özerk bir sisteme kavuşturulmuştur"* (Yıldırım, 2016, s. 23).

Fransızlar, Suriye halkını asimile ederek özünden koparmaya çalışmıştır. Zira o dönemde Fransızca resmi dil olarak kabul edilmiş, eğitim sistemi değiştirilmiş ve Fransa'nın özel günleri kutlanılmaya zorlanmıştır (Sultanoğlu, 2021). Suriye'de yapılmaya çalışılan dönüştürme başarılı olmamış; isyanlar sonucu Fransızlar, Suriye'yi *"Suriyelilere rağmen değil, Suriyelilerle beraber işbirliği içerisinde yönetebileceklerini anlamışlardır. Bu amaçla Suriyeli eşraf ve bu eşrafa bağlı siyasilerin oluşturduğu Ulusal Blok, bağımsızlığa kadar halk ve Fransız manda yönetimi arasında bir aracı kurum rolü üstlenmiştir"* (Cleveland, 2008, s. 249).

1932'de Suriye Devleti'nin adı "Suriye Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir. Ancak Suriye'nin Fransız manda yönetimi altındaki sorunları ve iç çekişmeleri artarak devam etmiştir. 1936'da Fransa'da kurulan Leon Blum hükümeti ile yükselen bağımsızlık heyecanı, üç yıl sonra Fransa'da sağ milliyetçi cephe iktidarı yüzünden kaybolmuştur.

1941 yılında Hür Fransa'nın mimarı olan Charles de Gaulle'ün, 1945 yılına gelindiğinde Fransa'nın çıkarları korunmadan bölgeyi terk etmek istememesi sebebiyle ülkesinin askeri mevcudiyetini arttırması halkın tepkisini çekince, Fransa 1925'deki gibi Şam'ı bombalamış ve birçok insanın ölmesine sebep olmuştur. Bu saldırı, o dönemde Fransızlardan daha güçlü bir konumda olan İngilizlerin sert tepkisi ile karşılaşınca Fransa fazla direnememiş ve bölgedeki askeri varlığını sona erdirme kararı almıştır. Böylece, 1946 yılında Suriye bağımsızlığını kazanmış oldu (Cleveland, 2008, s. 256-257).

Suriye'de bağımsızlık öncesi dönemin sonlarında kurulan ve bağımsızlık sonrası dönemi siyasi anlamda şekillendirerek Suriye'nin kaderini etkileyen birçok siyasi yapı kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan iki tanesi günümüzde de varlığını sürdüren ve tartışılan Baas Partisi ve Müslüman Kardeşlerin (İhvan) Suriye koludur.

Baas Partisi; 1947 yılında Michael Eflak, Selahaddin Bitar, Zeki Arsuzi (Baas Partisinin isim babasıdır) ve bir grup Arap entelektüeli tarafından kurulmuştur. Kurucularından Eflak'ın Rum Ortodoks, Bitar'ın Sünnî Müslüman ve Arsuzi'nin Nusayrî olması da dikkat çekicidir. Parti, Arap milliyetçiliği ile sosyalizmi birleştirmek amacındadır. Bu uç siyasi kutupları birleştirme çabası, partinin çekim merkezi olmasını sağlamıştır. Baas ideolojisinin yayılmasında, kırsaldan Şam'a okumaya gelen öğrencilerin, Baas ideolojisini benimsedikten sonra geri döndüklerinde ideolojik faaliyetleri sürdürmesi etkili olmuştur (Sultanoğlu, 2021, s. 35). 1963 darbesinden bu yana kesintisiz olarak Suriye'yi yönetmektedirler.

1928'de Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler'in Suriye kolu, 1935'te Halep'te kurulmuştur. Kurucuları Mustafa Sibai ve Muhammad Mübarek Tayyip'tir. Hama şehrinde güçlenen örgüt, 1944'te merkezini Şam'a taşımıştır. Mısır'daki Müslüman Kardeşler'den bağımsız hareket eden örgüt; Panislamist, Cihatçı ve Sünni İslamcı bir ideolojiye sahiptir. Ortaçağ hukukçusu İbn Teymiyye'den etkilenen örgüt, şeriat uygulanmasının gerekli olduğunu, zira Suriye'nin çoğunluğunun Sünnî Araplardan oluştuğunu belirtmektedirler. Bu tezlerinden dolayı da Suriye'de Alevî bir iktidar istememektedirler. Müslüman Kardeşler, özellikle alt ve orta sınıfa mensup Suriyelilerden destek görmektedirler.

Suriye, devlet başkanı olan Şükrü el-Kuvvetli'nin 1946 yılında okuduğu bağımsızlık bildirgesi ile bağımsızlığını ilan etmiştir. Kuvvetli iktidarı, 1948 yılına kadar devam etmiştir. 1948 yılında İsrail Devleti ilan edilmiştir. Arap devletleri, İsrail Devleti'nin ilan edilmesine karşı çıkmışlardır. Suriye, Mısır, Lübnan, Irak ve Ürdün birlikleri İsral topraklarına girerek bölgesel bir savaş başlatmışlardır. Yapılan bu savaş neticesinde İsrail'in kazanması, Suriye'deki siyasi gidişatı tamamen sarsmıştır. Zira 1948 yılında Hüsnü Zaim darbesi ile başlayan furya, Hafız Esad'ın 1970'de yaptığı kansız darbesine kadar birçok darbe ile beraber siyasi istikrarsızlık dönemini oluşturmuştur.

Suriye'nin yaşadığı yaklaşık yirmi iki yıllık bu kaosun en büyük müsebbibi, elbette ki Fransız manda yönetimidir. Zira; manda yönetiminin bir sivil bürokrasi oluşmasına engel olması ve ülkedeki etnik ve dini gruplar arasında ayrıştırıcı bir politika izleyerek bu grupların en azından asgari bir müşterekte anlaşmasına engel olması, bir ulus fikrinin gelişmesini engellemiştir. Bunun üstüne ülke bekasında söz sahibi olanların da hem etnik kaygılarla hareket etmesi hem de var olan iktidarlarını kaybetmek istememeleri, ülkeyi bir kaosa sürüklemiştir (Yıldırım, 2016, s. 28-29).

Hafız Esad'ın iktidarı alana kadar geçen sürede Suriye siyasi tarihini şekillendiren üç önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 1958'te Mısır ile birleşerek kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'dir (BAC). 1957 yılında SSCB ile Suriye arasında yapılan askeri ve ekonomik işbirliği anlaşması, Suriye'nin komünist bir yönetime geçeceği endişesi ile ABD ve müttefiklerinde yarattığı korku, bu ülkelerin Suriye'yi baskı altına almasına sebep olmuştur. Bu baskı nedeniyle sorunlar yaşayan Suriye, yardımları neticesinde Mısır ile arasında bir yakınlaşma sağlamıştır. Mısır'ın o dönemki devlet başkanı Cemal Abdül Nasır'ın; ordunun siyasetten çekilmesi, koşulsuz işbirliği ve siyasi partilerin kapatılması isteği Suriye tarafından kabul edilerek, 1958 yılında BAC kurulmuştur. Ancak Nasır'ın zaman içinde Suriye'de yapmış olduğu toprak reformu, toprak sahipleri ve zenginlerle arasının açılmasına; yine, başta ordu olmak üzere Suriye'deki önemli mevki ve makamlara kendi adamlarını yerleştirmesi ve BAC'ı kendi kontrolü altına almak istemesi ise ciddi çatlaklara yol açmıştır. Sonuç olarak 1961'e gelindiğinde siyasi ve ekonomik tablo işin içinden çıkılmaz bir hal alınca, bu birlikteliğin daha fazla yürüyemeyeceği

ortaya çıkmış ve 1961 yılında yapılan bir askeri darbe ile BAC nihayete erdirilmiştir (Sultanoğlu, 2021, s. 47-50).

Yaşanan dönemin bir diğer önemli olayı ise 1963 yılında yapılan Ziad Hariri darbesidir. Zira bu darbe ile, bundan sonraki süreçte günümüze kadar kesintisiz iktidarı devam edecek olan Baas Partisi iktidara gelmiştir.

Bir diğer gelişme ise, İsrail ile 1967 yılında yaşanan ve "Altı Gün Savaşı" olarak da anılan Arap-İsrail Savaşıdır. 1967 yılında İsrail, olası saldırılarını önlemek için anlaşmazlık içinde bulunduğu Suriye, Mısır ve Ürdün'e savaş açmış; savaşın sonunda kazanan İsrail, üç Arap devletinden de toprak kazanmıştır. İsrail; Doğu Kudüs, Batı Şeria, Gazze şeridi, Sina ve Golan tepelerini topraklarına katmıştır (Cleveland, 2008, s. 377).

Alevîler, yaşanan bu keşmekeşte ordu ve parti içerisinde giderek daha fazla yer almaya başlamış ve bu mevkilerdeki sayıları gittikçe artmıştır. Özellikle orduda Sünnîlerin birbirlerine karşı yapmış oldukları darbeler ile yaratılan boşlukları doldurup yüksek rütbelere erişmişlerdir. Yine ilk defa kendilerini ifade edebildikleri Baas Partisi içinde yer bulmuşlardır.

Hafız Esad da bunlardan biri olarak fakir bir Nusayrî (Arap Alevi) kökenden gelmektedir. O dönemdeki fakir ailelerin çocukları gibi, okumak için subay okuluna yazılmak zorunda kalmıştır. Zira ticaretle uğraşan Hıristiyanlar ve askerliği küçümseyen Sünnî kesimlerin dışında kalan azınlıklar, askerliğe rağbet etmekteydiler. Prof. Joshua Landis'e göre;

> Aleviler orduya resmen akın etti. Günde üç öğün yemek, kıyafet ve silah taşımak istediler. Geçmişte elde edemedikleri, gelecekte de elde etmeleri zor olan şeylerdi bunlar. Orduda öncü oldular. Fransızlar 1946'da bölgeden çekildiklerinde Aleviler düşük rütbelerdeydi. 1956'da ise ordudaki astsubayların yaklaşık %65'i Alevi'ydi (BBC News Türkçe, 2013).

Ordu içerisinde Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na kadar yükselen Hafız Esad, 1970 yılında kansız bir darbe ile iktidarı ele geçirmiş ve 1971 yılında da ülkenin ilk Nusayrî

devlet başkanı olmuştur. Bu tarihe kadar iktidarı ellerinde bulunduran Sünnî elitlerin iktidarı bitmiş, ülkede bir nevi azınlıkların iktidarı başlamıştır.

Hafız Esad'ın yönetim tarzı, otoriter ve kendine mutlak sadakati esas almak şeklinde özetlenebilir. İktidarını ise Arap milliyetçiliği ve İsrail karşıtlığı üzerine kurmuştur. Yönetime gelir gelmez oluşabilecek tüm muhalif unsurları ortadan kaldırmış, orduda bir düzeltme hareketine gidip siyaset ile bağını kopartmıştır. Hem devlet başkanı, hem parti genel sekreterliği, hem de ordunun başkomutanı olarak devleti adeta şahsıyla eş kılmıştır. Tüm stratejik yerlere kendine mutlak sadakatle bağlı kişileri yerleştirmiştir. Ancak bu kişiler salt Alevî kökenden değildir, farklı kökenlerden gelenlerde de mevcuttur. İstihbarat yapılanmasına önem vermiş, bu doğrultuda 1971 yılında el- Muhaberat'ı kurmuştur. Örgüt kendi içinde de birçok gruba ayrılmıştır. Böylece en ufak bir muhalif yapılanma bile başlamadan haber alınarak nihayete erdirilmektedir. Suriye yönetimi, Hafız Esad döneminde iç içe geçmiş çemberler şeklindedir. En içteki çemberde, yani merkezde Esad ve ailesi, onun dışında en güvendiği ve ülke yönetiminin en üst kademesindeki akrabaları şeklinde dışa doğru devam ediyordu. Dolayısıyla da en ufak bir hareket, en dış çemberlerde, içe doğru nüfuz etmeden bertaraf edilmekteydi.

Yönetime geldiğinde Hafız Esad'ın en büyük handikabı, elbette Nusayrî olmasıdır. Bunun kabul görmeyeceğini düşünen Esad, Suriye'deki Alevîlerin de Şiî mezhebine bağlı bulunduğuna, Şiîliğin ise İslam'ın bir parçası olduğuna dair Şiî din âlimlerinden fetva alarak, bunun önüne geçmeye çalışmıştır. Cuma günleri Sünnîlerle beraber namaz kılarak ve kutsal toprakları ziyaret ederek Müslüman olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ancak bunlar İslamcılarla arasındaki nefreti azaltmaya yetmemiştir.

Hafız Esad'ın kadınlara tanıdığı haklar ve mezhebi, İslami muhalefet tarafından kabul edilebilir değildi. Buna ekonomik zorluklar, adam kayırma ve rüşvet de eklenince; Müslüman Kardeşler örgütünün başını çektiği İslami muhalefet, halk tarafından da desteklenmeye başlamıştır. 1979'da Halep Topçu okulundaki öğrencilerin Müslüman Kardeşler üyesi teröristlerce kurşuna dizilmesinin ardından, 1982 yılında Hama şehrinde yaşanan Müslüman Kardeşler örgütünün başlattığı isyan hareketi, rejim tarafından sert şekilde bastırılmıştır.

Bunların dışında Hafız Esad döneminde sadece içeride değil, dışarıda da birçok zorluk yaşanmıştır. Bunlardan en önemlileri arasında 1973 yılında Mısır ve Suriye'nin İsrail'le yapmış oldukları savaş vardır. Suriye, Golan Tepelerinin bir kısmını geri alsa da, savaş sonunda kazanan İsrail olmuştur. Ayrıca 1976 yılında Lübnan'a Filistinli komandolar ve Hıristiyanlar lehine yapılan müdahale, ülke içinde ciddi tepkiye neden olmuştur.

Hafız Esad, iktidarı boyunca içeride, özellikle mezhebi çevresinde yaratılan İslamî muhalefetle uğraşırken bağımsızlık sonrası yaratmış olduğu istihbaratı ve devlet yapısıyla Suriye'yi bir şekilde uzun yıllar bir arada tutmayı başarmıştır. Dünyanın siyasi anlamda farklılaştığı yıllarda (Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünya) ülkesinin çıkarlarını korumaya çalışmıştır. İçeride "demir yumruk", dışarıda ise "usta bir müzakereci" olarak otuz yıla yakın sürdürdüğü iktidarını, 2000 yılında ölmesiyle oğlu Beşar Esad'a devretmiştir.

Hafız Esad'ın baskıcı ve otoriter yönetimi altında yıpranan Suriye halkı, Beşar Esad'ın başa geçmesini dünyayla daha uyumlu, çağdaş ve özgürlüklerin daha fazla olacağını umut ederek, olumlu bir şekilde karşılamıştır. Beşar Esad da başkan seçildikten sonra yapmış olduğu ilk konuşmasında bu yönde sinyaller vermiştir. Bu konuşmasında babasıyla arasındaki farkı, *"büyük lider Hafız Esad'ın yaklaşımı şahsına münhasırdır. Bu nedenle onun yaptıklarını yapabilmek hiç de kolay değildir ki; biz yönetimi sürdürmekle yetinmek değil aynı zamanda yönetimin geliştirilmesini istiyoruz"* (Şöhret, 2016, s. 74) diyerek ifade etmiştir. Yine bir başka açıklamasında Esad, değişime açık olduğunu şöyle ifade etmiştir: *"Uluslararası toplum gibi Ortadoğu bölgesi de sürekli değişiyor. Yeni nesil yeni fikirler istiyor. Benim babamla dedem arasındaki fark küçük bir farktı. O zamanlar yaşam böylesine hızlı değişmiyordu. Benimle babam arasındaki fark büyük, benimle benden 10 yaş daha genç olanlar arasında uçurum var"* (Hürriyet, 2000). Bu açıklamalarla beraber Beşar Esad dönemi; demokratikleşme, insan hakları ve ifade özgürlüğü gibi alanlarda yumuşama ile başlamıştır. Şam Baharı diye adlandırılan bu dönemde; ülkeye internetin gelmesi, internetin ülke içinde yayılması adına alt yapı yatırımlarının yapılması, birçok tartışma forumunun oluşturulması, sivil toplum kuruluşlarının kurulmaya başlanması, Eylül 2000'de 99'lar bildirisi diye anılan 99 aydının yayınladığı reform bildirisinin yayınlanması, siyasi mahkumların serbest bırakılması, zulmün simgesi haline gelen

Mezze Hapishanesi'nin kapatılması, Kürtlerin parti kurmasının önünün açılması, Kürtçe kitap ve kasetler yayınlanması, Kürtçe kursların açılması ve daha da önemlisi 2002'de Haseke şehrini ziyaret ederek Kürt şehrini ziyaret eden ilk devlet başkanı olması, bir anda ülkedeki havayı olumlu yönde değiştirmişti.

Ancak Beşar Esad her ne kadar yönetim kademelerinde belirli değişiklikler yaptıysa da, hâlâ bu kademelerde Hafız Esad dönemi yöneticileri mevcuttu. Bu yöneticiler de mevki ve makamlarını koruma adına bu değişimlere ayak direyip, Beşar Esad'a içeriden baskı uygulamaktaydılar. Bir de buna; Ulusal İlerici Cephe dışında yeni partilerin kurulması ve entelektüellerin özgür seçimlerin yapılması yönünde sundukları, rejimi tehdit edici olarak görülen manifestonun, rejimi ciddi anlamda tehdit eden, hatta yönetimdeki Alevîler ve Baas Partisi'nin egemenliğine son verecek istekler içermesi sonucunda, iki bağımsız milletvekili Mümin Humusi ve Riyad Seyf'in Şubat 2001'de tutuklanması eklenince Şam Baharı nihayete ermiş oldu.

Yapılan bir takım reformların nihayete erdirilmesi, toplum içinde huzursuzluk yarattığı gibi, özellikle birçok araştırmacının iddia ettiği gibi ülke dışındaki bir takım merkezlerde Esad'a karşı muhalefeti tekrar hareketlendirmeye başlamıştır. Bunlardan; Washington merkezli ve birçok Avrupa ülkesinde irtibat bürosu bulunan Halep doğumlu Ferit Gadiri'nin 2001 yılında kurmuş olduğu Suriye Reform Partisi (SRP), *"Esad yönetimini sona erdirip laik ve liberal bir yönetim kurma iddiasındadır. Muhalefeti tek şemsiye altında toplamak isteyen Gadiri, her fırsatta Esad'ı diktatörlükle suçlamaktadır"* (Sultanoğlu, 2021, s. 89).

Ülke içerisinde ise bir takım hareketlenmeler başlamıştır. 2004 yılında Kamışlı'da yapılan bir futbol maçında bir takım taraftarının Saddam Hüseyin posteri açması, diğer takım taraftarlarının da buna karşılık Amerikan bayrakları sallaması ile tribünlerde başlayan olaylar kısa sürede tüm şehri içene alan bir isyana dönüşmüştür. Suriye hükümetinin müdahalesiyle yatıştırılan olaylar, Şam'da da protesto gösterilerine sebep olmuş, hükümetin olayların araştırılması için komisyon kurulduğunu açıklaması, halkı bir nebze olsun teskin etmiştir.

"Esad, Haziran 2005'teki Baas Kongresi'nde bazı değişikliklere gitti. 42 yıldır yürürlükte olan olağanüstü hal yasasını yumuşatırken, bağımsız siyasi partilerin kurulması ve Kürtler arasındaki kimlikleri olmayanlara vatandaşlık verme konusunda yeşil ışık yakıldı" (Taştekin, 2015, s. 47).

Bu değişime rağmen muhalefet taleplerini 2005 Ekim'inde Sünniler, Hıristiyanlar, Kürtler, eski Komünistler ve bazı laik gruplar bir araya gelerek "şiddet içermeyen yollarla demokratik değişimin sağlanması" amacıyla "Demokratik Değişim İçin Bütünleşmiş Platform" olarak Şam Bildirisi ile ilan etmişlerdir. Bu bildirinin içeriği dışında önemli bir nokta da, Hama olaylarından beri ilk defa Müslüman Kardeşlerin Suriye siyaset sahnesine geri dönmüş olmasıdır. Suriye yönetimi ABD ve İsrail çıkarlarına hizmet ettiğini ifade ederek bu bildiri üzerinden muhalif avına çıkarmışlardır (Sultanoğlu, 2021). Bu bildiri ile ilgili olarak 2006 yılında Esad, gazeteci Reese Erlich'e verdiği röportajda, *"[...] deklarasyonu Lübnan'da ABD'yi, Suriye'yi işgal etmeye çağıran bir grup yazdı. Onlarla işbirliği içinde hazırlandı. Bu bir ihanettir"* (Erlich, 2014, s. 74-77) diyerek reddetmiştir.

İç-dış muhalefetin büyümesi, rejimin giderek otoriterleşmesi ve baskı unsurunu arttırması; gelen iç savaşın adeta ayak sesleridir. 2005 Mayıs'ında Kürt ileri gelenlerinin kaçırılıp işkence edilerek öldürülmesi, 2008 Sednaya Hapishanesi'nde çıkan olaylar ve 2006 yılında ülke dışında sürgünde yaşayan Suriyeli muhaliflerin ABD yönetimi nezdinde bir takım girişimler yapıp Suriye rejimine demokratik değişimlerin yapılması için uluslararası baskı yapılmasını istemeleri; rejim açısından işleri bir hayli zora sokmuştur. Bu arada *"2005 ve 2006 yıllarında yaşanan kuraklık ve kıtlık sonrası 1,5 milyona yakın insan, köylerinden kentlere göç etmek zorunda kalmıştır"* (Sultanoğlu, 2021, s. 91). Bu göç neticesinde şehirlerdeki karmaşa, ekonomi ve barınma sorunları da rejim açısından iç savaşa giden yolda önemli bir dönüm noktası olarak göze çarpmaktadır.

2010 yılında Tunus'ta yakılan Arap Baharı ateşi, 2011 yılına geldiğinde Suriye'yi de yakmaya başlamıştır. Suriye'nin bu noktaya gelmesinde bir takım etmenler söz konusudur. Bunlar; rüşvet ve yolsuzluk, devlet işlerinde şeffaflığın kaybolması, adam kayırma, OHAL ile özgürlüklerin kısıtlanması ve Baas'ın artık işlevsiz ve iflas etmiş hale gelmiş olması düşüncesidir. Bu sorunlarla beraber 19 Mart 2011'e gelinmiştir. Bu tarihte

Dera şehrinde Cuma namazı çıkışı düzenlenen gösteriler ile Suriye için Arap Baharı ateşi de yakılmıştır. Dera şehrinin seçilmesinin elbette bir takım özellikleri vardır: Bunlar, şehrin Ürdün ile sınır olması ve dış müdahaleye açık olması, tarıma dayalı bir ekonomisinin olması, yaşanan kuraklık ve Beşar Esad tarafından uygulanan neo-liberal politikalardan etkilenmiş olması.

Gösterilerde iş çığırından çıkmıştır. Halk ile rejim güçleri karşı karşıya gelmiştir. Kamu binalarına zarar verilmiştir. Göstericilerden ölenler olmuştur. Yaşanan bu ölümler sonucu gösteriler sadece Dera şehri ile sınırlı kalmamıştır. *"[...] Hama, Humus, Banyas, Lazkiye, Deyr el Zor, Haseke ve Kamışlı'ya yayıldı"* (Taştekin, 2015, s. 64). Ancak sadece Esad karşıtı değil lehinede gösteriler yapılmışıtr. Üstelik sadece rejim karşıtı olan şehirlerde değil, Şam merkezi ve Halep gibi ticareti yoğun olan şehirlerde de Esad yanlısı gösteriler düzenlenmiştir.

Olaylar bu şekilde sürerken Esad, Nisan 2011'de göstericilerin taleplerinin başında gelen OHAL yasasının kaldırılmasını öngören kararnameyi onaylayarak önemli bir adım atmıştır. *"Kararname çerçevesinde devler güvenlik mahkemeleri kaldırıldı. Ayrıca sivil gösteri hakkı, İçişleri Bakanlığı'nın iznine bağlı olmak kaydıyla tanındı. Muhaliflerin bir kısmı bu adımları olumlu bulurken bir kısmı taleplerin çıtasını yükseltti: Reformlar için geç kalındı artık rejim değişmelidir*" (Taştekin, 2015, s. 66).

On yıldır süren mücadele sonunda günümüzde gelinen noktada, onca ölüm ve yıkıma rağmen parçalanmış bir Suriye, sonuç alınamamış bir iç savaş ve on yıl öncesinden daha kötü bir ülke ile karşı karşıya bulunmaktayız. Hiç kuşkusuz bu savaşın en çok etkilediği ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. En uzun sınırımızın bulunduğu komşu ülke Suriye ile tarih boyunca inişli çıkışlı yaşadığımız ilişkiler, Beşar Esad'ın başa gelmesi ile gerçek Bahar'ını yaşamaya başlamışken Arap Baharı ile cehenneme dönmüştür.

5. TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ VE ARAP BAHARI ÖNCESİ VE SONRASI UYGULANAN GÜÇ POLİTİKASI ÇERCEVESİNDE KUZEY SURİYE'DE OLUŞTURULMAK İSTENEN YAPI

Türkiye, 2000'li yıllarla beraber Suriye'de farklı güç politikaları izlemeye başlamıştır. Özellikle 2011'e kadar olan bölümde Türkiye'nin Suriye'de yoğun bir yumuşak güç politikası uyguladığını görüyoruz. Tüm Suriye'yi kapsayan, ülke halkının zihinlerini fethedip kalplerini kazanmaya dönük, kültürel değerlerin ön plana çıkartıldığı, farklı alanlarda iş birliğine gidildiği ve Suriye halkının önüne Türkiye'nin bir rol model ülke olarak konulduğu bir dönem yaşanmıştır. Ancak 2011 sonrası Türkiye'nin uyguladığı yumuşak güç politikası önce sert güce evrilmiş, yapılan harekâtlar sonrası askeri olarak kontrol edilen bölgelerde tekrar yumuşak güce dönüş yapıldığı izlenimi yaratılmaya çalışsa da, yumuşak güç ile örtüşmeyecek politikalar uygulanmıştır. Öncelikle 2011 sonrası çalışmalar ülke geneline değil Türkiye kontrolü altında olan bölgelere yoğunlaşmıştır. Bu bölgede uygulanan yumuşak güç politikaları yumuşak gücün kapsamını çok aşan boyutlara taşınmıştır. Bu farklılaşmaya anlayabilmek için ilişkilerin seyrine ve Türkiye'nin bu süreçte değişen yaklaşımlarına yakından bakmak gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan 1990'ların sonuna kadar Suriye ile mesafeli ama gerilimli bir ilişki sürdürmüştür. Türkiye-Suriye ilişkilerinin ilk yıllarında gerilim yaratan en önemli sorun Hatay sorunudur. Suriye, 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını günümüzde dâhi kabullenememiştir. Suriye haritalarında Hatay'ı sınırları içinde göstermesi, iki ülke arasında sıkıntılar yaratmıştır. Suriye bu konuyu bir Batı komplosu ve Hatay'ı ise kendinden zorla koparılmış bir parça olarak görmüştür (Kambur, 2016, s. 158).

İki ülke arasında gerilim yaratan bir diğer gelişme, Türkiye'nin Soğuk Savaş'ta NATO'ya katılması ve Batı Bloğunda yer almasına karşılık Suriye'nin Sovyetler Birliği'ne yakın olmasıdır. İki ülkenin ayrı kutupta yer alması, birbirlerine karşı da oldukça hasmane duygular beslemelerine yol açmıştır. Suriye'ye göre Türkiye Batı çıkarlarına hizmet eden

ve Batı emperyalizmini Ortadoğu'ya yaymaya çalışan bir ülkedir. Türkiye ise Suriye'yi, Arap milliyetçiliği ve Sovyet etkisiyle bölgede huzursuzluk ve istikrarsızlık yaratan bir ülke olarak görmüştür. Ayrı bloklarda yer alan iki ülke, 1957 yılında savaşın eşiğine kadar gelmişlerdir. Hatta öyle ki karşılıklı sınırlara asker yığılmıştır. Amerika ve Türk jetleri sınırlarda uçuş yapmıştır. Günümüzde olduğu gibi o dönemde de Suriye'ye dış müdahaleyi (özellikle ABD müdahalesini) savunan isimler olmuştur. Örneğin, dönemin yazarlarından Peyami Safa, *Milliyet* gazetesinde 27 Ağustos 1957 tarihinde yayımlanan "Suriye Vakası ve İstanbul Konferansı" başlıklı yazısında, Amerika ve İngiltere'nin Suriye'ye müdahale etmesini istemiştir (Bardakçı, 2022).

Bir diğer sorun başlığı ise iki ayrı konunun iç içe geçmiş halidir. Bunlar, su sorunu ve terördür. Türkiye'nin 1983 yılında başlatmış olduğu Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), iki ülke arasındaki ilişkileri germiştir. Türkiye'nin bu proje ile Fırat ve Dicle sularının belli bir miktarını kontrol etmesi, Suriye'de hoşnutsuzluk yaratmıştır. Türkiye, Fırat ve Dicle'nin iç suları olduğunu ve bölge ülkelerini ilgilendirmediğini dillendirirken Suriye, konunun uluslararası alanda değerlendirilmesini istemiştir. Zira Türkiye'nin bu sularda egemenlik kurmak istediğini ileri sürmüştür. Türkiye'nin bu tutumuna karşılık Suriye'nin PKK'ya destek vermesi ve Bekaa vadisinde terör örgütünü himaye etmesi, iki ülkenin birbirine karşı bir güç mücadelesinde bulunmasına neden olmuştur. *"1987 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, Suriye'ye yapmış olduğu ziyarette, Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kesmesi istemiş, buna karşılık Suriye de suların paylaşımı için yeni bir protokol istemiştir"* (Kambur, 2016, s. 160). Dolayısıyla iki konu içe içe geçmiş, yaratılan güvensizlik ortamında iki ülkenin ilişkilerinde güvenlik politikaları öne çıkmıştır.

Bu iki grift konu diplomatik yollarla çözülemediği gibi, Suriye'nin terör örgütüne verdiği destek de artınca Türkiye, sert gücünü göstermiş ve iki ülke savaşın eşiğine gelmiştir. 1998 yılında dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in sınırda yapmış olduğu caydırıcı konuşma tesirini göstermiş ve terör örgütü lideri Abdullah Öcalan Suriye'yi terk etmiştir. Bunun akabinde de iki ülke arasında Adana Mutabakatı[19]

[19] Adana Mutabakatı: 20 Ekim 1998'de Adana'da Türkiye ile Suriye arasında imzalanan mutabakata göre; İki devlet başta PKK olmak üzere kendilerini tehdit eden örgütlere karşı önlemler alacak ve onların kendi

imzalanmıştır. İmzalanan bu mutabakat ile ilişkilerde normalleşme süreci başlamıştır. Bu sürecin devamında 2000 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, vefat eden Suriye devlet başkanı Hafız Esad'ın cenaze törenine bizzat katılması, iki ülke arasındaki yumuşama döneminin de başlangıcı olmuştur.

5.1. Arap Baharı Öncesi

Hafız Esad'dan sonra başa geçen Beşar Esad ile beraber Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler olumlu anlamda ivme kazanmış, birçok alanda işbirliğine gidilmiştir. AKP öncesi dönemde başlayan bu işbirliklerinin en önemlilerinden biri, 2001 yılında yapılan, *"Tarım alanında teknik, bilimsel ve ekonomik işbirliği antlaşmasıdır"* (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2001). Bu olumlu adımlar 2002 yılında AKP'nin iktidar olması ile daha da pekişmiştir. AKP'nin temsil etmiş olduğu siyasi kimlikle (muhafazakar, İslamcı) seküler bir toplumda iktidara gelmesi, uygulamış olduğu "komşularla sıfır sorun" ve "proaktif dış politika", özellikle Ortadoğu coğrafyasında bir cazibe yaratmış ve Türkiye model ülke haline gelmiştir. 2006 yılında İsrail'in Lübnan'a karşı yürütmüş olduğu 33 Gün Savaşı'nda Türkiye'nin İsrail'e sesini yükseltmesi ve Lübnan'a insani yardımda bulunması, 2009 yılında Davos'ta dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez arasında geçen "one minute" diyaloğu, 2010 yılındaki "Mavi Marmara" olayı; İsrail konusunda hassasiyeti bulunan Ortadoğu halkları arasında, özellikle Suriye'de çok olumlu karşılanmıştır.

Özellikle 2002-2011 yılları arasında ilişkiler, tam bir dostluk çerçevesinde gelişmiş, iki ülke arasında farklı alanlarda birçok anlaşma yapılmış, hatta 2009 yılında ortak bir bakanlar kurulu toplantısı yapılmıştır. Türkiye ile Suriye arasında, tarihte hiç olmadığı kadar dostluk rüzgârları esmiştir. Bu dönemde yapılan anlaşmalardan bazıları şunlardır:

2004 yılında "Sağlık alanında işbirliği antlaşması" (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2004)

topraklarında faaliyette bulunmasına izin vermeyecek ve engel olacaklardır. Karşılıklı olarak hiçbir ikamet, lojistik, eğitim, ulaşım ve silah kapasitesine müsaade etmemek konusunda anlaşmışlardır

2004 yılında “Petrol, gaz ve maden yatakları işbirliği antlaşması” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2004)

2006 yılında ”Serbest Ticaret alanları tesis eden antlaşma” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2006)

2009 yılında “Vizelerin karşılıklı kaldırılması antlaşması” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2009)

2011 yılında “Asi Nehri üzerinde ‘Dostluk Barajı’ adı altında ortak baraj inşası onayı” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2011)

2011 yılında “yükseköğretim alanında işbirliği antlaşması” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2011)

Aslında, Türkiye tüm bunları yaparken bir plan, bir model üzerinden hareket etmektedir. Ömer Göksel İşyar’a göre; *“Türkiye bu dönemde statükoyu benimseyip, revizyonist ve bölgede prestij esaslı bir dış politika takip etmiştir. Bir model (Osmanlı modeli) çerçevesinde Türkiye, bölgesel sistemik dengeleri, kendi öncelik, amaç, çıkar ve taleplerine göre yeniden inşa ve imal etmeyi denemektedir”* (İşyar, 2018, s. 7).

Bu modeli Türkiye’nin de benimsediğini Davutoğlu şu sözlerle ifade etmiştir:

> Bütün Avrupa’yı birleştirenler, “Yeni Romacı” olmuyor da, Ortadoğu coğrafyasını birleştirenler neden “Yeni Osmanlıcı” oluyorlar? Artık 2018’e kadar bu parantezi kapatıyoruz. Hiç kimseyle savaşıp, düşman ilan etmeden, sınırlara saygısızlık yapmadan tekrardan; Saraybosna’yı Şam’a, Bingazi’yi Erzurum’a, Batum’a bağlayacağız. Bizim gücümüzün kaynağı bu... Mezhep, din ve etnik çatışmalar çıkarmak isteyenler başarılı olamayacaklar. Bu coğrafyalara tekrar ‘bölgesel düzen’ getirmek boynumuzun borcudur (Anadolu Ajansı, 2022).

Yeni Osmanlıcılık, *“1980 sonrasında gerek iç siyasette gerekse dış siyasette yaşanılan gelişmeler, İslami geçmişi ve Osmanlı’yı öne çıkarmış ve bu doğrultuda bir aidiyet*

duygusu ve kimlik oluşumunu gündeme taşımıştır. Ortaya çıkan bu değişim kamuoyunda 'Yeni Osmanlıcılık' olarak adlandırılmaktadır" (Durgun, 2020).

Bu düşüncenin kökeni Adnan Menderes'in Demokrat Parti dönemlerine kadar uzansa da, Turgut Özal döneminde tekrar canlandırılmaya çalışılmış ve Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* adlı kitabında vücut bulmuştur. Kavram eski Türkiye (Kemalist Dönem) diye anılan dönemin dış politikasını pasif olarak ifade ederek bunun anti tezi olarak aktif bir dış politikayı ifade etmektedir. Ekşi, Ahmet Davutoğlu'nun kitabında ifade ettiği, *"strateji derinlik yaklaşımını, klasik çizgide Osmanlı coğrafyasında nüfuz sahibi olmayı hedeflerken konstrüktivist çerçevede Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlarını canlandırmayı hedeflemektedir"* (Ekşi, 2014, s. 242) şeklinde yorumlamaktadır. Ekşi, kamu diplomasi ve yumuşak güç üreten kurumların kurulmasını da bu anlayışın bir uzantısı olarak görmekte, Davutoğlu'nun ortaya koyduğu bu yeni dış politika hedeflerinin de kurulan bu kurumlarla hayata geçirilmesi gereken bir boyut içerdiğini ifade etmektedir (Ekşi, 2014, s. 243). *"Davutoğlu, dış politika anlayışını Yeni Osmanlıcılık yerine yumuşak güç olarak ifade etmiştir. Bu anlamda yumuşak güç kavramının Yeni Osmanlıcılık kavramının euphemismi (örtmecesi) olduğu anlaşılmaktadır"* (Ekşi, 2014, s. 243-244) yorumunu yaparak iki kavramı birbiriyle örtüştürmektedir. Ancak bu kavramın fiiliyatta geçmesinin mümkün olamayacağını ifade eden İlber Ortaylı, *Milliyet* gazetesinde yayınlanan bir yazısında *"Bazı ülkelerde Türkiye'nin abartılı şekilde 'neo Osmanlı' diye tanımlanması anlaşılabilir ama imparatorluk hülyaları kurabilecek durumda değiliz"* (Ortaylı, 2011) diyerek eleştirilerini aktarmıştır.

Dolayısıyla Türkiye, Suriye'de AKP iktidarı döneminde Arap Baharı öncesi ya da sonrasında uygulamış olduğu güç politikasında *"karar alıcıların verdiği bir güdüyle"* (İşyar, 2018, s. 15) hareket etmiştir. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) eş başkanı olması ve ABD'nin bölgedeki "model ortağı" olma sıfatlarında da bunu görüyoruz. Thomas Banchoff'un dediği gibi; *"bir devletin kimliği, zaten kendini uluslararası düzlemde nereye konumlandırdığıdır"* (Banchoff, 1999, s. 262; aktaran İşyar, 2018). Dolayısıyla devlet kendine ne rol biçmişse, kimliği de ona göre şekillenmektedir. Özellikle 2000 sonrası Türkiye, oluşturulan bu yeni Ortadoğu'nun bir parçası olarak, yeni bir Suriye inşa

etmek istemektedir. Bu yeni inşa sürecinde de Türkiye, İhvan düşüncesi çerçevesinde (aşağıda açıklandığı gibi) bir rol, kimlik yaratmaya çalışmaktadır.

5.2. Arap Baharı Sonrası

2011 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı, bölgede birçok ülkeye sıçramış, nihayetinde Mart 2011 tarihinde Dera'da yaşanan olaylarla Suriye'de de başlamıştır. Türkiye bu tarihe kadar Suriye'de yumuşak gücünü kullanarak bu ülkeyle ilişkilerinde ilerleme kaydetmiştir. Ancak başlayan olaylarla birlikte, yaratmaya çalıştığı kimlik üzerinden, söylem ve uyguladığı güç üzerinde de değişikliğe gitmiştir. Artık "Kardeşim Esad", "Katil Esed" söylemine evirilmiştir.[20] Sadece bu söylem değişikliği bile, uygulanan güç politikasının ne şekilde değiştiğinin göstergesidir. Zira, 2011 sonrasında Türkiye'nin bölgede ABD ve NATO ile beraber hareket etmesi, ortak politikalar geliştirmesi ve bölgeye Türkiye'nin "model ülke" olarak sunulması, Ortadoğu halkları nezdinde, Erdoğan'ın da bu politikaların uygulayıcı olarak görülmesine neden olmuştur. Washington merkezli PEW Araştırma Merkezi'nin, 2014 yılında yapmış olduğu araştırmada Ortadoğu'da Erdoğan'a desteğin hızla düştüğü ifade edilmiştir (PEW Araştırma Merkezi, 2014). Bu değişim hem prestij hem de ekonomik anlamda Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Özellikle Suriye halkı nezdinde Erdoğan'ın yüksek olan prestiji, 2011 sonrası ciddi oranda düşmüştür. Türkiye'nin tutumu ekonomik ilişkileri de etkilemiş; 2011 yılında (olaylar başlayana kadar) Suriye'ye yapılan ihracat yıllık 1 milyar dolar seviyesindeyken neredeyse durma noktasına gelmiştir.

Türkiye'nin Suriye politikasındaki değişiklik ABD'nin de Suriye'de iktidar değişikliği hedefleyen Suriye politikalarıyla örtüşmekteydi. Tarafların ardı ardına yaptıkları açıklamalar başlangıç aşamasında bu konuda mutabık olduklarına işaret etmekteydi. 2011 yılında İstanbul'daki "Değişim Liderleri Zirvesi'nde Erdoğan, *"[...] değişime, yardımcı olmak; istikamet tavsiyelerinde bulunmakla mükellefiz"* (Birgün, 2011) demiştir. Aynı şekilde Davutoğlu da, *"Eğer aktif bir öncülük değişim liderliği yürütmezsek, biz bu*

[20] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'a atfen söylenen bu ifadeler, 2002-2011 yılları arasında Türkiye-Suriye ilişkileri olumlu bir havada yürürken ifade edilen "Kardeşim Esad" söylemi, 2011 sonrası Arap Baharı'nın meydana gelmesi ve uluslararası konjonktürün değişmesi ile bozulan ilişkiler sonucunda "Katil Esed" söylemine evrilmiştir.

coğrafyada bu gelişmelerden en olumsuz etkilenen ülke oluruz" (Yeni Şafak, 2011) diye ifade etmiştir. Davutoğlu'nun aktif öncülükten kastı, ABD'nin "model ortağı" olarak Türkiye'nin bu görevi üstleneceğidir. Dünya gazetesinin haberine göre, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Amerikan MSNBC televizyonunda Suriye konusunda Türkiye'den beklentilerini, *"Arap Birliği'nin yaptığı ve Türkiye'nin söylediklerinin, Suriye hükümeti ve toplumu üzerinde çok uzakta olan bizlerden çok daha fazla bir etkiye sahip olduğunu düşünüyorum [...] Suriye'ye de bir BM kararıyla ABD ya da NATO koalisyonu öncülüğünde bir askeri müdahale yapılması yönünde bir niyet bulunmadığını"* (Dünya Gazetesi, 2011) açıkça ifade etmiştir. Yine gazeteci Nuray Mert, konu ile ilgili olarak, *"Zira, Batı dünyası, olaya emperyalist Batı müdahalesi görüntüsü vermemek için, etkin rolü Müslüman bir ülkeye havale etmeyi tercih ediyor"* (Mert, 2011) demiştir. Buna karşılık ülke içinde bu rolü destekleyenler de az değildir. Örneğin, akademisyen Beril Dedeoğlu, bir yazısında *"Suriye'nin Baasçı generallerin yönetiminden kurtarılması, bölge ticaretinde Türk sanayisinin önünü açacaktır"* (Dedeoğlu, 2011) ifadesini kullanarak bu rolün üstlenilmesine destek vermiştir.

Bu vekalet görevinin sadece bölge ülkelerine değil, kurgulanan model çerçevesinde İslamcı gruplara da verildiği kısa sürede anlaşılacaktır. Clinton da, *"Önlerinde duran süreçte sadece devletlerle değil, İslamcı gruplarla da siyasi işbirliği kuracaklarını"* (İşyar, 2018, s. 26-27) söyleyerek konuyu açıkça ifade etmiştir.

ABD her ne kadar Suriye konusunda ön cephede Türkiye de dahil olmak üzere Müslüman ülkeleri görmek istediğini ifade etse de bu istek sadece Batı'dan gelmemekteydi. Suriye Müslüman Kardeşleri de Türkiye'den müdahale beklentisi içindeydi. Zira, AKP ile İhvan arasında ideolojik bir bağ vardır. Nuri Yeşilyurt, Mısır'daki İhvan iktidarı ile AKP arasındaki ideolojik benzerlikten hareketle ifade ettiği, *"[...] her iki iktidar da siyasal İslamcı kimlikleri ve popülizmden beslenmeleri hasebiyle, Filistin ve Suriye meselelerine yönelik politika geliştirirken kendi muhafazakar tabanlarının hassasiyetlerini dikkate alarak meşruiyetlerini pekiştirecek politikalar izlemeyi tercih ediyorlar [...]"* (Yeşilyurt, 2020) diyerek konuya açıklık getirmektedir. Suriye Müslüman Kardeşler lideri Riyad Şakfa 2011 yılında İstanbul'da düzenledikleri basın toplantısında konuyu gündeme getirerek, *"[...] bir dış müdahalenin olması durumunda [...] Suriye halkının, Batı'dan*

değil, Türkiye'den gelecek bir müdahaleyi kabul edeceğini" (Risale Haber, 2011) ifade etmiştir. Buna karşın dönemin Başbakanı Erdoğan buna cevaben, doğrudan müdahale düşünülmediğini ifade ederek sorunun çözümü için Suriye'de seçimi işaret etmiştir. Bu söylem, Türkiye'nin en azından resmi söylemde sorunu silahsız çözmek istediğinin bir işaretidir. Erdoğan şöyle konuşmuştur:

> […] Hiçbir otoriter, totaliter yapı, bu dünyada yer bulmuyor, bulmayacak. Hele hele dünyada artık şu anda temel hak ve özgürlüklerin her geçen gün güç kazandığı, demokrasilerin güç kazandığı bir dönemde, inanıyorum ki bu yargılanacak. Ve Suriye'de ki bu rejimde böyle gidemez. Çünkü bu halk artık ne diyor; ben kendi irademin iktidarda olmasını istiyorum. Eğer Beşar, iktidarda kalmak istiyorsa halkın iradesine saygı duyacak. Seçilebilecekse sandığa gider, sandık onu seçerse seçer […] (Hürriyet, 2011).

Türkiye her ne kadar demokratik yollardan bu işin çözülmesi gerektiğini ifade etse de, "muhalif grupları destekliyorum" derken Suriye iktidarına karşı özellikle bu ülkedeki İhvancılarla ilişkilerini geliştirmekteydi. Üstelik Suriye AKP'nin bu yöndeki politikasının gözlemlendiği tek bölge ülkesi de değildi. Tunus'ta 2011'de iktidara gelen Nahda Hareketini ve Mısır'da yine 2011'de başa gelen Müslüman Kardeşleri desteklemesi de bu doğrultudaydı. Zira Alptekin Dursunoğlu ve İsa Eren'in ifade ettikleri gibi, *"Mısır ve Tunus devrimlerinden sonraki siyasal süreçte, Arap Bahar'ındaki en etkili yerel dinamiğin İhvan-ı Müslimin olduğu yönünde bir algı oluşmuştu [...] Ankara, bu algıyla ana gövdesi İhvancılardan oluşan bir muhalif örgütle Suriye devrimine ve devrim sonrası sürece liderlik etmeyi hedefledi"* (Dursunoğlu ve Eren, 2014, s. 733). Türkiye, Arap Baharı sürecinde Arap ülkelerinde bu algıyla İhvanı destekleyip bölgesel nüfuz elde etmek istemiştir (Dursunoğlu ve Eren, 2014, s. 400). Ankara-Şam arasındaki en büyük sorunlardan biri bu idi. Türkiye'nin çok partili hayata geçiş telkinleri ve bu konuda Esad rejimine yardım etme taleplerinin altında, desteklediği İhvanın siyasal sisteme dâhil edilmesi vardı. İhvanın Siyasi Büro Üyesi Samir Ebu Leban'a sorulan Türkiye ile Suriye arasında yapılan görüşmelerde İhvanın pazarlık konusu muydu sorusuna evet yanıtını vermesi (Taştekin, 2015, s. 298-299) yine aynı şekilde Suriye Dışişleri Bakan Yardımcısı Faysal Mikdad'ın söylediği, *"İlişkilerin iyi olduğu dönem de Türkiye bizden hep İhvanın*

yasallaşmasını ve siyasete dahil edilmesini istedi. Esad reddetti. Çünkü seküler bir devlette dini harekete siyaset izni vermek mezhepçiliğin önünü açmak olurdu" (Taştekin, 2015, s. 299) ifadesi Türkiye'nin bu politikasına işaret etmekteydi.

Türkiye siyasi tercihlerinde olduğu kadar siyaset dilinde de Suriye politikasını mezhep ayrımı üzerine inşa ettiğini gösteriyordu. Özellikle Davutoğlu'nun Suriye'deki Alevi toplumunu kastederek sık sık "Nusayri" ifadesini kullanması Suriye Alevilerini "öteki" olarak gördüğünü göstermekteydi. *"Halbuki Suriye ile haşir neşir olan herkes bilir ki Suriye'de Aleviler kendilerine Nusayri olarak tanımlamaz. Bu tanım daha çok Alevileri "gayri İslami" göstermeye çalışan Selefi ve mezhepçi grupların tercihidir"* (Taştekin, 2015, s. 298). Güdülen bu politikanın yanlış olduğunu ifade eden yazar Samir Aita, Fehim Taştekin'e şunları söyler:

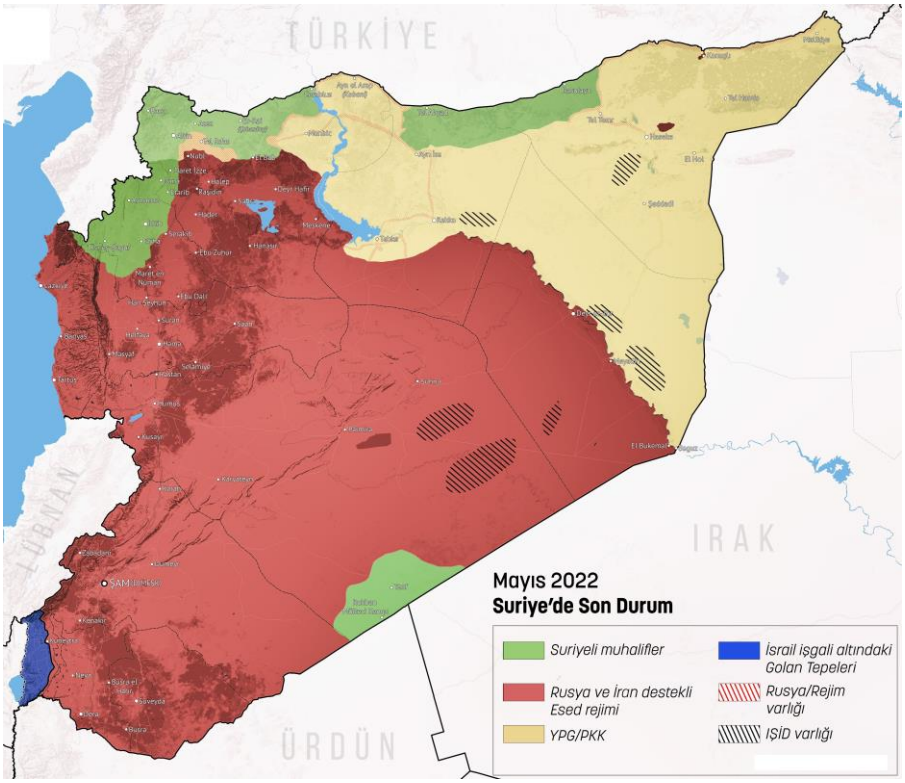
> […] İsyanın başında Türk hükümeti İhvan'a koşulsuz destek verdi ve Beşşar el Esad ile İhvan arasında bir barışın sorunu çözeceğini sandı.[…] Türkiye'deki gibi İhvan'ın Suriye'nin yeni siyasi sisteminin belkemiği olacağını sanmak sadece yanlış bir bahis değil siyasi İslam açısından da Türk modelinin sonu olur[…] (Taştekin, 2015, s. 299-300).

Tüm bu gelişmeler olurken; 2011 yılında Rusya, Suriye'ye savaş gemilerini göndermeye başlamıştır. Yine, Suriye'ye bir müdahalenin zor olduğunu anlayan ABD daha önce geri çektiği Şam büyükelçisini Türkiye üzerinden aynı yıl içinde geri göndermiştir. Resmi söylemde olmasa bile baştan beri bir müdahale olması yönünde politika geliştiren Türkiye, ABD'nin bu politika değişikliği ile yeni bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Davutoğlu bu politika değişikliği üzerine Orta Doğu rejimlerinin, özellikle de Suriye rejimini kastederek, *"Soğuk Savaş'ın Sovyetik rejimleri olduğundan hareketle, NATO'nun bölgeye yaklaşımının, 1990'ların başında Orta ve Doğu Avrupa'ya yaklaştığı gibi olması gerektiğini"* (Çandar, 2011) ileri sürmüştür. Diğer taraftan Rusya'nın Suriye'de giderek artan etkisi ile beraber, Türkiye de Suriye politikasında bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır.

Suriye coğrafyasında yaşananlar zaman ilerledikçe gitgide karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Özellikle cihatçı grupların Suriye'ye akmasıyla birlikte 2013 senesine

gelindiğinde *"Suriye'de, 184 farklı bağımsız örgüt savaşmaktaydı"* (Sultanoğlu, 2021, s. 114). 2015 yılında ise Rusya, sürece bizzat askeri olarak sahada dâhil olmuştur. Yine aynı yıl ABD yeni vekil gücü Halk Savunma Birlikleri'ne (YPG)[21] açıktan silah ve mühimmat desteği vermeye başlamıştır. ABD özellikle IŞID'a karşı YPG'nin verdiği mücadeleye hava desteği vermiştir. Bu destekle beraber YPG'nin, IŞID'a karşı kazandığı başarı sonrası bölgede bu örgüt bölgede ABD'nin işbirliği yaptığı birincil unsur haline gelmiştir. 2016 Mart ayına gelindiğinde ise PYD önderliğinde toplanan bir kongre, "Kuzey Suriye Federasyonu'nu" kurduklarını ilan etmiştir (Sultanoğlu, 2021, s. 128). Bu gelişme, Türkiye'yi sadece desteklediği silahlı gruplar üzerinden yürüttüğü Suriye müdahalesini bir sonraki aşamaya taşımasının başlıca nedeni oldu. Bu çerçevede Türkiye, 2011 yılında düşündüğü gibi "yumuşak ilişki kurarak yakınlaşma" söylemini değiştirmiş ve sert güce başvurarak bölgeye üç harekât gerçekleştirmiştir. 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekâtı ile Türkiye; *"[...] güvenliğini tehdit eden terör örgütü DEAŞ başta olmak üzere Suriye'nin kuzeyinde mevcut teröristleri etkisiz hale getirmek ve sınır güvenliğini sağlamak için [...]"* (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2022) bölgeye girdiğini açıkladı. Tabi bir diğer amaç da, PYD'nin bölgede kantonlarının birleştirmesi ile kurmayı hedeflediği otonom bölgeye engel olmaktır. Harekât sonucunda Cerablus ve El-Bab, IŞID'den alındı ve ABD öncülüğünde YPG bölgeden ayrılarak Fırat'ın doğusuna çekildi. 2018 yılında gerçekleştirilen Zeytin Dalı Harekâtı ile Afrin kontrol altına alındı. Son olarak 2019 yılında gerçekleştirilen Barış Pınarı Harekâtı ise, tek taraflı özerklik ilan eden YPG/PKK'ya karşı yapılan bir harekâttı. Harekâtın sonunda Resulayn, Tel Abyad ve M4 karayolunun Fırat'ın doğusunda kalan kısmı kontrol altına alındı ve ABD Halep, Rakka ve kısmen de Haseke' den çekildi.

[21] YPG: 2011 yılında kurulan örgütün adı Halk Savunma Birlikleri'dir. Kuzeydoğu Suriye Özerk Yönetimi'ne bağlı çoğunluğu Kürtlerden oluşturulan Suriye Demokratik Güçleri'nin silahlı kanadını oluşturan örgüttür. Suriye'de kontrol ettiği bölgeler; "[...] Haseke eyaletinin kuzey batısı hariç tümü, Rakka'nın kuzeyi hariç güneyinde yer alan rejimden geri kalan orta bölümü ve Halep eyaletinin kuzey doğusunu kontrol ediyor". Suriye'de ki iç savaş ile beraber bölgede görünür hale gelen YPG, özellikle IŞID'a karşı ABD'nin hava desteğini alarak sahada verdikleri mücadele ve aldıkları başarılı sonuçlar sonrası Suriye'de ABD'nin karadaki yerel unsurlarından olmuşlardır.

Şekil 1. Suriye'de Son Durum *(Mepa News, 2022)*

5.2.1. Askeri harekatlar sonrası bölgeye yapılan insani ve yapısal yardımlar

Yukarıda görülmekte olan Şekil 1'de güncel Suriye haritası bulunmakta ve bölgelerin hangi grupların kontrolü altında olduğu da görülmektedir. Kuzey ve kuzeybatıda yer alan yeşil renkli bölgeler Türkiye destekli muhalif grupların kontrolü altındadır. Bu muhalif gruplar eski adı ÖSO yeni adı Suriye Milli Ordusu'nun (SMO) kontrolü altında olmakla beraber, seçilmiş yerel meclisler tarafından yönetilmektedir. SMO bünyesinde birçok grubu barındırmaktadır. Bunlardan sayıca en büyük olanları; Ahrar el Şarkiyye, Feylak el Şam, Ahrar el Şam, Fırka Sultan Murad, Fırka Hamza, Cephe Şamiye, Ceys el İslam, Ceys el Ahrar, Ceys el Şarkiyye, Ceys el Nasr ve Ceys el Nukba'dır. Bu grupların çoğu İslamcı gruplardır. Sünni İslamcı gelenekten gelen bu gruplar, Esad rejimine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Türkiye ve Suriye arasında 2022 sonu itibariyle atılan adımlar kapsamında Milli Savunma Bakanlarının bir araya gelmesi ve Devlet Başkanları nezdinde de görüşme yapılması çalışmalarına karşı bahsi geçen grupların düzenledikleri

eylemlerde bu İslamcı siyaseti görmek mümkündür. Çoğunluğu dışarıdan gelen bu grupların yerel nüfusu temsil edip etmediği de son derece tartışmalıdır.

2011 yılından itibaren bir çatışma bölgesi olan Suriye'de yerleşimlere göre nüfus sayısı ve nüfusun kompozisyonu çok değişmiştir. Ancak genel bilgi ülkenin kuzeybatısında yer alan Afrin'de çoğunlukla Kürt nüfusun yaşadığı yönündedir. Bölgede az sayıda olmakla beraber Türkmenler ve Araplar da yaşamaktadır. Benzer nüfus yapısı Aziz'de de görülmektedir. Yine kuzeybatıda bulunan El-Bab'da Sünni Müslüman Arap nüfus çoğunluğu oluşturmakla beraber Cerablus'ta ise Türkmenler çoğunluğa sahiptirler. Kuzey kesimde yer alan Resulayn'da Araplar ve Kürtler arasında dengeli bir nüfus dağılımı olmakla beraber Süryaniler, Ermeniler ve Çeçenler de burada yaşamaktadırlar. Yine Kuzey'de yer alan Tel Abyad'da ise çoğunluk Arap nüfusunda olmakla beraber Kürtler, Türkmenler ve az sayıda olsa da Ermeniler yaşamaktadırlar.

Türkiye harekâtlar sonucu kontrol altına aldığı Suriye'nin kuzeybatısında yer alan Afrin, Tel Abyad, Resulayn, El-Bab, Cerablus, Azez gibi şehirlerde farklı bir yumuşak güç politikası sergilemeye başlamıştır. Öncelikle bu politika çoğunlukla insani yardım başlığına yoğunlaşmaktadır. Zira Suriye'nin kuzey bölgesinin tamamı merkezi yönetimin kontrolünden çıkmıştır. Doğuda PYD tarafından yönetilen Suriye Özerk Yönetimi, Batı tarafında ise SMO ve El Kaide'nin Suriye kolu olan Heyet Tahrir Şam (HTŞ) adlı muhalif grup kontrolü eline almıştır. HTŞ, eski adı Nusra Cephesi olan El Kaide'nin Suriye koludur. Radikal İslamcı düşünceye sahip HTŞ, Türkiye'nin karşısında yer almaktadır.

Bu gruplar merkezi yönetimin yerine geçerek bölgede yaşayan insanlardan vergi toplanmaktadır. Örneğin kuzeydoğudaki özerk yönetim 2021 Temmuz ayında yürürlüğe giren bir vergi kanunu çıkarmıştır (Jusoor Araştırma Merkezi, 2021). Aynı şekilde kuzeybatı bölgesinde de muhalif grupların gelirlerinin belirli bir kısmını vergiler oluşturmaktadır. Toplanan bu vergilerden en büyük payı HTŞ adlı grup almaktadır (Hall, 2019). Buna rağmen bu toplanan paralar tekrar halkın ihtiyaçlarını karşılamak yerine buradaki grupların kendi çıkarları için kullanılmaktadır. Hal böyle olunca da bölgede yaşayan insanlar dış ülkelerin yardımına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu yardımları yapan ülkelerin başında da Türkiye gelmektedir. *Development Initiatives* adlı kuruluşun

hazırlamış olduğu "Küresel İnsani Yardım Raporu 2022" göre Türkiye, 2021 yılında yapmış olduğu uluslararası insani yardımlar bir önceki yıla göre %23,3 oranında düşmüş olsa da, toplam 5 milyar 587 milyon dolar yardım yaparak ABD'nin ardından ikinci sırada yer almıştır. Aynı rapora göre gayrisafi milli hasılaya göre yardım oranı, 2020 yılında %1,02'den, 2021 yılında %0,86'ya düşmüş olsa da birinci sıradaki yerini korumuştur (Development Intiatives, 2022). Türkiye'nin yapmış olduğu bu yardımları iki ana gruba ayırabiliriz. Bunlardan ilki acil insani yardımlar (yiyecek, giyecek, su, sağlık ve hijyen malzemeleri), ikincisi kurumsal altyapı ve Türkiye'nin bölgede varlığını güçlendiren daha yapısal yardımlardır (briket ev, okul, hastane inşaatı, eğitim ve kültür faaliyetleri, bölgede TL kullanımı gibi ekonomik ve siyasi kurumların oluşturulması). Türkiye, bu yardımları sadece kuzey ve kuzeybatıda SMO ile beraber kontrol altına aldığı bölgelere değil, büyük kısmı cihatçı HTŞ grubunun kontrolü altında olan İdlib'e de yapmaktadır. Aşağıda ifade edilen acil insani yardım rakamlarına İdlib'e yapılan yardımlar dahildir. Diğer yardımlarda ise İdlib ayrıca belirtilmiştir.

Türkiye'nin bölgeye en ivedilikle yapmış olduğu yardımlar orada yaşayan insanlar için yaşamsal önem arz eden acil insani yardımlardır. Zira bölgede 2022 yılının son aylarında baş gösteren ve ölümlere neden olan kolera salgınını düşündüğümüzde bu yardımların ne kadar önemli olduğu ortadadır. Bu doğrultuda başta Kızılay 2011'den bu yana bölgeye 63 bin 433 tır insani yardım yapmıştır. Bunların içinde 871 milyon 574 bin 377 gıda malzemesi, 33,8 milyon litre su, 143 milyon 500 bin ekmek, 28 milyon 674 bin 670 hijyen malzemesi, 168 milyon 791 bin 73 sağlık malzemesi, 6 milyon 262 bin 895 giyim malzemesi ve 129 bin 656 barınma malzemesi bulunmaktadır (Karacaoğlu, Özcan, ve Karaahmet, 2022). Kızılay'ın dışında Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), 2021 yılında 602 tır ayni yardımda bulunmuştur. Bunun dışında yine günlük 165 bin ekmek dağıtılmakta ve 16 bin kişiye günlük sıcak yemek verilmektedir. Yine 2021 yılında 5 bin 300 kişiye kıyafet yardımı, 146 bin 687 gıda kolisi, 26 bin 965 hijyen malzemesi yardımı ve ayrıca 7 adet su kuyusu yapılmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı, 2021). Bir diğer yardım kuruluşu AFAD ise 2009-2019 yılları arasında bölgede 1 milyar 187 milyon 900 bin dolar insani yardım harcaması yapmıştır. Yine 2019 yılında 150 bin 776 gıda kolisi, 48 bin 744 litre su, 83 bin 74 hijyen seti, 29 bin 646 giyim malzemesi, 18 bin 650 battaniye, 10 bin 212

yatak, 4 bin 16 çadır ve 8 tıbbi ekipman yardımı yapılmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2020). Devlete bağlı bu STK'ların dışında özel STK'lar da bölgeye yardım yapmışlardır. Bunların başında İslami yardım kuruluşlarından biri olan İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) gelmektedir. 2011-2022 yılları arasında İHH, bölgeye 616 milyon 86 bin 477 Türk Lirası yardım yapmıştır. Bu yardımlar içinde 100 milyon 38 bin gıda kolisi, 270 milyon 827 bin 404 ekmek, 27 milyon 667 bin 70 konserve, 25 milyon 266 bin 579 giyim malzemesi, 22 bin 608 çadır, 15 milyon 30 bin 298 ilaç ve tıbbi malzeme, 16 su deposu, 47 su kuyusu ve 8 milyon 370 bin 912 hijyen malzemesi bulunmaktadır (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2022). Bu kuruluşların dışında çoğunluğunu İslami gelenekten gelen Sünni İslam anlayışı ön planda olan Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Anda Kardeşe Vefa Derneği, Yardımeli Derneği, Hayrat İnsani Yardım Derneği, Beşir Derneği, Şefkat Eli İnsani Yardım Derneği ve milliyetçi yönü ön planda olan Kurt-Ar Uluslararası İnsani Yardım Derneği gibi STK'larda bölgede insani yardım faaliyetlerini yürütmektedirler. Dolayısıyla bölgede Türkiye adına din ve etnisitenin ön plana çıktığı bir yapı oluşmaktayken bu kimlik bölgeye yardım yapan STK'larda da kendini göstermektedir.

Acil insani yardım faaliyetleri dışında ikinci ve daha geniş kapsamlı olarak kurumsal altyapı ve bölgede Türkiye'nin varlığını güçlendiren daha orta ve uzun erimli ya da yapısal yardımlar yapılmıştır.

Kızılay'ın bölgede bu doğrultuda yürüttüğü faaliyetlerine bakacak olursak; 9 adet "Sevgi Mağazası" kuran Kızılay ihtiyaç sahiplerine bu mağazadan giysi yardımı yapmaktadır. Yine Kızılay'ın bölgede 12 yetimhanesi ve 2 gezici kliniği bulunmaktadır (Karacaoğlu, Özcan ve Karaahmet, 2022). Kızılay, İdlib ve Aziz'de 7 bin 500 briket ev yapımı planlamış olup bunlardan 3 bin 711'ini tamamlamış geri kalanın da yapımına devam etmektedir. Bu briket evleri yapıldığı alan köy mantığı düşünülerek yapıldığından içlerinde cami, oyun parkı ve sosyal alanlar dahil biçimde planlanarak yapılmıştır. Ayrıca bu evlerde karekod uygulaması vardır. Bu uygulama ile o evde kim yaşıyor, ihtiyaçları nelerdir kolayca ulaşılabiliyor. Yine İdlib' in Killi bölgesinde yapımı süren briket ev projesi içinde 22 derslikli Osman Ertem İlkokul ve Ortaokulu faaliyete başlamıştır (Türk Kızılay, 2022). Bunların dışında İdlib'te 2 oksijen dolum tesisi faaliyetini sürdürmektedir

(Türk Kızılay, 2022). Yine İdlib'te hemşirelik okulu temeli atılmıştır (Türk Kızılay, 2021). AFAD'ın Tel Abyad ve Resulayn bölgesinde onarımını gerçekleştirdiği iki okul ve iki hastane ise faaliyetlerine başlamıştır. Yine her iki bölgede de AFAD tarafından mobil sağlık hizmeti verilmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2020). AFAD, STK'lar ile 2022 yılında imzalamış olduğu protokol çerçevesinde bölgede sürdürülen okul, hastane ve ev yapımlarına katkı verecektir (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2022). Ayrıca AFAD Başkanlığı koordinasyonunda bölgede 284 noktada planlanan 86 bin 481 briket evin, 68 bin 713'ü tamamlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2022). TDV ise bölgede 3 yetim anaokuluna maddi destek sağlamaktadır. "İyilik Konutları Projesi" kapsamında 6 bin 214 ev inşaatı tamamlanmıştır. 17 cami-mescit ve 1 kabristan inşa edilmiştir. İdlib'te 13 ilkokul, 4 lise ve 4 yetim anaokulu vakıf bünyesinde işletilmektedir. Yine İdlib'te 1, Fırat Kalkanı bölgesinde 2 okul inşa ettirilerek MEB'e teslim edilmiştir. İdlib'te 2, Fırat Kalkanı bölgesinde 3 kültür merkezi ve aynı bölgede 1 rehabilitasyon merkezi inşa edilmiştir. Ayrıca bölgede 491 cami ve hizmet binası tadilatı gerçekleştirilmiştir (Türkiye Diyanet Vakfı, 2021). Bölgede faaliyette bulunan bir diğer STK ise İHH'dır. İHH, 25 bin olarak planladığı "Yaşam Evleri" adını verdiği briket ev projelerinden, 17 binini tamamlamıştır. Bunlardan özellikle 1 bin 400 adetinin bulunduğu "Umut Köyü" camisi, anaokulu, ilkokul ve ortaokul, sağlık ocağı, halk eğitim merkezi, spor tesisleri, çocuk oyun alanı, 50 dükkanlı çarşı ve kamu hizmet binası ile adeta bir ilçe havasındadır. Bunların dışında İHH bölgede 19 yetim evi, 1 darüşşifa eczanesi, 1 halk eğitim merkezi, 35 ücretsiz giyim mağazası, 2 üniversite, 46 okul, 1 engelli okulu yapılmıştır. 37 okul inşaatı yapılmış ve 12 okulun tadilatı gerçekleştirilmiştir. 29 cami yapılmış, 7 cami onarılmıştır. 4 protez merkezi kurulmuş, 46 sağlık merkezi ve hastane desteklenmiştir (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2022). Bu STK'ların dışında bölgede YEE'nin, 3 adet kültür merkezi mevcuttur. Şefkat Eli Derneği, İdlib'te briket evler inşa etmektedir (Şefkat Eli İnsani Yardım Derneği, 2022). Kurt-Ar Uluslararası İnsani Yardım Derneği'nin Çobanbey'de yapmış olduğu 1 adet Kültür evi vardır (Kurt-Ar Uluslararası İnsani Yardım Derneği, 2022). Anda Kardeşe Vefa Derneği'nin 2 adet yetim ve kültür merkezi ile 1 adette aşevi bulunmaktadır (Anda Kardeşe Vefa Derneği, 2022). Hayrat İnsani Yardım Derneği'nin 4 adet yetim eğitim merkezi ve 2 bin 650 adet inşa edilen "Gönül Yuvaları"

adında briket ev projesi vardır (Hayrat İnsani Yardım Derneği, 2022). Beşir Derneği'nin ise İdlib'te 7 bin 500 kişi kapasiteli briket ev projesi sürmektedir (Beşir Derneği, 2022). Bu STK'ların dışında Türkiye, devlet eliyle de bir takım eğitim kurumları yapmıştır. 2018 yılında Gaziantep Üniversitesi'ne bağlı olarak Cerablus Meslek Yüksek Okulu kurulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete , 2018). 2019 yılında da Gaziantep Üniversitesine bağlı El-Bab, Azez ve Afrin'de kurulan fakülteler eğitim faaliyetlerine başlamışlardır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2019).

Bölgede eğitim ve kültür alanına Türk STK'ları ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti özel önem vermiş, özellikle eğitim alanında yeniden yapılandırmaya girişmiştir. Bölgede eğitim dili Arapça olmasına karşın, eski uygulanan ders programına Türkçe dersi eklenmiştir. İç savaş öncesinden kalan şeriat mektepleri Türkiye'deki imam hatip ortaokul ve lise örneğine göre düzenlenmiştir. 2018 yılında Gaziantep Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Cerablus Meslek Yüksek Okulu'nda, İlk ve Acil Yardım, Hasta Bakım Teknikleri, Fizik Tedavi, Ebelik Yardımı, Büro Yönetimi, Güvenlik ve Özel Koruma, Güvenlik Servisi, Bilgisayar Teknolojileri ve Uygulamalı Türkçe Dil ve Çeviri enstitüleri faaliyete geçmiştir (Gaziantep Üniversitesi, 2022). Aynı üniversiteye bağlı El-Bab İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde, İşletme, İktisat, Uluslararası Ticaret ve Lojistik ve Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümleri açılmıştır (Gaziantep Üniversitesi, 2022). Azez İslami İlimler Fakültesinde ise Temel İslam Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatları, Felsefe ve Din Bilimleri bölümleri açılmıştır (Gaziantep Üniversitesi, 2022) .Afrin Eğitim Fakültesindeyse, Eğitim Bilimleri, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi, Temel Eğitim, Yabancı Diller Eğitimi ve Özel Eğitim bölümleri eğitim vermektedir (Sarıbay, 2019). 2016 yılında İHH tarafından kurulan Uluslararası Şam Üniversitesi, Hukuk ve İlahiyat, Mühendislik, Siyasal Bilgiler, İktisadi ve İdari Bilimler ve Eğitim Bilimleri Fakültesinde eğitim vermekte olup, Sağlık Bilimleri ve Edebiyat Fakültelerinin de kuruluş çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ve Araştırma Merkezinde de öğrenciler eğitim almaktadırlar. İHH'nın bölgede bulunan Hayat Üniversitesine desteği sürmektedir (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2022). Harran Üniversitesi, Suriye'den üniversite sınavı için Türkiye'ye gelemeyen öğrenciler için El-Bab ve Cerablus'ta toplam 3 merkezde, 40 salonda Türkçe,

Arapça ve İngilizce olarak hazırlanan sorular üzerinden "Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı" gerçekleştirmiştir (Harran Üniversitesi, 2018). YEE, bölgedeki gerek kültür merkezlerinde gerekse de üniversitelerle yapılan iş birliği neticesinde Türkçe kursları düzenlemekte, Türkçe yeterlilik sınavları yapıp başarılı olanlara sertifika vermekte olup özellikle bölgede kültürel faaliyetlere ağırlık vermektedir. Gerçekleştirilmiş olan kültürel faaliyetlerinden bazıları; Sınırlara Sığmayan Gelecek Programı, Azez Radyosu Türkçe Yayınlar Servisi, Bizim Sesimiz: Aşıklar Şöleni, Sertifika Töreni, Kültürel Etkileşim Programları, "Onlar İçin" Resim Sergisi, Senin Hayalin Suriye Konferansı, Senin Hikayen Suriye Konferansı, Dünya Kadınlar Günü Kutlaması ve Yunus Emre Hat Sergisi'dir. Bu çalışmaların dışında TİKA, Mare şehri ve çevresinde gençlere yönelik ebru, hat, tezhip ve resim alanında eğitim verecek sanat atölyesi kurmuştur (TİKA, 2022). Yine TİKA'nın Kilis İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile beraber Azez ilçesinde Ali Bin Ebu Talip İlkokulu'nda fiziksel olarak yaşıtlarından geri kalan çocukların becerilerini geri kazanması ve geliştirmesi hususunda geliştirdikleri proje kapsamında fiziksel destek ve rehabilitasyon amacıyla iki sınıfı eğitime açmıştır (TİKA, 2021).

Yapılan bu çalışmaların dışında devletin ve STK'ların bölge ekonomisinin tekrar canlandırılmasına yönelik çabaları olmuştur. Örneğin, TİKA'nın "Atölyeler Sokağı" projesi kapsamında Ahtarin bölgesinde oda parfümü ve kolonya üretim atölyesi kurarak üretime destek olmuştur (TİKA, 2022). TİKA'nın bölgede hayvancılık ve tarımsal üretime de destekleri olmuştur. Hayvancılık alanında, bu alanda geçimini sağlayan kişilere temini yapılan 109 yayık makinesi ve 24 yem kırma makinesi destek olarak verilmiştir (TİKA, 2021). Hayvancılığa dönük gerçekleştirilen bir diğer proje Çobanbey, Mare ve Ahtarin'de süt veriminin yükseltilmesi ve hayvan sayısının arttırılması için "Suni Tohumlama Projesi" hayat geçirilmiştir (TİKA, 2022). Tarım alanında ise Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile beraber Afrin Bölgesinde "Çilek Bahçeleri Projesi" hayata geçirilmiştir (TİKA, 2021). Fırat Kalkanı ve Barış Pınarı Bölgesinde tarımsal üretimi desteklemek adına 90 ton sertifikalı buğday tohumu dağıtımı yapılmıştır (TİKA, 2021). Ayrıca Fırat Kalkanı bölgesinde bulunan Soran ilçesinde fidan üretim merkezi hizmete açılmıştır (TİKA, 2020). Üretim desteklerinin dışında İHH, 985 öğretmenin maaşını düzenli olarak ödemektedir (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2022). Yine TDV de Fırat

Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Bölgelerinde görev yapan din adamlarına aylık ücret desteği vermektedir (Türkiye Diyanet Vakfı, 2021). Maaş ödemeleri hakkında European Asylum Support Office (Avrupa İltica Destek Ofisi) tarafından hazırlanan "Suriye Güvenlik Durumu Menşe Ülke Bilgisi Raporu"na göre *"İsyancı askerler, yerel polis güçleri ve devlet memurlarının maaşları Türkiye tarafından ödendi.[…]"* (European Asylum Support Office, 2019). Bölgede bunların dışında özellikle posta hizmetlerinden ziyade, para transferi yapmakta kullanılan ve bölgedeki memurların PTT kart aracılığıyla maaşlarını çekebildikleri PTT şubeleri kurulmuştur. Bölgedeki 10'uncu PTT noktası Şanlıurfa Valisi'nin de katıldığı törenle Tel Abyad'da açılmış olup, Resulayn'da PTT şubesi açma çalışmaları devam etmektedir (T.C. Şanlıurfa Valiliği, 2019).

Genel olarak bölge ekonomisi Türkiye'ye bağımlı olarak gelişmektedir. Bu bağımlılığın en açık göstergelerinden biri Türk para biriminin dolaşıma sokulmuş olmasıdır. Eski Şam Büyükelçisi Ömer Önhon, *"Bölge ekonomik açıdan esas olarak Türkiye'ye bağlı. Yakıt ve diğer ihtiyaçlar Türkiye'den geliyor, alışverişlerde Türk parası kullanılıyor"* (Önhon, 2022) ifadesiyle bölgenin Türkiye ile ekonomik entegrasyonuna vurgu yapmıştır. Bölgede Türk Lirası'nın kullanılmasıyla ilgili Mahmut Hamsici tarafından, BBC News Türkçe için hazırlanmış olan habere konuşan Suriye Geçici Hükümeti Başbakanı Abdurrahman Mustafa konu hakkında şunları söylemiştir:

> [...] Bu bölgelerde zaten Türk Lirası tedavülde. Milli Ordu olsun, hükümet personeli olsun, yerel yönetimler olsun, sivil toplum örgütleri olsun; hepsinin maaşları ya dolarla ya da Türk lirasıyla karşılanıyor.
>
> Ama günlük tedavül için küçük madeni paralar ve banknotlar yoktu. Türk tarafıyla görüşmeler sonucu geçen haftalarda bu gerçekleştirildi. Bizim bölgelere bunların temini sağlandı. Fiyatlar dalgalanıyor. Oradaki ekmek, akaryakıt ve diğer hususlarda artık Türk Lirası üzerinden fiyatlandırma yapılmasını teşvik ediyoruz [...] (Hamsici, 2020) şeklinde ifadesi olmuştur.

Aynı haberde konu hakkında yorum yapan gazeteci Somer Sultan *"Şam'ın, Ankara'nın Suriye'nin toprak bütünlüğüne yaptığı atıfları samimi bulmadığını, bazı bölgelerde Türk*

Lirası kullanılmasının da bunu pekiştirdiğini" (Hamsici, 2020) söyleyerek resmi söylemle sahadaki farkı ifade etmiştir.

Türk Lirası'nın bölgede kullanılması hususunda Bertelsmann Vakfı'nın hazırlamış olduğu "Suriye Ülke Raporu 2022" şu açıklamalara yer verilmiştir.

> Türkiye, kendisi veya vekilleri tarafından kontrol edilen bölgelerde Suriye lirasının yerini almaya çalışıyor. Böylece bu bölgelerin Türkiye pazarıyla ekonomik entegrasyonunu teşvik ediyor, onları rejim bölgelerinden daha da uzaklaştırıyor ve Suriye lirasının istikrarını daha da bozuyor. Bu amaçla Türkiye, kuzey Suriye'ye tonlarca madeni para göndererek günlük işlerin Türk parası ile kolayca yürütülmesini sağladı. Rejim bunu gerçek bir meydan okuma, belki de Türkiye'nin askeri varlığından daha fazla bir tehdit olarak görüyor (Bertelsmann Stiftung, 2022).

Ekonomik entegrasyonun yanı sıra siyasi olarak da bölgede Türkiye'nin ağırlığı hissedilmektedir. Hüseyin El-Khatib'in Suriye TV için yapmış olduğu haberde bölgedeki yerel meclislerde Türkiye'nin denetimi olduğu ifade edilmiş, yerel kaynaklara dayanılarak yerel meclis üye adaylarının Türk koordinatörler aracılığıyla Türkiye'nin Gaziantep vilayetine sunulduğu, bu isimler üzerinde güvenlik araştırması yapıldıktan sonra verilecek onayın beklenildiği ifade edilmiştir (El-Khatib, 2022). Aynı haberde yer alan bir başka röportajda ise konu, *"Her bölgenin idaresini denetleyen Türk devleti, eşraftan haklarında kapsamlı güvenlik çalışmaları yapmak için bir aday listesi vermelerini ister, uygun görürlerse göreve başlayabilirler, […] kişilerin vasıflarına bakılmadan başkaları ile değiştirilebilir"* (El-Khatib, 2022) şeklinde izah edilmiştir.

Bölge ile sınır olan ve bölgenin Türkiye tarafındaki illerin (Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Hatay gibi) en üst mülki amirlerinin bölgedeki ağırlıkları yapılan açılışlarda da hissedilmektedir. 2018 yılında El-Bab ilçesinde Türkiye'nin desteği ile yapılan sosyal hizmetler binası ve spor kompleksinin açılışında İstiklal Marşı okunarak başlanılan törende tesisin açılışını Gaziantep Vali Yardımcısı yapmıştır (Anadolu Ajansı, 2018). 2020 yılında açılışını Kilis Valisi'nin yaptığı Çobanbey Gümrük Müdürlüğü binası, Çobanbey Meclis binası ve Ticaret ve Sanayi Odası binası ortak törenle hizmete açılmıştır

(Kilis Postası, 2020). Törende Kilis Valisi'nin yapmış olduğu konuşma, Türkiye'nin bölgedeki yerel hizmetlerin yapılmasında ve koordinasyonunda ne denli ağırlıklı olarak rol aldığını ifade etmiştir:

> […] Bu hareket sonrası bu bölgede elektrik, suyun olmadığı hafriyatların yollara dökülmüştü. Yerel meclislerin Vali Yardımcılarımızın koordinesinde faaliyete geçmesiyle birlikte hizmet gelmeye başladı. Elektrik sıkıntısı var idi, Allaha çok şükür bu sorun Türkiye'den gelen elektrikle çözüldü. Bu sıkıntıyı ortadan kaldırmış olduk. Bölgenin su sorunu vardı, çok şükür, Azez'e, Afrindeki barajlardan su getirdik. Burada çok ciddi yatırım yaptık. Su problemimiz, hem El Bab' ta, hem Çobanbey'de hem Azez' de, Aktarin'de su sorunumuz kalmadı. Bölgeyi bilenler iyi bilir, Çobanbey'den Azez'e gitmek 3 saat sürüyordu. Gerçekten araçlar çok zarar görürdü. Bugün Azez-Afrin, Çobanbey-Azez, yollarını yaptık, sorunu giderdik. Azez'den Afrin'e kadar yol yapıldı. Mara yolu kısmen yapıldı. Gerisi de önümüzdeki yol yapılacak. Carabulus'u Çobanbey ve Azez'e bağlanması için yol çalışmalarımız başladı. 16 kilometresini bu yıl bitireceğiz, gerisini de önümüzdeki yol yapacağız. Bu yolların yapılmasıyla birlikte ticaretin de önü açılmıştır (Kilis Postası, 2020).

2022 yılında ise Gaziantep Valisi, El-Bab Ticaret ve Sanayi Odasının açılışını yapmıştır (Konhaber, 2022). Bunların dışında Türkiye, Zeytindalı Harekat bölgesinde 10 yıllık elektrik dağıtım ihalesi yapmıştır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın 2020 faaliyet raporuna göre;

> Zeytindalı Harekatı Bölgesinde (Afrin, Cinderes, Bülbül, Rajo, Sharran, Şeyh El Hadid ve Matbatlı) elektrik dağıtım alt yapısının yapılması ve işletilmesi işine ilişkin 2019 yılı Nisan ayında başlatılan ihale çalışmaları 31.01.2020 tarihinde tamamlanmıştır. Hazırlık sürecinde, Zeytindalı Harekatı Bölgesine özel bir elektrik piyasa yapısı ve özel bir tarife mekanizması kurulmuştur. Dağıtım bölgesinde gerekli yatırımların yapılarak bölgenin 10 yıl boyunca işletilmesine ilişkin İşletme Hakkı Devir Sözleşmesi, Şubat 2020'de imzalanmıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2021).

Bu ihaleyi alan firma *Birgün* gazetesinin haberine göre; Suriye uyruklu üç kişinin Kilis merkezli kurdukları Suriye Türkiye Elektrik Enerjisi isimli firmadır (Arı, 2021). Aynı haberin devamında firma yetkililerinin haber sitesine yapmış oldukları açıklamayla ihaleyi aldıklarını doğrulamışlardır. *"Biz bu ihaleyi almadan önce bölgede elektrik, jeneratörlerle sağlanıyordu. Düzenlenen ihaleyi biz aldık ve eski şebekelerin, tesislerin, kabloların bakım onarımını yapıyoruz. Yeni abonelik işlemleri de yapıyoruz ve sattığımız elektriği Türkiye'den alıyoruz"* (Arı, 2021).

Bu örneklerden de görüldüğü gibi, Türkiye kontrolündeki Suriye topraklarının Suriye ile sınır olan Türkiye'den yönetilir olması Türkiye'nin bölgede kalıcılaştığı yorumlarına yol açabilecek mahiyettedir. Buna mukabil Anadolu Ajansının, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Katar'da İngilizce yayın yapan *The Peninsula* gazetesinde yayınlanan röportajına atfen hazırladığı haberinde Erdoğan: *"ülkenin kimsenin topraklarında bir planı olmadığını ve iç savaşın parçaladığı ülkede asla kalıcı olmadığını yineledi. Kriz kalıcı olarak çözüldüğünde Suriye'deki varlığımız sona erecektir"* (Bir, 2020) şeklinde ki ifadesiyle Türkiye'nin bölgede kalıcı olmadığının altını çizmiştir.

Yukarıda Türkiye'nin Suriye politikasının 2011 yılından sonra (Arap Baharı sonrası) bir değişim geçirdiği vurgulanmıştı. İkinci değişim ise Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yapmış olduğu operasyonlar sonrası görülmektedir. Sert güç politikasının devrede olduğu bu dönemde Türkiye kontrolündeki alanda uygulanan yumuşak güç politikaları klasik yumuşak güç tanımının ötesinde boyutlar taşımakta ve aslında sert gücün bir uzantısı niteliği sergilemektedir. Bölgenin askeri olarak kontrolünü kolaylaştıran bu yardım faaliyetleri, bölgede Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve kültürel kalıcılığını da artırmaktadır.

Öte yandan, yapılan ev ve yerleşim bölgesi projelerinin büyük kapasitede olması, üstelik buralarda ihtiyaç sahiplerinden ziyade savaşçı grupların ailelerinin barınmasına imkan verilmesi, yeni köyler ve ilçeler yaratmakla beraber yeni bir demografik durumun yaratılması anlamına da gelebilir. Konu hakkında Ece Göksedef'in, BBC News Türkçe için hazırlamış olduğu haberinde, İdlib'deki bir muhalif bir savaşçının verdiği bilgiye göre; *"Türk yetkililer muhaliflere, önceliğin savaşta hayatını kaybetmiş olan Türkiye*

destekli muhalif savaşçıların ailelerinde olacağını söyledi. Bu kişilerin aileleri arasında öncelik, torunlarıyla birlikte çadırlarda kalan yaşlılarda olacak" (Göksedef, 2020) şeklinde ifade etmiştir. Zaten yıllardır devam eden çatışmalar nedeniyle bölge halkının büyük bir kısmı gerek Suriye içinde başka bölgelere gerekse de Türkiye başta olmak üzere komşu ülkelere göç etmiştir. Göç ile boşalan yerlere Türkiye yanlısı İslamcı güçlerin ve ailelerinin yerleşmesi bölgenin demografik yapısını farklılaştırmıştır. Bölgede kültürel anlamda yapılan çalışmalar ortak bir kültürel kimlik olarak Suriye kimliğinin Türk kültürü ile ikamesi olarak da yorumlanabilir. Keza eğitim alanında müfredatın yeniden düzenlenmesi bu yorumu güçlendiren örneklerden biridir.

Türkiye'nin yaptığı yardımların bir diğer boyutu da siyasal meşruiyet ile ilgilidir. İnsanların kendi geçimini sağlayacak ekonomik faaliyetlerin durma noktasına gelmesi nedeniyle burada eskiden beri yaşayan ya da yeni yerleştirilen nüfusun geçiminin sağlanması zaruridir. Aksi takdirde bölgenin göç vermesi ya da Türkiye'nin bölgedeki yönetim organlarını da hedef alan iç karışıklıkların çıkma ihtimali söz konusudur. Bölgede ele geçirilen toprakların kontrol edilmesi için halk nezdinde belli bir meşruiyet kazanılması gerekmektedir. Bu meşruiyet toplumsal destekle sağlanabilir. Sonuç olarak Türkiye bu toplumsal desteği kazanma adına bölgedeki nüfusun ivedi ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra bölgeye her anlamda nüfuz ederek sadece bölge insanının sevgisini kazanmanın ötesine geçerek bölgede kalıcı bir nüfuz inşası çabası içinde görünmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye-Suriye ilişkilerinin tarihi çeşitli gerginliklerle doludur. İki ülkenin Hatay sorunu, su sorunu ve terör sorunu gibi pek çok önemli başlıkta karşı karşıya geldiği görülür. Bu açıdan bakıldığında gerginliğin en az olduğu yıllar, 1998 ile 2011 arasındaki dönemdir. Bu dönemde özellikle Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle güvenlik endişeleri artan Suriye, Batı ile daha yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Bu yeni yönelim Türkiye'yle de yakın diyalog kurmayı gerektirmiştir. Suriye, böylece bölgede İran dışında bir bölge aktörüyle daha iyi ilişkiler kurmuş olacaktı. Türkiye de özellikle Arap dünyasına açılan bir kapı olarak gördüğü Suriye ile yakın diyaloga sıcak bakmıştır.

Bu dönemin önemli özelliklerinden biri, iki ülkede yönetimlerin değişmesiydi. Suriye'de Hafız Esad ölmüş ve yerine oğlu Beşar Esad geçmiştir. Beşar Esad babasından farklı olarak modern dünyayla daha açık ilişkiler kuran bir lider olarak görülüyordu. Genç lider ülkesinde özgürlüklerin ve demokrasinin gelişmesi adına da umut olmuştu. Türkiye'de ise muhafazakâr ve İslami bir kökenden gelen AKP iktidar oldu. Bu profilde bir partinin seküler bir ülkede başa geçmesi, tüm Ortadoğu ülkeleri için bir rol model oldu. AKP hükümeti bu dönemde özellikle İsrail'le yaşadığı gerginliklerde ve İsrail'in Filistin'e karşı saldırıları karşısında sert ve kararlı tavır takınarak Suriye başta olmak üzere tüm Ortadoğu'da prestijini yükseltti. Böylece Türkiye aslında İsrail karşıtlığı üzerinden bölgede bir yumuşak güç devşirmiştir.

2011 yılında başlayan Arap Bahar'ı bölgede siyasal ortamı derinden etkiledi. Arap Baharı sırasındaki kitlesel eylemlerden en çok etkilenen ülkelerden biri Suriye oldu. ABD başta olmak üzere Batı'nın bu eylemleri Suriye'de rejim değişikliği için bir fırsat görmesi ve Suriye'deki silahlı eylemlerin başını İslamcı örgütlerin çekmesi üzerine Türkiye de Suriye'ye karşı askeri müdahaleden yana bir pozisyon aldı. Türkiye özellikle ilk yıllarda Beşar Esad yönetiminin devrilmesini Suriye politikasının ana hedefi haline getirdi. Ancak Rusya'nın Suriye yönetimini desteklemesi, ABD'nin bu ülkeye direkt askeri müdahaleden yana olmaması üzerine, Türkiye'nin Esad yönetimini devirme isteğinin kısa sürede gerçekleşmeyeceği anlaşıldı. Sürecin başında Suriye'deki olaylar karşısında sert

güce başvurmak konusunda ABD ile beraber hareket eden Türkiye, ABD'nin politika değiştirmesiyle açıkta kaldı. Ancak buna rağmen başta İhvancılar olmak üzere Suriye'de yönetime mücadele yürüten çeşitli güçlerle yan yana düştü, hatta bazı silahlı grupların hamisi konumuna yerleşti. Böylece ilk on yılda yumuşak gücün etkili kullanılmasıyla inşa edilen etki, ikinci on yılda sanki sert gücünü etkin kılmak için bir araç vazifesi gördü.

Türkiye ayrıca PKK terör örgütünün Suriye'deki uzantısı olan YPG/PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde etkisini artırması üzerine kendi başına bölgeye üç askeri harekat düzenleyerek burada geniş bir bölgeyi kontrolü altına aldı. Bu harekatlar sırasında ve harekatların tamamlanmasının ardından ele geçirilen bölgelerin yönetiminde farklı İslamcı silahlı gruplarla işbirliği yaptı.

Yapılan üç harekâttan sonra Türkiye, kontrolünde olan bölgelere önce insani yardım yaparak yumuşak gücünü etkili olarak kullanmaya başladı. Bu esnada yardım faaliyetlerini hem kamu hem de İslami sivil toplum örgütleri üstlendi. Zamanla bölgedeki yardım etkinlikleri çeşitlendi. Hatta bölgede yeni bir kurumsal altyapının oluşturulduğu, daha yapısal etkileri olan yardım faaliyetleri ile kültürel etkinlikler yürütülmeye başlandı. Yapılan bu faaliyetler ve yatırımlar, çoğunlukla Türkiye'nin bölgeye yönelik yumuşak güç kullanımı olarak görüldü ve literatürde de böyle yorumlandı. Ancak bu faaliyetler birkaç nedenle bölge halkının gönlünü kazanmaya ve onlarda bir Türkiye sempatisi ya da kültürel etki yaratmaya dönük olmanın dışına çıkar. Bu çalışma Türkiye'nin kuzey Suriye'ye yönelik yardım faaliyetlerinin ve kültürel etkinliklerinin yumuşak güç çerçevesinde kalarak anlaşılamayacağını ortaya koymaya çalıştı.

Öncelikle bu yardımların ve etkinliklerin pek çoğunun zorunlu olarak yapıldığını belirtmek gerekir. Çünkü Türkiye'nin bölgeyi kontrol etmeye başlamasıyla birlikte savaş ve çatışmalar sırasında büyük yıkıntı yaşayan bu bölgede nüfusun yaşayabilmesi için bazı zorunlu hizmetlerin sunulması gerekti. Yardım faaliyetlerinin bir kısmını bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Bu tür bir etkinlik, bölgede yaşayan halkın bir başkaldırı olasılığını da düşüreceği için önemlidir. Böylece bölgenin kontrolü kolaylaşır. Türkiye kontrol ettiği bölgenin acil ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra buralarda daha kalıcı olacağı izlenimini veren politikalar uygulamaktadır. Kontrol altındaki bölgelerde yeni bir

yerleşim yeri gibi tasarlanan, içinde sağlık ocakları, eğitim kurumları, cami ve sosyal alanların bulunduğu briket evler projesi yapılması, Türkiye'ye bağlı üniversiteler ya da üniversite kampüsleri açılması, bölgede eğitim müfredatına Türkiye'nin karar vermesi, Türkiye'den üst mevkideki mülki amirlerin bölgede açılışlar yapması ve bu açıdan bölgenin de mülkü amirleri gibi çalışmaları, bölgede çalışan memurların maaşlarının ödenmesi, seçilen yerel meclis üyelerine onay verilmesi, Türk Lirasının ekonomik faaliyetlerde kullanılması, bölgenin kentlerine ait elektrik dağıtım ihalesinin Türkiye tarafından yapılması, vb., faaliyetler -öyle iddia edilse bile- salt yumuşak güç çerçevesi içinde kalarak açıklanamaz. Bu faaliyetleri yürüten Türkiye, bölgede Suriye yönetiminin merkezi idaresini ikame etmektedir. Öte yandan Türkiye'ye eşlik eden cihatçı savaşçıların bu bölgelere aileleriyle birlikte yerleşmesi bölgenin nüfus dengelerini ve kültürel yapısını değiştirir mahiyette gelişmelerdir. Bu kadar derin ve kapsamlı etkileri olan faaliyetlerin araştırmacılar tarafından yumuşak güç uygulaması olarak ele alınması, durumu tam olarak açıklamayan, hatta yanlış açıkladığı ileri sürülebilecek bir yaklaşımdır.

Türkiye, Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde Suriye'de uygulamış olduğu kadar kapsamlı faaliyetleri ülke dışında bir bölgede uygulamamıştır. Son 50 yıla baktığımızda Türkiye'nin Orta Doğu haricinde ağırlık vermiş olduğu iki coğrafyadan söz edilebilir. Bunlardan biri Balkanlar diğeri ise Orta Asya'dır. Bu bölgelere, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve sosyalist ülkelerin yıkılması neticesinde 1990'lardan itibaren ağırlık verilmeye başlanmıştır. Balkan coğrafyasının geçmişte Osmanlı toprakları içinde yer alması, bu coğrafya ile geliştirilen dini ve kültürel yakınlığın arka planını sunar. Dolayısıyla bu bölgedeki ülkelerle kültürel anlamda faaliyetler yapılmış ve bölgeye yönelik Türk STK'larının bu anlamda çalışmaları olmuştur. Özellikle Bosna Savaşı döneminde Türkiye'nin insani yardımları ve savaşın nihayete ermesi için arabuluculuk girişimlerinde bulunması, bölgeye dönük yumuşak güç çalışmalarıdır. Yine aynı şekilde Orta Asya'ya yönelik açılım, bölge ülkeleriyle Türkiye arasındaki dil ve kültür ortaklığını daha da ilerletecek eğitsel, kültürel ve sosyal projeler üzerinden ilerledi. Her iki bölgeye yönelik faaliyetlerin zamanla ekonomik boyutlar kazandığını da belirtmek gerekir.

Gerek Balkanlarda gerekse Orta Asya'da Türk kültürü üzerinden yapılan çalışmalar yumuşak güç faaliyetlerine örnektir. Bu iki bölgede yürütülen faaliyetleri Suriye'de yürütülenlerle karşılaştırdığımızda aradaki farkı anlamak mümkündür. 2011 yılından itibaren Suriye'de Türkiye kontrolünde olan ya da İdlib gibi İslamcı grupların elinde olan bölgelere yönelik faaliyetler ise çok farklı boyutlar taşımaktadır. Özellikle Türkiye kontrolünde inşa edilen kurumsal alt yapı ve yapılan yapısal yatırımlar, Türkiye'nin bölgedeki varlığını güçlendiren niteliktedir.

Özellikle, Türkiye'nin Bosna Savaşı döneminde ve sonrasında bu bölgeye yaptığı yardımlar ile bugün Suriye'nin kuzeyine yapmış olduğu yardımların karşılaştırılarak incelenmesi, benzerliklerinin ya da farklılıklarının ortaya konması yumuşak güç kavramının kullanımı ile ilgili sınırları daha iyi belirlemeye imkan verebilir. Ayrıca Cenevre Sözleşmesi'nin "Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin" bölümünün 59, 60 ve 61. Maddeleri yapılan yardımların ihtiyaç sahiplerine yapılmasını ifade eder. Bugün Suriye'nin kuzeyine yapılan yardımların ihtiyaç sahipleri dışında bir takım gruplara da verildiği konusunda iddialar mevcuttur. Dolayısıyla konunun araştırılması ve sözleşmenin ihlal edilip edilmediğine yönelik yapılacak araştırmalar literatür açısından önemli olacaktır.

Türkiye'nin bu bölgede ne kadar kalacağı belirsizdir. Bu belirsizliğin giderilmesi tek başına Türkiye'ye de bağlı değildir. Suriye'deki gelişmeleri belirleyen büyük güçlerin bundan sonra takınacakları tavır ve Suriye yönetiminin geleceği bu açıdan en önemli parametrelerdir. Ancak gelecekte Türkiye bölgeden askeri olarak çekilse bile, bu bölgede kurduğu idari yapı, yapılan altyapı yatırımları, eğitim kurumlarındaki etkisi ile ekonomik etkisi düşünüldüğünde Türkiye'nin bu bölgedeki nüfuzunun daha uzun süre kalıcı olacağı öngörülebilir.

Türkiye 1998-2011 arası Suriye ile yakın ilişki geliştirme politikasından bugün 2023 itibariyle Suriye'nin kuzeyini askeri olarak kontrol etmeye doğru giden çok farklı iki politikayı kısa süreler içinde hayata geçirebilmiştir. Kuşkusuz bu çelişkili durumun altında öncelikle, Türkiye'nin Suriye politikasının uzun erimli olarak tasarlanmaması yatmaktadır. Suriye'de iktidar değişiminin kolay olacağı ve bu sürecin önemli bir aktörü

olarak rol almanın Türkiye'ye büyük kazançlar sağlayacağı zannedilmiş ancak sonuç böyle olmamıştır. Aynı şekilde, bugün Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki varlığı, buradaki faaliyetleri ile İdlib'e yönelik yoğun yardımlarının bundan birkaç yıl sonra nasıl sonuçlanacağı da bilinmemektedir.

KAYNAKÇA

Abbasov, E. (2016). Suriyeli Türkmenler. Çomak, H., Sancaktar, C., ve Yıldırım, Z. (Ed.). içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 253-265). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Adıbelli, B. (Ed.). (2016). *Arap Baharı ve Suriye.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Anadolu Ajansı. (2017, Ocak 1). Kasım 22, 2022 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü 2016'da 1 milyon kişiye ulaştı: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yunus-emre-enstitusu-2016da-1-milyon-kisiye-ulasti/718056 adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (2018, Eylül 28). Aralık 10, 2022 tarihinde Fırat Kalkanı Bölgesi'nde sosyal hizmetler binası açıldı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/firat-kalkani-bolgesinde-sosyal-hizmetler-binasi-acildi/1267658 adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (2022, Temmuz 31). Aralık 4, 2022 tarihinde Saraybosna'yı Şam'a bağlayacağız:https://www.aa.com.tr/tr/politika/saraybosnayi-sama-baglayacagiz/269218# adresinden alındı

Anda Kardeşe Vefa Derneği. (2022, Kasım 1). Aralık 17, 2022 tarihinde Anda Derneği Yetim ve Kültür Merkezleri: https://anda.org.tr/yetim-ve-kultur-merkezi/ adresinden alındı

Arı, İ. (2021, Mart 11). Aralık 23, 2022 tarihinde Rant sınırları aştı: https://www.birgun.net/haber/rant-sinirlari-asti-337099 adresinden alındı

Ataman, M. (2017). Türkiye Dış Politikasının AK Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. İnat, K., Aslan, A., ve Duran, B. içinde, *Kuruluşundan Bugüne AK Parti* (s. 45). Ankara: Seta Kitapları.

Ataman, M. (2018). Türkiye Dış Politikasının AK Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. İnat, K., Aslan, A., ve Duran, B. içinde, *Kuruluşundan Bugüne AK Parti* (s. 41-60). Ankara: Seta Kitapları.

Atlıoğlu, Y. (2016). Nusayriler: Arap Alevileri. Çomak, H., Sancaktar, C., ve Yıldırım, Z. (Ed.). içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 157-180). İstanbul: Beta Yayincılık.

Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç Ve Medya.* İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Aydoğan, M. (2008). *Atatürk ve Türk Devrimi, "Ülkeye Adanmış Bir Yaşam".* İzmir: Umay Yayınları.

Bachrach, P., ve Baratz, M. (1963). Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework. *American Political Science Review*, 632-642.

Bachrach, P., ve Baratz, M. S. (1962). Two Faces of Power. *The American Political Science Review*, 947-952.

Bağlıoğlu, A. (2013, Aralık 31). Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 495-523.Temmuz 24, 2022 tarihinde http://www.emakalat.com/tr/pub/issue/5497/74608 adresinden alındı

Banchoff, T. (1999). *The German Problem Transformed: Institutions, Politics and Foreign Policy, 1945-1995.* Michigan: University of Michigan Press.

Bardakçı, M. (2022, Temmuz 28). Kasım 30, 2022 tarihinde Suriye işi eskiden daha büyük dertti 1957'de neredeyse savaş açacaktık: https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/721567-suriye-isi-eskiden-daha-buyuk-dertti-1957de-neredeyse-savas-acacaktik adresinden alındı

Barnett, M., ve Duvall, R. (2005). Power in International Politics. *Power in Global Governance* (s. 45). içinde New York: Cambridge University Press.

BBC News Türkçe. (2013, Mart 14). Ekim 18, 2022 tarihinde Suriye Alevileri: Katliamdan iktidara: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130314_suriye_alevileri_1 adresinden alındı

BBC News Türkçe. (2022, Ağustos 12). Kasım 28, 2022 tarihinde Çavuşoğlu'nun Suriye Dışişleri Bakanı Mikdad'la görüştüğünü açıklaması ne anlama geliyor?: https://www.bbc.com/turkce/articles/c72d5eqx385o adresinden alındı

Bertelsmann Stiftung. (2022). *BTI Transformation Index Syria Country Report 2022.* Almanya: Bertelsmann Stiftung. Aralık 4, 2022 tarihinde https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2022_SRY.pdf adresinden alındı

Beşir Derneği (2022, Kasım 1). Aralık 18, 2022 tarihinde Barınma Yardımları: https://www.besir.org.tr/icerik-detay/Faaliyetlerimiz-11/barinma-yardimlari-63 adresinden alındı

Bir, B. (2020, Ekim 8). Aralık 8, 2022 tarihinde Erdoğan: Katar'daki Türk birlikleri istikrarlı Körfez'e hizmet ediyor: https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkeys-troops-in-qatar-serve-stable-gulf-erdogan/1999555 adresinden alındı

Birgün. (2011, Mart 15). Eylül 28, 2022 tarihinde Erdoğan: Basını özgürleştirdik: https://www.birgun.net/haber/erdogan-basini-ozgurlestirdik-57638 adresinden alındı

Bosworth, C. E. (2004). *The New Islamic Dynasties: A Chronological and Genealogical Manual.* Manchester: Edinburgh University Press.

Bozdağlıoğlu, Y., ve Özen, Ç. (2004). Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık. *Uluslararası İlişkiler, 1*(4), 76.

Brorwn, C., ve Ainsley , K. (2005). *Understanding International Relations.* London: Palgrave Macmillan.

Chomsky, A. N. (1993). *Kader Üçgeni: ABD, İsrail ve Filistinliler.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi.* İstanbul: Agora Kitaplığı.

Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the past.* Los Angeles: Figuerroa Press.

Cumhuriyet. (2017, Şubat 26). Ekim 3, 2022 tarihinde Çavuşoğlu'ndan Yunanistan'a: Sabrımızı zorlamasınlar: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cavusoglundan-yunanistana-sabrimizi-zorlamasinlar-685770 adresinden alındı

Çandar, C. (2011, Aralık 9). Ağustos 27, 2022 tarihinde Davutoğlu ile NATO'da Suriye: https://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-ile-nato-da-suriye-19424691 adresinden alındı

Çelik, H., ve Özgöker, U. (2016). Suriyeli Hıristiyanlar. Çomak, H., Sancaktar, C., ve Yıldırım, Z. (Ed.). içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 281-289). İstanbul: Beta Yayınları.

Çomak, H., Sancaktar, C., ve Yıldırım, Z. (Ed.). (2016). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Dahl, R. A. (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science*, 201-215.

Davutoğlu, A. (2013, Mart 21). Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası (Zero Problems in a New Area). *Foreign Policy*. Ağustos 19, 2022 tarihinde https://foreignpolicy.com/2013/03/21/zero-problems-in-a-new-era/ adresinden alındı

Dedeoğlu, B. (2011, Ekim). Türkiye-İran-İsrail Üçgeninde Suriye Sorunsalı. *TUSİAD Görüş Dergisi*, (70), 30-33.

Demiray, M. (2009). Model Ülke mi Lider Ülke mi? Değişen Dengeler Bağlamında Türkiye'nin Bölgesel Rolü ve Stratejileri. *Journal of Azerbaijani Studies*, 12(1-2), 91-112.

Development Intiatives. (2022). *Küresel İnsani Yardım Raporu 2022 (Global Humanitarian Assistance Report 2022).* Bristol: Development Intiatives. Kasım 23, 2022 tarihinde https://devinit.org/documents/1221/GHA2022_Digital_v8_IdHI18g.pdf adresinden alındı

Diken (2018, Nisan 15). Eylül 3, 2022 tarihinde ABD vurunca Davutoğlu'nun aklına yine Emevi Camii düştü: Sesi yankılanacaktır...: https://www.diken.com.tr/abd-

vurunca-davutoglunun-aklina-yine-emevi-camii-dustu-sesi-yankilanacaktir/ adresinden alındı

Doster, B. (2018). Atatürk ve Kamu Diplomasisi. Yılmaz, A. N., ve Kılıçoğlu, G. içinde, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler* (s. 1-10). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Durgun, Ş. (2020, Temmuz 18). Türk Ulusal Kimliğinin Dönüşümü ve Yeni Osmanlıcılık. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 299-316. doi:10.30692/sisad.735977

Dursunoğlu, A., ve Eren, İ. (2014). *Suriye'de Vekalet Savaşı.* İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Dünya Gazetesi. (2011, Kasım 19). Ekim 8, 2022 tarihinde Türkiye ve Arap Birliği, Suriye'de ABD'den daha etkili: https://www.dunya.com/dunya/turkiye-ve-arap-birligi-suriye039de-abd039den-daha-etkili-haberi-159132 adresinden alındı

Eger, A. A. (2015). *The Islamic-Byzantine Frontier: Interaction and Exchange Among Muslim and Christian Communities (Library of Middle East History).* London and New York: I. B. Tauris.

Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ekşi, M. (2018). Türk Dış Politikasının Ultimo Ratiosu: Yumuşak Güçten Sert Güce Türkiye'nin Suriye Politikası. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (60), 71-99. doi:http://dx.doi.org/10.12787/KARAM1355

El-Khatib, H. (2022, Aralık 22). Aralık 28, 2022 tarihinde Yetkisiz kotalar ve Türk mührü. Kuzey Suriye'de yerel meclislerin yenilenmesi: https://www.syria.tv/محاصصة-بلا-اختصاص-وختم-تركي-تجديد-المجالس-المحلية-في-الشمال-السوري adresinden alındı

Erhan, Ç. (2010). *Türk Dış Politikasının Güncel Sorunları.* Ankara: İmaj Kitabevi.

Erlich, R. (2014). *Inside Syria.* New York: Prometheus Books.

Euronews. (2022, Kasım 20). Aralık 12, 2022 tarihinde Türkiye'nin hava harekatı başlattığı Suriye'de hangi bölge kimin elinde:

https://tr.euronews.com/2022/11/20/erdogan-n-yeni-operasyon-sinyali-verdigi-suriye-de-hangi-bolge-kimin-elinde adresinden alındı

European Asylum Support Office. (2019). *Suriye Güvenlik Durumu Menşe Ülke Bilgisi Raporu.* European Asylum Support Office. doi:10.2847/428486

Eyicil, A. (2004, Temmuz). Atatürk Devrinde Türkiye' nin Balkan Politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 20*(59), 335-367.

Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Gardels, N. (2005, Şubat 14). Amerika'nın Yumuşak Gücünün Yükselişi ve Düşüşü. *NPQ Dergisi*, 22(1), 37. doi:10.1111/j.1540-5842.2005.00718.x

Gaziantep Üniversitesi. (2022, Ocak 1). Kasım 22, 2022 tarihinde Gaziantep Üniversitesi El-Bab İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Bölüm İsimleri: http://elbabiibf.gantep.edu.tr/ adresinden alındı

Gaziantep Üniversitesi. (2022, Mart 1). Eylül 5, 2022 tarihinde Gaziantep Üniversitesi Afrin Eğitim Fakültesi Bölüm İsimleri: http://afrinegitim.gantep.edu.tr/ adresinden alındı

Gaziantep Üniversitesi. (2022, Mart 15). Eylül 3, 2022 tarihinde Gaziantep Üniversitesi Azez İslam İlimleri Fakültesi Bölüm İsimleri: http://azeziif.gantep.edu.tr/ adresinden alındı

Gaziantep Üniversitesi. (2022, Eylül 7). Ekim 15, 2022 tarihinde Gaziantep Üniversitesi Cerablus Enstitüleri Enstitü İsimleri: http://cerablusmyo.gantep.edu.tr/ adresinden alındı

Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics.* New York: Cambridge University Press.

Goldschmidt JR., A., ve Davidson, L. (2007). *Kısa Ortadoğu Tarihi.* İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Göksedef, E. (2020, Temmuz 30). Ağustos 14, 2022 tarihinde İdlib: Türkiye'nin inşa ettiği konutlar hakkında neler biliniyor?: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53582146 adresinden alındı

Gullion, A. E. (2010, Mayıs). *What İs Public Diplomacy?* Kasım 2, 2022 tarihinde The Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy: https://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy adresinden alındı

Gündoğdu, S. (2021). *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Ve Kamu Diplomasisi: Kuramlar Ve Uygulamalar (2002-2013).* Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Haddad, Y. Y., ve Smith, J. I. (2002). *Muslim Minorities in the West: Visible and Invisible.* AltaMira Press.

Hall, R. (2019, Nisan 18). Eylül 5, 2022 tarihinde Suriye'deki cihatçılar bitcoin'e yöneldi: https://www.indyturk.com/node/23216/dunya/suriyedeki-cihatcilar-bitcoine-yoneldi adresinden alındı

Hamsici, M. (2020, Haziran 23). Ekim 23, 2022 tarihinde Sezar Yasası: ABD Suriye'ye yeni yaptırımlarla ne hedefliyor, kararın sonuçları ne olabilir?: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53149797 adresinden alındı

Harran Üniversitesi. (2018, Mayıs 8). Kasım 20, 2022 tarihinde Suriye'nin El-Bab ve Cerablus Kentlerinde, Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (HRÜYÖS) Yaptık: https://www.harran.edu.tr/sayfa.aspx?st=haber&sid=1711 adresinden alındı

Hayrat İnsani Yardım Derneği. (2022, Eylül 28). Kasım 22, 2022 tarihinde İdlib Briket Ev Projesi: https://hayratyardim.org/bagis/idlib-briket adresinden alındı

Heraclides, A. (2004). Turkish-Greek Relations The Security Dilemma In The Aegan. Aydın, M. ve Ifantis, K. (Ed.). içinde, *The Greek-Turkish Conflict: Towards Resolution and Reconciliation* (s. 67-95). London: Routledge.

Hobbes, T. (2021). *Leviathan.* (Lim, S. Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hourani, A. (1997). *Arap Halkları Tarihi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Hürriyet. (2000, Haziran 12). Haziran 29, 2022 tarihinde Beşar: Babamla aramdaki fark büyük: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/besar-babamla-aramdaki-fark-buyuk-39160771 adresinden alındı

Hürriyet. (2011, Kasım 19). Temmuz 3, 2022 tarihinde Suriye'ye "müdahale" çağrısına yanıt: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyeye-mudahale-cagrisina-yanit-19276040 adresinden alındı

Hürriyet. (2020, Şubat 5). Eylül 3, 2022 tarihinde Adana Mutabakatı nedir? Adana Mutabakatı ne zaman imzalandı?: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/adana-mutabakati-nedir-adana-mutabakati-ne-zaman-imzalandi-41439597 adresinden alındı

İHH İnsani Yardım Vakfı. (2022). *İHH İnsani Yardım Vakfı Suriye Faaliyet Raporu 2011-2022*. İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı. Ekim 27, 2022 tarihinde https://ihh.org.tr/yayin/detay/suriye-faaliyet-raporu-2022 adresinden alındı

Iraqi Turkmen Human Rights Research Foundation. (2012). *The Turkmen of Syria:exposed early to assimilation and deportation policies* (Rapor No. Art. 1-A1512). Nijmegen: Iraqi Turkmen Human Rights Research Foundation. Ekim 11, 2022 tarihinde http://turkmen.nl/1A_soitm/Art.1-A1512.pdf adresinden alındı

İşyar, Ö. G. (2018). *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası.* Bursa: Sayda Yayınları.

Jusoor Araştırma Merkezi. (2021, Ağustos 21). Kasım 8, 2022 tarihinde Kuzeydoğu Suriye'de vergi kanunu: geliştirme yerine tahsilat: https://jusoor.co/details/Kuzeydogu-Suriyede-vergi-kanunu:-gelistirme-yerine-tahsilat/934/tr adresinden alındı

Kambur, E. T. (2016). 2002'den Arap Baharına Türkiye Suriye İlişkileri. Adıbelli, B. (Ed.). içinde, *Arap Baharı ve Suriye* (s. 156-176). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960).* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Karaca, E., Şahin, H., ve Zeyrek, S. (2022, Eylül 22). Aralık 12, 2022 tarihinde Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Kıbrıs Türkünü korumak için oraya daha fazla güç göndereceğiz: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-cavusoglu-kibris-turkunu-korumak-icin-oraya-daha-fazla-guc-gonderecegiz/2698269 adresinden alındı

Karacaoğlu, M. B., Özcan, E. E., ve Karaahmet, A. (2022, Nisan 16). Kasım 14, 2022 tarihinde Türk Kızılay, Suriye'deki iç savaşta 6,7 milyondan fazla ihtiyaç sahibine yardım ulaştırdı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-kizilay-suriyedeki-ic-savasta-6-7-milyondan-fazla-ihtiyac-sahibine-yardim-ulastirdi/2565386#:~:text=Suriye'de%2011.%20y%C4%B1l%C4%B1n%C4%B1%20geride,73%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%20malzemesi%20yard%C4%B1m%C4%B1nda%20bulundu. adresinden alındı

Kilis Postası. (2020, Ağustos 25). Kasım 25, 2022 tarihinde Suriye'de Üçlü Açılış: https://www.kilispostasi.com/suriye-de-uclu-acilis/1217863/ adresinden alındı

Kloby, J. (2005). *Küreselleşmenin Sefaleti : Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma.* İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Kocatürk, U. (1997,1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Konhaber. (2022, Aralık 8). Aralık 24, 2022 tarihinde Suriye'nin kuzeyinde Bab Ticaret ve Sanayi Odasının yeni binası hizmete açıldı: https://www.konhaber.com/guncel/suriye_nin_kuzeyinde_bab_ticaret_ve_sanayi_odasinin_yeni_binasi_hizmete_acildi-1887572h adresinden alındı

Kurt-Ar Uluslararası İnsani Yardım Derneği. (2022, Aralık 1). Aralık 16, 2022 tarihinde Kültür Evi: https://kurtar.org.tr/?s=k%C3%BClt%C3%BCr+evi&post_type%5B%5D=&post_type%5B%5D=post adresinden alındı

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2022, Ağustos 18). Eylül 15, 2022 tarihinde Yurtdışı Sergiler: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44351/yurtdisi-sergiler.html adresinden alındı

Lee, G. (2009). A Theory Of Soft Power And Korea's Soft Power Strategy. *The Korean Journal Of Defense Analysis*, 206.

Leonard, M., Stead, C., ve Smewing, C. (2002). *Public Diplomacy.* London: The Foreign Policy Centre.

Locke, J. (1997). *Political Essays.* Cambridge: Cambridge University Press.

Lukes, S. (1974). *Power:A Radical View.* New York: Palgrave Macmillan.

Machiavelli, N. (2019). *Prens.* (Atakay, K. Çev.) İstanbul: Can Yayınları.

Manheim, J. B. (2001). Talking Points for Meeting with Staff Senate Foreign Relations Committee. Ekim, 10, 2022 tarihinde https://www.foreign.senate.gov/activities-and-reports adresinden alındı

Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy Of Great Power Politics.* New York: W.Norton and Company.

Melissen, J. (2007). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations.* New York: Palgrave Macmillan.

Mepa News. (2022, Mayıs 23). Ekim 5, 2022 tarihinde Suriye'de 2022 Mayıs ayı itibariyle son durum ve kontrol alanları haritası: https://www.mepanews.com/harita-suriyede-son-durum-mayis-2022-52624h.htm adresinden alındı

Mert, N. (2011, Kasım 20). Aralık 13, 2022 tarihinde Herkes fikrini bozmuş !: https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/nuray-mert/herkes-fikrini-bozmus-1464953 adresinden alındı

Meydan, S. (2019). *Akl-ı Kemal 1. Cilt.* İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Meydan, S. (2020). *Akl-ı Kemal 2. Cilt.* İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Morgenthau, H. (1963). *Politics Among Nations:The Struggle for Power and Peace.* New York: Alfred A. Knopf.

Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi Cilt 1.* (Oran, B. ve Oskay, Ü. Çev.) Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.

Nye Jr, J. S. (2003). *Amerikan Gücünün Paradoksu.* New York: Oxford University Press, U.S.A.

Nye Jr, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the Academy of Political and Social Science,* s. 94-109.

Nye Jr, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, s. 108.

Nye Jr., J. S. (2002). *Hard and Soft Power in A Global Information Age.* London: Foreign Policy Centre.

Nye Jr., J. S. (2004). *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları.* Public Affairs.

Nye Jr., J. S. (2005, Ocak). *Soft Power and Higher Education*. In Forum for the future of higher education (Archives), 11-14. Nisan 18, 2022 tarihinde http://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/36246953/soft_power_university-libre.pdf?1421119387=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DSoft_power_university.pdf&Expires=1675958745&Signature=UixdRffx3EBeP4mn2ICAwQ8N8BcR7xIVEauMABqto654Lg1CTk_gTs3llo1 adresinden alındı

Nye Jr., J. S. (2017, Mart 29). Hard Power's Essential Soft Side. (Laub, Z. Röportaj Yapan) Eylül 23, 2022 tarihinde https://cfr.org/interview/hard-powers-essential-soft-side adresinden alındı

Oda tv. (2018, Temmuz 6). Eylül 26, 2022 tarihinde Bir zamanlar Türkiye'nin dünyaya örnek olan bir eğitim modeli vardı: https://www.odatv4.com/guncel/bir-zamanlar-turkiyenin-dunyaya-ornek-olan-bir-egitim-modeli-vardi-06071812-142225 adresinden alındı

Oran , B. (Ed.). (2013). *Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,2001-2012.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Orhan, O., Duman, B., ve Öztürkmen, A. (2011). *Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri.* Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.

Ortaylı, İ. (1999). Osmanlı İmparatorluğu'nda Milliyeçilik (En Kalıcı Miras). *XIII Türk Tarih Kongresi* (s. 12). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ortaylı, İ. (2011, Haziran 26). Ağustos 21, 2022 tarihinde Yeni Osmanlıcılık: https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/yeni-osmanlicilik-1406764 adresinden alındı

Önhon, Ö. (2022, Ocak 23). Kasım 24, 2022 tarihinde Suriye'nin son dönemde Türk basınında daha az yer bulması, işler yolunda gidiyor demek değil: https://t24.com.tr/yazarlar/omer-onhon/suriye-nin-son-donemde-turk-basininda-daha-az-yer-bulmasi-isler-yolunda-gidiyor-demek-degil,33941 adresinden alındı

Özel, C. (2018). Yumuşak Güce Bütünsel Bakış. *Güvenlik Bilimleri Dergisi,* 9.

PEW Araştırma Merkezi. (2014, Temmuz 30). Ekim 18, 2022 tarihinde Orta Doğu'da Erdoğan'a destek hızla düşüyor: https://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/07/30/support-for-turkeys-erdogan-drops-sharply-in-middle-east/ adresinden alındı

Rafeq, A. K. (1966). *The Province of Damascus, 1723-1783.* Beirut: Khayats.

Risale Haber. (2011, Kasım 18). Ağustos 23, 2022 tarihinde Suriye İhvanı İstanbul'da toplandı: https://www.risalehaber.com/suriye-ihvani-istanbulda-toplandi-126845h.htm adresinden alındı

Sancar, G. A. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler.* İstanbul: Beta Basın Dağıtım Yayın A.Ş.

Sarıbay, A. (2019). *Fırat Kalkanı Bölgesinde Yeniden Yapılanma Süreci: Sosyal Politika Uygulamaları (Yayın no*. 615726). [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp adresinden alındı

Sarınay, Y. (2000). Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XVI(48),* 857-886.

Seta. (2008). Turkey's Rising Soft Power. *Insight Turkey, 10*(2), 25-41. Ağustos 3, 2022 tarihinde https://www.insightturkey.com/issues/2008/10/2 adresinden alındı

Signitzer, B. (1992). Public Relations and Diplomacy:Conceptual Convergences. *Public Relations Review,* 137-147.

Sönmezoğlu, F. (2004). *Türk Dış Politikasının Analizi.* İstanbul: Eren Ofset.

Sultanoğlu, C. (2021). *Orta Doğu'nun Ortası Suriye.* İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Şefkat Eli İnsani Yardım Derneği. (2022, Aralık 1). Aralık 15, 2022 tarihinde Briket Ev: https://www.sefkateli.org.tr/tr/briket-ev adresinden alındı

Şöhret, M. (2016). Suriye'nin Siyasal Yapısı. Çomak, H., Sancaktar, C., ve Yıldırım, Z. (Ed.). içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 39-83). İstanbul: Beta Yayıncılık.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2018, Haziran 5) sayı: 30442. Gaziantep Üniversitesi Rektörlüğüne Bağlı Olarak Suriye Cerablus'ta Cerablus Meslek Yüksekokulu Kurulması Hakkında Karar. Eylül 2, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180605M1-14.pdf adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2019, Ekim 4) sayı: 30908. Gaziantep Üniversitesi Rektörlüğüne Bağlı Olarak Suriye'de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (El-Bab), İslami İlimler Fakültesi (Azez) ve Eğitim Fakültesi (Afrin) Kurulması Hakkında Karar. Kasım 2, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191004-22.pdf adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2001, Ağustos 1) sayı: 24480. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar. Haziran 22, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/08/20010801.htm#4 adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2009, Aralık 23) sayı: 27441. Milletlerarası Andlaşma. Eylül 28, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/12/20091223-1.htm adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2004, Mayıs 4) sayı: 25452.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında

Kanun. Ekim 18, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040504.htm#3 adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2004, Ekim 27) sayı: 25626. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Petrol, Gaz ve Maden Kaynakları Alanında İşbirliğine Dair Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. Ağustos 3, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041027.htm#4 adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2006, Kasım 6) sayı: 26338. Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Ortaklık Anlaşması'nın onaylanması. Ağustos 11, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/20061106M1-1.htm adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2011, Mart 22) sayı: 27882. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Asi Nehri Üzerine "Dostluk Barajı" Adı Altında Ortak Baraj İnşa Edilmesi İçin Mutabakat Zaptının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. Temmuz 3, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110322-2.htm adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2011, Nisan 4) sayı: 27919. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yükseköğretim Alanında İşbirliği Anlaşması"nın onaylanması. Ağustos 3, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110429M1-2.htm adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete (2010, Ocak 30) sayı: 27478. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ile İlgili 2010/3 Sayılı Başbakanlık Genelgesi. Mayıs 23, 2022 tarihinde: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130.htm adresinden alındı

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı. (2021). *Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporu 2020.* Ankara: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı. Aralık 24, 2022 tarihinde https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/6/2021/03/2020-Faaliyet-Raporu-04.03.2021-14.29.pdf adresinden alındı

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2022, Eylül 22). Aralık 10, 2022 tarihinde AFAD: Suriye'de 68 Bin 713 Briket Ev İnşa Edildi: https://www.icisleri.gov.tr/afad-suriyede-68-bin-713-briket-ev-insa-edildi#:~:text=AFAD%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1m%C4%B1z%20koordinasyonunda%20STK'lar%C4%B1m%C4%B1z%C4%B1n,hedefimiz%20100%20bin%20briket%20ev.%E2%80%9D adresinden alındı

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2020). *Uluslararası İnsani Yardım Raporu 2019.* Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Kasım 27, 2022 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kitaplar/Insani-Yardim-2019-V5.pdf adresinden alındı

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022, Ağustos 9). Kasım 29, 2022 tarihinde STK'lar İle Uluslararası İnsani Yardım Protokolü İmzalandı: https://www.afad.gov.tr/stklar-ile-uluslararasi-insani-yardim-protokolu-imzalandi adresinden alındı

T.C. Milli Savunma Bakanlığı. (2022, Kasım 3). Aralık 7, 2022 tarihinde Fırat Kalkanı Harekatı: https://www.msb.gov.tr/tr-TR/FiratKalkani adresinden alındı

T.C. Şanlıurfa Valiliği. (2019, Aralık 25). Kasım 17, 2022 tarihinde PTT'nin Suriye'deki 10'uncu Şubesi Tel Abyad'da Açıldı: http://www.sanliurfa.gov.tr/pttnin-suriyedeki-10uncu-subesi-tel-abyadda-acildi adresinden alındı

Taşpınar, İ. (2022, Haziran 4). Kasım 28, 2022 tarihinde Maruniler: https://islamansiklopedisi.org.tr/maruniler adresinden alındı

Taştekin, F. (2015). *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!* İstanbul: İletişim Yayınları.

Tejel, J. (2015). *Suriye Kürtleri: Tarih, Siyaset ve Toplum.* (Koç, B. Çev.) İstanbul: İntifada Yayınları.

TİKA. (2020, Eylül 17). Temmuz 23, 2022tarihinde TİKA Suriye'nin Kuzeyinde Fide Üretim Merkezi Açtı: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_suriye_nin_kuzeyinde_fide_uretim_merkezi_acti-59002 adresinden alındı

TİKA. (2021, Kasım 22). Eylül 23, 2022 tarihinde TİKA, Suriye'de Engelli Çocukların Eğitimi İçin Özel Sınıflar Açtı: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_suriye_de_engelli_cocuklarin_egitimi_icin_ozel_siniflar_acti-66826 adresinden alındı

TİKA. (2021, Haziran 25). Kasım 1, 2022 tarihinde TİKA'dan Suriye'de Hayvancılıkla Geçinen Girişimcilere Destek: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_suriye_de_hayvancilikla_gecinen_girisimcilere_destek-63804 adresinden alındı

TİKA. (2021, Ocak 8). Ekim 17, 2022 tarihinde TİKA'dan Suriye'nin Kuzeyinde Tarıma Destek: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_suriye%27nin_kuzeyinde_tarima_destek-60723 adresinden alındı

TİKA. (2021, Ekim 22). Ekim 1, 2022 tarihinde TİKA'dan Suriye'nin Kuzeyindeki Çiftçilere Destek: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_suriye%27nin_kuzeyindeki_ciftcilere_destek-66061 adresinden alındı

TİKA. (2021). *Turkiye Kalkınma Yardımları 2020.* Ankara: TİKA. Kasım 14, 2022 tarihinde https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/Pictures/Turkiye%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%202020_tr.pdf adresinden alındı

TİKA. (2022, Haziran 23). Aralık 3, 2022 tarihinde TİKA Fırat Kalkanı Harekat Bölgesinde Sanat Atölyesi Kurdu:

https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_firat_kalkani_harekat_bolgesinde_sanat_atolyesi_kurdu-70591 adresinden alındı

TİKA. (2022, Haziran 10). Aralık 4, 2022 tarihinde TİKA, Suriye'de Üretime Destek Oluyor: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_suriye%27de_uretime_destek_oluyor-70260 adresinden alındı

TİKA. (2022, Haziran 2). Aralık 4, 2022 tarihinde TİKA'dan Suriye'ye Kırsal Kalkınmaya Destek: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_suriye%27de_kirsal_kalkinmaya_destek-70169 adresinden alındı

TİKA. (2022, Kasım 2). Aralık 1, 2022 tarihinde Kurumsal Sayfası, Hakkımızda Bölümü: https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649 adresinden alındı

TİKA. (2022, Kasım 2). Aralık 1, 2022 tarihinde Kurumsal Sayfası, Tarihçe Bölümü: https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222 adresinden alındı

TRT. (2022, Ocak 18). Aralık 23, 2022 tarihinde Türkiye'nin Sesi Radyosu: https://www.trtdinle.com/channel/turkiyenin-sesi-radyosu adresinden alındı

Tuch, H. N. (2003). *Communicating with the World: U.S. Public Diplomacy Overseas.* New York: St. Martin's Press.

Tür, Ö., ve Han, A. K. (2015). 2000' li Yıllarda Türk Dış Politikasını Anlamak. Ö. Z. Oktav, ve H. S. Ertem (Dü) içinde, *2000' li Yıllarda Türk Dış Politikası, Fırsatlar, Riskler ve Krizler* (s. 13-41). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Türk Kızılay. (2021, Eylül 10). Ağustos 25, 2022 tarihinde İdlib'e Hemşirelik Okulu İçin İlk Adım Atıldı: https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/6225 adresinden alındı

Türk Kızılay. (2022, Şubat 24). Kasım 27, 2022 tarihinde Kızılay'dan İdlib'e İki Oksijen Dolum Tesisi: https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/6671 adresinden alındı

Türk Kızılay. (2022, Kasım 13). Aralık 25, 2022 tarihinde Kızılay İdlib'de 22 Derslik Okul Açtı: https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/7117 adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022, Mayıs 1). Aralık 22, 2022 tarihinde Garanti Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959): https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. (2019, Ağustos 20). Mayıs 15, 2022 tarihinde AFAD Aracılığıyla 58 Ülkeye 4,5 Milyar Liralık İnsani Yardım: https://icisleri.gov.tr/afad-araciligiyla-58-ulkeye-45-milyar-liralik-insani-yardim adresinden alındı

Türkiye Diyanet Vakfı. (2021). *Türkiye Diyanet Vakfı 2021 Faaliyet Raporu.* Ankara: Türk Diyanet Vakfı. Aralık 1, 2022 tarihinde https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20Faaliyet%20Raporu%202021.pdf adresinden alındı

Türkiye Maarif Vakfı. (2021, Kasım 5). Ekim 5, 2022 tarihinde Kurumsal Sayfası, Türkiye Maarif Vakfı Kuruluş Amacı: https://turkiyemaarif.org/page/50-Turkiye-Maarif-Vakfi-12 adresinden alındı

Türkiye Maarif Vakfı. (2016, Haziran 28). Kasım 5, 2022 tarihinde Kurumsal Sayfası, Türkiye Maarif Vakfı Kanunu (Kanun No: 6721): https://turkiyemaarif.org/page/525-TMV-Kanunu-11 adresinden alındı

Türkiye Maarif Vakfı. (2022, Ağustos 10). Aralık 2, 2022 tarihinde Dünyada Türkiye Maarif Vakfı: https://turkiyemaarif.org/page/2018-DUNYADA-MAARIF-16 adresinden alındı

Türkiye Maarif Vakfı. (2022). *Türkiye Maarif Vakfı 2021 Faaliyet Raporu.* İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı. Kasım 17, 2022 tarihinde https://turkiyemaarif.org/uploads/Faaliyet_Raporu_2021.pdf adresinden alındı

UNESCO. (1996, Nisan 4). Ağustos 3, 2022 tarihinde Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY) ile ilişkiler ve bu kuruluş ile UNESCO arasındaki anlaşma taslağı: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000103511 adresinden alındı

Van Dam, N. (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Vanlı, İ. Ş. (2000). The Kurds in Syria and Lebanon. P. G. Kreyenbroek, ve S. Sperl içinde, *The Kurds: A Contemporary Overview* (s. 112-134). London and New York: Rouledge Publications.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics.* ABD: Addison-Wesley Publishing Company.

Waltz, K. N. (1990). Realist Thought and Neorealist Theory. *Journal of International Affairs.*

Watanabe, Y., ve McConnell, D. (2008). *Soft Power Superpowers: Cultural and National Assets in Japan and the United States.* New York: M.E. Sharpe.

Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi.* İstanbul: Küre Yayınları.

World Population Review. (2022, Mayıs 22). Mayıs 23, 2022 tarihinde Suriye Nüfusu: https://worldpopulationreview.com/countries/syria-population adresinden alındı

Yavuz, S. M. (2022, Mayıs 1). Aralık 7, 2022 tarihinde UNESCO'nun örnek okullar seçtiği; Köy Enstitüleri: http://siirsofrasi.blogspot.com/p/1950-ylnda-londrada-toplanan-asyal.html adresinden alındı

Yeni Şafak. (2011, Mart 14). Aralık 12, 2022 tarihinde Davutoğlu'ndan Liderler Zirvesi'nde değişim dersi: https://www.yenisafak.com/gundem/davutoglundan-liderler-zirvesinde-degisim-dersi-308258 adresinden alındı

Yeşilyurt, N. (2020). 2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, s. 337-365.

Yıldırım, Z. (2016). Suriye Siyasi Tarihi. Çomak, H., Sancaktar, C., ve Yıldırım, Z. (Ed.). içinde, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (s. 3-29). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yıldız, E. (2021, Temmuz 31). Türkiye'nin Uluslararası Bienallere 1950'li Yıllardaki Katılımı. *Art-Sanat Dergisi*(16), 575-616. doi:10.26650/artsanat.2021.16.0020

Yılmaz, A. N., ve Kılıçoğlu, G. (2018). *Yumuşak Güç Ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler.* Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Yunus Emre Enstitüsü. (2015). *Yunus Emre Enstitüsü 2023 Vizyonu.* Ankara: Yunus Emre Enstitüsü-Strateji Geliştirme Müdürlüğü. Temmuz 16, 2022 tarihinde https://www.yee.org.tr/sites/default/files/2023_vizyonu.pdf adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2020). *Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu 2020.* Ankara: Yunus Emre Enstitüsü. Temmuz 18, 2022 tarihinde https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/faaliyet_raporu_2021_28.06_kucuk.pdf adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2022, Ekim 17). Aralık 13, 2022 tarihinde Kurumsal Sayfası, Vizyon-Misyon Bölümü: https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon adresinden alındı.

EKLER

EK 1. Fikret Çıtak Röportajı

Kısaca Yunus Emre Enstitüsünün yapısından, kurs ve organizasyonlarından bahsedebilir misiniz?

Yunus Emre Enstitüsü, bir kamu teşebbüsü olan Yunus Emre Vakfı uhdesinde 2009 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Vakıf adına yurt dışında açılmış Türk Kültür Merkezlerinde ve yurt dışındaki paydaşlarımızla yapılan iş birliği neticesinde üniversitelerin Türkoloji bölümlerinde Türkçe okutmanları ve Türkologlar aracılığıyla Türkçe öğretim ve kültür-sanat faaliyetleri düzenlenmektedir.

Yunus Emre Enstitüsü kaç yıldır faaliyette ve 2022 yılı itibariyle kaç ülkede çalışmalarını sürdürmektedir?

2009 yılı itibariyle faaliyete başlayan enstitü, bugün 13. yılında 51 ülke ve 72 merkezde çalışmalarını sürdürmektedir.

Yunus Emre Enstitüsünün amaç ve hedefleri nelerdir?

Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına yurt dışında Türkçeyi, Türk kültürünü ve sanatını öğrenmek isteyenlere bu alanlarda hizmet vermek enstitünün öncelikli amacını oluşturmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü, tüm dünyada Türkçe'nin yetkinliğini kullanmak suretiyle Türkiye'yi tanıtmayı hedeflemektedir.

Yunus Emre Enstitüsü amaç ve hedeflerini belirlerken kendi içinde bağımsız kararlar alıp bu doğrultuda mı politikalar geliştirmektedir? Yoksa Türk hükümet ve devlet politikalarına paralel kararlar mı almaktadır?

Yunus Emre Enstitüsü'nün amaç ve hedefleri Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet ve hükümet politikaları ile paraleldir. Enstitü kararları bu doğrultuda alınmaktadır.

Suriye'de kaç yıldır faaliyet yürütülmektedir ve şuanda kaç enstitü mevcuttur?

Yunus Emre Enstitüsü, Suriye Güvenli Bölge'de 17 Eylül 2020 tarihi itibariyle varlık göstermeye başlamıştır. Bölgedeki ilk temaslar, paydaş kurum olan MEB ve bölgedeki üniversiteler aracılığıyla gerçekleşmiştir. 2021 yılında Yunus Emre Enstitüsü; Azez Türk Kültür Merkezi, Afrin Türk Kültür Merkezi ve El-Bab Türk Kültür Merkezi adı ile 3 merkez faaliyete geçmiştir. Haricen Suriye Güvenli Bölge'nin tamamında 21 noktada gerek paydaşlar gerekse üniversiteler eliyle Türkçe öğretimine ve Yunus Emre Enstitüsü kültür sanat organizasyonlarına tahsis edilen mekânlarda faaliyetler devam etmektedir.

Suriye'deki enstitülerin kuruluşundan beri yapılmış olan kurs ve organizasyonlardan bahsedebilir misiniz?

Yukarıda bahsedildiği üzere enstitü, bölgedeki ilk faaliyetlerine MEB ve üniversitelerle yapılan iş birliği ile başlamıştır. 2020 yılında Suriye'nin Azez, Afrin, Ahtarin, Toybuk, Çobanbey ve Mare bölgelerinde; Halep ve Nahda Üniversiteleri'nde Türkçe öğrenmek isteyen kursiyerler için A1, A2, B1 ve B2 seviyelerinde Türkçe kursları düzenlenmiştir. 2021 yılında hem bölgeden gelen talepler hem de bahsi geçen Türk Kültür Merkezlerinin açılması üzerine faal olunan bölge ve üniversite sayısı artış göstermiştir. İçinde bulunduğumuz 2022 yılında enstitü, Güvenli Bölge'nin batısındaki Afrin, Raco ve Şeran bölgelerinden; doğusundaki Rasulayn, Telebyad ve Suluk bölgelerine kadar Şam Üniversitesi, Halep Üniversitesi, Çobanbey Tıp Fakültesi, Meali Üniversitesi öğrencilerine, Nahda Üniversitesi öğrenci ve akademisyenlerine, yerel Türkçe öğretmeni ve öğretmen adaylarına, Mare/Yetimköy'de 100'e yakın çocuğa, Azez Türk Kültür Merkezinde üstün zekâlı çocuk gruplarına ve halktan insanlara Türkçe öğretmeye devam etmektedir.

2020 yılından bu yana kültür sanat faaliyetleri kapsamında geleneksel Türk sanatları kursları ile konser ve konferanslar düzenlenmektedir. Azez Türk Kültür Merkezi'nde hat ve müzik kursları devam etmektedir. 2022 yılında şu ana kadar tamamlanan kültür-sanat faaliyetleri şöyledir:

Sınırlara Sığmayan Gelecek Programı

Azez Yunus Emre Enstitüsü, Azez Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile Kilis Rehberlik ve Araştırma Merkezi iş birliği içinde üstün zekâlı öğrenciler için Türkçe kursları başladı.

Azez Radyosu Türkçe Yayınlar Servisi

Azez Radyosu ve Azez Yunus Emre Enstitüsü arasında yapılan protokol gereği Azez Radyosu Türkçe Yayınlar Servisi 5 Ocak 2022 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Şeref Ateş'in konuk olduğu programla yayın hayatına başladı.

Bizim Sesimiz: Âşıklar Şöleni

2022 yılı açılış programı Azez Yunus Emre Enstitüsü'nde "Bizim Sesimiz: Âşıklar Şöleni" ile gerçekleştirildi.

Sertifika Töreni

Yunus Emre Enstitüsü ve Sağlık Bilimleri Üniversitesi iş birliğiyle Çobanbey Tıp Fakültesi ve Çobanbey Meslek Yüksek Okulu hazırlık sınıfının ilk öğrencileri için sertifika töreni düzenlendi.

Kültürel Etkileşim Programları

Azez Yunus Emre Enstitüsü'nün bölgede gerçekleştirdiği kültürel etkileşim programlarının ilki, Azez Nuhbe İlkokulu'nda gerçekleştirildi. Yeni bir sınıfa geçen öğrenciler Türkçe ve Arapça şarkılar eşliğinde sertifikalarını aldılar. İkinci programın konuğu 4 Şubat 2022'de Azez Baraim El Amel Anaokulu oldu.

"Onlar İçin" Resim Sergisi

Azez Yunus Emre Enstitüsü ve Özgür Suriyeliler Derneği işbirliği ile 7 Şubat 2022'de Azez Türk Kültür Merkezi'nde "Onlar İçin" Resim Sergisi açıldı. Sergide yedi ressamın elli eseri sergilendi.

Senin Hayalin Suriye Konferansı

Türkiye ve Suriye Güvenli Bölge'de üniversite eğitimine devam eden Suriyeli gençler, gelecekteki Suriye hayallerini 9 Şubat 2022'de düzenlenen "Senin Hayalin Suriye" konferans dizisinin ilkinde paylaşmaya başladı.

Senin Hikâyen Suriye Konferansı

"Senin Hikâyen" konferans dizisinin ilk misafiri, Özgür Halep Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı ve Suriye Geçici Hükümeti eski başbakanı Prof. Dr. Cevad Ebu Hatab oldu.

Dünya Kadınlar Günü Kutlaması

Azez Yunus Emre Enstitüsü ve Şafak Derneği iş birliğiyle başarılarıyla ön plana çıkan kadınlara ödül takdimi gibi etkinliklerin yer aldığı 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, Suriye Güvenli Bölge'nin farklı şehirlerinden gelen kadınların katılımıyla Azez Yunus Emre Enstitüsü'nde kutlandı.

Yunus Emre Hat Sergisi

Afrin Yunus Emre Enstitüsü'nün ev sahipliğinde Suriyeli yirmi beş hattatın kırk eserinin sergilendiği "Yunus Emre Hat Sergisi", 13 Mart 2022 tarihinde Afrin'de açıldı.

Enstitü olarak açmış olduğunuz Türkçe öğretme kursları tüm Suriyelilere açık mıdır? Yoksa sadece belirli meslek gruplarına mı verilmektedir?

Türkçe kurslarımız tüm Suriyelilere açık olmakla birlikte önceliğimiz yerel Türkçe öğretmenleri ve adayları, üniversite öğrencileri ve akademisyenler ile sağlık ve güvenlik personelleridir.

Kurslar bitirildikten sonra kursiyerlerle iletişim devam etmekte midir? Etmekte ise ne şekilde çalışmalar yapılmaktadır?

Talepler doğrultusunda kurslarını tamamlayan kursiyerler yine enstitünün düzenlediği sanat kurslarına yönlendirilmekte, gerçekleşecek faaliyetlere davet edilmektedir.

Türkiye-Suriye ilişkileri olumlu bir aşamaya geldiğinde Suriye'nin diğer şehirlerinde de enstitü veya enstitüler açma düşünceniz var mıdır?

Devletimizin ve enstitünün hedefleri doğrultusunda gerektiği takdirde elbette yeni merkezler açılacaktır.

EK 2. Hediye Levent Röportajı

Suriye krizinin başlangıcında Türkiye'nin Suriye politikası neydi? Zaman içinde ne yöne evirildi?

Suriye krizi başladığı zaman Türkiye'nin Suriye politikası resmi söylemlerde yapıcı, taraflar arasında uzlaştırıcı rol üstleniyormuş gibiydi. Ancak daha sonra yıllar içinde ortaya çıkan bir takım bilgilerle birlikte, aslında en başından itibaren Türkiye'nin çok da yapıcı, çok da Suriye sahasında gerçeklerle örtüşen bir yaklaşımının olmadığını gösterdi. Şöyle ki, Davutoğlu'nun Şam'a yaptığı son ziyaret var ve o ziyarette açık bir şekilde Müslüman Kardeşlerin siyasette önünün açılmasının talep ettiği yönünde ortaya çıkan bir takım bilgiler var. Bu da şunu gösteriyor. Müslüman Kardeşler zaten Suriye'nin çok uzun yıllardır terör örgütü saydığı (Mısır'ın da keza aynı şekilde) hareketler arasında bu, aslında doğrudan iç işlerine müdahale demek. Diğer taraftan Suriye içindeki bu ayaklanma, Müslüman Kardeşlerle ilgili bir ayaklanma değildi en nihayetinde. Sonuçta orda ciddi bir insan hakları, ifade özgürlüğü, yolsuzluk, devletin şeffaf olmaması, gücün tek elde toplanması, parlamentonun hiç işlevinin olmaması gibi sorunlar vardı. Bu da bütün Suriye'yi ilgilendiren sorunlardı ama Türkiye en başından itibaren buna Müslüman kardeşlerin bölgede yükselişini desteklemek ve Müslüman kardeşler üzerinden de bölgede söz sahibi olmak şeklinde yaklaştı. Yıllar içinde bu politikası çerçevesinde daha açıktan hareket etti. Keza Mısır'da da gördük bunu.

Türkiye'nin; Suriye'nin kuzeybatısında son dönemde yapmış olduğu okul, hastahane inşa etme, YEE gibi STK'ların sürdürmüş olduğu eğitim ve kültür faaliyetleri ve bölgeye elektrik sağlama gibi yardım ve ticari yatırımlar yaptığını göz önüne aldığımızda, kısa veya orta vadede bir geri çekilme söz konusu olur mu?

Bu oldukça belirsiz bir mesele. Bunun birkaç tane sebebi olduğunu düşünüyorum. Benim kendi düşünceme göre, hükümetin oradan çekilme gibi bir niyetinin olduğunu ben hiç zannetmiyorum. Aksine AKP hükümeti bir sonraki seçimde kazanırsa ve aynı şekilde çoğunluğu, gücü, devletin bütün kurumlarını elinde tutacak şekilde kazanırsa; oradaki, yani Suriye'nin kuzeyindeki varlığını bulunduğu yerlere daha da genişletecektir, genişletmeye girişecektir diye düşünüyorum. Birincisi, sonuçta o coğrafyada bir süre

sonra, buradaki halk Türkiye'ye katılmak istiyor diyerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını genişleten liderlik olmak gibi bir gizli hedef de ortaya çıkabilir. İkincisi, Türkiye'nin desteklediği silahlı gruplara mensup on binlerce milis var. Şimdi bunların aileleriyle birlikte düşünüldüğünde, milyonlara tekabül ediyor. Türkiye bir taşla birkaç kuş vurmaya çalışıyor? O noktada birincisi, oradaki o milislerin, yarın Türkiye çekildiği zaman direk Şam ile yüz yüze kalacaklar. Dolayısıyla dönüp Türkiye sınırına yığılacaklar. Türkiye bunu istemiyor. Zaten o bölgede konut inşa ediyoruz vs. şeklindeki açıklamalar da tamamen buna yönelik. Türkiye'den gideceklere değil de oradan geleceklere engel olmak için o konutlar inşa ediliyor. İkincisi, sonuçta bu milisler yarın kendilerinin birden bire açıkta bırakıldığını hissederlerse ya da böyle bir düşünceye kapılırlarsa, Türkiye açısından tehlikeli olabilirler. Üçüncüsü; Türkiye, sonuçta Libya ve Ermenistan savaşlarında örneklerini gördüğümüz gibi mobilize, kimsenin hesabını sormadığı, ucuza ve kolay gözden çıkarılabilir piyadeler elde etmiş oldu. Bir başka özellik de şu, Fırat'ın doğusunda Kürtlerin öncülüğünde iyi kötü bir sistem kuruldu. Hem askeri hem siyasi oluşumları var. Türkiye benzerini Fırat'ın batısında yapamaya çalışıyor. Onlar yaparsa biz niye yapmayalım, düşüncesiyle. Türkmenler vs. onları mobilize ederiz, belediyecilik hizmeti de yapıyorlar vs. Yani Suriye'nin toprak bütünlüğü devam etse bile, Suriye'de bir federatif yapı kurulsa bile, ya da farklı bir sisteme geçilse bile; orada doğrudan Türkiye'ye bağlı, Türkiye'nin çıkarlarını koruyacak, yarın Suriye parlamentosunda Türkiye lehine lobi yapacak bir grup, bir kesim oluşturulmuş oluyor. Bir de bunun daha uzun vadeli olanları var. Sonuçta orda eğitimdi, dildi, hastahaneydi vs. Oradaki insanlar, Suriye'deki toplumsal yapı ile kıyaslandığında, Türkiye'ye daha yakın nesiller yetişiyor. Bu, orta ve uzun vadede Türkiye lehine bir sonuç doğurabilir.

Yakın gelecekte Türkiye-Suriye ilişkilerinde ağırlıklı olarak mülteciler konusunda (BAE ve SA ile değişen dış politika pratikleri göz önüne alındığında) ne gibi adımlar atılabilir? Türkiye'nin ülkedeki mültecileri Suriye'nin kuzeyine yerleştirme düşüncesinin mevcut olduğunu düşünürsek.

Öncelikle, Türkiye'deki Suriyeli mültecileri Suriye'nin kuzeyine yerleştirme söylemi kesinlikle ve de kesinlikle gerçekçi değil. Coğrafi olarak, matematiksel olarak gerçekçi değil. Suriye'nin kuzeyindeki TSK'nın desteklediği grupların kontrolündeki bölgenin eni

belli boyu belli, oralar birilerinin tapulu malı mülkü. Ancak şu olabilir mesela: El-Bab şu anda Türkiye'nin, TSK'nın birlikte hareket ettiği grupların elinde, ya da Afrin. Mesela Afrinli, Afrine dönebilir. El-Bab'lı, El-Bab'a dönebilir. Ama tutup da bir Şamlıyı, Halepliyi El-Bab'a gönderemez Türkiye. Çünkü dediğim gibi, orası birilerinin tapulu malı. Ya da çok büyük bütçeler ayrılır, bu insanlar tek tek bulunur, malı mülkü satın alınır. O şekilde olabilir. Diğer şekli iş, gaspa girer. İkinci nokta şu, gönderme meselesinde doğrudan Türkiye'nin zaten ağırlıklı olarak güvendiği Sünni kesim ve silahlı gruplara yakın kesim. Dolayısıyla Türkiye oraya birilerini gönderirse, bir Sünni kuşak oluşturmak üzere gönderecek. Zaten orada nur topu gibi bir İdlib problemi de varken, mültecileri oraya göndermek, yerleştirmek öyle çok kolay olmayacaktır. Türkiye açısından önüne engel çıkarabilecek çok fazla faktör var. Bir başka nokta da, şu mültecilerin geri gönderilme meselesi. Daha çok Suriye içindeki şartlar düzelmedikçe mümkün olmayacağını düşünüyorum. O şartlar ne? Birincisi ve en baştaki, ekonomik durum. Suriye içinde ekonomik durum korkunç bir halde. Şam'ın kontrolündeki bölgelerde de, Kürtlerin bölgesinde de, TSK'nın desteklediği grupların bölgelerinde de. Hatta Türkiye'ye yakın grupların bölgelerinde piyasalar ağırlıklı olarak kaçakçılık, kara para vs. gibi yollarla dönüyor. Suriye içinde de ekonomik durumun çok kısa süre içinde düzelmesi, yoluna girmesi çok olası gözükmüyor. Türkiye'nin, Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkileri tamam doğru. Ama bu konuda iki ülke de inisiyatif üstlenmeye yaklaşmıyor.

Kuzeydoğu Suriye'ye baktığımız zaman bir Kürt özerk bölgesi var gözüküyor. Dolayısıyla bu bölgelere nüfusun yerleştirilmesi ile o bölgedeki Kürt nüfusun seyreltilmesine dair bir düşünce mümkün olabilir mi?

O da demografinin doğrudan zor kullanılarak değiştirilmesi girişimidir. Suriye'nin kuzeyine bakıldığı zaman Afrin'de vardı biraz Kürt nüfus. Afrin ile Kamışlı arasında kopukluk vardı. Halep'deki Kürtlerle, Kamışlı'daki Kürtler de aynı değil aradaki coğrafi uzaklıktan kaynaklı olarak. Suriye'nin kuzeyi dediğimiz yer ile Türkiye'nin, daha doğrusu mevcut hükümetin kuzeyden kastı ne? Onu bilmiyoruz, birincisi bu. Bütün kuzey şeridinden bahsediyorsa, Türkiye 911 km sınır boyundan bahsediyorsa, orası zaten imkansıza yakın. Çünkü daha da Kamışlı tarafına gittiğimizde, %60-%40 Arap-Kürt dengesi vardı. Haseki'ye gittiğimizde zaten büyük çoğunluğu, neredeyse tamamına

yakını Arap'tır. Dolayısıyla bu "sen evini boşalt, ben Türkiye'de kileri yerleştireyim" gibi bir düşünce söz konusu olamaz. Ancak topyekün bir savaşa girişir. Rusya da, Amerika da tam gel gir der ki o bile olası değil. Ben çok olasılık vermiyorum açıkçası bu konuya.

Kuzey Suriye'de, Türkiye'nin himayesinde tek parçalı özerk bir yapı, imkansıza yakın diyorsunuz?

Evet, mevcut şartlara bakıldığında öyle. Ki işin ben sadece sahadaki boyutunu aktardım. Bir de işin diplomatik kısmı, siyasi kısmı var. Birincisi; Türkiye'nin, Suriye'nin içine 50 m bile olsa girebilmesi için Rusya'dan yeşil ışık alması lazım, en azından sarı ışık alması lazım. Niye? Çünkü Suriye'nin hava sahası şu anda Rusya'nın elinde ve Türkiye'ye kapalı. Rusya isterse açar. Daha önce hatırlanacak olursa, iki, üç yıl evvel Halep-Şam karayolunu açmak üzere Suriye ordusu bir operasyona başladı. Türkiye o zaman çok ciddi tepki gösterdi, ancak Rusya direk TSK'yı bombaladı. Aynı durum hâlâ geçerli. Türkiye şuan biraz şeye oynuyor, son kuzeye yönelik operasyon niyeti de ondan cesaretlendiler; Rusya, Ukrayna'ya girdi, bizim de Rusya ile ilişkilerimiz iyi. Bu iyiliğimize karşı Suriye'nin kuzeyinde bize yeşil ışık yakar, şeklinde bir hesap yaptılar ama ben bu hesabın da tutacağını hiç zannetmiyorum. Neden? Çünkü Rusya için Suriye, Suriye'den ibaret değil. Suriye demek, bütün Ortadoğu demek. Dolayısıyla Rusya'nın şuanda Suriye'de bir istikrara ihtiyacı var. Hele de Ukrayna krizi giderek büyüyorken. Birincisi bu. İkincisi; ABD açısından bakıldığı zaman, ABD de kendine göre denge politikası güdüyor o da. Suriye'nin kuzeyine olması bile Fırat'ın doğusuna yönelik bir operasyona ben ABD'nin yeşil ışık yakacağını hiç zannetmiyorum. Dolayısıyla ABD ve Rusya faktörleri de var Türkiye'nin önünde.

Türkiye'nin burada amacı, Osmanlı'nın son dönemde burayı elde tutmak için II. Abdülhamit'in uyguladığı Panislamizm düşüncesi ile paralel bir Sünni Arap kemeri mi yaratmaktır?

Evet, böyle bir şey var. Bunu Müslüman Kardeşler üzerinden yapmaya çalıştı Türkiye. Suudi Arabistan ve BAE ile Türkiye arasındaki ilişkilerin kopmasındaki sebebi de o. Ama Müslüman Kardeşler tutmadı ve çok hızlı bir şekilde gücünü kaybediyor bölgede. Zaten iktidarda kalma, iktidarı ele geçirme ihtimali de kalmadı bölgede, ki birçok ülkede de.

Şimdi diğer taraftan, bölge artık eski bölge de değil. Zaten Abdülhamit döneminde de bu İslamcılık meselesi tutmadı, hatta İttihat ve Terakki sonradan Almanlarla birlikte savaşa girdikleri zaman denediler. I. Dünya Savaşı'nda o zaman bile tutmamıştı. Şuan da Türkiye böyle İslam, İslamcı söylemler vs. bunlar çok makbul görünmüyor. Birkaç tane sebebi var bunun. Birincisi, bölgede Mekke ve Medine'nin olduğu bir Suudi Arabistan var. El-Ezher gibi Sünnî dünya açısından çok saygın bir dini otorite var Mısır'da. Şam'ın, Bağdat'ın hem dini hem de tarihi açıdan sembolleriyle büyük iki tane şehir var. Şimdi bir de bu dini söylemler biraz Araplıkla özdeşleşmiş durumda. Dolayısıyla Türkiye'nin, Arap olmayan söylemlerinde ne kadar dini vurgular kullanırsa kullansın, seküler görünen Arap dünyasına göre bir ülkenin İslami söylemlerle kendine destekçi toplaması imkansıza yakındır. Kısaca özetlemek gerekirse; bugün BAE, Suudi Arabistan, Mısır ve Şam zaten en başta geliyor birçok ülke açısından. Türkiye, birinci tehdit ya da ikinci tehdit. Mesela körfez ülkeleri, İran kadar büyük tehdit olarak görüyorlar Türkiye'yi. Zaten Suudi Arabistan'ın, BAE'nin ve körfez ülkelerinin Şam'a kapıyı açmalarının iki-üç tane sebebi var. Bunlardan bir tanesi, İran. İran'ı, Suriye'de dengelemek. İkincisi, Türk yayılmacılığının (onların üsluplarına göre) önünü Suriye'de kesmek.

Suriye Devleti şuan gözüken çok parçalı bir yapı olarak mı devam edecek? Yoksa dışa bağımlı ama tek parçalı merkezi bir yapıya dönüşebilecek midir? Son dönemde Türkiye'nin harekât hazırlığı içinde olması ile ABD'den umudunu kesen Kürtlerin, Esad'ın yanında yer alabileceklerini ifade etmişlerdi.

Orada Kürtler, Amerika'dan ümitlerini kesmediler. Çünkü bizim basına yansımayan hala üst düzey görüşmeler var Amerikalılarla Kürtler arasında. Kürtlere yine Irak üzerinden silah desteği vs. sağalamaya devam ediyor. İkincisi, yine ABD'nin ittirmesiyle (ki Erbil kesinlikle yanaşmıyordu ona) Kürt bölgesi Erbil'le, Kuzey Irak'la ticari ilişkilerine devam ediyor. Kaldı ki ekonomisinin önemli de bir kalemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Amerika'dan asla ümitlerini kesmediler. Amerika oradaki Kürtleri asla çok daha iyi bir alternatif bulana kadar bırakmaz. İkincisi, bu Şam'a yaklaşma, Şam'la yakınlaşma meselesini biz her Türkiye operasyonunda gördük. Şöyle ki, oradaki Kürtler de bir politika güdüyorlar. Temel söylemlerinden biri şudur: Biz hiçbir zaman Türkiye'ye saldırmadık. Uluslararası düzeyde meşruiyetlerini korumak için bu söyleme özellikle

dikkat ediyorlar. Ve gerçekten de Fırat'ın doğusundan Türkiye'ye hiçbir zaman saldırı olmadı. Türkiye'ye bir operasyon gerekçesi vermemek için yapıyorlar bunu. Bir diğeri, eğer Fırat'ın doğusu üzerinden Türkiye'ye bir saldırı olursa, Türkiye doğrudan "ben orda PKK ile savaşıyorum" diyerek uluslararası toplumu falan dinlemeyip girebilir. Ki bu bir meşruiyet zemini de oluşturur. Kürtler diyorlar ki, "Suriye ordusu zaten üniforma değiştiriyorlar sadece Suriye ordusu gidip oraya yerleşmiyor, bayrak dikiyorlar, üniforma değiştiriyorlar, başka da bir şey değil." Suriye ordusu şayet oraya yerleşirse Türkiye, Suriye ordusuna karşı savaşmış oluyor. Buna Rusya karşı çıkıyor, Çin karşı çıkıyor, her ne kadar Amerikalıların falan umurunda olmasa da Suriye'nin toprak bütünlüğü vurgusunu yapan Arap dünyası da karşı çıkıyor. Türkiye ile Suriye arasında doğrudan savaş yok, ama Türkiye gidip TSK, Suriye ordusu ile savaşıyor. O yüzden Kürtlerin "Şam ile birlikte hareket ederiz" demesinin sebebi, "gelsinler bizi kamufle etsinler, Türkiye'nin söylemleri boşa çıksın." Biz bunu Afrin 'de de gördük, en son Zeytin Dalı'nda da gördük. "Suriye dışa bağımlı mı olacak?" kısmına gelirsek, o konuda da bir belirsizlik var. Ancak şunu söyleyebilirim: Arap dünyası; BAE, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye'yi Arap dünyasına geri kazandırmaya çalışıyor. Orada da tek şartları İran. İran ile ilişkileri kesip atmasını değil, dengelemesini istiyorlar. Bu bağlamda Suriye açısından fırsat olarak değerlendirilebilecek bir takım gelişmeler söz konusu olabilir. Ama Suriye'nin kendini toparlaması çok kolay olmayacak. Zira hala birçok belirsizlik var.

Suriye tek bir yapıya dönüşebilir mi? Tek merkezli kuzeyde Kürtleri de içine alan?

Dönüşebilir. Şöyle ki, Kürtlerin ilk aşamada bağımsızlık gibi bir niyetleri yok. Siyasi, demografik ve coğrafik açıdan bir bağımsızlığın hayal olduğunun farkındalar. Coğrafi açıdan bakıldığında; yukarıda Türkiye var, aşağıda Şam var, öbür tarafta Erbil var ve Erbil ile Türkiye'nin arası çok iyi. Aynı zamanda Irak sahasında İran da var ve Kürtlerin denize çıkışı yok, arada sıkışmış durumdalar. Coğrafi açıdan bağımsızlık şu şartlarda imkânsız. Demografik açıdan bakıldığında, Kürtlerin şu anda özyönetim kontrolü altındaki bölgelerin nüfusu Arap ağırlıklı, yani Kürtler çoğunlukta değiller. Ve Arapların büyük bir kısmı aşiret zaten, yani defacto şartlar dolayısıyla özyönetimle birlikte hareket ediyorlar ya da özyönetime sessizler. Ama yarın şartlar değiştiğinde Şam'a dönmeleri oldukça mümkün. Siyasi açıdan da aynı coğrafi şartlara bağlı olarak Türkiye yukarda.

Öbür tarafta İran artı Türkiye'nin müttefiki Erbil, aşağıda Şam, bu şartlarda bağımsızlık çok söz konusu değil gibi görünüyor. Ne olabilir? Yerel yönetimlerin güçlendirildiği, federatif bir yapıya benzer bir sistem geçiyor gönüllerinden anladığım kadarıyla. Bu mümkün olur mu? Suriye şartlarında mevcut durumda mümkün değil gibi görünüyor. Çünkü diğer tarafta; ekonomik kaynaklara mı göre yapılacak, etnik kaynaklara göre mi yapılacak, dil ve mezhep dengesine göre mi yapılacak, yerel kaynakların dağılımına göre mi yapılacak? Neye göre yapılacak bu taksimat? O belli değil ve şuanda büyük güçlerin, diğer ülkelerin bu konuda çok da kafa yorduklarını sanmıyorum. Biraz akışına bırakmışlar. "Bir bakalım ne olacak?" durumundalar.

Suriye'nin geleceği konusunda büyük güçler bir konsensüs sağladılar mı? Sağladılarsa Türkiye bunun neresindedir?

Böyle bir konsensüs olduğunu ben düşünmüyorum. Akışına bırakmış durumdalar şu anda. Ve bu akışta kalma hali bütün coğrafyayı etkileyen bir süreç. Bu, Suriye ile alakalı değil sadece, Arap ayaklanması sonrasında bölgede yeni şartlar var. Artık bölgede Rusya var. Amerika ile Rusya arasında yeni bir bloklaşma var. Bölgede İsrail ile Arap ülkeleri arasında normalleşme süreçleri var. O kadar çok faktör var ki bütün bunların yaratacağı yeni şartlar, doğal olarak Suriye'yi doğrudan etkileyecek ve herkes de onu bekliyor açıkçası.

EK 3. Alptekin Dursunoğlu Röportajı

Suriye krizinin başlangıcında Türkiye'nin Suriye politikası neydi? Zaman içinde ne yöne evirildi?

Bunu Ahmet Davutoğlu'nun kendisi birkaç defa açıklamış ve "Biz Suriye politikamızı dört aşamalı bir stratejik plan üzerine kurduk," demişti. Onun açıklamasına göre birinci aşama, ikili angajman aşamasıydı. İkili angajmandan şunu kastediyordu: Türkiye ile Suriye arasından 2011 krizi öncesi çok harika ilişkiler kuruldu. Ortak bakanlar kurulu toplantıları yapılıyordu, mayınlar kaldırılmıştı, ticaret olağanüstü artmıştı. Suriye de gerçekten Türkiye'yi kendisine model alıyordu. Hem modernleşme bakımından, hem demokratikleşme bakımından, Suriye'de de çok ciddi atımlar atılıyordu. İki tarafın karşılıklı olarak ilişkileri olağanüstü düzeydeydi. Davutoğlu ikili angajman aşaması derken, ikili ilişkilerin bu yakınlığını kullanarak, Suriye üzerinde etkili olmaya çalıştığını ifade ediyordu. Davutoğlu'na göre biz Suriye üzerindeki etkimizi kullanarak, kendi tabiriyle Suriye'yi reformlar yapmaya yönlendirdik; ama Suriye bizi dinleyip halkını öldürdü ve biz de mecburen ikinci aşamaya geçtik. Aslında Davutoğlu'nun Şam'a götürdüğü öneri, Suriye'de terör örgütü olarak kabul edilen Müslüman Kardeşler örgütünün iktidara ortak edilmesi, sonra da aşamalı olarak Beşşar Esad'ın çekilerek yönetimi bütünüyle Türkiye ve müttefiklerinin tayin ettiği muhaliflere bırakmasıydı. Şam bu teklifi reddedince ikinci aşamaya geçtiler. İkinci aşama ise Arap Birliği'yle birlikte hareket etme aşamasıydı.

Arap Birliği'nin o dönemdeki dönem başkanı Katar'dı. Katar, Suriye krizine, Arap Birliği'nin hiçbir konuda, örneğin Filistin meselesi başta olmak üzere hiçbir konuda göstermediği, gösteremeyeceği hassasiyetle eğildi. Gözlemci heyetleri gönderdi, çözüm planı sundu, yaptırım uyguladı ve nihayet Şam'ı müdahale ile tehdit etti. Arap Birliği Suriye'ye şöyle bir çözüm planı önerdi: Cumhurbaşkanı Beşar Esad, yetkilerini yardımcısı Faruk el-Şara'ya bırakıp çekilecek, ondan sonra da aşamalı bir demokratikleşme, reform süreçleri başlayacak. Böylece Libya modeli uygulanmadan, yani dış müdahale olmadan sorun çözülecek.

Arap Birliği'nin Şam'a önerdiği bu çözüm modeli, aslında Körfez İşbirliği Örgütü lideri sıfatıyla Suudi Arabistan'ın, Yemen'de uyguladığı modeldi. Aynı dönemde, yani 2011'de Yemen'de de olaylar başladığında Körfez İşbirliği Örgütü'nün en etkili üyesi sıfatıyla Suudi Arabistan, Yemen'e bu öneriyi götürdü. Dönemin Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih istifa ettirildi. Onun yetkileri birkaç ay önce istifa ettirdikleri Mansur Hadi'ye bıraktırıldı. Ondan sonraki süreci de bütünüyle Suudiler yönetti. Katar'ın dönem başkanlığındaki Arap Birliği, aynı modeli Suriye için uygulamaya çalıştı. Tabi egemenliğine hassas bir devlet olan Suriye, bunu da reddetti.

Davutoğlu, bu ikinci aşamayı, "Biz istiyoruz ki sorun aile içinde çözülsün. Dış müdahale olmasın," diye ifade etmişti. Aile dediği, Arap Birliği'ydi. Tabi Şam, Arap Birliği'nin Yemen modeline dayalı güya çözüm, gerçekte ise müdahale önerisini reddedince, üçüncü aşamaya geçtiler. Davutoğlu üçüncü aşamayı da, "krizin BMGK'ye "taşınması olarak ifade etmişti.

İyi ama hani siz dış müdahale olmasın diye sorunu aile içinde çözüyordunuz? Şam, Arap Birliği'nin önerisini reddedince, Irak gibi işgali hak etmiş mi oldu? Bu aşamada açıkça, "Yemen modeline razı olmazsan, Libya modeli ile götürürüz," diyerek BMGK'ya müdahale planı sundular. Fakat Libya konusunda sessiz kalan ve veto kartını kullanmayan Rusya ve Çin, Suriye konusunda veto kartını kullanınca, dış müdahale imkânı kalmadı. Yani Suriye'ye Libya modelini uygulayamadılar.

Bu sebeple de dördüncü aşamaya geçtiler. Davutoğlu, "biz Suriye konusunu dört aşamalı stratejik planla yürüttük" sözünü, tam da bunun görüşmelerini yapmak için ABD'ye giderken söylemişti.

Davutoğlu'nun 4. aşaması "Dostlar Grubu'nun kurulması ve Suriye'de vekâlet savaşının başlatılması aşamasıydı. Suriye'nin dostları grubu, Rusya ve Çin'in vetosundan dolayı BM'den Suriye'ye müdahale kararı çıkaramayan ülkelerin kurduğu bir platformdu. Amerika'nın 2003 yılında Irak'ı işgal ederken kullandığı yöntem, taklit edilerek oluşturuldu. Amerika, 2003'te Irak'ı işgal için BMGK' dan karar çıkaramayınca, yanına 40 kadar ülkeyi alarak, "Dünya benimle birlikte," diyerek gidip Irak'ı tek taraflı olarak işgal etmişti.

İşte Davutoğlu'nun "dört aşamalı stratejik plan" dediği şey buydu. Türkiye, Suriye krizini bu plana göre yönetti. İkili angajman denilen aşamada Türkiye, Suriye üzerindeki nüfuzunu kullanarak, "bizim belirlediğimiz muhalifleri -ki o da İhvancılar oluyor- iktidarınıza ortak edersiniz ve aşamalı olarak siz de çekilirsiniz, bu mesele de kansız bir şekilde biter," teklifini götürdü. Suriye doğal olarak böyle bir şeyi kabul etmedi.

Suriye'deki olaylar, 15 Mart 2011'de başladı. İddia edildiği gibi de silahsız değildi, en başından beri silahlıydı. Haziran'da muhalif denen gruplar, İdlib'in Cisr eş-Şugur ilçesinde 120 Suriye devlet görevlisini öldürdüler. Halbuki Suriye cumhurbaşkanı Beşar Esad, Nisan ayında yardımcısı Deralı olan Faruk eş-Şara'yı, ulusal diyalog konferansı yapmakla görevlendirdi.

Tabi Türkiye'nin nüfuzu altındaki muhalifler, bu diyaloga katılmadılar. Suriye hükümeti, olayların savaşa dönüşmemesi için uzun süre çaba gösterdi, muhaliflerin taleplerini dinlemek için görüşmeler düzenledi, genel af ilan edildi. Suriye Libya'da oynan oyunu ve gelen dalganın büyüklüğünü görüyordu ve ona karşı direnmek yerine, sorunu reform yaparak ve uzlaşarak çözmek istedi. Ancak muhalifler ve onların arkasındaki devletler, "biz rejimin gitmesinden başka bir şeyi müzakere etmeyiz" diyerek hükümetle görüşmeleri reddettiler.

Beşar Esad, cumhurbaşkanı olduğu 2000 yılından beri reform adımları atıyordu, ama Suriye gibi bir devletten bahsediyoruz. Suriye gibi bir devletin birkaç ay içerisinde İskandinav demokrasisi olabilmesi mümkün değil. Bunu en iyi bilecek olan Davutoğlu idi. Suriye gibi bir devleti dönüştürmek birkaç ay içerisinde olabilecek bir şey değildi. Suriye Devleti'nin gerçekten demokratikleşme, reformların yapılması yönünde iradesi vardı. Hasan Türkmani'yi kaç defa Türkiye'ye gönderdiler. Türkiye'nin yasalarını anayasasından tutun da AB uyum yasalarına kadar birçok yasayı ve hukuksal düzenlemeyi Arapçaya tercüme ettiler.

Yani Suriye Devleti'nin kurumsal yapısının kaldırabileceği ölçüde bu yönde adımlar atıyorlardı. Ama Türkiye; Amerika, Katar vb. gibi Suriye'de savaşı destekleyen ülkeler yönetiminin reform yapmasıyla değil, tamamen değişmesiyle ilgileniyordu. Onların asıl meselesinin bu olduğu o kadar belliydi ki; hem Türkiye, hem Arap Birliği, hem de

‘Dostlar Grubu’, Beşşar Esad’ ın çekilmesini ön şart olarak koyuyordu. Bu, Suriye Devleti’nin egemenliğine bir müdahaleydi. Dolayısıyla da Suriye devletinin cevabı ret oldu.

Dostlar Grubu, Amerika’nın Irak’ı işgal ederken kullandığı modeldi. Amerika, Irak’ı 2003 yılında işgal ederken bir sürü yalan söyledi, “BMGK toplantısında kimyasal silah yapılıyor, nükleer silah yapılıyor,” dedi. Güya Saddam’ın subaylarının ses kayıtlarını dinletti. Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve eğer müdahale edilmezse dünya barışına tehdit olacağını öne sürdü. Ancak bunların tamamının yalan olduğu, Irak işgal edildikten, yerle bir edildikten sonra anlaşıldı. Hatta Amerika’nın, o dönemde BMGK’da bu uydurma ses kayıtlarını dinleten dışişleri bakanı Colin Powell bile, iddialarının doğru olmadığını itiraf etti.

Amerika Güvenlik Konseyi’nden, hatta Fransa ve Almanya’nın bile desteğini alamadı. Güvenlik Konseyi’nden müdahale kararı çıkmayınca Amerika, kırk ülkeden oluşan bir platform kurdu. Bu ülkelerin kimisinden sembolik olarak on-on beş asker de alarak. Amerika sözde dünya barışını koruma adına Irak’ı işgal etti. Bu model, Suriye’nin dostlar grubu modelinin aynısıydı. Fakat bir farkla: Amerika Irak’ı 160.000-170.000 askerle işgal etti.

Suriye’de ise onlar işgal etmediler, vekâlet savaşı yaptılar. Vekâlet savaşı nedir? ÖSO diye bir tabela örgüt kurdular. O tabelanın altına da büyük ölçüde El Kaide vs. türevi grupları yerleştirdiler. Ve bir de Suriye ordusundan ayrılan, kaçan subaylar ve askerleri de bu orduya dâhil ettiler. Daha sonra bunları silahlandırmaya başladılar. 18 Temmuz 2012’de Şam’daki ulusal güvenlik binasına; Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Genelkurmay ikinci Başkanı, Cumhurbaşkanı ikinci Yardımcısı tam da toplantı halindeyken bombalı bir saldırı yapıldı. Oradan bir tek İçişleri Bakanı Muhammed İbrahim el-Şear kurtuldu, diğerlerinin hepsi öldü. Onunla eş zamanlı olarak da burada Cilvegözü sınır kapısı düştü. Ardından da tek bir gösterinin dahi olmadığı (o zamana kadar) Halep’te bile mahalleler işgale uğradılar. Ve Suriye’de bu vekâlet savaşı başlamış oldu. 18 Temmuz 2012’de başlayan bu vekâlet savaşı, IŞİD’in 2014 yılında Musul ve Tikrit’i ele geçirerek hilafet devleti kurması sebebiyle kontrolden tamamen çıkmıştı.

Amerika bu yüzden bu vekâlet savaşından çekildi. 12 Eylül 2014'te Cidde'de yapılan toplantıyla, IŞİD karşıtı uluslararası koalisyon kuruldu. Bu, Dostlar Grubu'nun artık sona ermesi anlamına geliyordu. Suriye ordusu, İran, Rusya ve Hizbullah'ın Aralık 2016'da Halep'i silahlı gruplardan temizlemesi ile 18 Temmuz 2012'de başlatılan vekâlet savaşı bitmiş ve şu anki denklem oluşmuş oldu. Şu anki denklem, vekillerin yerine sahaya "asıllar"ın girmesidir. Zira İdlib'de yine vekil güçler bulunmakla birlikte, Suriye'nin kuzey ve kuzeybatısında Türkiye, Fırat'ın doğusunda da Amerika. Olayın, Davutoğlu'nun ve Türkiye'nin Suriye krizini yönetmesinin on senelik özeti budur. "Asıllar" olarak sahaya doğrudan girmiş oldu.

Bu on seneden sonra Türkiye özellikle Suriye'nin kuzeybatısında birçok yatırım yaptı. Okul yaptı, hastahane inşa etti, YEE gibi STK'lar kültür faaliyetleri yürüttüler. Elektrik sağlama gibi bölgeye ticari yatırımlar da yapıldı. Bunları göz önüne aldığımızda Türkiye'nin buradan kısa veya orta vadede geri çekilmesi söz konusu olur mu?

Türkiye'nin resmi diline, söylemine bakacak olursanız, Suriye'nin toprak bütünlüğü destekliyor; hatta bunu Türkiye'nin beka meselesi olarak tanımlıyor. Bunu AKP'li yetkililer de, Cumhurbaşkanı'nın kendisi de defalarca söyledi. Suriye'nin toprak bütünlüğü meselesi Türkiye açısından, Türkiye'nin beka meselesi olacak kadar önemli bir şeyse, Türkiye'nin izlemesi gereken Suriye politikasının ne olması beklenir?

Hele de Suriye'de, Şam hükümetini devirme meselesindeki başarısızlık kesinleşmişken; Suriye'nin bir an önce kendi toprak bütünlüğünü ve egemenliğini kazanmasına yardımcı olması, destek olması beklenir. Yani Suriye devleti ne kadar erken toparlanırsa, toprak bütünlüğüne kavuşursa; oradaki terörist gruplar, silahlı gruplar vs. bunların hepsi ortadan kalkar veya bir şekilde rehabilite edilir. Ve Suriye normalleşirse, bizim de 911 km Türkiye-Suriye sınırı güvene kavuşur. Aklın gereği normalde budur.

Fakat Türkiye'nin izlediği politikaya baktığınızda, tam tersi bir uygulamaya tanık oluyoruz. Türkiye'nin Suriye topraklarına girmesi, Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı Operasyonu ile oldu. Türkiye, 24 Kasım 2015'te Rusya'nın uçağını düşürmüş ve bu sebeple de kendi hava sahasında dahi uçak uçuramaz hale gelmişti. Türkiye, Rusya'dan

özür diledi ve Rusya ile Türkiye arasında Suriye çerçevesinde bir işbirliği zemini oluşmaya başladı. O zamanlar IŞID en büyük sorun haline gelmişti. IŞID Irak'ta Musul'u, Tikrit'i, El Ambar'ı ele geçirip hilafet devleti kurunca; Amerika bile zaten Suriye'deki vekâlet savaşından çekildi. Doğal olarak artık Amerikan'ın bile liderlik etmediği bu vekâlet savaşı, zaten 2014 yılında başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Türkiye ve Suudi Arabistan bunu bir müddet sürdürmeye çalıştılar. Amerika'yı tekrar liderliğe zorlamak için. Fakat Amerika yeniden vekâlet savaşına dönmedi. Hele de Suriye'de 2015 Eylül itibariyle Rusya sahaya inince, artık Suriye'de rejim devirme projesi tamamen çökmüş oldu. Türkiye, uçak düşürmeden dolayı Ruslardan özür diledi ve ardından da bu Astana sürecinin bir parçası oldu.

2012'den beri Suriye'de hem askeri sahada, hem siyasi sahada Türkiye sürekli Amerikalılarla birlikte Suriye'ye karşı bir pozisyon içindeydi. 2011'den beri Suriye'deki tüm olaylarda hep Şam hükümetini suçlu gören ve Suriye'de terörist grup olmadığını iddia eden Türkiye; Astana sürecine katılarak hem Suriye'ye karşı savaştan çekilmiş oluyor hem de Suriye'de terörist grupların varlığını kabul etmiş oluyordu.

Zira Türkiye'nin Astana'da üstlendiği en önemli rol, Rusya'nın çatışmasızlık bölgeleri diye ilan ettiği bölgelerde ateşkese uyulmasını ve muhalif grupların terörist gruplardan ayrışmasını sağlamaktı. Dolayısıyla Rusya, Türkiye'yi bu anlamda teşvik edebilmek için, IŞİD'le savaşmak için El-Bab bölgesine girmesine izin verdi. Türkiye'nin terörle mücadeleye, IŞID ile mücadeleye katılması, Rusya açısından da çok olumlu bir gelişmeydi; çünkü daha öncesinde Türkiye çok bariz şekilde Suriye devletine karşı savaşan silahlı gruplara destek veriyordu.

Türkiye'nin Suriye'deki silahlı gruplara verdiği destekten, diğer gruplar gibi doğal olarak IŞİD de çok yararlanıyordu. IŞİD, başta Cerablus ve el-Bab olmak üzere Suriye'nin Türkiye sınır bölgelerinin büyük kısmını elinde bulunduruyordu ve Türkiye, 12 Eylül 2014'te Cidde konferansında IŞİD karşıtı koalisyonun IŞİD'e karşı operasyonlarında İncirlik üssünü kullanmasına izin vermemişti. Öte yandan Musul ve Tıkrit düşerken, bütün dünya ülkeleri Musul'daki konsoloslukların kapatırken Türkiye, konsolosluğunu kapatmamış ve personeli çekmemişti.

IŞİD'le arada nasıl bir güven vardı ki tüm devletler konsoloslarını çekerken Türkiye çekmemişti? Türkiye'nin böylesi bir aşamadan Suriye'de çatışmasızlık bölgeleri oluşturup, IŞİD'le savaşma aşamasına gelmesi, Rusya açısından çok memnuniyet vericiydi. Türkiye'nin Astana sürecine katılması, Rusya tarafından Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı ile ödüllendirildi; ardından Zeytin Dalı, sonra da 2019'da Barış Pınarı geldi.

Fakat Türkiye sahadaki varlığını daha fazla artırarak Suriye'nin toprak bütünlüğüne kavuşmasına yardımcı olmuyor; tam tersine Suriye'nin toprak bütünlüğüne kavuşmasını zorlaştırıyor. Neden? Çünkü İdlib, bütün dünyanın terör örgütü diye tanımladığı, Türkiye'nin de terör örgütü diye tanımladığı Heyeti Tahriri Şam adlı örgütün kontrolü altında.

Suriye ordusu ve müttefiklerinin 2018'de buraya operasyon yapmasını Türkiye engelledi. Erdoğan, Amerikan basınına yazdığı bir yazıda, "İdlib köprüden önce son çıkış," diyerek Amerika'dan Rusya'nın İdlib'e operasyon yapmasını engellemesini istedi. Amerikan rejimi de Suriye ordusunun İdlib 'de kimyasal silah kullanacağını iddia ederek, müdahale tehdidinde bulundu. Dolayısıyla da Rusya, İdlib yüzünden Amerika ile karşı karşıya gelmemek için operasyondan vazgeçti.

Türkiye; Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı bölgelerinin Suriye Devleti'nin egemenliği altına girmesini engelliyor. Oraya kurumlar kuruyor ve buradan oraya savcı tayin ediyor, kaymakam tayin ediyor, emniyet amiri tayin ediyor. Ben bunu şuna benzetiyorum: 1967 savaşında İsrail, Suriye'nin Golan bölgesini işgal etti, 1981'de de ilhak etti. Trump da BM kararlarına rağmen buranın İsrail'e ait olduğunu söyledi. Acaba Türkiye şimdi burada uzun vadeli olarak İsrail'in Golan'da yaptığını yapmayı mı düşünüyor?

2016'da, 2017'de, 2019'da buraları; örneğin 2039'da ilhak ederim, diye bir plan mı yapıyor, bilmiyoruz. Nihayetinde resmi söylemde bu yok. Resmi söylemde Suriye'nin toprak bütünlüğü var. Ama toprak bütünlüğüne bu kadar bağlıysa, neden Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine kavuşmasına izin vermiyor? Türkiye'nin buna izin vermemesi, Fırat'ın doğusunda Amerika'ya da bir gerekçe oluşturuyor.

Türkiye'nin 'Suriye Milli Ordusu' adını verdiği silahlı gruplarla yaptığının aynısını, Amerika da SDG ile yapıyor. İsrail de Lübnan'ı işgal ettiğinde aynı yöntemi uygulamıştı. Onlar da Güney Lübnan Ordusu diye Antoine Lahad'a kurdurttukları orduyla, işgal ettikleri yerleri kontrol altında tutuyorlardı. Bu bir modeldir; bunu ister Amerika SDG ile yapsın, ister İsrail Antoine Lahd ile yapsın, isterse Türkiye Suriye Milli Ordusu ile yapsın, sonuçta bir gerçeklik değişmiyor. O devletin bir parçasının egemenliğini, toprak bütünlüğünü koparmış oluyorsunuz.

Bana şöyle soracak olursanız: Türkiye'nin gelecekte böyle bir hedefi var mı? Resmi düzeyde yok, ama uygulamada ve zaman zaman iktidar partisi mensuplarının veya iktidara yakın çevrelerin, komşu ülkelerin toprakları üzerinde izhar ettikleri heveslerinde var. Ben, Amerika'nın veya diğer ülkelerin ırkçı İsrail rejimine Golan konusunda gösterdiği toleransı, Türkiye'ye göstereceğini düşünmüyorum.

Ancak Türkiye, şu anda Rusya ile Amerika karşıtlığının kendisine kazandırdığı manevra kabiliyetini kullanarak, kendine alan açmaya çalışıyor. Şu an bu durum Türkiye'nin günü kurtarmasına imkân veriyor; ancak bunun ne zamana kadar süreceğini kestirmek zor. Örnek olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan, "İdlib köprüden önce son çıkıştır" başlıklı yazısıyla 2018'de Amerika'yı harekete geçirdi ve İdlib'e operasyonlar durdu. Ayrıca Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı'nı Rusya, Barış Pınar'ını ise Amerika'nın sağladığı kolaylıkla elde etti. Ancak, Amerika ve Rusya'nın anlaştığı bir denklemde Türkiye'nin Suriye'deki bu bölgeleri elinde tutabilmesi imkânsız olacaktır.

Avrupalıların temel kaygısı, Suriye devletinin İdlib'i kontrol altına alması durumunda buradaki binlerce teröristin Avrupa'ya gelmesi. Aynı kaygı Türkiye'de de var; zira Suriye'de rejim devirme hevesleriyle Çin'den getirilen el-Kaide ideolojisine mensup Türkistan İslam Partisi militanlar, özellikle Cisr eş-Şugur taraflarında aileleriyle birlikte bugün on-on beş bin kişilik nüfus oluşturuyorlar. Bunlar Suriyeli değil, İdlib'e bir operasyon olduğu zaman ne olacak bunlar? Ya ölecekler ya da Türkiye'ye gelecekler. Peki, Türkiye'ye geldi mi ne yapacaklar? İşte bu yüzden dünyada herkesin terörist diye kabul ettiği bu grupların İdlib 'deki hâkimiyeti herkes tarafından korunuyor.

Osmanlı'nın son döneminde II. Abdülhamit'in elde tutmak için Panislamist düşünce ile hareket etmesine benzemiyor mu?

Aynen, evet. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde o dönemlerde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi akımlar söz konusu oldu. Osmanlıcılık, Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimleri ve Müslümanları bir arada tutma projesiydi. Balkan Savaşları ile gayrimüslimler büyük ölçüde kopunca, bu kez Arapları Osmanlı bünyesinde tutmak için İslamcılık fikri öne çıktı. Arap bölgeleri de Şerif Hüseyin isyanı, Sykes-Picot ve I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı'dan kopunca milliyetçilik; elde kalanı korumanın tek çaresi oldu.

Şu anki durumun Abdülhamit'in siyaseti ile kıyaslanması doğru. Çünkü o da büyük güçlerden birine karşı bir diğerinin desteğini alarak, birinin çelişkisini bir diğerine kullanarak işte otuz sene durumu idare etti. Fakat İngilizler ve Fransızlar pastayı paylaşmada anlaşıp da Sykes-Picot Anlaşması'nı yapınca, günü kurtarma siyaseti de çöktü.

Şimdi Amerika ile Rusya, şuan hele de Ukrayna krizi ile ilgili derinleşen çelişkileri sebebi ile Türkiye'ye bu çelişkilere oynamak ve bu çelişkiler üzerinden Suriye'de günü kurtarma politikasını sürdürme fırsatı verebilir. Ama yarın şartlar, konjonktür değişir de Amerika'nın ve Rusya'nın Suriye'deki çıkarları ortak bir yerde buluşursa, yahut Suriye, taraflardan biri açısından masrafı kazancından fazla olmaya başlarsa, Türkiye'nin oyun alanı da sona erer.

Yani orada aslında kalıcı bir dönüşüm Türkiye yaratamaz. Büyük devletlerin çıkarı ne zaman terse dönerse, Türkiye orada denklem dışı kalır.

Evet, kesinlikle. Rusya ile Amerika arasında 30 Eylül 2015'ten beri adeta yazılı olmayan bir modus vivendi anlaşması var. Amerika, Fırat'ın batısına karışmıyor; Rusya da, Fırat'ın doğusuna karışmıyor. Sürdürülebilir bir şey olmakla birlikte zaman zaman Türkiye'nin devreye girmesiyle birlikte bu denklemde, mesela yeniden revize edilme durumları oluşuyor. Bunun en bariz örneğini Barış Pınarı zamanında gördük.

Barış Pınarı harekâtıyla birlikte Amerika, Türkiye'ye "tamam girebilirsin" deyince, SDG'nin davranışları çok ibret vericiydi. Amerika tarafından kullanılan SDG, Suriye devletine çağrı yaptı, Suriye devleti gelsin kendi topraklarını korusun diye. SDG, Amerika ile birlikte Suriye halkının ulusal serveti olan petrolünü yağmalıyor, tahılını yağmalıyor ve bu yağmaladığı petrolün, tahılın Suriye'ye satılmasına bile izin vermiyor.

Amerika'nın Sezar yasasından[22] dolayı, Suriye çok ağır bir ekonomik krizden geçiyor. Bütün bu süreçte Amerika'nın en büyük destekçisi kim? SDG. Suriye'nin petrolü, tahılı Kuzey Irak'a götürülüyor, orada satılıyor. Hem SDG'nin finansmanı sağlanıyor, hem de Amerika kendi avantasını alıyor. Yani bildiğimiz haydutluk, haramilik. Bunu yapıyorlar. Bu haramilikte Amerika'ya ortak olan SDG, başı sıkıştığı zaman, yani Amerika kendisini Türkiye'yle baş başa bıraktığı zaman Suriye'nin kucağına sığınıyor.

Bu durum bize bir şeyi gösteriyor. Yani şu an Suriye'ye karşı olan SGD'de Amerika arkasında olduğu için, bu denklemin bir parçası oluyor. Peki, Amerika'yı orda tutan ne? Amerika'yı orada tutan İsrail. Hangi açıdan İsrail? İsrail diyor ki: Sen eğer buradan hiçbir şey olmamış gibi çekilirsen, İran şu an Irak'taki nüfuzu sayesinde Tahran'dan göndereceği silahları Irak üzerinden Suriye'ye, Suriye'den de Lübnan'a, yani benim sınırıma ulaştırabilir. Dolayısıyla senin burada bir şekilde kalman lazım.

İkincisi, sen bu savaşı kaybettin, senin kaybettiğin bu savaşta kazanan kimler oldu? Ruslar ve İran oldu. Dolayısıyla sen burada bizim bu kaygılarımızı, İran'la İsrail'i komşu yapan bu denklemi bozacak, değiştirecek bir sonuç almadıkça buradan çıkamazsın. Yoksa, hatırlayınız Trump, Suriye'den çıkmayı çok istiyordu. İzin vermediler, Amerikan rejimi buna izin vermedi. Bunu şunun için anlattım: Sahadaki denklem çıkarların, konjonktürün değişmesine bağlı olarak çok olağanüstü şekilde değişebilir. Bunun çok somut örnekleri, SDG gibi Suriye'ye karşı Amerika'nın işbirlikçisi olan bir örgüt, başı sıkıştığı zaman Suriye'nin en büyük destekçisi haline gelebiliyor ve Rusya'nın, Şam'ın müttefiki haline gelebiliyor.

[22] Sezar Yasası: Tam adı "Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası" olan yasanın içeriğine göre ABD, Esad yönetimine destek sağlayan veya büyük miktarlarda para alışverişi yapan kişi ya da kuruluşlara yaptırım uygulanmasını öngörmektedir.

Dolayısıyla bu zemin içeresinde bu ırkçı İsrail rejiminin yaptığı gibi, "67'de işgal ettim, 81'de de ilhak ettim," denilerek buralara 'ilhak edilebilir' gözüyle bakmak, bana çok mantıklı ve rasyonel bir politika gibi gözükmüyor. Ama "Ankara'da 2011'den beri ne kadar rasyonalite hâkim?" diye soracak olursanız, o da ayrı bir mesel tabi.

Suriye devleti şuan gözüken çok parçalı bir yapı olarak mı devam edecek? Yoksa dışa bağımlı ama tek parçalı merkezi bir yapıya dönüşebilecek midir? Zira son dönemde Türkiye'nin harekât hazırlığı içinde olması, ABD'den de umudunu kesen Kürtlerin, Esad'ın yanında yer alabileceklerini ifade etmişlerdi.

O konuda şunu söyleyebilirim. Kürtler el yükseltmeye çalışıyorlar. Yani şöyle bakıyorlar: Normalde saha gerçekliğine bakacak olursanız, Suriye'de Irak'taki gibi homojen nüfusa ve coğrafi homojenliğe sahip bir Kürdistan bölgesi yok. Onların Rojava vs. demelerine bakmayın, Suriye'de üç tane Kürt nüfusunun yoğun olduğu ilçe var. Tabi yaşanan göçlerle, her biri artık şehir olmuştur; ama 2011 öncesi bunlar ilçedir. En doğuda Irak sınırında El Cezire bölgesi, ortada Kobani bölgesi ve en batıda da Afrin bölgesi. Bunların arası ve ortası bütünüyle Kuzey Irak'taki Duhok, Süleymaniye, Erbil gibi homojen Kürt nüfusa sahip değil.

Suriye'nin böyle homojen bir Kürdistan bölgesi yok. Ama bunlar şöyle bakıyorlar, kendilerince bunu bir fırsata dönüştürmeye çalışıyorlar. Krizin başında Suriye Devleti bu kadar zayıflamışken, düştü düşecek halde iken, "Suriye Devleti'nin yanında yer almıyoruz, Türkiye'ye de güvenmiyoruz," dediler. Türkiye, bunları kazanmak için dönemin PYD lideri Salih Müslüm'e bir zamanlar kırmızı halı seriyordu. Salih Müslüm'e teklif edilen şuydu: "Gel bizim kurduğumuz muhalefet grubuna katıl, hatta senin Kürdistan taleplerini de tanıyalım." Bunlar o dönemde basına da yansıdı.

PYD, buna şöyle bakıyor: Benim birbirinden kopuk üç tane kasabam var, bu denklem içerisinde bunlardan üç tane kanton yarattım, bir de 2014'den sonra Amerika'nın sahaya gelmesi ile birlikte bu kantonları birleştirme umudum da doğdu. IŞİD'in Kobani' ye saldırısı bu üç kantonun birleşmesini ihtimal dışı bırakacak bir gelişmeydi. O dönemde Türkiye'nin "Kobani düştü düşecek" sevincinin sebebi de buydu. Ancak Amerika sahaya

grip de SGD ile ortak olunca ve IŞID Kobani'yi düşüremeyince, PYD için yeni bir umut doğmuştu.

Bu umut Zeytin Dalı operasyonu ile söndü. Türkiye Akdeniz'e en yakın noktadaki Afrin'i, yani muhtemel "Suriye Kürdistan"ının denize ulaşabileceği en batı noktasını, Zeytin Dalı ile koparmış oldu. Suriyeli Kürtler, bağımsız bir devlet olamayacaklarının farkındalar; ancak hazır Amerika'nın desteğini elde etmişken el yükseltmeye çalışıyorlar. Bunu Amerika'nın desteği ile elde edemiyorsak bile Türkiye'nin baskısını kullanarak Suriye ile de elde edebiliriz, diye düşünüyorlar. Nasıl elde edebiliriz? Suriye ile de, işte biz Amerika ile birlikte hareket ediyoruz, ama oturup seninle de anlaşabiliriz. Yani sen eğer bize Kuzey Irak'taki gibi özerk bir Kürdistan bölgesi ve SDG'ye de oranın peşmerge gücü gibi bir nitelik verirsen, biz seninle de anlaşırız. Bunu diyorlar, bu görüşmeler yapılıyor. Fakat Suriye Devleti üniter yapısından vazgeçmiyor. Eğer federatif bir yapıyı Suriye Devleti kabul etseydi şimdiye kadar; Kürtler, Amerika'ya sırtını dönüp, Şam'ın tarafına gelirdi. Ama Suriye Devleti bunu kabul etmedi. Onun için Kürtler ile Amerikan ittifakı devam ediyor. Bu da nereye kadar devam eder? Amerika'nın, ya Türkiye'nin baskısıyla veya değişecek bir başka şartla bölgeden çekilmesiyle… Böylesi bir durumda SDG'nin Suriye'ye yakınlaşmaktan, Suriye'nin şartlarına teslim olmaktan başka şansı ve seçeneği yok. Ama Suriye her halükarda üniter yapısını bozmak istemiyor. Bu İdlib için de geçerli, diğer yerler için de geçerli. Yani, şuan konjonktür müsait olmadığı için burayı alamıyoruz, diyor ama buradan vazgeçmiş filan değil.

Türkiye'nin, ülkedeki göçmenleri Suriye'nin kuzeyine yerleştirme düşüncesi var. Sizce bu gerçekleşir mi?

Cidden bazen çok hayret ediyorum. Buradaki mülteciler biblo değil. Yani buradan bibloları alırsınız, bir milyon bibloyu götürüp oraya koyarsınız. İkincisi, götürmek istediğiniz mülteciler orada ne yapacak? Orada nasıl bir hayat var? Halbuki buradaki mültecinin Suriye'ye geri dönüşünü sağlamak çok kolay. Suriye'deki ekonomik çarkın işler hale gelmesine destek verirseniz; mesela Amerika'nın Sezar yasasını işlevsiz kılacak şekilde, Suriye'nin tahıla, enerjiye, benzine kavuşabilmesinin önünü açabilirseniz

Suriye'de ekonomik hayat doğar, ekonomik hayat doğduğu zaman da bu insanlar kendi memleketlerine gider.

Tamam, belli bir kısmı silaha karışmış vs. Onlar gitmeyecekler. Ama şuan üç milyon mu deniyor, dört milyon mu deniyor? Bu üç milyonun, dört milyonun hepsi Şam'a karşı olduğu için, Beşar Esad'a karşı olduğu için burada değil ki. Suriye Devleti'ne bağlı olduğu halde, orada hayat olmadığı için buraya gelen binlerce, yüz binlerce insan var. Şimdi biz diyoruz ki, biz orda bölge oluşturacağız, bunları da oraya götüreceğiz. Peki, sen İstanbul'da atölyede iş kurmuş ya da bir şekilde geçimini sağlayan birine; mesela ne deyip Cerablus'a, Afrin'e vs. götüreceğiz? Bu insanlar oralarda ne yapacak? Bunun bir mantığı yok.

Hatırlarsanız birkaç ay evvel İngiltere, İran'ın bir tankerine el koydu. Gerekçesi neydi? Suriye'ye petrol götürüyor. Eğer İran, İngiltere'nin iki tane tankerine el koymasaydı ve o tankeri o şekilde kurtarmamış olsaydı, İran'ın Suriye'ye götürdüğü akaryakıta da engel olacaklardı. O yolu da o şekilde kapatacaklardı. Ve Suriye nasıl dayanır buna? Koca bir devlete akaryakıt girmiyor, akaryakıtın üretildiği bölgeleri de ABD işgal etmiş, onu da onlar engelliyor. Suriye'nin içine gönderilmesine de engel koyuyor. Dışardan da akaryakıt girmesine engel olunuyor.

Bunu amacı ne? Suriye'yi ekonomik olarak diz çöktürmek ve tam da demin söylediğim şey, İsrail'in dediğini Suriye'ye dayatmak. Suriye'ye, "İsrail senin İran'la ilişkilerinden rahatsız oluyor, sen İranlıları buradan göndereceksin," denilmektedir. "Eğer gönderirsen Sezar yasasını kaldırırım, göndermezsen işte böyle ben seni süründürürüm," oluşturulan denklem bu.

Türkiye, Suriye'deki (bunların hepsi birbirine o kadar bağlı ki) yaptırımların bir parçası olarak mültecileri Suriye'ye götürmenin yolunu üretemez. Bu imkânsız. Suriye'deki ekonomik hayat oluşmadan buradaki insan oraya gitmez. Bizim kontrolümüz altında, Türkiye'nin kontrolü altında bulunan, Suriye'deki bölgeler kendi ekonomik çarkını oluşturmuş değil. Ki oradaki ekonomi de gene bize bağlı.

Hatta Amerika'nın Sezar yasasını destek olsun diye Türkiye; Barış Pınarı, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı bölgelerinde Suriye Lirası yerine Türk Lirasına geçti. Orası Türkiye'nin genel ekonomisi üzerindeki yükü almıyor, aksine yük oluşturuyor. Dolayısıyla biz buradan oraya bir milyon adam gönderdiğimizde, buradaki bir milyon yükten kurtulmuş olmuyoruz ki. Biz bu bir milyon kişinin yükünden nasıl kurtulmuş oluruz? Gider tamamen Suriye'ye, bizim sırtımızdan düşmüş olur. Ama onun olabilmesi için de Suriye'nin kendi kendine yeter bir ekonomi haline gelebilmesi lazım.

Hem Amerika'nın yaptırımlarına destek verip, ekonomik olarak Suriye'yi çökertmeye çalışıp hem de mültecilerin oraya gitmesini beklemek mantık dışı. Ankara'ya göre mülteci nasıl gidecek? Biz oraya güvenli bölge yapacağız, duvar yapacağız, mülteci de gidecek. Bu insanlar biblo mu, buradan alacaksın oraya götüreceksin, orada duracak. Hiçbir gerçekçiliği yok bunların.

Bu mantık dışı izahın iç politikaya yönelik bir gerekçesi olabilir. Seçim atmosferine girilirken mülteci meselesi önemli bir siyasi gündem haline geldi. Ayrıca Suriye'ye yönelik bir askeri hazırlık da var. Dolayısıyla acaba mültecilerin nakledileceğinin söylenmesi, operasyona halk desteği kazanmak için midir, bilmiyorum. Fakat Türkiye üzerindeki Suriye yükünü kaldıracak olan şey, operasyon yapıp yeni bölgeler ele geçirmek değil, Suriye'nin toprak bütünlüğüne kavuşmasına ve ekonomi çarkının dönmesine destek vermektir.

Sizin sınırlarınız dışındaki bir bölgeyi kolay bir biçimde dönüştürmek o kadar basit değil, yumuşak güç ile ya da yumuşak gücün araçlarıyla da yapamazsınız. Birçok şartı yerine getirmeniz gerekiyor diyebilir miyiz?

Tabi ki en temel şey. Bu insanları mesela nereye göndermeyi düşünüyorsun? Örneğin Menbiç'i biz aldık. Buradaki insanlara, hadi sen Menbiç'e git, diyemezsin. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin kaç tanesi Menbiçli? Hadi Menbiçliler memleketimiz kurtulmuş, özgürlük gelmiş, demokrasi gelmiş artık abat olmuşuz geri dönelim diyecek olsun; iyi de bunlar kaç kişi olabilir? Sen Şamlı birini, Deralı birini, Hamalı, Humuslu birini Menbiç'e gitmeye nasıl ikna edeceksin? Türkiye Menbiç'te, Afrin 'de nasıl kuracak ve cazibe merkezi oluşturacak da buradaki Suriyeli oraya akın edecek?

Suriye'nin geleceği konusunda büyük güçler bir konsensüs sağladılar mı? Sağladılarsa Türkiye bunun neresinde?

Yok, zaten öyle bir konsensüs olsa dediğim gibi artık Türkiye'nin o günü kurtarmaya dayalı, Abdülhamit siyaseti sona erer zaten. Suriye Devleti üniter yapısından vazgeçmiyor. Üniter devlet yapısından vazgeçmediği için Kürtlerle anlaşma zemini yok. Rusya, Suriye'nin toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin sağlanmasından yana; Amerika ise demin söylediğim gibi, ırkçı İsrail rejiminin kaygılarının giderilmesinden yana.

Şimdi bu denklemin bozulabilmesi için, taraflardan birinin lehine bozulabilmesi için ya Fırat'ın doğusunun, ya askeri olarak ya da Kürtlerle anlaşmalı olarak bütünüyle Suriye Devleti'nin egemenliği altına geçmesi gerekiyor. Bu da nasıl olabilir? Kürtler Amerika'nın paralı askeri olmaktan vazgeçecek, federasyon, Kuzey Irak modeli gibi Kürdistan bölgesi olma taleplerinden vazgeçecek. Ya da onu esnetecek.

Suriye Devleti yerel idareler yasasında değişiklik yaparak ve yerel idareleri güçlendirerek PYD'nin yönetime katılmasını sağlamaya razı; ama Irak'taki gibi kendi ordusu olan yarı bağımsız bir bölgesel yönetimi kabul etmiyor. Sahada bu şekilde bir anlaşma sağlanırsa, bu, tüm denklemi çok bariz değiştiren bir unsur olur.

İkinci senaryoya göre ise, Suriye devleti İsrail'in kaygılarını giderip Amerika'nın yaptırımlarından kurtulmak için İran'la ilişkisini kesmeyi tercih eder. Elbette böyle bir senaryo tamamen ihtimal dışı; zira Suriye eğer İran'la ilişkilerini kesip diğer bölge ülkeleri gibi Amerikan direktiflerini kabul etseydi, son 11 yıldır yaşadıklarını yaşamayacaktı. Peki, 11 yılın sonunda, üstelik de savaşı kazanmışken en yakın müttefiki olan İran'la neden ilişkisini kessin? Amerika'nın, İsrail'in ve Arap rejimlerinin nesine güvensin de şuan akaryakıt alabildiği tek tek ülke olan, askeri sahada da en güvenir müttefiki olan İran'la yollarını ayırsın?

Dolayısıyla, en azından görünür şartlar içinde denklemi değiştirecek büyük bir değişiklik ihtimali gözükmediği için, büyük devletlerin çelişkilerinden yararlanarak kendine alan açmaya veya günü kurtarmaya dayanan Abdülhamid siyasetinin kısa vadede değişmesi beklenmiyor.

EK 4. Ali Örnek Röportajı

Suriye krizinin başlangıcında Türkiye'nin Suriye politikası neydi? Zaman içinde ne yöne evirildi?

Türkiye, 2011'de Libya'da geç kaldığını düşündü. O yüzden Suriye'deki Esad'ı devirme operasyonuna hızlıca giriş yaptılar. Zaten ilk döneme dair itiraflar da Türkiye'nin rolüne dair kuşku bırakmayacak şekildeydi. Erdoğan, Obama'ya birkaç defa, "Bu ÖSO'yu biz sizinle kurmadık mı?" diye sitem etti. Çünkü ÖSO, Türkiye'de kurulmuş. Hatta bir dönem ÖSO karargâhının telefon numarası Türk numarası idi, kamp da Türkiye'de idi. Türkiye'de eğitim aldılar, teçhizatlandırıldılar ve Suriye'ye sokuldular. 2013'e doğru momentum değişmeye başladı. Çünkü 2013'e kadar Suriye ordusu geriliyordu. 2013'de ilk kez Lübnan Hizbullah'ının dahli ile Lübnan sınırını kontrol altına aldılar. Ve kuzey savaşı 2013 Mayıs'ında başladı, 2013 Haziran'ında bitti. O savaş tayin edici bir savaş oldu ve ilk kez Esad'ın, gidiyor denilen Esad'ın çok da gidici olmadığı o zaman idrak edildi. Ve hatırlıyorsanız o zaman Esad karşıtı uluslararası koalisyon da ilk defa 2013'de bazı sorunların gün yüzüne çıkmasına neden oldu. Bu sorunların başında Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar üçgenindeki gerilim vardı. Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar'ın; Suriye'deki ÖSO gruplarını büyük çoğunlukla himayelerine almaları ve bir ortak rejim değiştirme operasyonunu kendi siyasi emel ve çıkarlarına yontmak suçlaması vardı. 2013 Ağustos'unda Duma'da kimyasal silah saldırısı oldu. Faili meçhul kaldı, ancak ABD bir müdahalenin eşiğine geldi. Çünkü ABD'nin doğrudan müdahale etmeden, doğrudan bir Libya senaryosu yaşanmadan Suriye'de bir rejim değiştirilemeyeceğini anlamışlardı. Ancak ABD çeşitli nedenlerle bu operasyona yanaşmadı. Bana kalırsa, çok fazla Suriye'ye saplanıp kalacaklarını gördüler ve Suriye'nin bir yıkıma ve yıllarca sürecek bir mezhep savaşına sokulmadan bunun mümkün olmayacağını da farkettiler. Bu riski almak istemediler, bu maliyete girmek istemediler ve 2013 sonrasında ABD dümen çevirdi. 2014 başında Obama IŞID'i geriletme ve yok etme stratejisini ilan etti. Bunun için de YPG ile, yani PKK'nın oradaki bağlantılı olduğu grupla işbirliği geliştirdiler. (Tabi YPG-ABD görüşmeleri daha da eskidir.) Tabi Türkiye'nin tepkisini çekti haliyle. Çünkü Türkiye, Suriye'de başat vekil güç olmak istiyordu. Suriye dosyasını bölgesel açılımın aracı olarak görüyorlardı. Ancak bir anda Kürt devleti realitesi ile karşı karşıya kaldılar

ve bu ABD ile Türkiye arasında bugüne kadar devam eden bir güven krizi yarattı. Türkiye bu dönemde aslında politikasını çok da değiştirmedi. Türkiye hala Esad'ın gidebileceği bir formül bulmaya çalışıyor ya da Suriye'de Esad kalsa bile güçlü olamayacağı, hiçbir şekilde eski gücüne kavuşamayacağı bir Suriye yaratmaya çalışıyor. Ancak bir yandan da orada bir sıkışıklık yaşıyor. Çünkü ABD, aynı hedeflere sahip. ABD de Suriye de Esad rejimini devirmek istiyor ama onun için kullandığı araç YPG. Türkiye de şuan bana kalırsa, Suriye'ye doğrudan müdahalesi 2016'dan sonra ABD için, ABD'ye rağmen siyaseti olarak görüyorum. Ne demektir bu? ABD'ye tekrar Türkiye'nin bir güç olduğunu göstermeye çalışıyor, güçlü bir vekil güç olduğunu göstermeye çalışıyorlar. Suriye de planları, ABD isteği planı Türkiye'nin de uygulayabileceği, bu anlamda da YPG'nin tasfiye edilmesini istiyorlar. Bana kalırsa itiraz da; ABD'nin Suriye'yi parçalama ya da rejim değiştirme çabalarına değil, bunu şuan ki tabloda YPG ile yapmasına. Bu arada Rusya'nın müdahalesi var. 2016'da Rusya'nın doğrudan müdahalesi başladı. ABD işte o dönemde yüzünü Türkiye'nin etkin olduğu sahadan, bugünkü Halep sahasından doğuya çevirdi. Suriye'nin asıl ekonomik kaynakları oradaydı. Tarım alanları, tahıl ekilebilen tarım alanlarının büyük kısmı bugün YPG'nin kontrol ettiği Fırat'ın doğusundaki bölgede, petrol ve doğalgaz kaynakları da bulunmaktaydı. ABD de İdlib'i kendi başına bırakmıştı. Bu da Türkiye ile Rusya'yı karşı karşıya getirmişti o momente. Çünkü Rusya, Türkiye'nin desteklediği grupları yavaş yavaş yok etmeye başlamıştı etkili hava saldırılarıyla. Uçak krizi yaşandı ardından. Ve bence Türkiye, Davutoğlu'yla aslında şunu denemek istiyordu: Türkiye bir yandan ABD'ye sizinle birlikte bu işlere devam edebiliriz derken, bir yandan da Rusya'ya kafa tutmayı denedi. Ancak iki karpuzu bir koltukta taşıyamayacakları gördüler. Davutoğlu'nun tasfiyesine yol açan süreç aslında bence buydu. Yani Rusya'yı karşıya alıp, bir şekilde ABD ile Rusya'nın arasındaki çatlaktan kendine yer açarak zaman zaman bir tarafa, zaman zaman diğer tarafa meyil ederek. Temel rota olarak, ABD'nin Suriye politikalarını çelmeden ve ona uygulama anlamında bir alternatif sunarak, hareket alanını genişletmeye çalıştılar. Bunun çok net ifadeleri oldu zaten. Defalarca kez her Suriye'ye yönelik dış müdahalede, Türkiye'nin doğrudan müdahalesinde, ya Cumhurbaşkanının danışmanı Altun ya da Kalın batı basınına makaleler yazdı. Her seferinde aynı şeyi tekrar ettiler: Biz ABD planlarına karşı değiliz,

biz NATO ittifakından çıkmadık, ama siz işte PKK ile çalıştınız ve bu bizi rahatsız ediyor. Bence Türkiye'nin en net derdinin ifadesi de bu oldu.

Türkiye'nin, Suriye'nin kuzeybatısında son dönemde yapmış olduğu okul, hastahane inşa etme, YEE gibi STK'ların sürdürmüş olduğu kültür faaliyetleri ve bölgeye elektrik sağlama gibi insani yardımlar ve ticari yatırımları göz önüne aldığımızda; kısa ve orta vadede bir geri çekilme söz konusu olur mu?

Bana kalırsa değil. Çünkü çekilme gibi bir gündemleri yok. Türkiye'nin barışçıl yollarla kendi kendine uzlaşamaya vararak çekilme ihtimalinin çok düşük olduğunu düşünüyorum. Tabi ki şimdi burada şöyle bir nokta var. Tabiri caizse, burası Ortadoğu, dengeler çok hızlı değişiyor. Ama ben Türkiye'nin temel olarak Suriye'den barışçıl bir şekilde anlaşmayla çekileceğini ya da çekilmeye niyeti olduğunu düşünmüyorum. Bilakis, benim düşüncem şu: Daha önce de, aslında bir önceki soruda biraz bahsettiğim siyasi arka planından yola çıkarsak; Türkiye'nin yapmaya çalıştığı şey, Türkiye masada kalmaya çalışıyor, Suriye masasında. Peki, bunu nasıl yapacak? Sahada güç olarak yapabilir, bunun dışında bir yolu yöntemi yok. Sahada güç olmanın yolu da, Suriye'de toprak kontrol etmektir. Bu toprak kontrolünü şimdi başka kılıflarda pazarlıyorlar. İşte, "mülteciler gelmesin diye biz ordayız, mülteci akınına karşı oradayız" vs. Ama bana çok inandırıcı gelmiyor. Çünkü, mesela açın bakın, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Suriyeli mültecilerin ülkelerine göre dağılım sayısına bakın. Türkiye'nin müdahalesinden bu yana, (doğrudan müdahalesinden) yani 2016'dan bu yana, Türkiye'de değil. Türkiye'deki mülteci sayıları daha fazla, ama bir oran olarak bir eğilimi gösteriyor. Türkiye'nin müdahalesi sürdükçe, Türkiye-Suriye sınırı flulaştı. Türkiye-Suriye sınırı nerededir mesela? Bunu şuan söyleyebilecek olan var mı? Ben bunu söylemekte zorlanıyorum açıkçası, bu savaşı yıllardır takip eden birisi olarak. Sınırı flulaştırırsanız, sınırın iki tarafı da flulaşır. Yani tek başına "Türkiye'nin Suriye'ye doğru olan sınırı" diye bir şey yok. İki taraflı flulaştırırsınız. Türkiye'nin, mültecilerin gelmemesine dönük bir çabası olduğunu da düşünmüyorum. Ne var? Bana kalırsa, Davutoğlu döneminde Suriye müdahalesi için halktan onay almak adına Türkiye, İslami referanslarla başvuruyordu. Neydi bunlar? Siz de biliyorsunuz: Emevi Camii'nde namaz kılmak, ümmet yoksul, ümmet öksüz, Osmanlı zamanında biz buraları terk ettik, ama neden şimdi bu halka

sırtımızı dönüyoruz vs. gibi gerçekçi olmayan şeylerdi ve halkta bir karşılığı yoktu. Ama daha sonra Erdoğan ve ekibi, tam da Davutoğlu'nun tasfiyesinden sonra süreci çok ustaca yönettiler. Söylem düzeyinde bunu sanki bir mülteci meselesini engellemek gibi, mülteci sorununa müdahale gibi sundular ama amaçlar yönünden birebir aynı hala. Mülteci sorununa da ampirik olarak baktığında, mülteci sorununu çözmüyor, bilakis katmerliyor. Türkiye ne istiyor burada, Suriye topraklarını kontrol edip masada kalmak istiyor, taviz koparmak istiyor, olabilirse bir rejim değişikliği. Çünkü bakın, bu, aslında ABD planı da aynı şey. Çünkü ABD planı da, Suriye'nin kuzeyinde IŞID terörü var diyerek Suriye'nin kuzeyini işgal etti. Bir vekil güç vasıtasıyla yaptı bunu. Tabi ki kendi başına yapmadı bunu. Bir vekil gücüyle beraber YPG ile doğu'daki çeşitli Arap aşiretleri bir araya getirdikleri SDG ile Suriye'nin kuzeyini işgal ettiler ve aslında zaman zaman bunu çok rahatlıkla ifade ettiler. Trump açıkça söyledi, "petrol yerini aldık," dedi. Başka şeyler de söylediler doğrudan. O zamanki Dışişleri Bakanı Tillerson birkaç defa söyledi, elimizde kozlar var. Esad'a karşı artık üç büyük hidroelektrik barajını kontrol ediyorlar. Bugün Suriye'nin en büyük doğalgaz tesisini kontrol ediyorlar, en büyük petrol sahalarından birkaçını kontrol ediyorlar. El Ömer başta olmak üzere Deyrizor'daki bütün bunlar, ABD 'nin Suriye'ye karşı kozları. Suriye'ye "şunları yaparsan bunları sana geri veririm," diyor. Türkiye de aynı şeyi yapıyor. Bu yüzden de ben Türkiye'nin Suriye'deki toprak ilhakını, ki bu bir ilhaka giriyor çünkü oraya bayrak açtılar, PTT şubesi açtılar, kaymakam atadılar vs. Dolayısıyla geçici statü olarak gördüklerini düşünmüyorum. Hesapta isteklerini alabilirlerse, ki isteklerini şuanda netleştirdiklerini sanmıyorum, bir ara dönem olarak görüyorlar bunu. Türkiye'nin bölgeye yayılma kapısı Suriye. Türkiye yeni Osmanlıcı siyasetin mantığında burası yatıyordu ve bunu koparabilmek için şimdi Suriye topraklarını ilhak etmeye çalışıyorlar. Suriye topraklarını ilhak ederlerse önlerindeki bariyerleri, bölgeye ulaşma bariyerlerini kaldırabileceklerini düşünüyorlar. Dediğim gibi, bunun mülteci engellemek ya da oradaki terör koridorunu boğmak vs. gibi söylemlerle yapsalardı, buna hizmet etmiyor. Şimdi terör koridorunu boğmak meselesi, mesela YPG orada şu çok açık, yani ABD orada olduğu sürece Türkiye YPG'yi yok edemez. Yani en azından Fırat'ın doğusuna giremez. YPG'nin kalbi, Fırat'ın doğusu aslında. Şimdi Menbiç'te, orada ezeceğiz, Tel Rıfat'ta ezeceğiz. YPG'nin buraları kaybetmesi çok da önemli değil çok daha büyük bir yeri kaybetti. Afrin'i kaybetti. Bu yıkıcı bir darbe olmadı.

Türkiye, Fırat'ın doğusuna geçebilirlerse, ya da Kamışlıdan Haseke'ye kadar olan bölgeyi alabilirlerse (Haseke merkezde), bu gerçekten YPG'nin tarih sahnesinden silinmesi anlamına gelir. Ama bunu yapamazlar, çünkü ABD orada. En azından ABD'den bir yeşil ışık almadan yapamazlar. Şimdi o zaman burada çok net bir şey var. Türkiye'nin resmi söylemi ile söylüyorum, bunun tek yolu var: buradan ABD'yi çıkarmak. Peki, ABD'yi çıkarmaya çalışıyor musunuz? İşte orayı sorgulamak lazım. Bence çıkarmaya çalışmıyor, böyle bir çabası yok. Zaten bunu kendileri de söylüyorlar. Biz ABD politikalarına karşı değiliz, sadece bunu YPG ile yapmanıza karşıyız, diyorlar. Bu anlamda baktığınızda söylem olarak yatırımlar, sivil yatırımlar elbette yapmak zorunda. Çünkü sonuçta orada bir halk var. Bu halkın da gönlünü hoş tutmanız lazım. Yakın zamanda hatırlıyorsanız, Afrin'de isyan çıktı. Şimdi, sonuçta orayı yönetemezsiniz. Vali atadınız, kaymakam atadınız, iyi de, orada halkın gözünde Türkiye'nin bir meşruluğunun olması lazım. Bu işin de en kolay yöntemleri nedir? Hastahane açmak, yol yapmak gibi çeşitli yatırımlar götürüyorlar. Çünkü dediğim gibi, halkta. Oradaki insanlar koyun sürüsü değil, oradaki insanlar dipdiri bir toplum. Diri toplumu hoş tutmanız lazım. Yoksa mümkün değil. Yani askeri gücünüzle, salt askeri güçle bunun yapılamayacağını Irak'ta görmüş olmaları lazım. Yani ABD'nin çok daha büyük bir askeri gücü vardı ama Afganistan'da tutunamadı, çünkü toplumsal desteği yoktu. Bu hizmetler de bana kalırsa, bunu sadece meşrulaştırma aracıdır.

Peki; bu hizmetleri, yatırımları vs. götürülecek de, nihayetinde bir maddi güç de olması gerekiyor. Türkiye'nin şuandaki ekonomik gücüne baktığımızda, sizce uzun vadede sürdürülebilecek bir şey mi?

Şu bir tartışma konusu: Orada bir ÖSO var. ÖSO yaklaşık otuz bin kişiden oluşuyor. Bunların ağaları da dâhil otuz bin kişiye düzenli maaş ödüyorlar. ÖSO dedikleri şey, bir çatı örgüt. Bunun içinde çeşitli fraksiyonlar var ve her fraksiyonun bir savaş ağası var. Bu savaş ağalarına daha yüksek paralar ödeniyor. Bir yandan da hani bu sosyal hizmetleri bir miktar da olsa sürdürmeleri lazım. Yani Türkiye'nin, Suriye'nin kuzeyini ihya etmesi, yıldız gibi parlatması mümkün değil. Zaten istemiyorlardır da. Bunu yapabilecek ekonomik güçleri de yoktur bana kalırsa. Ama göz boyayacak bu işte, yol yapma vs. bütün bunlar çok maliyetli şeyler değil. Aynı zamanda Türkiye, Suriye'den bir para kazanıyor.

Nasıl kazanıyor? Zeytinyağı ticareti aslında ciddi bir ticaret, bunlar küçük rakamlar değil. Sonra Türkiye, Suriye'nin kuzeyine elektrik satıyor, düşük bir kâr marjı ile de olsa. Aynı zamanda YPG bölgesinden petrol alıyor, ÖSO bölgeleri üzerinden. YPG tırlar ile çıkartıyor vs. getirip Cerablus'tan, oradan ÖSO'ya satıyorlar. Bu petrol Türkiye'ye getirilip işleniyor, tekrar Suriye'ye satılıyor. Orada karşılıklı bir rant mekanizması da var. Ama dediğim gibi, bunlar çok ciddi. Türkiye'nin harcadığı çok ciddi meblağlar değil zaten. Ve şu ratede de sürdürülemeyecek bir şey değil. Ama bir yandan şu da var: Sonuçta Türkiye burayı refaha boğamıyor ve burada bir yoksulluk derinleşiyor. Buradaki insanlar ciddi anlamda yoksul. Türkiye'ye biner biner gelmeleri boşa değil. Başka nedenler de var, istikrarsızlık vs. Bu şeyi gösteriyor Türkiye. Burada bir niyetleri de yok aslında. Ama sonuçta burayı bölmek, bölge ilan etmekten çok uzak Türkiye. İstikrar yok, ekonomi yok, iş yok, üretim yok. Burası bir kaynayan kazan. Dolayısıyla böyle yerlerde, yani Suriye'de radikal İslamcılar çok rahat örgütlenir genellikle. Her an her şey olabilir. Afrin 'deki şeyi kimse beklemiyordu mesela. O kadar şaşırdılar ki kendileri bile hani inanamadılar. "PKK bunu yaptı, Esad'ın komplosu" savına bile sarılamadılar. Bunlar bile şaşırdılar. Huzursuzluk büyüyecektir tabi ki. Çünkü Suriye'nin bu bölgesi fakir bir bölge, zaten eskiden de fakirdi. ÖSO'cuların falan buralarda güçlü olmasının nedeni de buydu. Buralar yoksul bölgelerdir. Nitekim işte İdlib, Halep'in kuzeyi vs. zengin yerler değildi buralar. Şimdi de zaten hiçbir şey sunamıyor.

Bu yatırımlara vs. baktığımızda, iç kamuoyuna Kürt özerkliğini engellemek için burada olmamız gerekiyor veya uluslararası alanda mülteci akınını engellemek için diye söylemler ifade ediliyor. Salt sebep bunlar mı? Yoksa burada bir dönüşüm de hedefleniyor mu?

Ben bunların ikincil olduğunu düşünüyorum, daha önce de söylemiştim. Mesela bakın şöyle bir örnek var: Trump ile Erdoğan'ın telefon görüşmesi var. O telefon görüşmesinde Trump, "bir ara ben bütün Suriye'den çekilsem, sen devralır mısın?" diyor Erdoğan'a ve Erdoğan bir anda YPG'ye yönelik bir operasyon için bastırıyorlarken. "Ya şimdi bunun için çalışmamız lazım, bir bakmamız lazım" vs. demeye başlıyorlar. Çünkü sorunu üstüne alamıyorlar. Türkiye için şu çok açık, tabi ki ABD'de ile başka pazarlıklar var ama son kertede şu var: Türkiye, ABD'den yeşil ışık alamadan YPG'yi bitiremez. Bu bir gerçek.

Böyle bir şey mümkün değil. Çünkü coğrafi olarak, az önce bahsettim, Fırat'ın batısına yönelik bütün operasyonlar. Bu şey gibi; "Türkiye Cumhuriyeti'ni askeri olarak bitirmeye çalışıyorsunuz İzmir, İstanbul işte Ankara'yı boşlamışsınız Van'la uğraşıyorsunuz," gibi bir şey bu. Elbette ki Türkiye, YPG'yi tasfiye etmek istiyor. Daha önce de söyledim, "ben vekil güç olayım, YPG'yi devre dışı bırakalım" diyor ABD'ye. Çok açık da dediler. Türkiye elinden gelse, fırsatını bulsa, Fırat'ın doğusuna da sarkacaktır. Ama son kertede şöyle bir şey var. Başa dönmek gerekiyor. Neden ortaya çıktığını tahlil etmeden neden, nasıl sonuçlanacağını da çözemezsiniz. Suriye'de YPG'nin varlığı nasıl oluştu? Türkiye, Suriye'nin kuzeyini istikrarsızlaştırdı. Bu hengâmede YPG bu fırsatı değerlendirdi. Akıllıca bir hareket yaptılar kendileri açısından ve bu fırsatı değerlendirdiler ve Suriye yönetimi ile anlaşmalı şekilde başladılar. Bazı nahiyelere, vilayetlere bayraklarını çektiler, silahlı güç oluşturdular, ekonomi bazı şeyleri kontrol etmeye başladılar vs. Esad'ın güzel bir lafı var: Kundakçı aynı zamanda itfaiyeci olamaz. Türkiye'nin müdahalesi olmasaydı, zaten birçok şeyi konuşmuyor olacaktık. Dolayısıyla ortada bir sorun var. O da şu: Türkiye aynı saiklerle değil, ama aynı amaçlarla Suriye siyasetini sürdürüyor. O siyaset bunlara yol açtı. Bu durumda nasıl çözüm sağlanacak? Bu mümkün değil. İkincisi, YPG meselesi çok basit askeri bir mesele olarak ele alınıyor. Bunun bir de toplumsal desteği var, bu desteği çözemiyorsunuz. Askeri olarak da can alıcı hamleler yapamıyorsunuz. Siyaseten de Suriye'yi istikrarsızlaştırmaya devam ediyorsunuz. Böyle bir momente bu sorunun nasıl çözüleceğini düşünüyorsunuz? Şu olabilir, Türkiye ABD'ye gücünü gösterebilir. ABD çeşitli nedenlerle Suriye dosyasını tekrar Türkiye'ye verebilir ve bu Türkiye'nin YPG'nin tepesine çullanmasının önünü açabilir. Ancak bu momente bile işleri çok zor. Bu da o kadar kolay değil.

Buradaki mültecilerin Suriye'nin kuzeyine yerleştirmesi var, ev yapacağız vs. Bu BAE ve Suudi Arabistan ile değişen dış politika pratiklerini de göz önüne aldığımızda, böyle bir adım atılabilir mi?

Bunun çok net yalan olduğunu düşünüyorum. Türkiye, Suriye'nin kuzeyine kimseyi göndermeye çalışmıyor. Oradaki, mesela briket evler projesi. O briket evleri projesi, ilk başlarına bakın, hiç birisi Türkiye'deki mültecilerin oraya yerleştirilmesi için yapılmadı. Orada çadır kamplarda yaşayan insanlar var ve sayıları milyonlarca. Yani zaten bir

operasyon yapmak istese, Tel Rıfat'ta Suriye'nin en büyük mülteci kamplarından birisi var. Türkiye-İdlib sınırında bir sürü mülteci kampları var. Oradaki insanları yerleştirmek için başlattılar bu projeleri. Orada İslamcı STK'lar var. Bunların hepsi bir araya getirildi Türkiye tarafından. Bunlar briket evler yapmaya başladılar, bağış topladılar. Sonra birden Ümit Özdağ meselesi çıkınca hükümet, biz burada ki Suriyelileri (ki onu da çok demediler bu arada dikkat ederseniz) göndereceğiz, dediler. Ama aslında Türkiye'deki insanları yollamak istemezler. Çünkü Türkiye'deki Suriyeliler burada iş gücü. Bunu defalarca kez söylediler, patronlar bunu çok açık söyledi, dedi ki göndereceğiz, kim çalışacak, işleri kim döndürecek? Hakikatten Suriyeliler giderse kim çalışacak? Ancak şunu düzeltmek isterim daha net anlaşılması açısından: Türkiye'de elbette bir iş gücü var. Bütün mültecileri hokus pokusla yok etseniz, Türkiye'de hala iş gücü açığı oluşmaz. Çünkü Türkiye'de işsizlik çok yüksek zaten. Ama anlatmak istediğim şu: Bu, emek fiyatlarının piyasada artması demek. Sonuçta işsizlik ciddi ölçüde azalacak, işsizlik azalırsa emek fiyatları artar. Çünkü Türkiye emek ucuz ithalat modelinde Suriyeli mültecilerin çok büyük bir rolü var. O yüzden bakın, patronlar kolay kolay siyasete bulaşmak istemezler. Ama bu konularda çok açık konuşuyorlar. Bu projenin başını hatırlıyorum, hiç böyle bir proje değildi. Erdoğan defalarca şöyle dedi: "Bunlar muhacir, biz ensarız." Bu çok açık bir ifade aslında. İslami bir referans ama buradaki kasıt belli. "Biz ensarız, burada kalacaklar," dedi. Dolayısıyla Türkiye'nin buradaki herhangi bir adımı, Türkiye'nin ne askeri varlığının kendisi ne de bu projeleri, mültecilerle hiç alakalı değil. Türkiye mültecileri siyasi bir koz olarak kullanıyor, evet. Ama nasıl kullanıyor? İçeride kamuoyunu ikna etmek için kullanıyor. Bir şeyi unutmayalım. Bazen siyasetin doğasını çok çabuk unutuyor insanlar Erdoğan figürüyle karşılaşınca. Siyasetin doğasında, ister AKP olsun ister başka parti olsun, her zaman şu vardır. Herkes kamuoyunda başka ülkenin topraklarına asker sokuyorsa, bunu kendi kamuoylarında meşrulaştırmaya çalışır. Savaşlar böyle şeylerdir. Yoksa olmaz. Ben, Türkiye'nin Suriye politikasında mültecilerin, bir tek şu anlamda var olduğunu düşünüyorum: Bir, iç kamuoyunu ikna etmek. Eminim Türkiye Suriye'den gelen mülteci sayısı düşerse, bundan kaygı duyar, Türkiye'deki iktidar bu şekilde çalışıyor. 2011'den beri anlamadılar. Türkiye en başından beri Suriye'den nüfus almaya çalışıyor. Çünkü Türkiye bir ikonik model benimsedi, burada mültecilere yer var. Zaten bir de şu var, teknik olarak Türkiye murat etse bile, bu

mümkün değil. Neden değil? Buralar istikrarsız her şeyden evvel, güvensiz. Milli Suriye Ordusu diyorlar. Milli Suriye Ordusu diye bir şey yok. On tane adam var. Bunlar da diyor ki, ya işte falanca sınır kapısından sen çok para alıyorsun, benim payım nerde? Hop birbirlerinin karargâhına canlı bomba gönderiyorlar, birbirlerini tarıyorlar. Şimdi düşünsenize, yaşadığını yerde sürekli uçaksavarlarla birileri birbirlerini tarıyor. Yaşadığınız yerde üst üste iki gece gaspçı çıksa karşınıza; dersiniz ki, ben burada yaşayamam, burası tekin değil, buradan gideyim bir şekilde dersiniz. Suriye'nin kuzeyi tüm Suriye'nin en istikrarsız ve tehlikeli bölgesi. İkincisi, bu insanları istihdam edecek ekonomi yok. İnsanlar ne yapacaklar orada? Bir milyon kişi gönderdiniz diyelim, bir milyon kişi iki yüz elli bin hanedir. Rakama vurursanız, iki yüz elli bin haneyi. Yani Gebze ölçeği, Gebze yaratmanız lazım orada. Var mı Gebze potansiyeli oranın? Yok. Ne üretecekler o insanlar? Tarım arazileri var tamam, ama sulanamıyor. Su Türkiye'nin elinde değil, boşuna Menbiç'i falan istemiyorlar. YPG'nin elinde. Sulanamamasının dışında zaten verimliliği de düşmüştü. Suriye'nin tarım verimliliği 2011'e kadar, hatta bazıları savaşın gerçek nedeni olarak bunu gördüler. Tarım verimliliği düşmüştü. Ekonomi yok, sanayi yok. Bir milyon kişi nereye dönecek? Döndürmek istiyorlarsa bile.

Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki hedefi ve politikaları, Osmanlı'nın son döneminde Abdülhamit'in uyguladığı Panislamist düşünceyle paralel bir düşünce midir? Orada bir Sünnî-Arap kemeri mi oluşturulmak isteniyor?

Bence bu çok açık. Bunu hep Kürtler dile getirdiği zaman, Türkiye'deki bir doğal histeri ile beraber, "yok öyle bir şey" dendi. Kürtler mesela, Afrin 'de ciddi bir Kürt nüfusu vardı. Ve bu insanlar yüzyıllardır orada yaşıyorlar. Oranın yerlileriydi, Afrin'nin yerlileriydi. Erdoğan dedi ki, "ben Afrin'i yerlilerine vereceğim". Dedi ki, "bu insanlar değilse Afrin'in yerlileri kim?" Getirdikleri insanlar mesela. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi var takip ederseniz. Her gün ÖSO'cular arasında çatışmalarda ölenleri yazıyor. "Şu kişi öldü şu köyden". Çoğu Şam'ın kırsalından, Dera'dan, Humus 'tan, Hama'dan getirilmiş insanlar. Biliyorsunuz, Suriye ordusu kuşatınca çıkıp gidiyorlardı. Onların birçoğunu Afrin'e getirdiler. Bu insanlar oraların yerlileri değil. Ama Erdoğan dedi ki, "ben Afrin'i yerlilerine vereceğim" dedi. Halbuki tam tersi oldu. Afrin' in yerli Kürtlerini sürdüler açıkçası oradaki yerli nüfusu. Sadece Kürtlere mi yapıldı? Bence

değil. Mesela Türkiye'nin Suriye sınırı bu Lazkiye bölgesi, özellikle Hıristiyan Arap'tı. Ciddi bir Arap nüfus vardı orada. Şimdi hiç birisi yok. Mesela Darkuş, Hıristiyan Arap bir kasabaydı. Bugün kim yaşıyor Darkuş 'ta? Uygurlar. Uygurlar buraya nasıl gelmiş olabilir? Beş bin Uygur'dan bahsediyoruz. Beş bin Uygur savaşçı. Sadece aileleriyle beraber yirmi, yirmi beş bin deniyor bunlara sayı olarak. Bu yirmi beş bin Uygur nasıl gelmiş olabilir? Bir futbol sahası kadar insan gelmiş, bunlar tekil gelemezler buraya. Bunun için bir devlet organizasyonu gerekir. Kimse yirmi beş bin kişi Çin'den kalkıp maceraya atılıp bunu yapamaz. Bunun için devlet organizasyonu şarttır. Bunun başka türlü kimse STK, El- Kaide falan başaramaz bunu. Niye? Uygurlar Türkiye sınırının müptelası mı? İdlib' in başka bölgesi yok mu mesela? Neden Türkiye sınırındalar hep? Nedeni çok açık, çünkü Arap Hıristiyanlar geleneksel olarak BAAS yanlısıdır. Siyasi olarak orayı değiştirmeye çalıştılar. Şunu söyleyebilirim, birincil şey Sünni olsun çamurdan olsun mantığını bence değil. Türkiye oradaki siyasi planlarına göre hareket ediyor. Orayı mümkün mertebe Esad yanlısı ya da YPG yanlısı nüfustan arındırmaya çalışıyor. Bunun için de kullandığı şey Sünni nüfus. Ya Arap'tır, ya Uygur'dur ya Özbek'tir, ya Çeçen'dir. Bu çok açık. Bunu Kürtler dile getirdiği için Türkiye'de bu PKK propagandası olarak görülüyor, ama bence değil.

Suriye Devleti şuan gözüken çok parçalı bir yapı olarak mı devam edecek? Yoksa dışarıya bağlı olarak tek parçalı merkezi bir yapıya dönüşebilecek mi? Çünkü Türkiye'nin harekât hazırlığı içinde olduğunda, Kürtler biz Esad'ın yanında yer alabiliriz, diye bir ifadeleri olmuştu. Hani başı sıkışan artık Esad'a yanaşıyor gibi bir durum var. Dolayısıyla bu tek parçalı bir yapıya dönüşebilir mi sizce? Yoksa bu şekilde devam mı edecek?

Yakın vadede tek parçalı bir yapı mümkün değil. Böyle bir tablo görünmüyor. Ama Suriye çok şaşırtıcı bir ülke. Şöyle söyleyeyim size, 2013 yazında Halep'e bakarsanız, Halep, Suriye'nin en önemli kenti, ekonomik olarak İstanbul'u. Yani Suriye'nin. Suriye ordusu bir caddeye sıkıştı. O tarihi bölgede bir caddeyi ve o caddeye bakan sokakları tutuyorlardı sadece. İstanbul ölçeğinden bahsedersek, İstiklal Caddesi ve İstiklal Caddesi'nin sokaklarını tutuyorlardı. Ama 2022'de bugün bakıyoruz, burada hiçbir silahlı grup kalmadı. Kırsalında bile doğru düzgün tutunamadılar ve aslında İdlib kırsalına

çekildiler. Suriye biraz bu açıdan şaşırtıcı bir ülke bana kalırsa. Bence bunun da temel nedeni, gerçekten bir mit yarattılar. Esad bir diktatör, halk onu sevmiyor zaten, biz bir fiske vurursak halk tepesine çıkacak, ama öyle değildi. Suriye'de her zaman ciddi bir Esad yanlısı nüfus vardı. Baba Esad'ı da, oğul Esad'ı da aynı şekilde destekleyen, hele bu cihatçıları gördükten sonra, bence bunlar fena, sonumuz Irak gibi olacak deyip taraf değiştirenler de çok oldu bence. Silah bırakan militanlar da oldu. Yani o açıdan baktığınızda ne olacağını kestirmek zor. Hani bu sevilen bir şeydir ya, Ortadoğu'da kartlar yeniden karılıyor, hemen onu derler. Çünkü okuyamazlar ve bir gelişmeyle karşılaşınca kartlar yeniden karılıyor. Kartlar yeniden karılmıyor, olağan akışında gidiyor bazı şeyler. Dolayısıyla Suriye'deki temel mesele, ABD'nin varlığı bana kalırsa. Suriye'nin yeniden bir üniter devlet olmasındaki engel olarak bahsediyoruz. ABD varlığı bir şekilde çekilirse, bunun çeşitli sonuçları olabilir. Mesela silahlı direniş olabilir, başlatılabilir. Bunlar bize imkânsız gelen, yarın olabilecek şeyler. Olur demiyorum. Böyle şeyleri düşünmek lazım. Ya da ABD, mesela bu Çin'le, Rusya'ya tamamen odaklanır. Belki de, Suriye'nin canı cehenneme, bana ne, ne yaparlarsa yapsınlar der ve çekilir. Zaten bugüne kadar çekildikleri yerlerden sürpriz şekilde çekildiler. Menbiç'i bırakmıyorlardı, bir günde Menbiç'i bıraktılar. Hatta Suriye ordusuna bıraktılar. O kadar hızlı kaçtılar ki, çıktılar ki, Suriye ordusu aldı Menbiç'in bir kısmını, YPG merkezini alabildi. Dolayısıyla ABD varlığı olmazsa eğer, biraz farazi oluyor ama ABD çekilirse Suriye'den, YPG bölgesinin ayakta kalması mümkün değil. Nasıl çözülür silahlı mı? Olmayabilir. Eğer ABD'nin yokluğunu hissederse, YPG hemen Şam'ın taleplerine boyun eğebilir veya yer yer silahlı çatışmalar da olabilir. İkinci şey, Türkiye bölgesi. Ben ABD'siz Türkiye bölgesi olabileceğini düşünmüyorum. Neden? Çünkü bir, Türkiye, ABD'nin hani PKK ile iş tuttuğu vs. laflarını söylüyor. Ama ABD'nin olmadığı bir Suriye denkleminde, ABD'nin boş verdiği bir Suriye denkleminde Türkiye'nin uluslararası bir hamisi yok. Türkiye aynı anda Rusya ile, aynı anda İran ile, aynı anda Suriye ile kapışabilecek sıklette bir ülke değil. Bununla beraber elindeki vekil güçler çok zayıf. Hatta Suriye'deki en zayıf güçler. Mesela bugün atıyorum Türkiye, hani TSK müdahale etmese, ben mesela ÖSO'nun Tel Abyad'ı alma şansının olmadığını düşünüyorum. O kadar güçsüzler, çok çabuk toprak kaybederler. 2021 savaşları gösterdi bunu. Elindeki güçler güçlü değil. Elindeki vekil güçlerin toplumsal desteği de yok. Bu çok önemli bir

nokta, herkesin ihmal ettiği. Şeye çok inanıyorum açıkçası: Türk askeri orada çikolata dağıttı, çocuklar Türk askerine tempo tuttu ya, bu dinamiği açıklayamaz. Buradaki insanlar sonuçta yirmi yıl önceki haklarını mukayese ediyorlardır, on beş yıl önceki haklarını. On beş yıl önce başka bir yerde yaşıyordum, şuan bunu yaşıyorum, diyordur. Türkiye'nin bir toplumsal desteği yok. Var ama çok kısıtlı. İkincisi, dediğim gibi Türkiye sıklet olarak da kaynak ayırabilecek bir ülke değil. Dolayısıyla ABD olmazsa Türkiye'nin hiç tutunma şansı yok Suriye'nin kuzeyinde. O yüzden bazen hiç çözülemeyeceğini sandığımız şey, bir günde bambaşka bir boyut kazanabilir, bu defalarca oldu Suriye'de. Ama tabi ki soru şu: ABD'de zücaciyeci dükkanındaki fil, yani varlığını unutmanız mümkün değil. Ama çeşitli nedenlerle ABD, Afganistan'dan da çekildi. Ne oldu? Hani baktılar ki Rusya-Ukrayna Savaşı çıkacak, Çin ile didişmeleri gerekiyor. Doğrudan ne yaptılar? Afganistan'ı bıraktılar. Milyonlarca dolar harcamışlardı Afganistan'a ve bence Rusya-Ukrayna Savaşı'nın çıkacağını fark etmeselerdi, elli yıl daha bırakmazlardı ama bir günde bıraktılar. Suriye'de de böyle bir şey olabilir. Bugünkü uluslararası denklemlerde ABD ısrar ediyor ama ısrarında vazgeçebilir ki bana kalırsa bunun; Suriye'nin de biraz böyle ABD varlığını çokta kurcalamaması, silahlı direniş anlamında zorlamaması, zaman geçince ABD bir şekilde buradan gitmek zorunda kalacak diye düşündükleri için olduğunu düşünüyorum.

Peki, Suriye'nin geleceği konusunda büyük güçler bir konsensüs sağladılar mı?

Bir konsensüs var ortada o da şu: Suriye'de temelde dört güç var. Yerel güçleri dışarıda bırakırsak; yani Suriye ordusu, El-Kaide vs. Dört temel güç var: Rusya, İran, Türkiye ve ABD. Bunlar bir konsensüse vardılar zaten. Bu konsensüs de şu, Türkiye uçak krizinden sonra Rusya'yla doğrudan didişmeme konusunda bir karar aldı. Bunu zaten bazı çatışmalarda Rusya ile burun buruna geldiklerinde hep geri adım atarak gösterdiler. Özellikle şu Balyun'daki talihsiz otuz altı askerin yaşamını yitirdiği olayda, onun öncesinde. Çünkü Türkiye, Rusya'yı provoke eden adımlar attı. Rus uçaklarına uçaksavar ateşi açıldı sonra, hemen Moskova'ya gitmeye çalıştılar. Daha ileri taşımaya çalışmadılar. Yoksa Türkiye orada. Rus askeri olarak düşünürsek, sadece o cepheyle ilgili Türkiye'nin oradaki askeri varlığı, Rus askeri varlığını ezebilir. Ama Türkiye uçak krizinden sonra, bunun kendi hayrına, yani Rusya ile doğrudan ilişkilerin hayrına olmadığını gördü. Neden

bunu söylüyorum? Sadece askeri anlamda değil, Rusların orada harekete geçirebileceği bir kaynak var, bu da Suriye ordusu bir. İkincisi, Rusya'nın ekonomik anlamda Türkiye'yi zorlayabilecek şeyleri var. Tarımdan tutun, turizm, nükleer projeler vs. Üçüncüsü, size şunu söylemiştim: Türkiye, Rusya ile ABD arasında bir çatlağa yerleşti, gri alana yerleşti. Kendisine orada bir konfor alanı yarattı. Rusya buradan çıkarsa ne olacak bu sefer? ABD, Türkiye'nin hiçbir itirazını dikkate almayacağını en iyi Ankara biliyor. Ve o yüzden bir şekilde bu iki gücü dengede tutmak zorunda, dengeyi gözetmek zorunda. ABD ile Rusya arasında da bir mutabakat var bence. O da şu: Fırat Nehri'ni bir çatışmasızlık çizgisi olarak belirlediler. Ve doğrudan birbirlerine karşı güç kullanmıyorlar. Bu daha önce olmuştu mesela. Deyr-i Zor 'da Koniko gaz sahasını Rus Wagner gücü ele geçirmeye çalıştı. Doğrudan ABD uçağı gelip bombalamıştı. Aynı dönemde Rusya da misilleme olarak ABD'nin desteklediği ÖSO gruplarını bombalamıştı vs. Bu da bir sonuç getirmeyecek ve iki tarafı ciddi bir savaşın eşiğine getirebileceği için, bu taraflar da bir müzakereye vardılar. Bir konsensüse vardılar. Şimdi burada denklemi bozabilecek tek faktör İran. Çünkü İran'ın ne ABD'ye ne de Türkiye'ye bir bağı yok. Suriye sahası özelinde ABD'nin caydırıcı bir askeri gücü var. İran'ı çekindirebilecek tek şey bu. Ama bunun dışında Türkiye ile Rusya arasındaki o girift ilişki yok ABD ile İran arasında. Bir ikonik bağ yok mesela veya İran varlığının orada devam etmesi için Rusya-ABD arasında bir gerilime ihtiyaç duymuyor. Kendi askeri gücü ile orada. Kendi ordusu değil ama orada yetiştirdiği milis gücü var. Suriye ordusundan destek alıyorlar vs. Aynı zamanda İran, bu son zamanlarda Türkiye'nin İsrail ile anlaşması bölgede yeni, kendisine karşı bir koalisyon kurulduğunu fark ediyor ve bunu en iyi zedeleyebileceği yerin Suriye olduğunu fark ediyor İran. Bu yüzden ben ilerleyen dönemlerde İran ile Türkiye arasında daha doğrudan bir gerilim bekliyorum açıkçası bu bölgede. Zaten bu, Tel Rıfat operasyonu konuşulurken de gündeme geliyordu. Hani işte İran bağlantılı milisler gidiyor oraya aslında, Türkiye İran bağlantılı milisleri hedef aldı falan. İşte bu şey, bu konsensüsü bozabilecek tek faktör İran. Şimdi de biraz Rusya Ukrayna'ya yöneldiği için İran'a biraz daha fazla alan açıldı.

Türkiye'deki bazı İran ajanlarının yakalanması, İsrail'in vatandaşlarında Türkiye'ye gitmeyin çağrısı bununla bağlantılı mıdır?

Evet. Çünkü bakın, şimdi Türkiye'nin Başika'da, Irak'ta üslerine roket saldırıları yapılıyor her gün. Bu roket saldırılarının hepsini, İran bağlantılı gruplar yapıyor. Suriye'de de bu Türkiye ile gerilim hattına oturan her yeri, İran doldurmaya çalışıyor. Türkiye-İran ilişkileri çok karmaşık. Bir yanda masada görüşürler, bir yanda sahada birbirlerini öldürürler. Çok ilginçtir yani Türkiye-İran ilişkileri. 2013'de, birbirlerine doğrudan ateş açtıkları dönemde bile. 2013-2014 Tahran'a giderdi Erdoğan, böyle bir samimi karşılama vs. Ama arka planda ciddi gerilim var. Bana kalırsa bu yakında kabına sığmayacak. Çünkü dediğim gibi, Türkiye İsrail ile bir normalleşme anlaşması imzaladı. İsrail gibi bir devletin öncelikleri nelerdir? Düşündüğünüzde, İran düşmanlığı. İran'dır yani İsrail'in hedefi. Türkiye ile ilişkileri normalleştirecekler. Bu ülkenin İran ile bilmem kaç yüz km sınırı var. İran'ın merkezinde rol aldığı bütün bölgesel krizlerde eli var. Irak'ta, Suriye'de o zaman bunun hiç konuşulmamış olması, mümkün mü böyle bir şey? Demek ki burada da bir uzlaşıya varıldı. Bu, müttefiklik ilişkisine tekabül etmeyebilir şimdilik. Ama bu yolda yürüyorlar Türkiye ile İsrail. O zaman İran bunu nerede sabote edebilir? Nerede Türkiye ile hesaplaşabilir? Türkiye'nin en zayıf olduğu yerlerde. Burada da bence Suriye bir, Irak iki. Bu iki yer özellikle. O yüzden bu da ayrıca hesaba katılması gereken bir denklem: İran-Türkiye ilişkileri.

Bölgedeki politikalar ve dünyanın gözünün Ukrayna'ya çevrildiği günümüzde, özelde Suriye ve genelde Ortadoğu, artık batı için sadece bir güvenlik ve mülteci sorunundan ibaret olarak mı kodlanacak? (ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi örneği bu dönüşümün artçı bir pratiği miydi? Yahut Suriye üzerinde yapılan pazarlığın nihayetlenmesi gibi?)

Bu mümkün değil bana kalırsa. Bütün bu konudaki şeyleri de tez canlı buluyorum açıkçası. ABD, Ortadoğu'yu terk etti diyorlar vs. ABD, Ortadoğu'yu terk edip gidebilir askeri olarak. Ama ABD'nin bölgede güçlü müttefikleri var; İsrail'i var, Suudi Arabistan'ı var. Her ne kadar pürüzlü olsa da şuan ilişkileri son kertede bu ülkeler, ABD müttefikleri. Türkiye var aynı zamanda. ABD niye Suriye'ye geldi? Niye Irak'a geldi?

Çünkü bölgedeki güçleri bazı problemlerin altından kalkamıyorlardı çeşitli nedenlerle, bu yüzden geldi. Bu ihtiyaç kalkarsa ABD gider. Ama bu, siyasi olarak bütün Ortadoğu'yu bırakması anlamına gelmez. Bununla ilgili ilginç bir örnek var: Latin Amerika mesela. Şimdi dediler ki, ABD Ortadoğu'ya yöneldi, Irak savaşı ile beraber Latin Amerika'dan çekildi. Latin Amerika arka bahçesiydi ABD'nin, ve işte solcu iktidarlar gündeme geldi, işte Venezüella'da, Bolivya'da vs. Ama sonra ne oldu? ABD oradaki Latin Amerika örgütü üzerinden bütün dengeleri vurmaya başladı. Kolombiya'da FARC'ın tasfiyesi, Honduras'ta darbe, Bolivya'da darbe. Başarılı ya da başarısız, bundan bahsetmiyorum. Şili'de bu sol görünümlü adamın seçilmesi, Brezilya'da, Bolsonaro'nun tekrar iktidara gelmesi ve Çin'e ve Rusya'ya yakın duran Luna ekibinin tasfiyesi. ABD bunları tek bir askeri müdahale yapmadan başardı. Dolayısıyla ABD'nin hegomonik gücü, askeri gücü tabi ki bunu ciddi ölçüde besliyor. Ama ABD'nin orada asker bulundurması gerektirdiği anlamına gelmiyor. Orada güçlü vekilleri varsa, ülke içinde olabilir vs. bunu yapabilirler. Dolayısıyla Ortadoğu'da da, eğer orada da düşünürlerse askerlerini çekerler, bunu bir günde yaparlar. Ama dediğim gibi, siyasi olarak burayı boşlamaları, kendi başına bırakmaları mümkün değil. Bu ancak şöyle olur: Çok büyük çaplı bir savaş, ABD'nin dâhil olduğu Çin'le savaşmak. O zaman hakikatten yani mecali kalmaz, o zaman o kadar taraf ile ilgilenmeyebilir. Ya da şu da olabilir: ABD buradan çekilirken hesap hatası da yapabilir. Yani bu ABD her şeyi pozitif hesaplayan bir ülke değil. Afganistan'da gördük. Bir hesap hatası yapabilir. Başka bir yere adam kaydırmanın gerekli olduğunu düşündükleri momentte, "ya biz burayı zaten güvene aldık," derler ve oranın güvende olmadığı ortaya çıkar. Nail şeyler, ama dediğim gibi, pax-Amerika'nın dağılması Ortadoğu'da yakın vadede mümkün görünmüyor bana, Çin ile ya da Rusya ile doğrudan savaşa girmedikleri sürece.

ÖZGEÇMİŞ

Kurtuluş EROL

Eğitim

Derece	Yıl	Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı
Yüksek Lisans	2023	Maltepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Lisans	2002	Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

İş/İstihdam

Yıl	Görev
2005- 22	Enka Cıvata (Egro Coffee) – İdari İşler ve Satın Alma Sorumlusu
2003- 05	Koç Allianz Sigorta - Müşteri Temsilcisi